

אוסטריאן פיה

רודולף שטיינר

פרקים בנתיב חיי: 1907-1861

רודולף שטיינר

אוטוביוגרפיה

פרקים בנתיב חיי

1861 - 1907

[הוצאת בדולח](#) מקדישה, ללא תמורה, את התרגום לעברית של ספר זה לקהל קוראות וקוראי ספרות אנתרופוסופית על מדע הרוח מייסודו של רודולף שטיינר.

אפשר להעבירו הלאה, ללא תמורה. פניות באימייל לכתובת bdolah.books@gmail.com

קובץ זה אינו למכירה ו/או למסחר בכל דרך שהיא.

אוטוביוגרפיה

פרקים בנתיב חיי

1907 - 1861

רודולף שטיינר

"הואיל ונכנסתי לעולם זה עם נטיות נפשיות מוגדרות מראש, ובגלל שנתיב חיי, כפי שמסופר בביוגרפיה שלי, מוגדר על-ידי נטיות אלה, כישות אנושית רוחית, מוכרח הייתי להיות קיים לפני הולדתי. כישות רוחית, מוכרח אני להיות החזרה של מישהו שדרך הביוגרפיה שלו, אפשר להסביר את הביוגרפיה שלי. בכל מחזור-חיים, הרוח האנושית מופיעה כהישנות של עצמה עם הפירות של ההתנסויות במהלכם של מחזורי-חיים קודמים."

רודולף שטיינר

תמונה 1. רודולף שטיינר (1923)

GA 28

תרגום מאנגלית: עלי אלון

עריכה: מוריס איטח

מהדורה חגיגתית מתוקנת 2025

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות 2006

הוצאת בדולה

email: bdolah.books@gmail.com

הקדמה

במקור, האוטוביוגרפיה של רודולף שטיינר הופיעה בשבעים חלקים בכתב-העת *Das Goetheanum, Internationale Wochenschrift fuer Anthroposophie und Dreigliederung*, דורנאך, שוויץ (9 בדצמבר 1923 עד 5 באפריל 1925). בסופו של כל חלק, הוסיף רודולף שטיינר: "המשך יבוא במהדורה הבאה". מעניין שהוא החסיר הערה זו בסופו של החלק השבעים במספר.

לאחר מותו של רודולף שטיינר, אספה מרי שטיינר את כל החלקים וארגנה אותם מחדש בשלושים ושמונה פרקים, והם הודפסו כאוטוביוגרפיה בספטמבר 1925 על-ידי ההוצאה לאור הפילוסופית-אנתרופוסופית שבגית האנום (דורנאך), אשר הוציאה לאור גם את המהדורה השנייה (1932). מהדורות מאוחרות יותר יצאו לאור ב- 1939, 1948 ו- 1961 (יובל המאה להולדתו של רודולף שטיינר).

תרגום זה (באנגלית) משחזר את שבעים החלקים המקוריים כפי שנכתבו והוצאו לאור על-ידי רודולף שטיינר. הטקסט מחולק לשלוש תקופות עיקריות, כפי שמצוין על-ידי רודולף שטיינר.

דבר העורך

עריכת התרגום לעברית בוצעה על-פי הספר – *Autobiography – Chapters in the Course of My Life* אשר תורגם מגרמנית לאנגלית על-ידי פול אלן. ההערות שבגוף הספר רוכזו על-ידי פול אלן, אך לא כולן הוכנסו בעריכה זו לעברית.

יצירה זו אינה רק האוטוביוגרפיה של האדם רודולף שטיינר, אלא היא גם מהווה תיאור ראשית התגלותה והתפתחותה של הישות **אנתרופוסופיה** על-פני האדמה. ממש כפי שספרו *חידות הפילוסופיה*¹ אינו רק תיעוד היסטורי על פילוסופים שונים וגישות פילוסופיות שונות, אלא מביא את התפתחותה האבולוציונית של הישות **פילוסופיה** ובמקביל לה את התפתחותה של התודעה האנושית.

חלק ניכר מזמנו השקיע רודולף שטיינר בפילוסופיה עד אשר הביא לעולם את יצירתו יוצאת הדופן בכל המובנים – *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של *חירות*.² ביצירה אוטוביוגרפית זו, מציין רודולף שטיינר את השאלות המרכזיות אשר הטרידו את רוחו ואשר הביאו אותו לכתיבת הספר *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של *חירות*. מטרתו של רודולף שטיינר הייתה לבנות גשר, באמצעות תורת הכרה חדה ובהירה, מעולם החושים אל עולם הרוח, אל עולם המוסר העילאי, אל החירות האנושית – כפי שהוא כותב "פילוסופיה של *חירות* הלכה ונרקמה בתוכי – תפיסת-חיים של כמיהה לרוח, של עולם חושים השואף ליופי, חזון רוחי של עולם שוקק אמת חיה". גשר חי שמאחד חזרה את שני העולמות שכל-כך מופרדים על-ידי התודעה האנושית הרגילה של ימינו. והוא אף ממשיך ואומר: "הספר (*חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של *חירות*) מייצג בראש ובראשונה **אנתרופוסופיה** מכוונת כלפי הטבע וכלפי ישויות אנוש שבטבע כישויות מוסריות אינדיבידואליות".

---

¹ GA-18, הוצאת בדולח.

² GA-4, הוצאת בדולח.

אנו רואים כיצד הישות העילאית 'פילוסופיה' מתגשמת בקיום הארצי
כישות אנתרופוסופיה, כיצד הישות אנתרופוסופיה מיוצגת על-ידי פילוסופיה
של חירות, שהמבשר שלה הוא רודולף שטיינר.

כך, בקריאת ספר זה אפשר לחוש במעומעם בגורל רב-עוצמה אשר
אורג ורוקם בעולם, בישויות עילאיות אשר פועלות דרך התגשמויותיהם של
בני-אדם כדי לבוא לידי ביטוי בתודעה המתפתחת והמשתנה של המין
האנושי. כך כתב רודולף שטיינר את האוטוביוגרפיה שלו – בתארו את נתיב
חייו החל מהתנסויותיו כילד וכלה בהתבססותן של התנועה האנתרופוסופית
והחברה האנתרופוסופית, שהן ביטוי להתגלותן של ישויות רוחיות עילאיות
בספירת האדמה.

תוכן עניינים

[רשימת תמונות](#)

[חלק א'](#) – זרעים של הארה

מ-וינר-נוישטאדט (Wiener-Neustadt) עד וינה, 1861 – 1890

[חלק ב'](#) – קרקע פורה

ויימאר (Weimar), 1890 – 1897

[חלק ג'](#) – האם אמשיך לשמור על שתיקה?

ברלין, 1897 – 1907

רשימת תמונות

1. תמונה 1. רודולף שטיינר (1923)
2. תמונה 2. פרנציסקה ויוהאן שטיינר
3. תמונה 3. נוידורף
4. תמונה 4. רוברט צימרמן, פרנץ ברנטנו
5. תמונה 5. רודולף שטיינר בגיל 18
6. תמונה 6. פליקס קוגוזקי (1906), 'אוסף הצמחים'
7. תמונה 7. קרל יוליוס שרואר
8. תמונה 8. פאולינה ספכט, ריצ'רד ספכט
9. תמונה 9. רודולף שטיינר (1882)
10. תמונה 10. מרי אוג'ני דל-גרייזי
11. תמונה 11. לורנץ מילנר
12. תמונה 12. פריץ למרמייר
13. תמונה 13. רודולף שטיינר (1888)
14. תמונה 14. אדוארד פון הרטמן, ברנהרד סופאן
15. תמונה 15. רוזה מיירדר, מרי לבג
16. תמונה 16. ארכיוני גיתתה-שילר
17. תמונה 17. רודולף שטיינר (1891)
18. תמונה 18. הרמן גרים
19. תמונה 19. ארנסט הקל
20. תמונה 20. גבריאלה רויטר, הנס אולדן
21. תמונה 21. רודולף שטיינר (1896)
22. תמונה 22. אנה יוניק
23. תמונה 23. פסל-החזה של הגל
24. תמונה 24. פרנק וודקינד
25. תמונה 25. מרי פון סיברס (1901)
26. תמונה 26. רודולף שטיינר (1901)
27. תמונה 27. רודולף שטיינר ואני באזאנט
28. תמונה 28. רודולף שטיינר (1904)
29. תמונה 29. רודולף שטיינר (1904)
30. תמונה 30. רודולף שטיינר (1905)
31. תמונה 31. רודולף שטיינר (1923)

זרעים של הארה

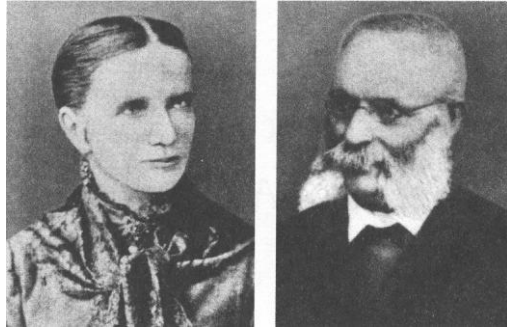
מ-וינר-נוישטאדט עד וינה, 1861 – 1890

1

במהלך שיחות פומביות על אנתרופוסופיה (מדע הרוח שבו אני עוסק), הביעו אנשים השקפות ודעות לגבי נתיב חיי. ממה שנאמר עולה שאנשים נחפזו לשפוט את הסיבות ביחס לשינויים בהתפתחותי הרוחית. בשל כך, הציעו ידידים שאכתוב משהו על אודות חיי.

מוכרח אני להודות שאיני נוטה כל-כך לעשות זאת. תמיד השתדלתי לארגן מה שהיה עליי לומר, או חשתי מחויב לעשות, לפי מה שדרשו הנסיבות ולא מתוך חישובים אישיים. אכן, תמיד הייתי בדעה שבשטחי-חיים רבים, היסוד האישי מעניק את הגוון בעל-הערך הרב ביותר לפעילות האנושית, אלא שנראה לי שעל יסוד אישי זה לבוא לידי ביטוי דרך דיבורו של אדם ופעולותיו, ולא דרך התבוננות באישיותו שלו. מה שיכולה התבוננות-עצמית כזו לייצר הינו נושא שעל כל אדם ליישב עם עצמו.

אף-על-פי-כן, החלטתי לכתוב פרק זה של חיי מהסיבות הבאות. אני מרגיש מחויב להביא תיאור אובייקטיבי של הנתיב הרוחי שלי; ברצוני לתקן מספר רב של דעות שגויות על זיקתי האישית כלפי מה שקידמתי באנתרופוסופיה; בקשתם הדחופה של ידידים נראית מוצדקת בנסיבות אלה.

תמונה 2. פרנציסקה ויוהאן שטיינר

הוריי באו מאוסטריה תחתית. אבי³ נולד בג'ראס (Geras), כפר קטן בוולדווירטל (Waldviertel) באוסטריה תחתית. אמי⁴ באה מהורן (Horn), עיר באותו מחוז. אבי בילה את ילדותו ואת עלומיו בקשר הדוק עם הכמורה הפרמונסטרטנסיאנית⁵ בג'ראס. הוא הזכיר תמיד תקופה זו של חייו בהנאה רבה. הוא אהב לספר כיצד שרת במנזר וכיצד למדוהו הנזירים. מאוחר יותר, היה שומר-צייד בשרותו של הרוזן הויוס. למשפחה זו היה רכוש בהורן, שם התוודע אבי אל אמי. הוא עזב את תפקידו כשומר-צייד והיה לטלגרפיסט בקו הרכבת האוסטרי הדרומי. תחילה, הוצב בתחנת-רכבת קטנה בדרום סטיריה. מאוחר יותר, הועבר לקרלז'ווק (Kraljevec) שעל הגבול בין הונגריה וקרואטיה. באותו זמן, נשא את אמי לאישה.⁶ שם נעוריה היה בלייה ומוצאה ממשפחה עתיקה בהורן. אני נולדתי ב- 27 בפברואר 1861 בקרלז'ווק.⁷ וכך ארע שמקום הולדתי היה מרוחק מהאזור שממנו באה משפחתי.

³ Johann Steiner יוהאן שטיינר (1829-1910).

⁴ Franziska Steiner פרנציסקה שטיינר (1834-1918).

⁵ מדר זה נוסד על-ידי הקדוש נורברט מ-Xanten שבעמק Premontre בשנת 1120.

⁶ החתונה התקיימה ב- 16 במאי 1860.

⁷ ביום הולדתו נלקח לטבילה בכנסיית הקהילה של הקדוש מיכאל בכפר Drascovec. רישום הטבילה

נכתב בשפות סרב-קראטית ולטינית; כיום, ניתן לקרוא את הרישום הבא: Rudolfus Josephus Larentius Steiner.

הן אבי והן אמי היו ילדים אמיתיים של נווה היער המפואר שבאוסטריה תחתית מצפון לדנובה. קו הרכבת הופיע מאוחר יחסית באזור זה. אפילו כיום [1924], ג'ראס עדיין לא הושפעה ממנו. הוריי אהבו את הזיכרונות של אזור הולדתם – כשדיברו אודותיו, אפשר היה להרגיש שנפשותיהם כמו מעולם לא נפרדו ממנו, על אף שהגורל אילצם לבלות את רוב חייהם הרחק ממנו. כאשר לבסוף פרש אבי לגמלאות לאחר חיים מלאי עמל, הם מיד שבו להורן.⁸

לאבי הייתה רוח טובה במיוחד, אך לעתים מזגו עשוי היה להתלקח מעוצמת רגשותיו, במיוחד בצעירותו. הוא לא התעניין כל-כך בעבודתו במסילת הברזל והתייחס אליה פשוט כמטלה. בהיותי ילד, היה עליו להישאר לעתים על משמרתו למשך שלושה ימים ושלושה לילות ברציפות, ולאחר מכן שוחרר למשך עשרים וארבע שעות. עבורו, החיים לא נצטיירו בצבעים בהירים, אלא חיוורים ואפורים. הוא שמח להתעסק במעקב אחר ההתפתחויות הפוליטיות. אמי הקדישה עצמה למטלות הבית, כי היו לנו מעט מיטלטלין גשמיים. היא דאגה לילדיה באהבה וטיפלה במשק הבית וזה מילא את ימיה.

כאשר מלאו לי שמונה-עשר חודשים, הועבר אבי ל- Mödling שלייד וינה, שם שהינו במשך שישה חודשים. מאוחר יותר, הופקד אבי על התחנה הקטנה של קו הרכבת הדרומי בפורטשאך (Pottschach) שבאוסטריה תחתית, ליד גבול סטיריה. שם חייתי משנתי השנייה ועד השמינית. נוף נפלא הקיף אותי בילדותי, ומראה הנוף השתרע עד להרים המפרידים בין אוסטריה תחתית וסטיריה – Raxalp, Wechsel, Schneeberg ו-Semmering. קרני השמש נקלטו על פסגתו הסלעית החשופה של הר Schneeberg והשתקפו מטה אל תחנת-הרכבת הקטנה; זו הייתה ברכת הבוקר הראשונה

---

⁸ הוריו של רודולף שטיינר מתו ב-Horn והם קבורים שם. על קברו של אביו, שמת בשנת 1910, חקק רודולף שטיינר את המילים הבאות: "נפשו נחה בממלכתו של כריסטוס, המחשבות של אהוביו מלוות אותו".

בימי קיץ יפים. לעומתו, צדו האחורי הקודר של הר Wechsel הציג מצב-רוח רציני. ההרים התנוססו ברוך מעל הירק של הנוף החייכני, הידידותי. ניתן היה לראות במרחקים פסגות מלכותיות ובסביבה הקרובה את קסמו המתוק של הטבע.

בתחנה הקטנה כולם היו עסוקים בהפעלת קו הרכבת. באותם ימים, עברו הרכבות באזור במרווחי-זמן ארוכים; כאשר היה להם זמן, היו אנשי הכפר נוהגים להתקבץ בתחנה, בבקשם אחר גיוון לחייהם החדגוניים במידה מסוימת. המורה, הכומר, רואה-החשבון של האחוזה ותכופות גם ראש העיר, כולם היו שם.

אני מאמין שהעובדה שביליתי את ילדותי בסביבה כזאת הייתה משמעותית עבורי. התעניינתי בעוצמה רבה בכל דבר בעל אופי מכני, ואני מבין שהתעניינות זו נטתה תמיד להחשיך את הקשר העמוק של סימפטיה שלבי הצעיר חש כלפי אותו עולם טבעי ומלכותי, שבו הרכבת – תמיד בכפוף לחוקים המכניים – נעלמה במרחקים.

כל זה התערבב עם התרשמותי מאישיות אחת מאוד יוצאת דופן: הכומר מ-St. Valentin.⁹ כפר זה נמצא במרחק כארבעים וחמש דקות הליכה מפורטשאך, והכומר אהב לבקר את הוריי. ביתנו הפך ליעדו היומי של טיוליו והוא תמיד שהה בו זמן מה. הוא היה ליברל אשר השתייך לכמורה הקתולית הסובלנית והידידותית. כאדם חסון, רחב כתפיים ושנון, אהב להתבדח ולשמוע אנשים צוחקים. ומה שאמר גרם בדרך-כלל לאנשים להמשיך לצחוק זמן רב לאחר שהלך לדרכו. הוא היה גם אדם מעשי והיה יכול לתת עצות טובות והגיוניות. לאחת מעצותיו הייתה השפעה ממושכת על משפחתי. משני עברי

---

⁹ הכומר מפורטשאך היה איגנטץ ארטנר Ignatz Artner.

מסילת הברזל בפורטשאך היו עצי שיטה, ופעם, כאשר צעדנו על השביל הצר מתחת לעצים הללו, אמר: "אלו ניצנים יפים של עצי השיטה!" מיד, הניף עצמו מעלה על אחד העצים וקטף כמות גדולה של ניצנים. אז, בפרשו את מטפחתו הגדולה והאדומה (הוא אהב בתאוה טבק הרחה), עטף בזהירות את השלל שלו ושם את החבילה מתחת לזרועו. הוא אמר: "אתם ברי-מזל שיש לכם כל-כך הרבה עצי שיטה." מופתע, אבי שאל: "ובכן, מה התועלת בהם?" "אלוהים!" אמר הכומר, "אינך יודע שאפשר לאפות ניצנים של עצי שיטה ממש כמו פרחים במלוא פריחתם? אלא שהם טעימים הרבה יותר ויש להם טעם עדין יותר." לאחר מכן, בכל פעם שהייתה הזדמנות, נהגנו לעתים קרובות לאפות ניצנים של עצי שיטה.

בפורטשאך, נולדו להוריי בת וכן נוסף.¹⁰ לא נוספו עוד ילדים

למשפחה.

2

בהיותי ילד צעיר מאוד היה לי הרגל משונה. מהרגע שבו יכולתי להאכיל את עצמי, היה צורך להשגיח עליי מקרוב. הייתי משוכנע בכך שצלחת או כוס טובים לשימוש אחד בלבד. אחרי כל ארוחה, אם לא השגיחו עליי, הייתי מנפץ את הצלחת או את הספל בהשליכי אותם אל מתחת לשולחן. אם אמי הייתה מופיעה, הייתי אומר: "אימא, סיימתי עכשיו!". זה לא היה בגלל שהייתה בי נטייה להיות הרסני – טיפלתי בצעצועי בזהירות רבה, בשומרי אותם במצב טוב במשך זמן רב. היו צעצועים מסוימים ששבו את

---

¹⁰ ליאופולדין Leopoldine (1864-1927) הייתה אחותו של רודולף שטיינר. אחיו היה גוסטב שטיינר Gustav Steiner (1866-1941).

לבי, ועדיין אני רואה אותם כטובים במיוחד. אלה היו ספרים מאוירים עם דמויות שניתן היה להניעם במשיכת חוטים מלמטה. סיפורים קצרים שליוו את הדמויות קיבלו חיים על-ידי משיכת החוטים. ביליתי שעות רבות עם אחותי בקריאת הספרים הללו. באופן ספונטני, באמצעותם למדתי את היסודות הראשונים של הקריאה.

אבי השתוקק שאלמד קרוא וכתוב בגיל צעיר. כשהגעתי לגיל בית-ספר, נשלחתי לבית-הספר שבכפר, שמנהלו היה אדם זקן שעבורו עבודת ההוראה הייתה מעמסה. ועבורי הייתה זו מעמסה ללמוד אצלו. למעשה, האמנתי שלא יוכל ללמדני דבר. הוא, אישתו ובנם הקטן באו לעתים קרובות לביתנו. דעתי באותה עת הייתה שכן זה היה נבל. האמנתי בכל לבי שלא ניתן ללמוד דבר מאדם עם בן בלייעל שכזה. בנוסף לכך, יום אחד משהו נורא קרה. נבל זה, שגם היה תלמיד בבית-הספר, עשה מעשה קונדס בטובלו שבב עץ בכל קסתות הדיו ובציירו מסביבן עיגולים של כתמי דיו. עד שאביו גילה זאת, רוב התלמידים כבר יצאו לביתם. אבל, בנו, זוג ילדים אחרים ואני, היינו עדיין שם. המורה יצא מכליו וצרחה עלינו צרחה נוראית. הייתי משוכנע שהוא ישאג, אלא שקולו היה תמיד צרוד. למרות זעמו, התנהגותנו רמזה לו על זהות הנאשם. אך, אז משהו אחר קרה. משפחתו של המורה גרה בסמוך לבית-הספר ובשומעה את ההמולה, התפרצה אישתו פנימה, בנפפה בזרועותיה באוויר. עיניה בהקו והיא הייתה משוכנעת נחרצות שבנה הקטן לא היה עושה דבר כזה. היא האשימה אותי ואז ברחתי. אבי היה נסער כשסיפרתי לו. בפעם הבאה שהמורה ומשפחתו באו לביתנו, הודיע אבי בצורה ברורה מאוד שהידידות בינינו לבינם הסתיימה, בהצהירו: "בני לא יהיה רשאי לדרוך שוב בכף רגלו בבית-הספר שלכם!" אז, אבי לקח על עצמו ללמדני. לאחר מכן, הייתי יושב לידו במשרדו במשך שעות והיה עליי לכתוב ולקרוא בזמן שהוא היה עסוק בענייני משרדו.

אבי לא עורר בי עניין במה שהייתי אמור ללמוד בדרך ההוראה. אבל, התעניינתי מאוד במה שכתב. רציתי לחקות את כל מעשיו ובאופן זה למדתי הרבה. לא יכולתי להתחבר למה שהוא ביקש ממני עבור לימודיי. אך, באורח ילדותי, נמשכתי לכל דבר שהיה מעשי. כל מה שהיה קשור בהפעלת קו הרכבת ריתק את תשומת-לבי. ברם, חוקי הטבע בהתגלויותיהם הפשוטות ביותר עניינו אותי במיוחד. כאשר התאמנתי בכתיבה, זה בגלל שהיה עליי לעשות זאת; והייתי עושה זאת מהר ככל האפשר כדי למלא את הדף במהירות. אז, הייתי לוקח את החול שאבי השתמש בו ומפזר אותו על הדף הכתוב. הייתי שקוע בלראות כמה מהר ייבש החול את הדיו ובלהתבונן בתערובת שהתקבלה. הייתי בודק את האותיות ללא הרף באצבעותיי כדי לגלות אלו מהן יבשו. סקרנותי הייתה כזו שבדרך כלל הייתי בודק את האותיות מוקדם מדי. כתוצאה מכך, תרגילי הכתיבה שלי כלל לא השביעו את רצון אבי. אף-על-פי-כן, הוא היה בעל מזג טוב, והעונש היחיד שקיבלתי היה בכנותו אותי תכופות 'מכתים מושבע'. רכשתי ידע אחר משיעורי הכתיבה שלי. עט הנוצה עצמו עניין אותי הרבה יותר מאשר צורתן של האותיות שלי. על-ידי החזרת האולר של אבי לתוך החריץ שבעט הנוצה, יכולתי לערוך מחקרים פיזיולוגיים על מידת האלסטיות של החומר ממנו עשוי עט הנוצה. הייתי סוגר חזרה את החריץ, אולם כתוצאה מכך יופיו של כתב ידי סבל באורח ניכר.

השתוקקותי לחקור תהליכי טבע הובילה אותי, מצד אחד, למצב שבו התאפשר לי ללמוד איך דברים קשורים זה בזה; מצד שני, זה הציב אותי מול 'גבולות הידע'. במרחק שלוש דקות הליכה מביתי הייתה טחנת קמח. בעל טחנת הקמח ואישתו היו הסנדקים של אחותי ושל אחי. תמיד היינו רצויים בטחנה הזאת ולעתים קרובות אפשר היה למוצאי שם. 'למדתי' את תעשיית הטחינה בהתלהבות רבה, ושם חזרתי ל'גרעין הפנימי של הטבע'. קרובה עוד

יותר לביתנו ניצבה מטוויה. החומרים הגולמיים עבור מטוויה זו הגיעו לתחנת-הרכבת, ולאחר מכן, המוצרים המוגמרים יצאו מן התחנה. כתוצאה מכך, יכולתי לקחת חלק בכל אשר נעלם בתוך בית-החרושת ובכל אשר יצא ממנו. אולם, נאסר עלינו אפילו להציץ במתרחש בחלק הפנימי של בית-החרושת עצמו. זה היה משהו שמעולם לא הגשמת, וכך נתקלתי ב'גבולות הידע'. השתוקקתי מאוד לעבור את הגבולות הללו. מנהל בית-החרושת היה בא לראות את אבי, כמעט בכל יום, בענייני עסקים. עבורי, איש זה היווה חידה; הוא פרש מסך של מסתורין מעל הסודות של החלק הפנימי של בית-החרושת. הוא היה מכוסה במוך לבן והיה משהו מקובע במבט שלו בגלל עבודתו עם מכונות. הוא היה צרוד ודיבורו מכני. "מה הקשר בין איש זה ומה שמוסתר בין קירות אלה?" – לא מצאתי תשובה לשאלה זו. אולם, מעולם לא שאלתי איש ביחס למסתורין זה. כילד, סברתי שיהיה זה חסר תועלת לשאול שאלות אודות משהו שלא ניתן לראותו. כך, חייתי בין טחנת הקמח הידידותית לבין המטוויה הלא-ידידותית.

פעם ארע משהו הרסני ביותר בתחנת-הרכבת. רכבת משא התקרבה ברעש סואן ואבי ראה אותה מגיעה. אחד הקרונות האחוריים עלה בלהבות וצוות הרכבת כלל לא היה מודע לכך. הרכבת הגיעה לתחנה שלנו כשהיא אחוזת להבות. האירוע כולו השאיר בי רושם עמוק. האש החלה בקרון שנשא חומרים דליקים מאוד. למשך זמן רב שאלתי את עצמי כיצד קורה דבר כזה. כמו במקרים אחרים, ההסברים של הסובבים אותי לא סיפקו אותי. היו לי אינסוף שאלות, אך הן נשארו ללא מענה. כך הגעתי לשנתי השמינית.

3

בהיותי בן שבע, עברנו לנוידורף,¹¹ כפר הונגרי קטן. נוידורף נמצא על הגבול מול אוסטריה תחתית, המותווה על-ידי הנהר Laytha. התחנה, שאבי היה אחראי עליה, ניצבה בקצהו האחד של הכפר. נדרשו שלושים דקות הליכה כדי להגיע לנהר שעל הגבול ושלושים דקות נוספות כדי להגיע לוינר-נוישטאדט. הרי האלפים, שמפורטשאך נראו כה קרובים, נראו מרוחקים מכאן. מכל מקום, ההרים התנשאו שם ברקע כתזכורת לכך, כשהסתכלנו על ההרים הנמוכים יותר, שאפשר היה להגיע אליהם בזמן קצר מביתנו החדש. גבהים מתונים המכוסים ביערות נהדרים תחמו את מראה הנוף בכיוון אחד; בכיוון השני המבט נע על-פני רמה של שדות ויערות לעבר הונגריה.

תמונה 3. נוידורף

הר אחד, שנדרשו ארבעים וחמש דקות כדי לטפס עליו, היה יקר לי במיוחד. על פסגתו עמדה קפלה ובה ציור של רוזלי הקדושה. קפלה זו הייתה נקודת הסיום של טיול שערכת לי לעתים קרובות עם משפחתי; מאוחר יותר,

¹¹ נוידורף נוסד בשנת 1641. ב-23 ביוני 1928 נחשף לוח זיכרון מעל הדלת הראשית של תחנת-הרכבת בנוידורף, עליו רשום: "לזכרו של רודולף שטיינר / מייסדה של התנועה האנתרופוסופית / בבית זה התפתחו בילד / יסודות העולם הרוחי שלו / 1879-1869".

אהבתי ללכת לשם לבדי. הנאה נוספת שאפשר היה לחוות מטיולים אלה, בעונה המתאימה, הייתה לחזור עמוסים בשפע תשורות מן הטבע. בחורשות אלה אפשר היה למצוא אוכמניות, פטל ותותים. לאחר מספר שעות של קטיף תותים, נהייתי מאוד להביא הביתה תרומה טעימה לארוחת הערב המשפחתית, שלולא זאת הייתה מכילה פרוסת לחם עם חמאה או גבינה.

היערות האלה היו רכוש הקהילה ושוטטות בהם הסבה גם הנאות אחרות. הכפריים אספו את אספקת העץ שלהם מהיערות. העניים שבהם אספו את העצים במו ידיהם ולעשירים היו משרתים שעשו זאת עבורם. שם כל אחד הכיר את כל אנשי הכפר ורובם היו בעלי מזג נעים ועליז. כשראו את 'שטיינר רודולף' מופיע, היה להם תמיד זמן לשוחח. "ובכן, האם שוב בכוונתך לטייל מעט, שטיינר רודולף!" כך הם היו פותחים בשיחה ולאחר מכן היו ממשיכים ומדברים על כל מיני דברים. הם לא התחשבו בעובדה שהם מדברים עם ילד. גם הם עצמם היו ילדים, גם אם מלאו להם שישים שנה. כתוצאה מכך, למדתי על כמעט כל המתרחש בכפר.

Sauerbrunn נמצאת במרחק שלושים דקות הליכה לאורך שביל מגוידורף. ב-Sauerbrunn יש מעיין המכיל מים מוגזים עם ברזל. השביל עובר לאורך מסילת הברזל וחלקו דרך יערות יפים. במהלכן של חופשות בית-ספר, הלכתי לשם כל יום מוקדם בבוקר, בשאתי עמי מיכל מים העשוי חימר 'Blutzer'. קיבולת המיכל שלי הייתה כשלושה או ארבעה ליטרים. אפשר היה למלאו במי המעיין ללא תשלום. בארוחת הצהריים, נהנתה המשפחה ממים טעימים ומוגזים.

לכיוון וינר-נויישטאדט והלאה משם לכיוון סטיריה, נטו מדרונות ההרים לאדמת מישור. נהר Laytha מפלס נתיבו שם. על מדרון ההרים ניצב מנזר של מסדר הישועים. במהלך טיולי, לעתים קרובות הייתי פוגש את הנזירים. אני עדיין זוכר כמה מאושר עשוי הייתי להיות אילו היו מדברים עמי, אך הם

מעולם לא עשו זאת. כתוצאה מכך, פגישות אלה השאירו אותי עם תחושה מעורפלת, אך רצינית, שליוותה אותי זמן מה.

הייתי בן תשע כאשר השתכנעתי שכנראה עניינים חשובים מאוד היו קשורים למשימותיהם של נזירים אלה ועליי ללמוד מהם את העניינים הללו. שוב, היו לי אינסוף שאלות, שנשארו בלי מענה. אכן, שאלות על מגוון סוגים של עניינים עשו אותי בודד מאוד, כילד.

Pitten ו-Frohsdorf, שתי טירות למרגלות האלפים, היו בטווח ראייה. באותם ימים, הרוזן Chambord חי בטירת Frohsdorf; בתחילת שנות השבעים של המאה התשע-עשרה, תבע לעצמו את כיסא המלוכה בצרפת בתור הנרי החמישי. התרשמתי עמוקות ממה שראיתי מהחיים בטירת Frohsdorf. הרוזן ופמלייתו נטלו לעתים קרובות את הרכבת מן התחנה בנוידורף. כל הקשור באנשים הללו משך את תשומת-לבי. איש אחד מהפמליה עשה עליי רושם עמוק במיוחד. הייתה לו אוזן אחת בלבד; השנייה נתלשה כליל ממקומה, והוא השאיר את שערו קלוע לצמה מעל. כך, למדתי מהו דו-קרב, שכן הוא איבד את אוזנו בדו-קרב.

כמו-כן, בנוגע ל-Frohsdorf, נחשף בפניי היבט של חיי הקהילה. לעתים קרובות, זכיתי לצפות במורה-העזר¹² בנוידורף עובד בחדרו הקט הפרטי, שבו היה מכין, בשמם של עניי הכפר והסביבה, אינספור בקשות אשר הופנו לרוזן Chambord. כל פנייה נענתה בנדבה בסך גולדן אחד, שממנו יכול היה המורה ליטול שישה קרויצרים עבור שירותו. הוא היה זקוק להכנסה זו הואיל ועבודתו כמורה הביאה לו הכנסה שנתית של 58 גולדן בלבד. כמו-כן, נוט שתה את הקפה של הבוקר וסעד את ארוחת-הצהריים עם המנהל

---

¹² שמו של מורה-העזר היה היינריך גנגל Heinrich Gangl.

ונתן שיעורים נוספים לכעשרה תלמידים, כולל אותי, שעבורם קיבל גולדן אחד לחודש.

למורה-העזר הזה חב אני הרבה, אך לא בגלל שלמדתי הרבה משיעוריו בבית-הספר. מבחינה זו, העניינים התנהלו בפורטשאך כמעט באותה צורה. עם המעבר לנוידורף נשלחתי לבית-ספר. בית-ספר זה כלל כיתה אחת שבה ניתנו שיעורים, בו-זמנית, לחמש כיתות של בנים ובנות. כאשר היה על הילדים שישבו באותה שורה שבה ישבתי להעתיק את הסיפור על המלך Arpad, הילדים הצעירים ביותר עמדו ליד הלוח שעליו נרשמו האותיות i או u עבורם. כל שניתן היה לעשות היה להרהר באופן מעומעם ולתת ליד להעתיק כמעט באורח מכני. מורה-העזר העביר את מרבית השיעורים. המנהל הופיע לעתים נדירות בבית-הספר, שכן הוא היה גם נוטריון הכפר; אמרו שמשרה זו העסיקה אותו כל-כך עד שלא נותר לו זמן להוראה.

אף-על-פי-כן, למדתי לקרוא היטב מוקדם יחסית. וזה אפשר למורה-העזר הזה להכניס לתוך חיי דבר שהפך לעיקרון מנחה עבורי. מיד לאחר כניסתי לבית-הספר ב-Neudörfel, גיליתי ספר גיאומטריה¹³ בחדרו. היות שהייתי ביחסים טובים עם המורה, הורשיתי לשאול את הספר כדי ללמוד באופן עצמאי. התעמקתי בו בהתלהבות ובמשך שבועות נפשי הייתה מלאה לגמרי בחפיפת משולשים, דמיון משולשים, מרובעים ורבי צלעות. אימצתי את מוחי בשאלה: היכן נפגשים, למעשה, קווים מקבילים? משפט פיתגורס הקסים אותי.

פיתחתי תחושה עמוקה של שביעות-רצון מן העובדה שאדם יכול לחיות עם נפשו בעיצוב צורות אשר נראות מושלמות באופן פנימי, בלי תלות

¹³ פרו של פרנץ ריטר פון מוקניק (1814) Frantz Ritter von Mocnik.

בחושים החיצוניים. מצאתי בזה נחמה למצב רוחי אשר הושפע משאלות רבות כל-כך ללא מענה. היכולת לתפוס משהו באמצעות הרוח לבדה הסבה לי שמחה פנימית. הכרתי בכך שבאמצעות הגיאומטריה ידעתי לראשונה אושר מהו.

4

עליי להודות שזיקתי לגיאומטריה הייתה ראשיתה של השקפה אשר לבשה צורה בתוכי באופן הדרגתי. במהלך ילדותי היא חייתה בתוכי, פחות או יותר, באופן לא מודע; לקראת שנתי העשרים, היא קיבלה צורה מוגדרת, בתודעה מלאה. הייתי אומר שהעצמים והאירועים אשר נתפסים על-ידי החושים, קיימים במרחב שמחוץ לישות האנושית; אך, בתוכה קיים מעין מרחב נפשי אשר מהווה את שדה הפעילות של ישויות והתרחשויות רוחיות. לא יכולתי לראות דבר במחשבות אשר דמה לתמונות שאנו יוצרים מדברים; תחת זאת, הן היו התגלויות של עולם רוחי בשדה פעילותה של הנפש. הגיאומטריה נראתה לי כידע שאנו עצמנו יוצרים; אך, משמעויותו בלתי תלויה בנו לחלוטין. כמובן, כילד, לא יכולתי לבטא זאת לעצמי בבהירות, אך חשתי שידיעה של עולם הרוח צריכה לשכון בנפש, כפי שנעשה הדבר לגבי הגיאומטריה.

ממשותו של עולם הרוח הייתה ודאית עבורי, כפי שהייתה ממשותו של העולם הפיסי. אך, נזקקתי להצדקתה של הנחה זו. רצייתי להוכיח לעצמי שחווית העולם הרוחי אינה יותר אשלייה מאשר חוויית העולם החושי. ביחס לגיאומטריה, יכולתי לומר שאדם רשאי לדעת משהו שאותו חווה הנפש לבדה, בכוחותיה שלה. בתחושה זו מצאתי את ההצדקה לדבר על העולם הרוחי שחוויתי, כפי שדיברתי על העולם הפיסי. ודיברתי עליו כך. היו לי

שתי תמונות-מחשבה, שלמרות שלא היו מוגדרות, מילאו תפקיד חשוב בחיי הפנימיים, גם לפני שנתי השמינית; הבדלתי בין דברים וישויות נראים ודברים בלתי-נראים. אני מספר על עניינים אלה בכנות; אך, אלה אשר מבקשים הוכחה להיות האנתרופוסופיה הזיה, אולי יסיקו, שאפילו כילד הייתה בי נטייה להזיות ועל כן אין פלא שמאוחר יותר פיתחתי השקפת-עולם אשר מבוססת על דמיון.

אך, יודע אני, שכאשר תיארתי את עולם הרוח מאוחר יותר, עשיתי זאת כפי שנתבקש הדבר על-ידי העובדות עצמן ולא על-פי נטיות אישיות; לכן, רשאי אני להביט לאחור באובייקטיביות על האופן הילדותי והמגושם שבו השתמשתי בגיאומטריה כדי להצדיק את דבריי על עולם 'בלתי-נראה'. אף-על-פי-כן, עליי להוסיף שאהבתי לחיות בתוך אותו עולם. נאלצתי לחוות את העולם החושי כחשיכה רוחית מקיפה, אלמלא היה קולט אור מאותו עולם אחר.

עם ספר הגיאומטריה שלו, אותו מורה-עזר מנוידורף סיפק לי את האישור, לו הייתי זקוק באותו זמן, על קיומו של עולם רוחי. עליי להודות לו גם בעבור דברים אחרים. הוא הביא לי את יסוד האמנות. הוא ניגן בפסנתר ובכינור. הוא צייר הרבה. דברים אלה משכו אותי אליו בעוצמה רבה וביליתי עמו ככל שרק התאפשר. הוא אהב במיוחד לצייר; בשנתי התשיעית הוא נתן לי לצייר בעפרונות פחם והיה עליי להעתיק ציורים תחת הדרכתו. לדוגמה, ביליתי זמן רב בהעתקת תמונת דיוקן של הרוזן Szechenyi. יכולתי להאזין למוזיקה המרשימה של הצוענים ההונגרים, לעתים בנוידורף, אך לעתים קרובות יותר בעיר הסמוכה Sauerbrunn.

כל זה נתן אותותיו בילדותי אשר עברה ליד הכנסייה ובית-הקברות. תחנת הרכבת בנוידורף הייתה במרחק קצר מהכנסייה, כאשר בית-הקברות נמצא ביניהן. בהליכה לאורך בית-הקברות ומעט מעבר לו, אפשר היה להגיע

לכפר עצמו. בכפר היו שתי שורות של בתים. שורה אחת החלה בבית-הספר, השנייה בביתו של הכומר. פלג קטן זרם בין שתי שורות הבתים הללו ועל שתי גדותיו צמחו עצי אגוז נפלאים. בהקשר לעצי אגוז אלה, התפתח דירוג בין ילדי בית-הספר. כאשר האגוזים החלו להבשיל, הילדים והילדות רגמו את העצים באבנים ובדרך זו אספו מלאי של אגוזים לחורף. במשך הסתיו, שוחחו הילדים כמעט אך ורק על מלאי האגוזים שלהם. מי שאסף את הכמות הגדולה ביותר נחשב למכובד ביותר. וכך, לפי כמות האגוזים, הדירוג נמשך וירד שלב אחר שלב, עד אליי, האחרון, 'זר' בכפר, שלא הייתה לו שום זכות להשתתף בדירוג זה.

'החוואים הגדולים' התגוררו בבתים שבשורה המרכזית של הכפר. בניצב לבתים אלו, ליד בית הכומר, עמדה שורה של כעשרים בתים שבהם גרו כפריים מן המעמד הבינוני; שם, סמוך לגנים של תחנת-הרכבת, הייתה קבוצת בתים עם גגות סכך אשר היו שייכים ל'בעלי הבתים הפשוטים'. אלה היו שכנינו הקרובים ביותר. הדרכים היוצאות מן הכפר הובילו אל שדות וכרמים אשר היו שייכים לאנשי הכפר. מדי שנה, יחד עם 'בעלי הבתים הפשוטים', השתתפתי בבציר ופעם אחת בחתונה כפרית.

מבין כל אלה אשר היו קשורים לבית-הספר ואחרי מורה-העזר, את הכומר¹⁴ אהבתי מכולם. הוא בא בקביעות, פעמיים בשבוע, כדי לתת שיעורי דת; הוא היה גם מגיע לעתים קרובות כדי לפקח על בית-הספר. דמותו חקוקה בנפשי. במשך חיי, הוא הופיע שוב ושוב בזיכרוני. במידה רבה, הוא היה האישיות המשמעותית ביותר שפגשתי לפני שנתי העשירית או האחת-עשרה. הוא היה פטריוט הונגרי נמרץ ולקח חלק פעיל בתהליך ה'הונגריזציה' של

---

¹⁴ פרנץ מראז Franz Maraz, כומר בנוידורף (1873-1860). הוא זכה לשבחים רבים בקתדרלה ב-Oedenburg.

השטח ההונגרי, אשר התרחש באותה תקופה. הוא ביטא את אמונותיו במאמרים שכתב בהונגרית. הכרתי את המאמרים הללו, שכן מורה-העזר צריך היה להכין העתקים ברורים שלהם ולמרות היותי צעיר, הוא תמיד שוחח עמי על תוכנם. הכומר היה גם פועל נמרצות למען הכנסייה. אחת מדרשותיו הרשימה אותי באופן בולט. בנוידורף היה סניף של הבונים החופשיים. הוא היה אפוף מסתורין עבור אנשי הכפר, שסיפרו עליו מעשיות מוזרות ביותר. מנהיג הסניף¹⁵ היה מנהל בית-החרושת לגפרורים אשר עמד בקצה הכפר. מלבדו, מבין המקומיים רק מנהל מפעל נוסף וסוחר אריגים לקחו חלק פעיל בסניף. אחרת, הוא נראה חשוב רק בגלל שמדי פעם הגיעו זרים מ'מקומות מרוחקים', אשר נראו לתושבי הכפר מפחידים מאוד. כמו-כן, סוחר האריגים היה אדם מוזר, שתמיד התהלך עם ראש רכון, כאילו היה אבוד במחשבות. הוא כונה 'מעמיד הפנים' ובשל התנהגותו המיוחדת, היה בלתי-אפשרי, ואיש לא נטה, להתקרב אליו. ביתו היה מקום המפגש של חברי סניף הבונים החופשיים. לא יכולתי לפתח שום זיקה לסניף הזה. בשל יחסם של כל האנשים מסביבי אליו, היה עליי שוב לוותר על שאילת שאלות; יתר על כן, האופן הלא-נעים שבו דיבר מנהל בית-החרושת לגפרורים על הכנסייה, דחה אותי.

אף-על-פי-כן, באחד מימי ראשון נתן הכומר, כרגיל, דרשה נמרצת על חשיבותה של מוסריות אמיתית עבור חיי-אנוש. הוא דיבר על אויבי האמת בתמונות אשר נלקחו מהסניף. הוא סיים את דבריו באומרו: "נוצרים אהובים, הבינו מי הם אויבי האמת – למשל, בונה-חופשי או יהודי". בעיני הכפריים,

---

¹⁵ מר קנורא Knura, אשר בעיני הכומר המקומי, היה ראוי לעונש לא רק בשל היותו בונה חופשי, אלא גם בשל היותו יהודי.

בעל בית-החרושת וסוחר האריגים 'סומנו' על-ידי סמכות. מה שהרשים אותי במיוחד היה כוח הרצון שבו זה נאמר.

חב אני גם לאותו כומר בשל משהו שתרם לנטייתי הרוחית המאוחרת יותר. יום אחד הוא הותיר בי רושם עמוק כאשר בא לבית-הספר וכינס סביבו, בחדרו הקט של המורה, את הילדים ה'בשלים יותר', שביניהם כלל גם אותי. הוא גולל שרטוט ששרטט ובעזרתו הסביר לנו את תורת האסטרונומיה של קופרניקוס. הוא דיבר בצורה נמרצת במיוחד על מסלול האדמה מסביב לשמש; סיבובה סביב עצמה וסטיית צירה; ועל קיץ וחורף ואזורי האקלים של האדמה. הייתי שקוע לחלוטין וביליתי ימים בהעתיקי את שרטוטיו; מאוחר יותר, קיבלתי מן הכומר שיעור מיוחד נוסף על ליקוי חמה וליקוי ירח, ומכאן ואילך כל תשוקתי לידע התמקדה סביב נושא זה.

5

באותה תקופה, הייתי כבן עשר שנים ועדיין לא יכולתי לאיית נכון או לכתוב ללא שגיאות דקדוק.

קרבתם של הכנסייה ואזור בית-הקברות הייתה משמעותית מאוד למהלך חיי כילד. כל אשר התרחש בבית-הספר שבכפר היה קשור לכנסייה. זה לא היה רק בשל הנסיבות החברתיות והמדיניות אשר שררו אז באותו אזור; זה היה בעיקר בגלל אישיותו החשובה של הכומר. מורה-העזר היה נגן-העוגב בכנסייה והמשגיח על התלבושות של הטקסים הדתיים, והוא עזר לכוומר בכל הקשור לפולחני הכנסייה. אנו, כנערי בית-הספר, שימשנו פרחי-כהונה ונערי מקהלה במהלך מיסות, טקסי אשכבה למתים ולוויות. נפשי הילדותית חיה באושר באופייה הטקסי של השפה הלטינית ובסדרי התפילה. עד שנתי העשירית נטלתי חלק אינטנסיבי בשירות הכנסייה, וזה אפשר לי,

לעתים קרובות, להיות בחברתו של הכומר, אליו רחשתי יראת-כבוד עמוקה ביותר.

בביתי, יחסיי עם הכנסייה לא זכו לעידוד. אבי לא התעניין בכנסייה. באותם זמנים, הוא היה בעל דעה חופשית והוא מעולם לא נכנס לכנסייה, שעמה היה לי קשר קרוב כל-כך. ובכל זאת, גם הוא, בילדותו ובנעוריו היה מסור לכנסייה ושרת אותה. זה השתנה שוב כאשר חזר להורן, אזור מולדתו, כפנסיונר. הוא שב וחזר להיות דתי אדוק. אולם, באותה תקופה, עבר זמן רב מאז איבדתי את הקשר עם בית הוריי.

הזיכרונות הנמרצים ביותר מימי ילדותי בנוידורף הם הפולחן והמוזיקה אפופת הדרת-כבוד, וכיצד הם עוררו בי שאלות על הוויית-הקיום עם כוח מניע. ללימוד התנ"ך על-ידי הכומר וללימוד עיקרי-הדת היו פחות השפעה על חיי הפנימיים מאשר פעולותיו כמנהל טקס הפולחן בתיווך בין העולם החושי והעולם העל-חושי. מן ההתחלה, זה לא היווה עבורי מסגרת חיצונית גרידא, אלא חוויה פנימית עמוקה. וזו אפילו התגברה שכן היא גרמה לי להרגיש זר בביתי שלי. אף-על-פי-כן, האווירה בביתי לא הפחיתה מהעושר הרוחני שספגתי באמצעות סדרי התפילה. חייתי בתוך סביבתי בלי לקחת בה כל חלק. ראיתי זאת, אך למעשה, הגיתי, התבוננתי וחשתי ללא הרף בקשר עם אותו עולם אחר. אף-על-פי-כן, יכול אני לומר שלא הייתי הוזה בשום מובן, אלא התוודעתי לכל עניין ועניין מעשי אשר קשור לחיי-היומיום.

שיחותיו הפוליטיות של אבי גם היוו ניגוד חד לעולם שחוויתי בפנימיותי. הוא ופועל אחר עבדו במשמרות. איש זה גר בתחנת-רכבת אחרת, אותה עזר לנהל. הוא היה מגיע לנוידורף אחת ליומיים או שלושה. בערבים, בשעות המנוחה, היו הוא ואבי משוחחים על פוליטיקה. הם היו יושבים ליד שולחן אשר ניצב ליד התחנה תחת שני עצי תרזה ענקיים ונהדרים. שם היו מתכנסים, משפחתנו כולה ואותו פועל. אמי הייתה סורגת בעוד שאחי ואחותי

השתובבו. לעתים קרובות, ישבתי ליד השולחן והאזנתי לויכוחים הפוליטיים הבלתי-פוסקים בין שני האישים. מעולם לא התעניינתי בתוכן הדברים, כי אם יותר בצורה ששיחתם תפסה. הם היו תמיד באי-הסכמה; כאשר האחד אמר 'כן', השני אמר 'לא'. כל זה היה מלווה בסימני התלהבות, אפילו להט, אך גם בחביבות אשר הייתה טבעו היסודי של אבי.

בנסיבות כאלה, התכנס שם, לעתים קרובות, חוג קטן של אנשים אשר כלל כמה 'נכבדים' מקומיים ומדי פעם רופא¹⁶ מ-וינר-נוישטאדט, אשר טיפל במטופלים רבים באזור, שכן לא היה רופא מקומי באותם ימים. הוא היה צועד ברגל מ-וינר-נוישטאדט עד נוידורף; לאחר שראה את המטופלים שלו, היה בא לתחנת-הרכבת וממתין שם לרכבת חזרה. משפחתי התייחסה אל אדם זה כטיפוס מוזר, כפי שעשו, למעשה, רוב האנשים שהכירו אותו. הוא לא נטה לשוחח על מקצועו כרופא, אך אהב לשוחח על הספרות הגרמנית. הוא היה הראשון שדיבר אתי על לסינג, גיתה ושילר, שכן בביתי מעולם לא שוחחו על נושאים מסוג זה. דבר לא היה ידוע אודותם. הם לא הוזכרו גם בבית-הספר שבכפר. שם הושם דגש על ההיסטוריה ההונגרית. הן לכומר והן למורה-העזר לא הייתה כל התעניינות בגדולי הספרות הגרמנית. לכן, הרופא מ-וינר-נוישטאדט פתח בפניי עולם שלם חדש. הוא אהב לשוחח עמי; לעתים קרובות, לאחר שנה זמן מה מתחת לעצי התרזות, היה לוקח אותי הצדה והיינו פוסעים הלוך ושוב סמוך לתחנה בעודו מדבר על הספרות הגרמנית – לא בפדנטיות, כי אם במלוא ההתלהבות. בשיחות אלה, הוא פיתח סוגים שונים של אידיאות על יופי וכיעור.

¹⁶ קרל היקל (1905-1813). Carl Hickel. רודולף שטיינר זוכר את היקל כאדם בעל חשיבה ליברלית, רגיש ובעל טוב לב ועם ידע על החיים. רודולף שטיינר דיבר על חיבה מוזרה וטבעית שחש כלפי הרופא. הוא חווה אותו כ-'רופא של יראת-כבוד' בכל פעם שער ליד ביתו.

זיכרון נוסף, שתמיד נצרתי עמוק בלבי, הוא של הרופא הצנום והגבוה בעל הצעד הנמרץ, שתמיד נשא מטריה בידו הימנית כך שהתנדנדה סמוך לגופו בצד אחד, בעוד שבצדו האחר, הייתי (ילד בן עשר שנים) שקוע לחלוטין בדבריו.

בד בבד עם כל הדברים הללו, התעניינתי מאוד בתפעולה של מסילת הברזל. למדתי את חוקי החשמל דרך התבוננות בטלגרף שבתחנה. כמו-כן, כילד, למדתי לשלוח מברקים.

באשר לשפה, גדלתי עם ניב גרמני אשר היה נפוץ באזור המזרחי של אוסטריה תחתית. לרוב, ניב זה היה נפוץ אז באזורים בהונגריה אשר גבלו עם אוסטריה תחתית. התייחסותי לקריאה הייתה שונה לחלוטין מאשר התייחסותי לכתיבה. כילד, כאשר קראתי, עברתי במהירות על-פני המילים וניגשתי ישירות למשמעות – כלומר לתחושות, למושגים, או לאידיאות, שמאחורי המילים. כתוצאה מכך, הקריאה שלי לא תרמה דבר לפיתוח הכושר שלי לאיות או דקדוק. מצד שני, בכתיבה היה לי דחף להיאחז בתמונות של המילים בצללים, בדיוק כפי ששמעתי אותן מבוטאות בניב. בשל כך, רק עם קשיים רבים למדתי לכתוב את השפה הספרותית, בה בשעה שאת הקריאה מצאתי קלה מלכתחילה.

תחת ההשפעות הללו הגעתי לגיל שבו היה על אבי להחליט אם לשלוח אותי לגימנסיה (ללימודים הומניים) או לבית-הספר הריאלי (ללימודים טכניים) ב-וינר-נוישטאדט. בתקופה זו, שמעתי לעתים קרובות את אבי משוחח, בין ויכוחיו הפוליטיים, על עתידי. לאבי ניתנו עצות שונות, אולם ידעתי, אפילו אז, שהוא פשוט אהב להאזין למה שהיה לאחרים לומר, אך פעל על-פי החלטתו הנחושה.

6

אבי התכוון להכין אותי בצורה נאותה לתפקיד במסילת-הברזל. זה השפיע על החלטתו לשלוח אותי לגימנסיה או לבית-הספר הריאלי. לבסוף, הוא החליט שעליי להיות מהנדס מסילת ברזל. לכן, הוא בחר בבית-הספר הריאלי.

אך, לפני המעבר מבית-הספר הכפרי שבנוידורף לבית-הספר ב-וינר-נוישטאדט הסמוך, היה צורך לקבוע, למעשה, אם אני מוכן לאחד משני בתי-הספר. כתוצאה מכך, נלקחתי לחטיבת-הביניים לבחינת כניסה.

כל הדברים הללו, אשר נעשו לטובת עתידי, לא עניינו אותי במיוחד. באותו גיל, הייתי אדיש לנושא התפקיד העתידי שלי, כפי שאדיש הייתי לכך אם הבחירה תהיה בחטיבת-הביניים, בית-הספר הריאלי או הגימנסיה. העולם שמסביבי והנושאים שחשבתי עליהם, מילאו אותי בשאלות לא-מוגדרות, אך בוערות, על החיים והעולם. רציתי ללמוד משהו רק כדי שאוכל למצוא מענה לשאלות הללו. היה לי רק מעט עניין לגבי סוג בית-הספר שיספק זאת.

עברתי את בחינת הכניסה לחטיב--הביניים בהצלחה רבה. כל השרטוטים ששרטטתי עבור מורה-העזר הוצגו, ואלה הרשימו את המורים אשר בחנו אותי עד כדי כך שהם העלימו עין מהפערים בידע שלי. עזבתי עם מכתב המלצה מבריק. זה הסב הנאה גדולה להוריי וכן למורה-העזר, לכומר ולרבים מנכבדי נוידורף. כולם שמחו בהצלחתי; עבור רבים מהם זו הייתה הוכחה לכך שבית-הספר בנוידורף 'יכול ללמד דבר או שניים'.

זה נתן לאבי את הרעיון, היות שהייתי מתקדם מאוד, שיהיה זה לא-נחוץ עבורי לבזבז שנת מכינה בחטיבת-הביניים. יכולתי להיכנס ישירות לבית-הספר הריאלי. על כן, ימים ספורים מאוחר יותר, היה עליי לעבור

בחינת כניסה באותו בית-ספר; העניינים שם לא עברו כל-כך חלק. אף-על-פי-כן, התקבלתי. היה זה באוקטובר 1872.

היה עליי לנסוע מדי יום¹⁷ מנוידורף ל-וינר-נוישטאדט. בבקרים, יכולתי לנסוע ברכבת, אך בערבים היה עליי לחזור ברגל, כי לא היו רכבות באותה שעה. נוידורף היה בהונגריה, וינר-נוישטאדט באוסטריה תחתית. כתוצאה מכך, הלכתי מדי יום מ-Transleithania ל-Cisleithania (השמות הרשמיים למחוזות ההונגרים והאוסטרים).

באמצע היום נשארתי ב-וינר-נוישטאדט. יום אחד, התוודעתי לאישה אחת¹⁸ בעודה ממתינה לרכבת בתחנה בנוידורף. נודע לה שאני לומד בבית-הספר ב-וינר-נוישטאדט – הוריי שוחחו עמה על דאגתם למקום שבו אבליה את הפסקת הצהריים בתקופת הלימודים. היא אמרה שתשמח לתת לי ארוחת צהריים בביתה בחינם ואוכל לבוא לביתה בכל עת שאזדקק לכך.

במשך הקיץ, השביל מ-וינר-נוישטאדט לנוידורף היה יפה מאוד; אך בחורף, ההליכה בו הייתה לעתים קרובות קשה מאוד. לאחר יציאה מהעיר, ההליכה לכפר הייתה אורכת כמחצית השעה לאורך שביל בשדה, שלא פונה משלג. לעתים קרובות, היה עליי לפלס לי דרך בשלג שגובהו הגיע עד לברכיי והייתי מגיע הביתה כאשר נראיתי כאיש-שלג.

לא יכולתי למצוא זיקה פנימית לחיי העיר כפי שהייתה לי לחיי הכפר. לא יכולתי לדמיין לעצמי את החיים בשורות הבתים הצפופים כל-כך. אף-על-פי-כן, הייתי עומד זמן רב ליד חנויות הספרים בוין-נוישטאדט.

¹⁷ מדי פעם, אחותו של הנער (ליאופולדין, כמעט שלוש שנים צעירה ממנו) הייתה פוגשת אותו בשווי מהנסיכה. היא רצתה לעזור לו לשאת את תיק בית-הספר הכבד שלו. מאוחר יותר, היא סיפרה שלעתים קרובות חש פחד 'בגלל הצוענים' שראה כאשר הלך לבדו.

¹⁸ גברת לאקינג'ר Lackinger, שבעלה היה רואה-חשבון בעסקי הקטרים ב-וינר-נוישטאדט.

כמו-כן, בהתחלה לא יכולתי למצוא עניין במה שלימדו בבית-הספר ובמטלות שחולקו. היה לי קושי רב לעמוד בקצב התלמידים האחרים בשתי הכיתות הראשונות. העניינים השתפרו רק במחצית השנייה של השנה השנייה. רק אז הייתי תלמיד טוב.¹⁹ היה לי צורך מאוד עמוק. השתוקקתי לבני-אדם שאותם אוכל להעריך ואשר ישמשו לי דוגמה אישית. לא היו בני-אדם כאלה בין המורים שלי בשנתיים הראשונות.

אך שוב, משהו שהתרחש בבית-הספר השפיע עליי עמוקות. מנהל בית-הספר²⁰ כתב מאמר אשר פורסם בדו"ח השנתי בסיום שנת הלימודים. כותרתו הייתה *כוח המשיכה – תוצאה של תנועה*. כילד בן אחד-עשרה, בהתחלה לא הבנתי דבר ממשמעותו. הוא פתח מיד במתמטיקה גבוהה. ובכל זאת, ממשפטים בודדים קלטתי משמעות מסוימת. התחלתי לקשור בין מאמר זה ומה שלמדתי מהכומר על מבנה היקום. במאמר, התייחס המנהל לספרו *התנועה הכללית של החומר כגורם בסיסי לכל התופעות הפיסיות*. חסכתי כסף עד שיכולתי לרכוש אותו. זה היה סוג של משאת-נפש ללמוד מהר ככל האפשר כל דבר שיוכל לעזור לי להבין את המאמר ואת הספר.

הם התייחסו לדברים הבאים: דעתו של המנהל הייתה שלהניח ש'כוחות' יוצאים מן החומר אל המרחב זו הנחה 'מיסטית' לא-מוצדקת. הוא ניסה להסביר את 'המשיכה' ההדדית בין הגופים השמימיים ובין מולקולות ואטומים, בלי התייחסות ל'כוחות' אלה. הוא טען שבין כל שני גופים קיימים גופים רבים קטנים יותר, כולם בתנועה. הגופים הקטנים יותר, בתנועתם הלך ושוב, פוגעים בגופים הגדולים יותר והגופים הגדולים הללו נזרקים לכל עבר,

¹⁹ בעלון השנתי של בית-הספר, רודולף שטיינר היה רשום כתלמיד מצטיין משנתו השנייה והלאה.

²⁰ היינריך שרם Heinrich Schramm, מנהל ומפקח מחוזי של ה-Oberrealschule ב-Neustadt-Weiner משנת 1868 עד 1874. משנת 1864 היה מורה למתמטיקה.

אפילו לאותם צדדים שאינם מופנים אחד כלפי השני. מספר הפגיעות האלה רב יותר מאשר מספר הפגיעות בחלל שבין שני הגופים. לכן, הם מתקרבים אחד לשני. כתוצאה מכך, הוא לא התייחס ל'משיכה ההדדית' ככוח מיוחד, כי אם 'תוצאה של תנועה'. בעמוד הראשון של הספר, מצאתי שתי טענות: (1) החלל והתנועה בו קיימים מזה זמן רב; (2) חלל וזמן הם גדלים אחידים ברציפות; ומצד שני, חומר מורכב מחלקיקים קטנים נפרדים (או אטומים). המחבר רצה להסביר את כל התופעות הפיסיות והכימיות שבטבע על בסיס התנועה (כמתואר) בין החלקים הקטנים יותר והחלקים הגדולים יותר של החומר. לא הרגשתי שום משיכה להשקפה זו וגם לא ראיתי שום סיבה להסכים עמה; אבל, חשתי שיהא זה חשוב מאוד עבורי להבין את מה שהוצג בדרך זו. עשיתי הכול כדי להבין זאת. ניצלתי כל הזדמנות שהייתה לי לשים יד על ספרי מתמטיקה ופיזיקה. ההתקדמות הייתה איטית מאוד. שוב ושוב, קראתי את המאמר ואת הספר; בכל פעם חל שיפור קל.

לאחר מכן ארע דבר נוסף. בשנתי השלישית, היה לי מורה²¹ שבאמת הגשים את ה'אידיאל' שלי. הוא היווה אישיות שאותה יכולתי לחקות. הוא לימד אריתמטיקה, גיאומטריה ופיזיקה, ודרך ההוראה שלו הייתה ברורה וערוכה באופן יוצא מן הכלל. הוא הסביר כל דבר מהיסוד ובצורה כה בהירה, שלעקוב אחר דבריו הועיל מאוד לחשיבתו של אדם.

היה מאמר נוסף, פרי עטו, בעלון השנתי של בית-הספר. הוא זן בתורת ההסתברויות והחישובים בביטוח-חיים. גם ממאמר זה לא הצלחתי להבין הרבה, אך התעסקתי בו באותה דרך. עד מהרה, יכולתי להבין את משמעותה של תורת ההסתברויות. על כל פנים, חשובה הייתה לי הרבה יותר הדייקנות

---

²¹ לורנץ ילינג Laurencz Jelinek, אשר מהכיתה השלישית, לימד את רודולף שטיינר מתמטיקה ופיזיקה.

שבה ניגש מורה אהוב זה לחומר, אשר העניקה לי דגם לחשיבתי המתמטית. זה הוביל ליחסים נפלאים בין מורה זה לביני. הייתה זו ברכה לקבל את האישי הזה כמורה שלי למתמטיקה ולפיזיקה במשך שנתיי בבית-הספר הריאלי. מה שהוא לימד, קידם אותי בהדרגה להבנה טובה יותר של החידה אשר הוצבה בפניי בכתביו של המנהל.

לאחר זמן רב הגעתי, ליחסים קרובים יותר עם מורה אחר.²² הוא לימד שרטוט גיאומטרי בכיתות הנמוכות וגיאומטריה תיאורית בכיתות הגבוהות. הוא גם לימד בכיתה השנייה. אולם, רק בכיתה השלישית למדתי להעריך את שיעוריו. השרטוטים הגיאומטריים שלו היו מרשימים. גם השיעורים שלו היו ברורים ושיטתיים למופת. בזכותו, שרטוט בעזרת מחוגה, סרגל ומשולש הפך לעיסוקי המועדף. דרך כל מה שספגתי מהמנהל, מהמורה למתמטיקה ולפיזיקה וממורה זה לשרטוט גיאומטרי, עלו בי, אמנם בצורה ילדותית, שאלות לא מובנות אשר קשורות לתופעות הטבע. חשתי שעלי להתחבט בתופעות של העולם החושי כדי לרכוש פרספקטיבה של העולם הרוחי אשר היה גלוי בפניי באופן טבעי. הייתי משוכנע שאדם יכול להגיע לתקשורת עם העולם הרוחי דרך נפשו כל עוד חשיבתו מגיעה למבנה כזה שמאפשר לתפוס את הטבע האמיתי של תופעות הטבע. תחושות אלו ליוו אותי לאורך השנה השלישית והשנה הרביעית שלי בבית-הספר הריאלי. כל אשר למדתי, גייסתי על-מנת להתקרב ליעד הזה.

ואז, באחד הימים, עברתי ליד חנות ספרים. בחלון התצוגה ראיתי את הספר *ביקורת התבונה הטהורה* מאת קאנט, בהוצאת רקלם. עשיתי כל שביכולתי כדי לרכוש ספר זה בהקדם האפשרי.

---

²² ג'ורג קוזק George Kosak, שנולד בינה בשנת 1836 ומת ב- Graz בשנת 1914.

7

בעוד שקאנט נכנס לספירת החשיבה שלי, לא הייתי מודע כלל לתפקידו בהיסטוריה האנושית האינטלקטואלית. כל ההשקפות עליו, בעד או נגד, לא היו ידועות לי. התעניינותי הבלתי-מוגבלת בביקורת התבונה הטהורה, צמחה כולה מתוך חיי-הנפש האישיים שלי. בדרכי הילדותית, ניסיתי להבין עד לאיזו דרגה יכולה התבונה האנושית להגיע בהבנה אמיתית של טבעם של דברים.

נסיבות חיצוניות הציבו בפניי מכשולים מסוגים שונים בדרך לימודי את קאנט. בגלל המרחק הרב בין ביתי ובית-הספר, איבדתי לפחות שלוש שעות מדי יום. מעולם לא הגעתי הביתה לפני השעה שש בערב. ואז, היה עליי להכין אינסוף שיעורי-בית. את ימי ראשון הקדשתי, כמעט אך ורק, לשרטוטים גיאומטריים. משאת-נפשי הייתה להגיע לרמת דיוק מרבית בשרטוט ולסדר וניקיון ללא רבב בשרטוט היטלים ובצבע. ועל כן, כמעט ולא נותר לי זמן לקריאת ביקורת התבונה הטהורה. אף-על-פי-כן, מצאתי פתרון. המורה להיסטוריה²³ שלנו היה בעצם מרצה בעודו מלמד. אך, למעשה, הוא היה רק קורא מתוך ספר. את כל אשר קרא, היה עלינו ללמוד מתוך ספרינו לקראת השיעור הבא. חשבתי שבכל מקרה עליי לקרוא את הספר בבית. לא קיבלתי דבר מה'הרצאה' של המורה. לא יכולתי בהחלט לספוג דבר מההקשבה למה שהיה קורא בקול. לכן, הפרדתי את הפרקים מתוך הספרון של קאנט והצמדתי אותם לספר ההיסטוריה, אותו הצבתי מולי במשך השיעור. אז, יכולתי לקרוא את קאנט בעוד שהמורה היה 'מלמד' היסטוריה מעל הדוכן. כמובן שזה היה מנוגד לגמרי לחוקי המשמעת של בית-הספר. אך, זה לא

---

²³ פרנץ קופלר Franz Kofler.

הפריע לאיש וזה לא עשה שום הבדל לדרישות ממני, כך שקיבלתי, אף-על-פי-כן, ציון 'מצוין' בהיסטוריה.

בזמן החופשות המשכתי ללמוד את קאנט באופן נמרץ. קראתי עמודים רבים יותר מעשרים פעם בטרם המשכתי הלאה. עמלתי לפיתוח שיפוט ביחס לזיקה שבין חשיבה אנושית לבין הבריאה של תופעות הטבע. שני דברים השפיעו על תחושותיי באשר למאמצים אלה בחשיבה. ראשית, רציתי לפתח את חשיבתי שלי כך שכל מחשבה תהיה ברורה לחלוטין וניתנת לבדיקה, לא מושפעת מכל רגש אקראי שהוא. שנית, רציתי להגיע להרמוניה בתוך עצמי, בין חשיבה כזו ולימודי הדת. באותו זמן, גם זה היה חשוב ביותר עבורי. היו לנו ספרי לימוד מצוינים בשטח מסוים זה. מספרים אלה ספגתי, **במסירות**, **דוגמטיות וסימבוליקה** עצומות, את תיאור טקסי התפילה וההיסטוריה של הכנסייה. חייתי בלימודים אלה בעוצמה רבה. אולם, זיקתי אליהם נקבעה מעצם העובדה שעבורי העולם הרוחי היווה חלק מפעולת הדימוי האנושית. לכן, לימודים אלו השפיעו עליי עמוקות כי הם הוכיחו לי בדיוק כיצד עשויה רוח אנושית למצוא את דרכה אל העל-חושי באמצעות ידיעה. יראת-הכבוד שרחשתי לרוחי – זאת יודע אני בוודאות מלאה – לא פחתה כהוא זה כתוצאה מההתייחסותי לידיעה.

מצד שני, העסיקה אותי בקביעות השאלה אשר נגעה בהיקפו של כושר החשיבה האנושית. חשתי שאפשר לפתח את החשיבה אלי כושר אשר יקיף את כל הדברים והתהליכים שבעולם. התפיסה ש'מהות' קיימת מעבר לחשיבה, כמשהו שרק 'משתקף', הייתה בלתי-נסבלת עבורי. אמרתי לעצמי, שוב ושוב, שמה שמצוי בדברים מוכרח לחדור את מחשבותיו של האדם.

תחושה זו התנגשה שוב ושוב עם מה שקראתי אצל קאנט, אולם באותו זמן בקושי הבחנתי בניגוד זה. יותר מכל דבר אחר, רציתי להשיג, באמצעות **ביקורת התבונה הטהורה**, בסיס מוצק אשר יאפשר לי להסתדר עם חשיבתי

שלי. בכל פעם שהייתי יוצא לטיולים רגליים בתקופת החופשות, היה עליי לשבת במקום שקט ולהבהיר לעצמי שוב ושוב את התהליך המדויק הקשור למעבר ממושגים פשוטים וברורים לתמונות נפשיות של התגליות טבע. באותה תקופה, גישתי כלפי קאנט לא הייתה ביקורתית, אך דרכו לא התקדמתי.

דברים אלה לא הסיטו אותי מהחיים המעשיים ומפיתוח כשריי האנושיים. הפועל שעבד במשמרות עם אבי ידע לכרוך ספרים. למדתי ממנו לכרוך ספרים ומסוגל הייתי לכרוך את ספרי הלימוד שלי בימי החופשה שבין השנה הרביעית והשנה החמישית בבית-הספר הריאלי. באותה תקופה, בזמן החופשה, למדתי בכוחות עצמי גם קצרנות. אבל, אף-על-פי-כן, השתתפתי בקורס קצרנות שניתן משנת הלימודים החמישית ואילך.

היו הזדמנויות רבות לעבודה מעשית. הוריי חכרו גן קטן סמוך לתחנת-הרכבת. היו בו עצי פרי ושדה קטן לגידול תפוחי-אדמה. אחותי, אחי ואנוכי אספנו דובדבנים, טיפלנו בגן, הכנו תפוחי-אדמה לשתילה, הכנו את הקרקע ואז הוצאנו מן הקרקע את תפוחי-האדמה הבשלים. וכאשר נשאר מספיק זמן לאחר בית-הספר, לא ויתרתי על קניית מצרכים בכפר.

בהיותי כבן חמש-עשרה, הורשיתי להיות בקשר קרוב יותר עם הרופא מ-וינר-נוישטאדט, שאותו הזכרתי לעיל. חיבבתי אותו מאוד בשל האופן שבו היה משוחח עמי בעת ביקוריו בנוידורף. לעתים קרובות, הייתי עובר ליד דירתו – דירה בקומת הקרקע של בנין שנמצא בפינת שני רחובות צרים מאוד ב-וינר-נוישטאדט. יום אחד, הוא עמד ליד החלון וקרא לי אל חדרו. עמדתי שם, מביט ארוכות במה שנראה לי אז כספרייה גדולה מאוד. הוא שוב דיבר

על ספרות ולקח מן המדף את ספרו של לסינג²⁴ מינה פון ברנהלם. הוא ביקש ממני לקרוא אותו ואז לחזור אליו. בדרך זו, הוא שוב ושוב השאיל לי ספרים והירשה לי לבוא לראותו מדי פעם. בכל פעם, היה עליי לספר לו על התרשמויותי ממה שקראתי. באורח זה, הוא הפך למעשה למורה שלי לספרות פיוטית. מלבד מקרה אחד או שניים, מעט מאוד מזה ניקרה בדרכי בבית או בבית-הספר. בעזרתו של רופא אהוב זה, שהיה כה נלהב מכל שהינו יפה, למדתי יותר, במיוחד על לסינג.

אירוע נוסף השפיע עמוקות על חיי. באמצעות הספרים של ליבסון,²⁵ למדתי מתמטיקה באופן עצמאי. בצורה זו למדתי גיאומטריה אנליטית וטריגונומטריה וכן חשבון דיפרנציאלי ואינטגרלי, זמן רב לפני שלמדתי אותם בבית-הספר. זה אפשר לי לחזור וללמוד את הספרים על התנועה הכללית של החומר כגורם יסודי לכלל תופעות הטבע. עתה, יכולתי להבינם טוב יותר באמצעות ידיעותי במתמטיקה.

בינתיים, בבית-הספר הוסיפו את מקצוע הכימיה, בנוסף לפיזיקה; זה הגדיל את כמות השאלות שלי בנוגע להכרה. המורה לכימיה²⁶ היה אדם ראוי לציון. הוא לימד כמעט אך ורק באמצעות ניסויים. הוא דיבר אך מעט והניח לתופעות לדבר בעד עצמן. הוא היה אחד ממורינו האהובים ביותר. היה בו משהו הראוי לציון אשר הבדיל אותו, בעיני התלמידים, מהמורים האחרים. ההנחה הרווחת הייתה שהוא היה מחובר למקצועו יותר מאשר השאר. אל המורים האחרים פנינו בתואר 'פרופסור', אולם אליו היינו פונים בתואר

---

²⁴ גוטהולד אפרים לסינג Gotthold Ephraim Lessing, אחד מהמחזאים הגרמניים הדגולים, נולד ב-Kamenz ב-22 בינואר 1729. מת ב-Brunswick ב-15 בפברואר 1781.
²⁵ ספריו של היינריך בורכרט ליבסון Heinrich Borchert Lubsen (1864-1801) יועדו ללימוד עצמי בתחומים רבים של מתמטיקה, כולל אלגברה, גיאומטריה וחשבון דיפרנציאלי.
²⁶ הוגו פון גילם Hugo von Gilm (1906-1831).

'דוקטור' למרות שהוא היה פרופסור באותה מידה. הוא היה אחיו של המשורר ההוגה תושב טירול,²⁷ הרמן פון גילם. היה משהו במבטו שמשך את תשומת-לבו של אדם. אפשר היה לחוש שאיש זה התבונן בעוצמה כה רבה בטבע עד כדי כך שבמבטו החזיק תמונה שלמה של מה שהתבונן בו. דרך הוראתו הביכה אותי במקצת. נטייתי אז הייתה לאיחוד ולא תמיד הייתי יכול לקבץ יחדיו את שפע העובדות שהוא הציג. אף-על-פי-כן, הוא ודאי חשב שהתקדמתי יפה בכימיה. מן ההתחלה, הערכתו את עבודתי הייתה 'ראוי לשבח', הערכה שליוותה אותי בכל הכיתות.

יום אחד באותה תקופה, מצאתי בחנות ספרים מיד שנייה ב-וינר-נוישטאדט את ספרו של רוטק²⁸ *ההיסטוריה של העולם*. למרות שבבית-הספר קיבלתי את הציון הגבוה ביותר בהיסטוריה, עד לאותו זמן לא פיתחתי יחס פנימי לנושא הזה. מכאן ואילך, זה קיבל חיים. הוקסמתי מהחום שבו תיאר רוטק מאורעות היסטוריים. עם זאת, היה עליי להבחין בחד-צדדיות בהשקפתו. דרכו, הונחיתי אל שני היסטוריונים אחרים, שסגנונם והפילוסופיה ההיסטורית שלהם על החיים, עשו עליי רושם עמוק – יוהנס פון מילר²⁹ וטסיטוס.³⁰ זה היקשה עליי להשלים עם הדרך שבה לימדו היסטוריה וספרות בבית-הספר; אך, פעלתי כדי להעשיר את השיעורים בבית-הספר עם מה שרכשתי ממקורות אחרים. כך העברתי את זמני בשלוש מתוך שבע הכיתות הגבוהות בבית-הספר הריאלי.

²⁷ אזור הררי בצפון איטליה ובמערב אוסטריה.

²⁸ קרל פון רוטק (1840-1775) Karl von Rotteck.

²⁹ ההיסטוריון יוהנס פון מילר Johannes von Mueller נולד ב- Neukirchen ב- 3 בינואר 1752. הוא נראה היה ההיסטוריון השוויצרי החשוב ביותר של המאה השמונה-עשרה. הוא מת ב- Kassel ב- 29 במאי 1809.

³⁰ קורנליוס טסיטוס (120-56) Cornelius Tacitus, היסטוריון רומי. סיפוריו על ההיסטוריה הרומית ידועים כיום בשל סגנונם החי והמבריק.

בהיותי בן חמש-עשרה, התחלתי ללמד תלמידים חברים שהיו בכיתתי או בכיתות נמוכות יותר. סגל ההוראה מסר לידיי, בשמחה, את ההוראה הזו, היות שנחשבתי לתלמיד טוב. זה נתן לי הזדמנות להשתתף ולו במעט בהוצאות חינוכי, אותן ההורים מימנו מהכנסתם הדלה.

חב אני רבות ללימוד זה. הואיל והיה עליי להעביר לאחרים את החומר שספגתי בשיעור, הייתי צריך להבין היטב את החומר. כדי לתאר זאת, יכול אני רק לומר שקיבלתי את הידע שנמסר לי בבית-הספר כמו מתוך חלום. הייתי ער לכל מה שגיליתי בעצמי או שקיבלתי מגומל חסד רוחני כמו הרופא מ-וינר-נויטטאדט. היה הבדל עצום בין מה שספגתי בתודעה מלאה והשיעורים בבית-הספר; אלה חלפו על פניי כמו תמונות-חלום. אך, בתהליך של הפיכת החומר לחי לצורך ההוראה שלי, הידע שנקלט במצב של חצי-ערנות עבר תמורה. מצד שני, ההוראה הכריחה אותי כבר מגיל צעיר להתעניין בפסיכולוגיה מעשית. דרך תלמידיי, נחשפתי לקשיים הנעוצים בהתפתחותה של הנפש האנושית.

יותר מכל, היה עליי לעזור לחברים לכיתה, שאותם לימדתי, בכתיבת חיבורים בגרמנית. הואיל וגם אני הייתי צריך לכתוב, כתלמיד, כל חיבור וחיבור, היה עליי למצוא דרכים שונות לכתיבת הנושאים שניתנו. לעתים קרובות, זה העמיד אותי במצב קשה. עד לכתיבת החיבורים שלי עבורי, הרי שכבר מסרתי לאחרים את מחשבותיי הטובות ביותר על הנושא.

היו לי יחסים מתוחים במקצת עם המורה אשר לימד גרמנית וספרות בשלוש הכיתות הגבוהות.³¹ התלמידים החברים ראו בו את המורה החכם ביותר והקפדן במיוחד. תמיד קרה שהחיבורים שלי התארכו יותר מן הרגיל. את הגרסאות הקצרות יותר הכתבתי לתלמידיי. כך, המורה היה זקוק ליותר זמן כדי לקרוא את חיבוריי. במסיבת הסיום, אחרי הבחינות הסופיות, כאשר זו הייתה הפעם הראשונה שישב אתנו בצורה אינטימית כאינדיבידואל פרטי, הוא סיפר לי שהחיבורים הארוכים שלי הרגיזו אותו. אך, הייתה סיבה נוספת לכך. חשתי שמהו הובא לבית-הספר דרך מורה זה שעליי היה להתמודד אתו. למשל, כאשר הסביר על טבעם של דימויים פואטיים, חשתי שמאחורי דבריו היה דבר מה נוסף ולאחר זמן מה גיליתי מה הדבר; הוא היה חסיד הפילוסופיה של הרברט.³² הוא מעולם לא הזכיר זאת; גיליתי זאת בעצמי. לכן, קניתי את הספרים מבוא לפילוסופיה ו- פסיכולוגיה, שניהם מבוססים על הפילוסופיה של הרברט.

כך, דרך החיבורים שלי החל מעין משחק מחבואים בין אותו מורה לביני. התחלתי להבין שבדברים רבים שאמר היה משהו מהפילוסופיה של הרברט ובחיבוריי הוא מצא רעיונות שונים אשר נבעו מאותו מקור. בכל אופן, איש מאתנו לא הזכיר את הרברט, כמתוך הסכם בשתיקה. אך, יום אחד בדברי הסיום שלי למאמר שכתבתי, לא הייתי מספיק זהיר ביחס למצב זה.

כתבתי על תכונותיה של ישות אנושית ומשפט הסיום שלי היה: "מבחינה פסיכולוגית, אדם זה הינו חופשי". המורה תיקן תמיד את החיבורים ואז שוחח אתנו עליהם. כאשר הגיע לחיבור שלי, הוא עיוות את פניו

---

³¹ גיוזף מאייר Josef Mayer.

³² יוהאן פרדריך הרברט (1841-1776) Johann Friedrich Herbart היה תלמידו של יוהאן גוטליב פייכטה באוניברסיטת יינה בשנת 1794.

באירוניה ואמר: "אמרת כאן משהו על חירות פסיכולוגית; אלא שלא קיים דבר כזה". ענית: "אדוני, לי זה נראה מוטעה. קיימת חירות, מבחינה פסיכולוגית; אלא שאין חירות על-טבעית במצב של תודעה רגילה". ההבעה האירונית שלו נעלמה; הוא הביט בי במבט חודרני ואמר: "מזה זמן רב, שמתי לב, מתוך החיבורים שלך, שנמצאת ברשותך ספרייה פילוסופית. הנני מציע לך לא להשתמש בה; זה יבלבל את חשיבתך". לא יכולתי להבין כלל מדוע תתבלבל חשיבתי על-ידי אותם ספרים שהעניקו לו את רעיונותיו. וכך, המשיכה מערכת היחסים בינינו להיות מתוחה במקצת.

שיעוריו הסבו לי עבודה רבה. בשנה החמישית, הם כללו קטעים מהשירה היוונית והרומית בתרגום גרמני. רק אז, הרגשתי לפעמים ייסורי חרטה שאבי בחר עבורי בבית-הספר הריאלי במקום בגימנסיה. חשתי שהתרגום העביר כה מעט מהטבע המהותי של האמנות היוונית והרומית. כך, רכשתי ספרי לימוד ביוונית ובלטינית ובשקט העברתי לעצמי קורס פרטי של לימודי הגימנסיה במקביל ללימודי בבית-הספר הריאלי. זה גזל מזמני זמן רב, אולם נטע בי יסודות, אמנם בלתי-רגילים, שאפשרו לי להשלים מאוחר יותר את לימודי הגימנסיה שלי. בבית-הספר הטכני בווינה, נדרשתי ללמד שעות רבות. במהרה, היה לי תלמיד מהגימנסיה. הנסיבות (אודותן אדבר מאוחר יותר) היו כאלה שהיה עליי לתת שיעורים פרטיים לאותו תלמיד כמעט לאורך כל תקופת הלימודים בגימנסיה. לימדתי גם לטינית ויוונית וכדי לעשות זאת היה עליי לעבור על לימודי הגימנסיה בפרטי פרטים.

המורה להיסטוריה ולגיאוגרפיה שנתן לי כה מעט בכיתות הנמוכות, נהיה, אף-על-פי-כן, בעל ערך רב עבורי בכיתות הגבוהות. אותו מורה, אשר הניע אותי ללמוד את קאנט בצורה כה מיוחדת, כתב מאמר לתוכנית הלימודים: *עידן הקרח וגרמני*. קראתיו בשקיקה ושאלתי ממנו התעניינות תוססת בבעיית עידן הקרח. אך, אותו מורה היה גם תלמיד נמרץ של

הגיאוגרף הדגול פרידריך סיימוני. זה אפשר לו לפתח, בכיתות הגבוהות, את היחסים הגיאולוגיים-גיאוגרפיים של האלפים ולצייר את מה שתיאר על הלוח. באותם שיעורים, ודאי שלא קראתי את קאנט; הייתי כולי עין ואוזן. כך, רכשתי המון בשטח זה מאותו מורה אשר שיעורי ההיסטוריה שלו כלל לא עניינו אותי.

רק בכיתה האחרונה בבית-הספר הריאלי היה לי מורה³³ שלראשונה משך את תשומת-לבי בלימודי היסטוריה. הוא לימד היסטוריה וגיאוגרפיה. הוא לימד את הגיאוגרפיה של האלפים באותו אופן ממריץ כפי שעשה המורה הקודם. מורה חדש זה השפיע עלינו רבות דרך שיעורי ההיסטוריה. עבורנו, הוא היווה אישיות במובן הרחב ביותר. פוליטית, הוא היה חבר מפלגה, תומך נלהב בדעות המתקדמות של מה שהיה אז התנועה הליברלית האוסטרית. אבל, בבית-הספר לא הייתה שום עדות לכך. לשיעורים הוא לא הביא דבר מהשקפותיו הפוליטיות. אך, בשל התעניינותו העזה בחיים, גם שיעורי ההיסטוריה שלו ניעורו לחיים. האזנתי לניתוחים ההיסטוריים הלוחטים שלו מתוך מה שלמדתי מרוטק. השניים נמזגו בצורה נפלאה. עליי להתייחס לזה כמשמעותי מאוד, שיכולתי לקלוט היסטוריה מודרנית בדיוק בדרך הזאת.

בבית שמעתי דיונים רבים על המלחמה בין רוסיה ותורכיה (1877-1878). פועל המסילה אשר החליף את אבי כל שלושה ימים היה אדם בלתי-רגיל. הוא תמיד הביא עמו מזוודה ענקית, שבה היו חבילות גדולות של כתבי-יד. אלה היו קטעים מתוך סוגים שונים של ספרי מדע. הוא נתן לי אותם, בזה אחר זה, לקריאה ואני בלעתי אותם. לאחר מכן, היינו דנים בהם. ובאמת היה לו ידע מקיף, אמנם לא מסודר, של כל מה שליקט. עם אבי, מכל

---

³³ אלברט לוגר Albert Löger.

מקום, שוחח על פוליטיקה. הוא תמך בתורכים בהתלהבות ואבי הגן בלהט על הרוסים. כמו רבים אחרים, הוא היה אסיר תודה לרוסים עבור הסיוע שנתנו לאוסטרים בתקופת המהפכה ההונגרית (1849). אבי, לעומת זאת, לא אהד את הונגריה. הוא חי בנוידורף שעל הגבול עם הונגריה בתקופת ההונגריזציה ובמשך אותה תקופה הייתה חרבו של דמוקלס תלויה מעל ראשו – כלומר, הוא לא הורשה להישאר מנהל תחנת-הרכבת בנוידורף, הואיל ולא דיבר הונגרית. מדיניות מסוג זה הייתה מיותרת לחלוטין באותו מחוז, כי הוא בהחלט היה גרמני. אולם, הממשלה ההונגרית ניסתה לאייש את כל תחנות-הרכבת ההונגריות, אפילו את הפרטיות שבהן, בפועלים דוברי הונגרית. ככל אופן, אבי רצה לשמור על משרתו בנוידורף עד אשר אסיים את בית-הספר ב-וינר-נוישטאדט. מכל זה הוא נעשה לא-ידידותי כלפי הונגריה. והואיל ולא חיבב את ההונגרים, הוא נהנה, בדרך החשיבה הפשוטה שלו, לחשוב שהרוסים 'שמו את ההונגרים במקומם' בשנת 1849. חשיבה זו נעשתה לוהטת ביותר; אף-על-פי-כן, בדרכו החביבה, הוא גם הגן על קו חשיבה זה נגד 'אותו אוהד תורכים' אשר החליף אותו במשמרותיו. אוירת השיחה התלהטה לעתים קרובות. התעניינתי בעימות שבין שני האישים הללו וכמעט שלא בהשקפותיהם הפוליטיות. באותה תקופה, היה לי חשוב הרבה יותר למצוא תשובה לשאלה: באיזו מידה אפשר להוכיח שהפעילות בחשיבה האנושית היא למעשה רוח?

9

כאשר עמדתני לעזוב את בית-הספר הריאלי ולהיכנס לבית-הספר הטכני הגבוה, החברה של מסילת-הברזל הדרומית הבטיחה להעביר את אבי לתחנה קטנה ליד וינה. מעבר זה אפשר לי לנסוע לוינה ולחזור באותו יום. כך,

משפחתי עברה לגור ב-Inzersdorf³⁴ שלייד וינה. התחנה הייתה במרחק-מה מהכפר, מבודדת לחלוטין בנוף נטול יופי.

בביקורי הראשון בווינה לאחר שעברנו ל-Inzersdorf, ביליתי את זמני ברכישת ספרי פילוסופיה. אהבתי המיוחדת כיוונה אותי עתה לטייטה הראשונה של פיכטה,³⁵ מדע הידע. הגעתי לנקודה מסוימת בלימודי את קאנט שבה יכולתי לגבש דעה (אמנם לא בשלה) על הדרך שבה פיכטה התכוון להמשיך אל מעבר לקאנט. אך, זו לא הייתה הסיבה העיקרית להתעניינותי בקאנט. היה חשוב הרבה יותר שאמצא דרכים להביע, באמצעות מחשבות מוגדרות היטב, את הפעילות החיה של הנפש האנושית. מאמצי בנוגע למושגים במדעי הטבע, הביאו אותי לבסוף לראות בפעילותו של ה'אני' האנושי את נקודת-ההתחלה האפשרית היחידה להשגת ידיעה אמיתית. אמרתי לעצמי שמהו רוחי מופיע מיידית בתודעתו של האדם ברגע שה'אני' מתבונן באופן פעיל בפעילות זו עצמה. חשתי שיהיה זה נחוץ להביע הבחנות מסוג זה כמושגים ברורים ומוגדרים. לעת עתה, נצמדתי למדע הידע מאת פיכטה. אולם, היו לי גם השקפות משלי. שכתבתי את מדע הידע, עמוד אחר עמוד. התוצאה הייתה כתב-יד ארוך למדי. לפני כן, התייסרתי על-מנת למצוא מושגים מתאימים לתופעות טבע, שמהם אפשר לגזור מושג על ה'אני'. עתה, מטרתי הייתה ההיפך מזה; בהתחילי מישות ה'אני', רציתי לחזור אל תוך התהליכים היצירתיים שבטבע. רוח וטבע התגלו אל מול נפשי בניגוד מוחלט. חוויתי עולם של ישויות רוחיות ועבורי זה היה עניין של השגה ישירה שה'אני'

³⁴ רודולף שטיינר גר ב-Inzersdorf מסתיו 1879 עד ביוני 1882, בעודו לומד בבית-הספר הטכני בווינה.

³⁵ יוהאן גוטליב פיכטה (1814-1762) Johann Gottlieb Fichte. למד ב-Pforta, Meissen, יינה ולייפציג..

– המהווה בעצמו רוח – שוכן בממלכת הרוח. אולם, לא יכולתי ליישב את הטבע הפיסי עם התנסותי בעולם הרוחי.

מלימוד מדע הידע מאת פיכטה, התעניינתי בעיקר בחיבורים המדעיים שלו, ייעודו של מלומד ו-טבעו של מלומד. בכתבים הללו מצאתי אידיאל שאליו רציתי לשאוף. קראתי גם את פנייה לעם הגרמני מאת פיכטה, אשר מצאתי, באותו זמן, מעניין פחות מאשר כתביו האחרים.

רציתי גם להגיע להבנה טובה יותר של קאנט ממה שהייתי מסוגל עד כה. ביקורת התבונה הטהורה שלו לא סייע לי בכיוון זה. לכן, ניסיתי שוב את המבוא לכל מטפיזיקה עתידית. ספר זה העניק לי את הכיוון שלו הייתי זקוק כדי לחקור ביסודיות את כל השאלות שקאנט העלה במחשבותיהם של הוגי-דעות. ניסיתי בקביעות, תוך שיקול-דעת הולך וגובר, לתת תבנית מושגית לתפיסתי הישירה את העולם הרוחי. בעודי עסוק נמרצות בפעילות פנימית זו, פעלתי גם לכוון את עצמי לדרכם של הוגי-דעות אחרים מתקופתו של קאנט ולאלה מהתקופה שלאחריה. למדתי את הסינתזה הטרנסצנדנטלית היבשה והשקולה מאת טראוגוט קרוג באותה שוקקות בה נכנסתי לניסיון הטרגי של פיכטה בידיעה כאשר כתב את ייעודו של אדם. הספר תולדות הפילוסופיה מאת טילב, חסידו של הרברט, הרחיב את השקפת עולמי ביחס להתפתחות הפילוסופיה לאחר תקופתו של קאנט. התאמצתי גם בלומדי את שלינג³⁶ ואת הגל.³⁷ חווייתי בעוצמה את הניגוד בין חשיבתו של פיכטה וזו של הרברט.

³⁶ פרדריך וילהלם ג'וזף פון שלינג (1854-1775) Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling. בקרב פילוסופים מוזכר בשם פרוטאוס.

³⁷ ג'ורג' וילהלם פרדריך הגל George Wilhelm Friedrich Hegel נולד ב-Stuttgart ב-27 באוגוסט 1770. למד באוניברסיטת Tuebingen, בה קיבל דוקטורט בשנת 1790.

בקיץ של שנת 1879, לאחר שעזבתי את בית-הספר הריאלי ולפני שנכנסתי לבית-הספר הטכני הגבוה, הייתי עסוק אך ורק בלימודי פילוסופיה. עד לסתיו, היה עליי לבחור מסלול לימודים בהתייחס לפרנסתי העתידית. בחרתי להכשיר את עצמי בהוראה כדי להיות מורה בבית-ספר ריאלי. כמקצועות העיקריים, העדפתי מתמטיקה וגיאומטריה תיאורית; אך, היה עליי לוותר על גיאומטריה, אשר דרשה מספר שעות ביום של תרגול בשרטוט גיאומטרי. הייתה זקוק לזמן כדי שאוכל להתפרנס מהוראה. יכולתי לשלב את ההוראה שלי עם קורסים שהצריכו קריאה בלבד, אלא שההוראה לא השתלבה עם שיעורי שרטוט רגילים בבית-הספר. לכן, נרשמתי תחילה למתמטיקה, היסטוריה וכימיה.

אבל, ההרצאות על ספרות, אשר ניתנו אז בבית-הספר הטכני הגבוה על-ידי קרל יוליוס שרואר,³⁸ היו בעלות משמעות מיוחדת עבורי. בשנתי הראשונה, הוא הרצה על ספרות גרמנית לאחר תקופתו של גיתה ועל חייו ויצירותיו של שילר. הוא הקסים אותי כבר מהרצאתו הראשונה. הוא סקר את חיי-התרבות הגרמנית במשך המחצית השנייה של המאה השמונה-עשרה ותיאר בצורה חיה את ההשפעה של הופעת גיתה על תרבות זו. הדרך החמה שבה הציג זאת וקריאתו המעוררת מן המשוררים, הובילו את האדם לשירה בדרך רוחנית. יתר על כן, הוא נתן תרגולים בהרצאות בפני קהל ובכתיבת חיבורים. התלמידים נדרשו לתת הרצאה או לקרוא בקול רם את אשר הכינו. לעתים קרובות, שרואר היה נותן אז עצה על הסגנון, אופן ההעברה וכן הלאה. הרצאתי הראשונה הייתה על לאוקון מאת לסינג. לאחר מכן, הצבתי לעצמי יעד גבוה יותר; פיתחתי את הנושא: עד לאיזו מידה מהווה האדם ישות

---

³⁸ קרל יוליוס שרואר (1825-1900) Karl Julius Schröder היה מחנך ופילולוג יוצא מן הכלל, מלומד של גיתה ומממן של רודולף שטיינר בשנות השמונים.

חופשית בפעולותיו? בהכנותי, התעמקתי בפילוסופיה של הרברט. זה כלל לא מצא חן בעיני שרואר, שלא נטל חלק בהתלהבות להרברט שהייתה אז נפוצה בין הפרופסורים והמורים באוסטריה. מסירותו להשקפה הרוחית של גיתה הייתה מוחלטת. כל אשר נבע מהרברט נראה לו פדנטי ופרוזאי – על אף שהודה בחשיבה הממושמעת של הרברט.

מדי פעם, יכולתי ללכת להרצאות באוניברסיטה. הייתי שבע רצון במיוחד מחסידו של הרברט, רוברט צימרמן,³⁹ אשר הרצה על פילוסופיה מעשית. השתתפתי באותו חלק מהקורס שלו שבו ניתנה סקירה על העקרונות הבסיסיים של המוסר. לחלופין, יום אחד השתתפתי בהרצאתו ולמחרת בהרצאתו של פרנץ ברנטאנו,⁴⁰ שבאותו זמן הרצה באותו נושא. לא יכולתי להתמיד בכך לאורך זמן, היות שנעדרתי יותר מדי מבית-הספר הגבוה. אלא שלימוד פילוסופיה משפתותיהם של הפילוסופים עצמם, במקום רק דרך ספרים, השאיר בי רושם עמוק.

תמונה 4. רוברט צימרמן, פרנץ ברנטאנו

³⁹ רוברט צימרמן Robert Zimmerman נולד בפראג בשנת 1824. הוא היה פרופסור לפילוסופיה באוניברסיטת וינה (1861-1895). הוא מת בפראג בשנת 1898. רודולף שטיינר גזר את השם 'אנתרופוסופיה' מעבודתו המרכזית של צימרמן.

⁴⁰ פרנץ ברנטאנו Franz Brentano נולד ב- Marienburg bei Bopptard בשנת 1838. הוא היה לומר קתולי בשנת 1864. אחרי תשע שנים, עזב את הכנסייה והיה לפרופסור לפילוסופיה ב- Wuerzburg ווינה. הוא מת בציריך בשנת 1917.

רוברט צימרמן היה אדם מוזר. היה לו מצח גבוה במיוחד וזקן ארוך שאופייני לפילוסופים. כל דבר אצלו היה מדוד ומעוצב. כאשר עבר את הדלת ועולה אל הדוכן, נראה היה כעושה חזרה עם כל צעד וצעד – אך, עבורו זה גם נראה כדרך טבעית לחלוטין. הוא השאיר את הרושם שכל התנהגותו ותנועותיו עוצבו דרך משמעת עצמית ארוכה על-לפי עקרונותיו האסתטיים של הרברט. אף-על-פי-כן, כל זה התקבל בהבנה. הוא היה מתיישב באיטיות ומטיל מבט סורק וארוך על האודיטוריום ובאיטיות וכובד ראש היה מסיר את משקפיו. אז, הסתכל שוב באריכות על קהל המאזינים ורק אז התחיל את הרצאתו. הוא הרצה בלי רשימות, משתמש במשפטים בנויים באמנות ובקפדנות. לאורח דיבורו הייתה איכות קלאסית. אך, בשל אורכה של הרצאתו, אפשר היה בנקל לאבד את חוט הדברים. הוא הציג את הפילוסופיה של הרברט עם שינויים קלים והסדר הקפדני של מחשבותיו הרשים אותי. אך, מאזינים אחרים לא התרשמו. בהרצאות הראשונות, האולם הגדול היה מלא מפה לפה. סטודנטים למשפטים נדרשו ללמוד קורס זה על פילוסופיה מעשית בשנתם הראשונה; נוכחותם נדרשה כדי לקבל את חתימתו של הפרופסור. אבל, לאחר ההרצאה החמישית או השישית רובם כבר לא הופיעו; וכך, ישבנו, קבוצה קטנה בשורה הקדמית, והקשבנו למלומד קלאסי פילוסופי זה.

מצאתי את ההרצאות הללו ממריצות מאוד, וההבדל בין שרואר וצימרמן עניין אותי מאוד. את מעט הזמן שהיה לי, לאחר ההרצאות וההוראה, ביליתי בחדרי העיון או בספרייה של בית-הספר הגבוה. שם קראתי לראשונה את פאוסט מאת גיתה. למעשה, עד לשנתי התשע-עשרה לא התקדמתי בעבודה זו עד אשר שרואר דרבן אותי לעשות זאת; ואז, זה מיד שבה את התעניינותי העמוקה ביותר. החלק הראשון (ערוך על-ידי שרואר) כבר יצא לאור. דרכו

התוודעתי לחלק הראשון של פאוסט. התיידדתי מאוד עם שרואר⁴¹ לאחר הרצאותיו הראשונות, ולעתים קרובות הוא הזמין אותי לביתו. הוא סיפר לי דבר זה או אחר כהשלמה להרצאתו וענה בשמחה על שאלותיי. ולפני שהיה שולח אותי לדרכי, הוא היה משאיל לי ספר מספרייתו. בנסיבות אלו, הוא גם סיפר לי דברים רבים על חלקו השני של פאוסט, מהדורה שעליה הוסיף את פרשנותו. באותה תקופה קראתי גם אותה.

בהיותי בספריות, למדתי את מטפיזיקה מאת הרברט ואת האסתטיקה כמדע של תקנים מאת צימרמן, המבוסס על השקפתו של הרברט. למדתי גם את המורפולוגיה הכללית מאת ארנסט הקל⁴² באופן נמרץ. ביכולתי להוסיף זאת: כל אשר הוצג בפניי דרך לימודים אלו ודרך הרצאותיהם של שרואר וצימרמן, הפך להתנסויות-נפש עמוקות ביותר. חידות ידע והשקפות-עולם עוצבו בפנימיותי.

שרואר לא התעניין במערכות תיאורטיות. חשיבתו ומילותיו עלו מתוך אינטואיציה מסוימת. אך, הוא הקדיש מחשבה רבה כאשר עיצב את רעיונותיו באמצעות מילים. זו כנראה הייתה הסיבה לכך שמעולם לא הרצה בלי רשימות. כדי להניח את דעתו, הוא היה צריך לכתוב את מחשבותיו ללא הפרעה, לפני שכתובם לשפת דיבור. את אשר כתב, היה קורא בהבעה עמוקה. אף-על-פי-כן, פעם הוא שכח את רשימותיו ודיבר בלעדיהן על אנסטזיס

---

⁴¹ רודולף שטיינר רחש אהבה עמוקה לפרופסור שרואר ולמשפחתו, במיוחד לאשתו האמהית, הרמיני שרואר, אשר עשתה רבות כדי שירגיש רצוי בבית. רודולף שטיינר אף כתב: "מודה אני לאל ולגורלי הטוב שזכיתי לפגוש בינה אדם, אחרי גיתה, כמובן, שאותו אני רואה כמלומד הטוב ביותר של 'פאוסט' – אדם שאני מעריך מאוד כמורה, מלומד, משורר וישות אנושית. זהו קרל יוליוס שרואר, אשר העמיד את החלק השני של 'פאוסט' בפרספקטיבה הנכונה."

⁴² ארנסט היינריך פיליפ אוגוסט הקל (1919-1834) Ernst Heinrich Philipp August Haeckel למד מדע ורפואה ב-Wuerzburg, ברלין ווינה. בשנת 1862 הוא היה לפרופסור לאנטומיה ומנהל המכון הזואולוגי ביינה. רודולף שטיינר אמר דברים חשובים על הרקע הרוחי של ארנסט הקל בהרצאה מ-19 בספטמבר 1924 (יחסי קארמה, כרך 4).

גרין⁴³ ולינאו.⁴⁴ אך, בהרצאה הבאה, הוא שוב נגע בנושא כולו, הפעם בקוראו מתוך רשימותיו. הוא לא היה שבע-רצון מהדרך שבה העביר את דבריו בצורה מאולתרת.

דרך שרואר התוודעתי לדגמים ממשיים רבים של יופי. דרך צימרמן, פגשתי בתיאוריית התפתחותו של היופי. אולם, שני אלה לא השתלבו. עבורי, אישיותו האינטואיטיבית של שרואר הבזה-משהו לשיטתיות, עמדה לצדו של צימרמן, שהיה תיאורטיקן שיטתי ונוקשה של היופי.

10

השתתפתי גם בהרצאותיו של פרנץ ברנטאנו על פילוסופיה מעשית והתעניינתי במיוחד באישיותו. הוא היה, בעת ובעונה אחת, חריף ומעורר מחשבות. הוא דיבר באופן פורמלי מסוים וכאשר האזנתי לו היה עליי לשים לב לכל מבט, לכל ניד של ראשו ולכל תנועת ידיים שלו מלאות ההבעה. הוא היה איש-הלוגיקה המושלם. כל מחשבה הייתה צריכה להיות שקופה לחלוטין ונתמכת על-ידי אינסוף אחרות. תבניות חשיבה אלה עוצבו במסירות מרבית במונחי הלוגיקה. אבל, הייתה בי תחושה שחשיבתו לא סתתה מן הרשת שנטוותה על-ידי עצמה ומעולם לא פרצה אלי המציאות. כזו הייתה גישתו של ברנטאנו. הוא היה אוהז ברישומיו ברפיון, כאילו היו עלולים להישמט בכל רגע מבין אצבעותיו; בינתיים, במבטו הוא היה רק גולש על-פני השורות. גם

---

⁴³ המשורר האוסטרי, ששמו האמיתי היה אנטון אלכסנדר Anton Alexander, הרזן פון אורספרג (1876-1806) von Auersperg, למד בווינה ו-Graz ובשנת 1848 היה לחבר בפרלמנט של פרנקפורט.

⁴⁴ ניקולאוס לינאו Nikolas Lenau היה שמו הספרותי של ניקולאוס פרנץ נימבש פון סטרלינאו (1850-1802) Nikolas Franz Niembusch von Starehlenau. הוא למד פילוסופיה, רפואה ומשפטים באוניברסיטת וינה וגם בברטיסלבה. בשנת 1844 לקה בשבץ והיה משותק. הוא מת בבית-חולים ליד וינה ב-22 באוגוסט.

זה הצביע על אחיזה שטחית, ולא החלטית, במציאות. 'ידי הפילוסוף' שלו מלאות ההבעה, יותר מאשר דבריו, עזרו לי להבין את גישתו לפילוסופיה. לכוח הדרבון שנבע מברנטאנו היו השפעות חזקות וממושכות עליי. עד מהרה, התחלתי ללמוד את כתביו ובמהלך שנים מאוחרות יותר קראתי את רוב עבודותיו.

תמונה 5. רודולף שטיינר בגיל 18

חשתי אז שמחובתי לבקש אחר האמת דרך הפילוסופיה. משימתי הייתה ללמוד מתמטיקה ומדעי הטבע. הייתי משוכנע שלא אמצא כל זיקה למדעים אלה, אלא אם כן ממצאיהם הושתתו על בסיס פילוסופי יציב. אך, חוויתי את העולם הרוחי בתור **מציאות מיידיית**; האינדיבידואליות הרוחית של כל אדם ואדם התגלתה בפניי בבהירות מוחלטת. הטבע הגופני והפעילות בעולם הפיסי היו רק הביטוי האינדיבידואלי, אשר התלכד עם הנבט הפיסי אשר בא מן ההורים. כאשר אנשים מתו, הייתי מלווה אותם בעודם עוברים אל תוך עולם הרוח. לאחר מותו של חבר לכיתה, כתבתי אודות היבט זה של ניסיונותי האישיים לאחד ממוריי הקודמים בבית-הספר הריאלי שעמו שמרתי על יחסים ידידותיים. תשובתו הייתה נחמדה בצורה בלתי-רגילה, אך לא הייתה בה ולו מילה אחת על מה שכתבתי על חברי שמת. זו הייתה תמיד התגובה להתנסותי בעולם הרוח; איש לא רצה לשמוע על כך. לכל היותר, היה מישהו בא עם

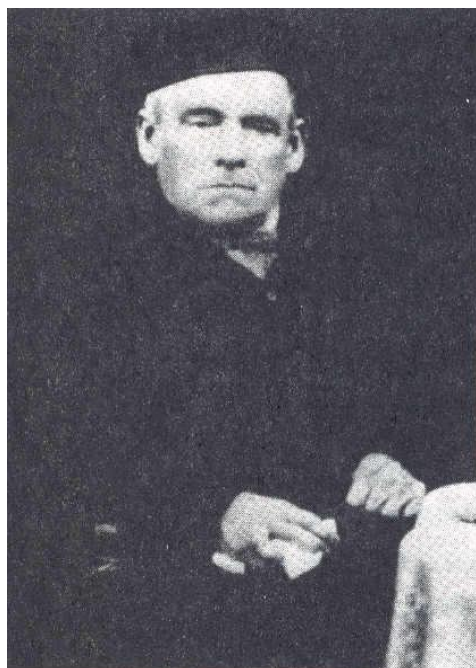
משהו ספיריטואלי; ואז, אני לא רציתי לשמוע. לי, זה נראה דרך אבסורדית לגשת אל הרוח.

אז, התוודעתי לאחד מפשוטי העם.⁴⁵ פעם בשבוע הוא היה על הרכבת שלקחתי לוינה. הוא היה אוסף צמחי-מרפא בכפרים ומוכר אותם לבתי-מרקחת בוינה. נעשינו ידידים ואפשר היה לשוחח עמו על עולם הרוח כאדם בעל ניסיון. הוא היה אדוק מאוד ולא משכיל במובן הרגיל של המילה. אמנם, הוא קרא ספרים רבים על מיסטיקה, אך מה שאמר בוודאי לא הושפע מקריאה זו. זה זרם מחייה של נפש אשר נשאה בתוכה חכמה יסודית ויצירתית. במהרה, אפשר היה להבין שהוא קרא את הספרים הללו בעיקר מפני שרצה למצוא באחרים את מה שכבר ידע. אך, מה שקרא לא סיפק אותו. הוא נתן את הרושם שהיה פשוט שופרה של הרוח אשר ביקשה להתבטא מתוך עולמות נסתרים. עמו, אפשר היה להתבונן עד לנבכייהם של רזי הטבע. הוא נשא על גבו צרור של צמח--מרפא; אך בלבו נשא את הממצאים של מה שקלט מרוח הטבע בעודו מלקט את הצמחים האלו. ראיתי אנשים רבים מגחכים כאשר היו מתלווים אלינו בעודי צועד ברחובותיה של וינה עם 'מתקדש' זה. אין פלא, שכן אורח דיבורו לא הובן מיידית. היה צורך, במשמעות מסוימת, ללמוד את 'הניב הרוחי' שלו. בהתחלה, גם אני לא יכולתי להבינו. אך, מאז פגישתנו הראשונה, הייתה לי אהדה עמוקה כלפיו. וכך, בהדרגה, נראה שהייתי בחברת נפש מזמנים קדומים מאוד – נפש שאינה מושפעת לחלוטין מן הציביליזציה, המדע וההשקפות המודרניות – נפש אשר הביאה לי ידע טבעי מימי קדם. בלתי-אפשרי היה 'ללמוד' מאדם זה דבר במובן המקובל של המילה. אבל, דרכו, ולמי שברשותו כוחות תפיסה של

⁴⁵ פליקס קוגוטקי Felix Kogutski (שם המשפחה המקורי היה קרקוצקי Krakotski). נולד בוינה בשנת 1833 ומת ב-Trumau בשנת 1909.

עולם הרוח, אפשר היה להציץ הצצות משמעותיות באותו עולם שבו לאיש זה הייתה דריסת רגל יציבה.

יתר על כן, היה זר לו להיות כל דבר מלבד משהו עובדתי. כאשר אדם ביקר בביתו, מצוי היה בחברת משפחה פשוטה ושקולה מאנשי הכפר. מעל דלת ביתו, התנוססו המילים 'בחסד אלוה נבטח'. הם היו מציעים כיבוד קל לפי המסורת הכפרית. תמיד קיבלתי קפה, לא בכוס אלא בספל שתכולתו הייתה קרובה לליטר, עם פרוסת לחם ענקית. גם הכפריים לא התייחסו אליו כבעל חלומות. בסביבתו שלו, התנהגותו דחתה כל לעג. היה לו חוש הומור בריא, וכאשר פגש באנשי הכפר, צעירים או זקנים, שוחח עמם באורח כזה שהם אהבו את אשר אמר. שם, איש לא צחק עליו, כפי שעשו אותם אנשים שהיו מתלווים אלינו ברחובותיה של וינה וראו בו זר לחלוטין. אדם זה נשאר קרוב אליי ברוח לאחר שהחיים הפרידו את דרכינו. הוא מתואר כדמותו של פליקס בלדה במחזות המיסטריות שלי.

תמונה 6. פליקס קוגונקי (1906), 'אוסף הצמחים'

הייתי מוטרד עמוקות מכך שאף לא אחת מהפילוסופיות שלמדתי הייתה יכולה להתפתח לתפיסה של עולם הרוח. הקשיים שהתנסיתי בהם בכיוון זה הביאו להתהוותה של מעין 'תורת הכרה' בתוכי. בהדרגה, נראה לי שחיי-החשיבה הם השתקפות של מה שהנפש חווה בעולם הרוח ומוקרן אל תוך הטבע האנושי הפיסי. עבורי, התנסות בחשיבה הייתה **התנסות** ישירה של מציאות, שאינה מוטלת בספק, שכן זוהי **מציאות** אשר נחווית בצורה ממשית. נראה לי שלא ניתן היה לחוות את עולם החושים באותה יסודיות. הוא קיים, אך לא ניתן להבינו כפי שניתן להבין את החשיבה. משהו יסודי ולא ידוע יכול להיות מוסתר בו – או מעבר לו. אך, היות שאנו עצמנו מצויים בתוך עולם פיסי זה, עולה השאלה: האם משמעות הדבר שהעולם הפיסי כפי שהוא מהווה מציאות שלמה? אנו מוסיפים משהו מישותנו הפנימית – אנו אורגים את מחשבותינו אל תוך העולם החושי וכך מאירים אותו; האם מה שאנו מביאים לעולם הפיסי הינו משהו שזר לו למעשה? זה נראה מנוגד להתנסותנו כאשר אנו חודרים את העולם החושי באמצעות מחשבות. אז, מוכיחות המחשבות שהן בדיוק מה שהעולם החושי משתמש בו כדי להביע את **טבעו האמיתי**. באותו זמן, לפתח את המחשבות הללו היה מרכיב חשוב של חיי הפנימיים.

אבל, רציתי גם לנהוג בזהירות. זה נראה מסוכן לפתח מהר מדי קו מחשבה במסגרת השקפתי הפילוסופית. זה הוביל אותי ללימוד מקיף של הגל. הדרך שבה פילוסוף זה הציג את ממשות המחשבות חדרה אותי עמוקות; היא תאמה לחשיבתי שלי. אך, דחתה אותי העובדה שהוא התקדם רק עד עולם המחשבות (על אף היותו עולם של מחשבות חיות) ולא תפס את העולם הממשי של הרוח. הוודאות שבה אדם יכול להתקדם ממחשבה למחשבה בפילוסופיה משכה אותי מאוד. ראיתי שפילוסופים רבים הגיעו לסתירה בין התנסות וחשיבה. אך, עבורי החשיבה עצמה היוותה התנסות, אמנם התנסות

שאדם חי בה ולא התנסות שמתקרבת מבחוץ. לכן, במשך זמן רב היה הגל רב-ערך עבורי.

לימודי החובה שלי הפיקו עתה תועלת מהעובדה שלפני לכן עסקתי בחשבון דיפרנציאלי ואינטגרלי וכן בגיאומטריה אנליטית, אף על פי שהם הוזנחו כמובן בגלל התעניינותי בפילוסופיה. כתוצאה מכך, יכולתי להחסיר הרצאות רבות במתמטיקה בלי לאבד את החוט המקשר. המתמטיקה נשארה משמעותית עבורי כבסיס לכל מאמצי להשגת ידע. ככלות הכול, המתמטיקה מציעה שיטה של תמונות ורעיונות מחשבתיים אשר נבנים ללא תלות בכל התנסות חושית חיצונית שהיא. אף-על-פי-כן, חזרתי ואמרתי לעצמי שאלה בדיוק התמונות והרעיונות המחשבתיים אשר מאפשרים לאדם להתקרב למציאות החושית ולגלות את החוקים הטבועים בה. דרך המתמטיקה לומד האדם להכיר את העולם הפיסי, אך כדי לעשות זאת, על האדם לתת למתמטיקה לעלות מתוך נפשו.

באותה תקופה היה נכון שאתנסה התנסות פסקנית ישירות דרך המתמטיקה. מושג החלל הסב לי קשיים רבים. החלל – כריק האינסופי אשר מתפשט בכל הכיוונים אשר מונחים ביסודן של תיאוריות מדעי הטבע של דורנו – בלתי-אפשרי לחשוב עליו במושגים מוגדרים וברורים. באמצעות הגיאומטריה החדשה יותר (הסינתטית), אשר למדתי דרך הרצאות ולימוד עצמי, הגעתי בהדרגה להשגה שקו אשר מתמשך ימינה עד לאינסוף, יחזור מצד שמאל לנקודת מוצאו. נקודה המרוחקת עד לאינסוף מימין היא אותה נקודה המרוחקת לאינסוף משמאל.

הסתבר לי שבאמצעות השגות כאלה מהגיאומטריה המודרנית, מושג החלל, שאחרת מוגדר כריק, נהיה מובן. עבורי, הרעיון של קו ישר אשר חוזר לעצמו כמעגל, נראה לי כגילוי. לאחר ההרצאה שבה דבר זה הופיע לראשונה

בפנימיותי, פסעתי בהרגישי כאילו משא כבד נגול ממני. הרגשתי משוחרר. שוב, הגיאומטריה הסבה לי שמחה כפי שקרה בימי ילדותי המוקדמים.

במשך אותה תקופה של חיי, הרגשתי ששאלת הזמן קשורה הדוקות לשאלת החלל. האם אפשר היה ליישם את אותם רעיונות כאן – כולל הרעיון שעל-ידי התפשטות אל 'העתיד האינסופי', יוכל האדם לחזור מהעבר? השמחה שהרגשתי ביחס למושג החלל הסבה לי חוסר-מנוחה גדול ביחס למושג הזמן. בהתחלה, לא היה שום פתרון. כל מאמציי הובילוני להכרה שעליי לנקוט במרב הזהירות בהשלכת המושגים הברורים של החלל אל השקפתי על הזמן. ביחס לשאלת הזמן, התנסיתי בכל האכזבות אשר עולות משאיפה לידיעה.

התעניינותי באסתטיקה, שצימרמן עורר בי, הביאה אותי לקריאת כתביו של האסתטיקן המפורסם, פרידריך תיאודור וישר.⁴⁶ באחד מכתביו, מצאתי התייחסות לצורך שהחשיבה המדעית המודרנית תגדיר מחדש את מושג הזמן. תמיד שמחתי לגלות שמישהו אחר ראה אותו הצורך שאני ראיתי בתחומי ידע ספורים. כאן, זה הצדיק את מאמציי למצוא מושג של הזמן אשר יניח את הדעת.

11

בכל שנה היה עליי להיבחן באותם נושאים אליהם נרשמתי בבית-הספר הטכני הגבוה. אושרה לי מלגה ויכולתי להמשיך לקבל כספים ממנה רק אם הייתי מוכיח את הצלחתי בלימודים אלה.

---

⁴⁶ פרידריך תיאודור וישר (1887-1807). Friedrich Theodor Vischer. וישר למד ב- Tuebingen והיה מרצה שם בשנת 1835 ופרופסור באותה אוניברסיטה בשנת 1844.

אך, תשוקתי לידע – במיוחד במדעי הטבע – סופקה אך במעט על-ידי לימודים אלה. באותם ימים, אפשר היה להשתתף בהרצאות ואפילו בניסוי מעבדה במוסדות הטכניים של וינה כסטודנט אורח. מצאתי תועלת בכל מקום, בכל עת שביקשתי להרחיב את תובנתי במדעים בדרך זו, כולל רפואה.

יכול אני לומר שאף לא פעם הנחתי לתובנתי הרוחית להפריע בהשגת ידע מהמדעים כפי שהוצגו אז. פניתי לחומר הנלמד ורק בסתר רוחי הייתה תמיד התקווה שביום מן הימים המיזוג של מדעי הטבע וידע הרוח יתגלה בפניי. תקווה זו אוימה משני כיוונים.

כל היבט של מדע אורגני שלמדתי, היו בו מושגיו של דארווין. עבורי, ההצעות של הדארוויניזם היו בלתי-אפשריות מבחינה מדעית. בהדרגה, הצלחתי לעצב לעצמי תמונה של ישותו הפנימית של האדם. לישות פנימית זו היה טבע רוחי וחשבתי עליה כעל איבר של עולם הרוח. דמיינתי לעצמי ישות רוחית פנימית זו יורדת מטה מעולם הרוח אל תוך קיום פיסי ומכניסה עצמה לתוך אורגניזם גופני כדי לחוש ולפעול בעולם החושים. תמונה זו לא הייתה מוטלת בספק, על אף שרחשתי כבוד מסוים למחשבה המשתמעת מהתורה של אבולוציית האורגניזם. הרעיון שאורגניזמים גבוהים יותר מתפתחים מאורגניזמים נחותים יותר נראה לי רעיון פורה, אך לשלב רעיון זה עם מה שהכרתי כעולם הרוח היה קשה לאין ערוך.

לימודי הפיזיקה כללו את התורה המכנית של החום ואת תורת הגלים של תופעות האור והצבע. הקורס שבו נכחתי, על התורה המכנית של החום, היה מעניין במיוחד עבורי. הרצאות אלו ניתנו על-ידי אדם שהערצתי מאוד, אדמונד רייטלינגר,⁴⁷ מחבר הספר המצוין *השקפה עצמאית*.

---

⁴⁷ אדמונד רייטלינגר (1882-1830) Edmund Reitlinger. בשנת 1866 היה פרופסור בבית-הספר הטכני בווינה. בהרצאותיו, מדבר רודולף שטיינר על רייטלינגר בהערכה רבה כמדען ומורה.

רייטלינגר היה אדם מקסים ואהוד מאוד. כשנעשיתי לתלמידו, הוא כבר סבל ממחלת ריאות חריפה. במשך שנתיים, נכחתי בהרצאותיו על התורה המכנית של החום, פיזיקה לכימאים ותולדות הפיזיקה. עבדתי תחת פיקוחו במעבדה לפיזיקה בתחומים רבים, במיוחד בניתוח ספקטרלי. הרצאותיו על תולדות הפיזיקה היו חשובות במיוחד עבורי. אפשר היה לחוש, שבשל מחלתו, כל מילה נאמרה בקושי רב. אף-על-פי-כן, הרצאותיו עוררו באמת השראה. שיטת המחקר שלו הייתה בהחלט אינדוקטיבית; הוא נהג להביא ציטטות מספרו של ווהל⁴⁸ על מדע אינדוקטיבי עבור כל מחקר מתודי. עבורו, ניוטון⁴⁹ סימל את פסגת המחקר בפיזיקה. הקורס שלו על תולדות הפיזיקה חולק לשני חלקים: הראשון נתן סקירה מימי קדם ועד ניוטון; השני – מניוטון ועד היום. רייטלינגר היה הוגה דעות אוניברסלי. מתוך התייחסויות היסטוריות של בעיות בפיזיקה, הוא עבר כמעט תמיד לפרספקטיבות כלליות של היסטוריה תרבותית. הוא גם שילב רעיונות פילוסופיים כלליים בהרצאותיו על מדעי הטבע. כך, הוא בחן אופטימיות ופסימיות ודיבר בהתלהבות גדולה על הצידוק בהצבת הנחות במחקר מדעי. הצגתו המדעית על קפלר⁵⁰ הייתה יצירת מופת, כפי שאפיין את יוליוס רוברט מאייר.⁵¹

---

⁴⁸ הסופר הבריטי, וויליאם ווהל (1866-1794) William Whewell. למד בקולג' טריניטי שבקיימברידג'. הוא לימד את תורת המינרלים בקיימברידג' (1832-1828) והיה פרופסור לתיאולוגיה מוסרית (1855-1838).

⁴⁹ סר איזק ניוטון (1727-1642) Sir Isaac Newton, מדען בריטי, מתמטיקאי ופילוסוף שעבודתו המפורסמת ביותר הייתה ניסוח העקרונות הגרביטציוניים והדגמתם.

⁵⁰ יוהאן קפלר (1630-1571) Johann Kepler, אסטרונום ומתמטיקאי גרמני.

⁵¹ יוליוס רוברט מאייר (1878-1814) Julius Robert Mayer, רופא ופיזיקאי גרמני. גילה את חוק שימור האנרגיה, אותו יישם בגבולות הנתונים שקיבל מניסויים, להסברן של תופעות פיזיקליות שונות. בשנת 1842, הוא קידם מאמץ של מדענים למקם את התורה המכנית של החום על בסיס ניסוי בקול, שהושלם על-ידי ג'אול (1843-1840).

דורבנתי על-ידי רייטלינגר לקרוא כמעט את כל כתביו של יוליוס רוברט מאייר, ולעתים קרובות הייתה לי הזכות וההנאה לשוחח עמו על תוכנם. הרגשתי צער גדול כאשר מורה אהוב זה מת ממחלתו האנושה, מספר שבועות בלבד לאחר מבחני האחרון אצלו על התורה המכנית של החום. זמן קצר לפני כן, כמעין ירושה, רייטלינגר נתן לי המלצות אשר היו עשויות להמציא לי תלמידים לשיעורים פרטיים. לזה היו תוצאות טובות מאוד. חלק לא מבוטל מהכנסתי ששימשה אותי כאמצעי קיום בשנים שלאחר מכן, חב אני לרייטלינגר.

התורה המכנית של החום, תורת הגלים של האור וזו של השפעות החשמל, הניעו אותי ללמוד תורות הכרה. העולם הפיסי החיצוני הוצג באותה תקופה כתהליך של תנועה חומרית. נראה שתחושות חושיות היו פשוט התנסויות סובייקטיביות – כלומר, חושי האדם הושפעו אך ורק מתהליכי תנועה. שם בחלל, מתחולל תהליך תנועה בחומר; כאשר תהליכים אלו באים במגע עם החוש האנושי לחום, יש תחושה של חום. **בחוף** מתרחשים תהליכים גליים של האתר; כאשר אלה באים במגע עם העצב האופטי, הם גורמים לתחושות של אור וצבע לעלות **בפנים**. נתקלתי בתפיסה זו בכל מקום, וזה הסב לחשיבתי קשיים שבלתי-אפשרי להעלות על הדעת. זה הרחיק כל רוחיות מן העולם החיצוני האובייקטיבי. היה לי ברור שאם התבוננות בתופעות טבע **עשויה** להוליך להנחות כאלה, הרי שאדם בעל תפיסה רוחית לא יגיע להנחות אלה. יכולתי לראות את ההשפעה המפתה של הנחות כאלה על החשיבה של מדעני טבע מאומנים. אולם, לא יכולתי עדיין להחליט – אפילו לעצמי – על מיקום חשיבתי שלי מול מה שאז היה משכנע. אך, זה בדיוק מה שחולל בי מאבקים פנימיים קשים. שוב ושוב, היה עליי לדכא את מה שנראה כטיעונים

ברורים נגד ההשקפות הנפוצות ולהמתין זמן מה עד שמקורות ידע ונתיבי ידע אחרים יעניקו לי ביטחון רב יותר.

הושפעתי מאוד מקריאת מכתבים על החינוך האסתטי של האדם מאת שילר.⁵² ציונו שתודעת האדם רוטטת בין מצבים שונים העניקה לי משהו שאליו יכולתי לקשור את התמונה שפיתחתי על פעילותה של הנפש האנושית ואריגתה הפנימית. שילר מבחין בין שני מצבי תודעה אשר מאפשרים לישויות אנוש לפתח זיקה לעולם. אם אנו נכנעים למה שמשפיע עלינו דרך החושים, אנו נכפים על-ידי הטבע; חיינו, לכן, מוגדרים על-ידי חושינו ודחפינו. מצד שני, כאשר אנו פועלים על פי חוקי הלוגיקה והשכל הישר, הרי שאנו נכפים על-ידי הרוח. אבל, אנו גם יכולים לפתח שלב **ביניים** של תודעה – 'מזג אסתטי' שאינו נכנע באופן חד-צדדי לא לכורח הטבע ולא לצורך ההגיון. מזג אסתטי זה מאפשר לנפש לחיות דרך החושים, אך מביא משהו רוחי לתפיסה הפיסית ולפעולותינו אשר מופעלות על-ידי העולם החושי. אז, אנו קולטים באמצעות חושינו כמו היו מוכלים ברוח. כאשר אנו פועלים, אנו נכנעים למה שמספק את תשוקתנו העכשווית; אבל, הצלחנו לעדן את תשוקותינו כך שמה שהינו טוב, מהנה ומה שהינו רע, דוחה. השכל הישר התאחד מקרוב עם הפיסי. הטוב הפך לחוש טבעי וחוש טבעי זה עשוי עכשיו לעקוב אחר נטייתו שלו הואיל ולבש אופי רוחי. שילר רואה מזג של נפש במצב זה של תודעה, שבו אנו יכולים להתנסות וליצור עבודות של יופי. על-ידי פיתוח מצב זה, רואה האדם את תחייתו של טבעה האמיתי של הישות האנושית.

⁵² יוהאן כריסטוף פרידריך שילר (1805-1759) Johann Christoph Friedrich Schiller

נמשכתי אל קו מחשבתו של שילר. הוא קבע שהתודעה מוכרחה קודם כל להגיע למצב מסוים לפני שזיקתה לעולם תעלה בקנה אחד עם הטבע האמיתי של ישות האדם. מה שזה הביע הבהיר מאוד את השאלות שהתחבטתי בהן כתוצאה מהתבוננותי בעולם הפיסי ומהתנסותי ברוח. שילר דיבר על מצב התודעה הנחוץ להתנסות ביופיו של העולם. האם לא ניתן לחשוב על מצב תודעה כזה כדי להגיע לאמת שבטבע הדברים? אם כן, אדם, כמו קאנט, אינו יכול להתבונן בתודעת אנוש נתונה ולחקור את האפשרות שהיא תגיע לטבעם האמיתי של דברים. אלא שהאדם מוכרח לחקור קודם את מצב התודעה שדרכו מציב הוא את עצמו בזיקה כלפי העולם שמאפשר לדברים ולתופעות לגלות את טבעם האמיתי.

הכרתי בכך שמצב תודעה כזה מובן עד רמה מסוימת כאשר איננו רק מעלים מחשבות אשר מתארות דברים ומאורעות חיצוניים, אלא כאשר יש לנו מחשבות שאנו חווים כמחשבות עצמן. חיים אלו במחשבות התגלו לי שונים לחלוטין מחיי-החשיבה בקיום הפשוט ובאלה של מחקר מדעי רגיל. כאשר אדם חודר עמוק יותר ויותר להתנסות בחשיבה, מוצא הינה שמציאות רוחית באה לפגוש אותו בחיים אלה דרך המחשבה. אפשר ליטול את נתיב הנפש אל הרוח. אך, המציאות הרוחית שהאדם פוגש לאורך נתיב פנימי זה של הנפש מתגלה מחדש כמציאות הפנימית של הטבע. אפשר לרכוש ידע מעמיק יותר של הטבע כאשר מתבוננים בו לאחר ראיית המציאות הרוחית בתוך מחשבות חיות.

התברר לי יותר ויותר שבהתקדמותנו מעבר למחשבותינו המופשטות הרגילות לתפיסה ישירה של רוח, בעודנו שומרים על בהירות החשיבה ועל זהירות, אנו נכנסים למציאות אשר מרחיקה אותנו מתודעה רגילה. תודעה רגילה נותנת לנו, מצד אחד, תכונה חיה של תפיסה חושית, ומצד שני, פעילות של חשיבה מופשטת. העולם החיצוני נתפס על-ידי החושים; באופן דומה,

הרוח נתפסת על-ידי תפיסה רוחית – אלא שהחשיבה אינה מופרדת ממה שהיא תופסת באופן רוחי כפי שהיא מופרדת מתפיסה חושית בתודעה רגילה. אדרבא, תפיסה רוחית חושבת כאשר היא חווה את הרוחי והיא חווה כאשר היא גורמת לרוחיות המפוכחת בישות האנושית לחשוב.

תפיסה רוחית הוענקה לי לא דרך תחושה מיסטית מעורפלת, אלא באמצעות פעילות רוחית שאפשר להשוותה בצורה מלאה בבהירותה לחשיבה מתמטית. הגעתי למצב תודעה אשר אפשר לי להצדיק את תפיסתי את עולם הרוח, אפילו לפורום של חשיבה מדעית. הייתי בן עשרים ושתיים כאשר התנסיתי בהתנסויות הללו.

12

למוזיקה הייתה חשיבות מכרעת עבור סוג ההתנסות הרוחית שרציתי לבסס בפנימיותי על יסודות מוצקים. קרה ש'הוויכוח על ווגנר' היה בשיאו בסביבה התרבותית שבה חייתי. בתקופת ילדוטי ובגרותי, ניצלתי כל הזדמנות לשפר את הבנתי במוזיקה. זיקתי לחשיבה דרשה זאת. עבורי, לחשיבה הייתה משמעות משלה והיא לא קיבלה את תוכנה אך ורק דרך המושגים שהיא הביעה. בכל זאת, באופן טבעי זה הוליך לחוויית תבנית הצליל המוזיקלי הטהור. עבורי, עולם הצלילים לכשעצמו התגלה כהיבט חיוני של המציאות. תומכיו של ווגנר טענו בכל דרך אפשרית שהמוזיקה צריכה להביע משהו נוסף לצלילים עצמם; לי זה נראה 'בלתי-מוזיקלי' לחלוטין.

תמיד היו לי נטיות חברתיות וכתוצאה מכך היו לי חברים רבים בבית-הספר ב-וינר-נוישטאדט ומאוחר יותר בווינה. לעתים רחוקות, השקפותיי תאמו לשלהם. אך, זה מעולם לא מנע מקשרי ידידות אלו להיות

כנים ומדרבנים הדדית. אחד מחבריי היה אדם צעיר אידיאליסט להפליא.⁵³ היה לו שיער בלונדיני ועיניים תכולות, כנות – צעיר גרמני טיפוסי. הוא נסחף לחלוטין עם ווגנר. עבורו, מוזיקה אשר התקיימה רק בתוך עצמה ורצתה להתהוות בצלילים בלבד, הייתה מיושנת ופשוטה. לדעתו, לצלילים היה ערך כאשר היה בהם משהו אשר התגלה כמעין דיבור. לעתים קרובות, ביקרנו יחדיו בקונצרטים ואופרות, והשקפותינו היו תמיד שונות. 'המוזיקה האקספרסיבית', אשר עוררה בו אקסטזה, הביאה את איבריי לתחושה שכמו מולאו עופרת; והוא היה משועמם עד מוות ממוזיקה שפשוט רצתה להיות מוזיקה. הוויכוחים בינינו נמשכו עד אין קץ. בטיולים ארוכים או בישיבה על כוס קפה, הוא ניסה בהתלהבות 'להוכיח' שמוזיקה אמיתית נולדה בווגנר; כל מה שהופיע קודם לכן רק הכין את דרכו של ווגנר, 'מגלה המוזיקה האמיתית'. זה גרם לי להביע את השקפותיי האישיות באורח דרסטי במידה מסוימת. דיברתי על 'ברבריות בווגנר' כקבר לכל הבנה אמיתית במוזיקה.

בנסיבות מסוימות, הוויכוחים בינינו נעשו לוחטים במיוחד. לפתע, חברי נטה באופן מוזר לכוון את טיולינו הכמעט יומיומיים אל רחוב צר, ושם, בעודנו משוחחים על ווגנר, היינו פוסעים הלוך ושוב לאורך הרחוב, לעתים קרובות פעמים רבות. הייתי כל-כך שקוע בוויכוחים שלנו שרק בהדרגה התברר לי מדוע הוא העדיף רחוב זה דווקא. במהלך טיולינו, נערה צעירה ומקסימה הייתה ישובה בחלון אחד הבתים. הקשר היחיד שלו עם הנערה היה ראותו אותה בחלון כמעט בכל יום והוא היה סבור שלעתים היא הייתה מסתכלת לכיוון הרחוב במין מבט שהיה מכוון אליו. בהתחלה, שמתי לב רק לכך שברחוב צר זה הגנתו על ווגנר – שבדרך כלל הייתה לוחטת למדי – התלקחה ללהבות. כאשר נעשיתי מודע לרגשות האחרים אשר תרמו

---

⁵³ אמיל שואנייך (1899-1860). Emil Schoenaich

להתלהבותו, הוא הודה בפניי בעניין זה והפכתי לעד אוהד לאהבת עלומים רומנטית, עדינה ביותר, יפה ביותר. היחסים ביניהם מעולם לא התפתחו מעבר למה שתיארתי. ידידי, שמשפחתו לא התברכה בעושר העולם הזה, מוכרח היה במהרה לקחת משרה קטנה כעיתונאי בעיר פרובינציאלית והוא לא היה יכול אפילו לחשוב על קשר הדוק יותר עם הנערה. הוא לא היה חזק מספיק כדי לשלוט במצב. שמרנו על קשר מכתבים במשך זמן רב ובמכתביו הייתה נימה עצובה של השלמה. הוא לא היה מסוגל להוציא מלבו את הזיכרון של אותה פרידה.

זמן רב לאחר שההתכתבות בינינו פסקה, הזדמן לי לפגוש מישהו מאותה עיר שבה עבד כעיתונאי. הואיל ותמיד זכרתי חבר זה מנעוריי בחיבה, שאלתי אודותיו. ואדם זה אמר לי, "ובכן, החיים הפנו לו את עורפם; הוא בקושי הרוויח את פת לחמו. בסופו של דבר נעשה לפקיד במשרדי, אך מת משחפת." החדשות ננעצו בי כמדקרות חרב; ידעתי שהנסיבות הובילו איש צעיר אידיאליסט בלונדיני זה לנתק את יחסיו עם אהובתו הראשונה, בתחושה שחייו הסתיימו. הוא לא ראה שום ערך בייסוד עתיד שיהיה שונה מהאידיאל שעליו חלם בעת טיולינו לאורך אותו רחוב צר.

בשיחותינו, הבעתי את תחושותיי באותה תקופה נגד ווגנר בצורה מודגשת. אך, תחושות אלו שיחקו תפקיד חשוב גם בחיי-נפשי. חיפשתי בכל הכיוונים אחר דרך להיכנס למוזיקה שלא היה לה שום קשר עם סוג המוזיקה של ווגנר. אהבתי למוזיקה טהורה הלכה וגברה בקביעות במשך שנים ספורות; שאט-הנפש שהרגשתי מה'ברבריות' של המוזיקה אשר הביעה משהו אף הלכה וגדלה. בנוסף, היה זה גורלי שמרבית האנשים שחייתי בקרבם היו מעריצים של ווגנר. זה תרם רבות לכך שנעשה עבורי קשה מאוד, בתקופה מאוחרת יותר, להיאבק למען הבנתו של ווגנר; זה, כמובן, הדבר הברור והרגיש שיש לעשותו ביחס לתופעה תרבותית ומשמעותית כזו. מכל

מקום, מאבק זה משתייך לתקופה מאוחרת יותר בחיי. במשך התקופה, אותה מתאר אני, מצאתי, למשל, את ההצגה טריסטן, אליה הייתי צריך להתלוות לאחד מתלמידיי, 'משעממת עד מוות'.

ידידות משמעותית אחרת גם שייכת לאותה תקופה. הייתה זו ידידות עם אדם צעיר⁵⁴ שהיה בכל המובנים ניגודו של אותו צעיר בלונדיני. הוא חשב שהוא משורר. גם עמו ביליתי זמן רב בשיחות תוססות. הוא גילה התלהבות רבה לכל הסוגים של שירה והוא נטל על עצמו משימות קשות כבר בגיל צעיר. כשפגשתי בו, הוא כתב טרגדיה, חניבעל, ושירים ליריים רבים.

יחד עם שני הידידים הללו השתתפתי בקורס של שרואר בבית-הספר הגבוה על הרצאה בפני קהל ועל חיבור בכתב. יחד עם רבים אחרים, שלושנו התלהבנו מהקורס הזה. אנו, הצעירים, יכולנו להרצות על נושאים שפיתחנו בעצמנו, ושרואר שוחח עמנו עליהם; האידיאליזם הנפלא שלו והתלהבותו האצילה רוממו את נפשותינו.

ידידי ליווה אותי לעתים קרובות כאשר נפלה בחלקי הזכות לבקר את שרואר בביתו. שם חברי היה תמיד מלא חיים; בכל מקום אחר נימה כבדה הייתה נמזגת בכל דבר שאמר. בשל אי-הסכמה פנימית, הוא לא היה יכול להסתדר בחיים. שום עיסוק לא משך אותו כך שישמח לעסוק בו. אכפת היה לו רק משירה ומלבד זאת הוא לא מצא שום קשר אמיתי עם החיים. לבסוף, היה עליו ליטול משרה שבה לא היה לו שום עניין. גם עמו שמרתי על קשר מכתבים. העיקה עליו העובדה שלא זכה לסיפוק אמיתי גם מכשרונו כמשורר. עבורו, שום דבר בחיים נראה כבעל-ערך. לצערי הרב, נראה ברור הן במכתביו והן בשיחותיו שהשתלטה עליו האמונה שהוא סובל ממחלה

---

⁵⁴ רודולף רונספרגר Rudolf Ronsperger.

חשוכת-מרפא. לא היה דבר שמישהו היה יכול לעשות כדי לסלק רעיון לא מוצדק זה. יום אחד קיבלתי את הידיעה שאיש צעיר זה, שהיה ידיד קרוב כל-כך, שם קץ לחייו.

באותה תקופה קשרתי קשרי ידידות קרובים גם עם אדם צעיר אשר הגיע מטרנסילבניה הגרמנית לבית-הספר הגבוה בווינה. נפגשנו גם בקורס של שרואר. ידידי נתן הרצאה על פסימיות. כל מה ששופנהאואר⁵⁵ אמר בזכות פילוסופיית חיים זו הוצג בהרצאתו. נוסף לזה אופיו הפסימי של איש צעיר זה. הצעתי לתת הרצאה על ההשקפה הנגדית. הפרכתי את הפסימיות במילות-רעם. אף כיניתי את שופנהאואר 'גאון חסר-רגישות' וסיימתי את הרצאתי במילים הבאות: "אם המרצה המכובד הקודם צודק בהצגתו את הפסימיות, כי אז מעדיף אני להיות הרצפה שעליה דורכות רגליי מאשר להיות ישות אנושית". במשך זמן רב, מכריי חזרו על מילים אלו בחיקוי נלעג, אך זה הפך את הפסימיסט הצעיר ואותי לידידים מסורים. בילינו זמן רב יחדיו. גם הוא ראה את עצמו משורר. לעתים קרובות, ביליתי שעות בחזרו מקשיב להנאתי בעודו קורא משיריו. והוא, מצד שני, גילה התעניינות חמה במאמצי הרוחיים – אף על פי שהתעניינותו נבעה יותר מחיבתו האישית כלפיי ופחות ממה שחתרתי לקראתו. הוא נכנס לקשרי ידידות מהנים רבים ותכופות גם לפרשיות אהבה. הוא היה זקוק לזה, שכן חייו היו רחוקים מלהיות נוחים. הוא למד בבית-ספר בסיביו (Hermannstadt) כילד חסר-כול ואפילו שם היה צריך להתפרנס מהוראה. היה לו רעיון מבריק להמשיך בשיעורים הפרטיים לאותם תלמידים שרכש בסיביו דרך התכתבות עמם מוינה. הוא לא התעניין במיוחד במדעים שלימדו בבית-הספר הגבוה. אף-על-פי-כן, יום אחד רצה

---

⁵⁵ ארתור שופנהאואר (1860-1788). Arthur Schopenhauer. רודולף שטיינר ערך וכתב דברי פתיחה לאוסף עבודותיו של שופנהאואר.

להיבחן בכימיה. הוא מעולם לא נכח בהרצאה וגם לא פתח ספר בנושא. בלילה שלפני הבחינה, הוא ביקש מחבר שיקרא בפניו סיכום של כל החומר. לבסוף, הוא נרדם בעת הקריאה. בכל זאת, הוא וחברו ניגשו לבחינה. שניהם נחלו כישלון חרוץ.

איש צעיר זה נתן בי אמון מלא. במשך זמן רב הוא נהג בי ככומר וידוי. הוא סיפר לי אודות חייו, אשר היו עשירים באירועים מעניינים, אך לעתים קרובות מצערים, אבל הוא תמיד היה מלא התלהבות ליופי. הוא העניק לי כה הרבה ידידות ומסירות עד שהיה קשה לפעמים שלא לגרום לו אכזבה מרה. למשל, לעתים קרובות חשב שלא הקדשתי לו מספיק מזמני. אבל, כך היה צריך להיות, הואיל והיו לי שטחי התעניינות רבים שאותם לא הבין. בסופו של דבר, כל זה הוביל לידידות עמוקה יותר. הוא בילה תמיד את חופשות הקיץ בסיביו. שם הוא חיפש תלמידים לשיעורים פרטיים במשך השנה בהתכתבות מוינה. באותם זמנים, תמיד קיבלתי מכתבים ארוכים ממנו. הוא סבל היות שרק לעתים רחוקות, אם בכלל, הייתי עונה. אך בסתיו, בשובו לוינה, הוא רץ כילד לפגוש אותי והחיים יחדיו שוב החלו. הודות לו, נכנסתי למעגל רחב יותר של אנשים. הוא אהב להציג אותי בפני כל אחד שהכיר. היה לי צורך רב בחיי חברה. דרך ידיד זה, שמחה וחום רבים חדרו אל תוך חיי. ידידותינו נמשכה שנים רבות עד מותו לפני שנים ספורות. היא עברה בשלום סערות רבות ויהיה לי עוד הרבה לספר עליה.

13

בהתבוננות לאחור בחיי, עולים במחשבתי קשרים אנושיים ואירועים רבים אשר ממשיכים למלא אותי באהבה עמוקה והכרת-תודה. איני יכול

לספר כאן את הכול בפירוט ומוכרח אני שלא להזכיר הרבה אודות אותן התנסויות אישיות שהיו לי, ותמיד יהיו, יקרות מאוד.

לאותם קשרי ידידות, מהתקופה שאותה אני מתאר, הייתה זיקה מיוחדת במינה להתפתחות חיי. הם כפו עליי לנהל סוג של חיים פנימיים כפולים. מאבקי בשאלות ההכרה, שאז העסיקו אותי יותר מכל דבר אחר, עורר עניין רב אצל ידידי, אך תוך השתתפות פעילה מועטה. נותרתי לגמרי לבד בהתנסות עם החידות הללו. מצד שני, השתתפתי בכל דבר שידידי היו מעורבים בו. כך, חיי הפנימיים היו מחולקים לשניים; נטלתי נתיב אחד כמשוטט בודד ונתיב שני כמשתתף פעיל עם אנשים אחרים שאליהם רחשתי חיבה. אבל, לעתים קרובות, גם לסוג שני זה של התנסות הייתה חשיבות עמוקה ומתמשכת להתפתחותי.

בהקשר זה, זוכר אני במיוחד ידד שהיה חבר לבית-הספר ב-וינר-נוישטאדט. אז, בכל אופן, לא היינו קרובים. אך מאוחר יותר, נעשינו ידידים כאשר ביקר אותי לעתים קרובות בווינה, היכן שלמעשה קיבל תפקיד ממשלתי. ובכל זאת, גם ב-וינר-נוישטאדט הוא מילא תפקיד בחיי, אף על פי שלא הייתה לו משמעות חיצונית. פעם, השתתפנו באותו שיעור התעמלות. הוא השאיר ספר לידי בעודו מתאמן ולי לא היה דבר לעשות. הספר היה של היינה⁵⁶ ועסק בבית-הספר הרומנטי ובתולדות הפילוסופיה הגרמנית. הצצתי בו והונעתי לקרוא את הספר בעצמי. מצאתי בו דברים מעוררים רבים, אך התנגדתי בתקיפות לגישתו של היינה להיבטים מסוימים של החיים שבהם הייתי עסוק מאוד. ועוד, על-מנת לעסוק במחשבות ורגשות שהיו מנוגדים

⁵⁶ היינריך היינה (1856-1797) Heinrich Heine. ספרו, בית-הספר הרומנטי, יצא לאור בצרפתית בשנת 1833 ובגרמנית בשנת 1835.

לחלוטין למחשבותיי ולרגשותיי, מאוד דרבן אותי להעריך מחדש את הגישה לחיים שנטייתי האישית הפכה לנחוצה.

אז, שוחחתי על הספר עם חברי לבית-הספר. השיחה חשפה את חיי-הנפש הפנימיים והאמיתיים שלו ויצרה את הבסיס לידידות מתמשכת מאוחר יותר. הוא היה מסויג מאוד ולעתים רחוקות תקשר עם אחרים. רוב האנשים חשבוהו לטיפוס מוזר. אך, הוא נעשה פטפטן עם אותם מעטים שעמם רצה לשוחח, בהתחלה דרך מכתבים. הוא הרגיש שייעודו היה, על-פי כשרונו הפנימי, להיות משורר, וחש שהוא בעל כושר פנימי עצום. הוא נטה לחלום בהקיץ על מערכות יחסים עם אנשים אחרים, במיוחד בנות המין השני, במקום ליצור מערכות יחסים כאלה במציאות. לפעמים, היה מאוד קרוב לעשות צעד, אך לא היה מסוגל להביאו לידי ביצוע. בשיחותינו הוא שיחזר את חלומותיו ברגש ובהתלהבות עמוקים, כאילו היו אמיתיים. באופן בלתי-נמנע, הוא סבל במרירות כאשר החלומות נמוגו כלא היו.

כתוצאה מכך, לחייו הפנימיים לא הייתה שום זיקה להוויית-קיומו החיצונית. חייו הפנימיים היו שוב האובייקט להתבוננות-עצמית מענה, וזה השתקף במכתבים רבים אליי ובשיחות. פעם, תיאר באריכות במכתב כיצד תפס את כל התנסויותיו, גדולות או קטנות, באופן סמלי, וכיצד חי עם סימבולים כאלה.

מתוך חיבה עמוקה לידיד זה, הקשבתי לסיפורי חלומותיו, אף על פי שבהיותי עמו הרגשתי תמיד שאנחנו מרחפים בעננים בלי קרקע מתחת לרגלינו. זו הייתה התנסות יוצאת דופן עבורי, בעודי פועל ללא הרף למציאת בסיס איתן לחיים בידע. בהיותי בחברת ידיד זה, היה עליי לחמוק תמיד מתוך ישותי ולהיכנס לתוך עור אחר, אם אפשר להתבטא כך. הוא אהב להיות בחברתי ולעתים קרובות פיתח תיאוריות לבכיות ביחס ל'הבדל בין אופיינו'.

אף-על-פי-כן, בגלל רגש הידידות העמוק שלו, הוא בקושי הבחין בכך שמחשבותינו תואמות כה מעט.

חוויתי חוויה דומה עם עוד חבר אחר לכיתה מ-וינר-נוישטאדט. הוא היה בכיתה אחת נמוכה משלי בבית-הספר הריאלי. היינו בקשר קרוב יותר כאשר הוא נכנס לבית-הספר הגבוה בווינה שנה לאחר מכן, ואז נפגשנו לעתים קרובות. כמו רבים אחרים, הוא לא התעניין במיוחד בהתעסקותי העמוקה בהכרה. הוא למד כימיה, ולימודיו המדעיים מנעו ממנו להיות בעמדה אחרת מלבד היות ספקני ביחס להשקפת-העולם הרוחנית שהייתי חדור בה. מאוחר יותר בחיים, למדתי מידיד זה כמה קרוב הוא היה להשקפותיי גם אז; אך, באותם ימים הוא לא אִפשר לישותו הפנימית להביע את עצמה. כך, ויכוּחֵינו הארוכים והתוססים היוו עבורי 'מאבק נגד המטריאליזם'. עם כל הטענות שהמדע אמור לספק, הוא התנגד להשתכנעותי בדבר תוכנו הרוחי של העולם. באותו זמן, היה עליי להשתמש בכל התובנה שברשותי כדי לפסול את הטענות שהחשיבה המטריאליסטית עשתה בהן שימוש נגד ההכרה ברוח.

פעם, הויכוח בינינו התלהט במיוחד. ידידי, שעדיין חי ב-וינר-נוישטאדט, היה צריך, מדי יום ביומו, לחזור לביתו לאחר שנכח בהרצאות בווינה. ליוויתיו לעתים קרובות לאורך ה- Alleegasse בווינה עד לתחנת-הרכבת הדרומית.⁵⁷ באחד הימים, הויכוח בינינו על מטריאליזם הגיע לשיא בדיוק כאשר הגענו לתחנה והרכבת עמדה לצאת. סיכמתי את כל מה שהיה לי לומר כך: "אתה טוען שכאשר מישהו אומר, 'אני חושב', זו תוצאה הכרחית גרידא של תהליכים במוח ובמערכת העצבים. אתה מתייחס רק לתהליכים הללו כמציאותיים. וכך הדבר כשמישהו אומר, 'אני רואה משהו',

---

⁵⁷מאוחר יותר, ייחס רודולף שטיינר את בריאותו הטובה להרגלו, לאורך החיים, לצעוד, במיוחד בתקופות שלמד בבתי-ספר.

'אני הולך' וכך הלאה. אולם, אנא שים לב שלעולם אינך אומר, 'מוחי חושב', 'מוחי רואה משהו' או 'מוחי הולך'. אילו היית באמת מגיע לתובנה שאתה מחזיק כתורה, היה עליך להביע זאת בצורה שונה. למעשה, הינך משקר כאשר אתה מדבר על 'אני'. אך, באפשרותך רק לעקוב אחר האינסטינקט הבריא שלך מול ההשלכות של התורה שלך. ההתנסות שלך שונה ממה שהתורה שלך טוענת. תודעתך שלך מוכיחה שהתורה שלך מוטעית." ידידי הנד בראשו. לא היה זמן להתווכח.

בעודי צועד חזרה לבדי, נוכחתי לדעת שלהפריך את המטריאליזם בדרך גסה זו, לא תאם לפילוסופיה מדויקת במיוחד. אך, הדבר החשוב עבורי באותו רגע היה, לא כל-כך לתת הוכחות פילוסופיות שאין להכחישן חמש דקות לפני עזיבת הרכבת, אלא להביע את התנסותי הוודאית הפנימית של ה'אני' האנושי. עבורי, ה'אני' האנושי הוא מציאות ממשית אשר נתון להתבוננות פנימית. עבורי, מציאות זו הייתה ממשית לא פחות מאשר כל עובדה חיצונית אשר מוכרת על-ידי מטריאליסטים. אבל, היא לגמרי לא-חומרית. בשנים שלאחר מכן, התובנה והידע שלי על המציאות והטבע הרוחי של ה'אני' האנושי עזרו לי לעמוד מול כל הפיתויים של המטריאליזם. ידעתי שאין דבר אשר יכול להפריך את ממשותו של ה'אני'. והיה לי ברור שה'אני' הוא בלתי-ידוע לאלו שחושבים עליו כעל תבנית גלומה של משהו אחר או כתוצאה של תהליך כלשהו. מה שרציתי להביע בפני ידידי היה שעבורי הממשות של ה'אני' הייתה תפיסה רוחית פנימית. היו בינינו ויכוחים רבים בנושא זה. אך, ביחס להשקפות כלליות על החיים, בסך הכול רגשותינו היו דומים כל-כך שהלהיטות במאבקינו התיאורטיים מעולם לא גרמו לאי-הבנה, אף הקטנה ביותר, בקשרינו האישיים.

באותו זמן, התחלתי לקחת חלק גדול יותר בחיי הסטודנטים בווינה. נעשיתי חבר ב'אולם הקריאה הגרמני' שבבית-הספר הגבוה. שם, נושאים

מדיניים ותרבותיים שוטפים נדונו בפרטי פרטים באסיפות גדולות וקטנות. בשיחות אלו, הועלו כל ההשקפות האפשריות והבלתי-אפשריות של אנשים צעירים. דעות היו מתנגשות זו בזו בחריפות, במיוחד כאשר בעלי תפקידים היו צריכים להיבחר. הרבה ממה שהתרחש בין צעירים אלה בנוגע לאירועים שוטפים באוסטריה, היה מעורר, אך גם מדאיג. זה קרה כאשר ההבדלים בין המפלגות הלאומיות נעשו חדים יותר. באותם זמנים, אפשר היה לחוש באוסטריה בניצנים של מה שלמעשה הוביל להתמוטטותה של האימפריה ולכל התוצאות אשר נבעו מכך לאחר מלחמת העולם.

בהתחלה, נבחרתי לספרן של אולם הקריאה. לקחתי על עצמי למצוא סוגים שונים של סופרים שלעבודתם, כך חשבתי, יהיה ערך מוסף לספריית הסטודנטים. כתבתי 'מכתבי תחינה' לסופרים אלה. לעתים קרובות, כתבתי כמאה מכתבים כאלה מדי שבוע. כתוצאה מ'עבודה' זו, התרחבה הספרייה במהירות. לדבר זה הייתה השפעת לוואי עבורי; ניתנה לי הזדמנות להתוודע למגוון רחב של ספרות מדעית, אמנותית, היסטורית ומדינית. קראתי בלהיטות את הספרים שנתרמו.

לאחר מכן, נבחרתי ליושב-ראש אולם הקריאה. במקרה שלי, זו הייתה משימה קשה. מצאתי את עצמי מתמודד עם מספר רב של השקפות מפלגתיות שונות, וראיתי כל אחת ואחת מהן מוצדקת באופן יחסי. אף-על-פי-כן, התומכים של המפלגות השונות ניגשו אליי. כל אחד מהם ניסה לשכנע אותי שמפלגתו היא הצודקת. כאשר נבחרתי, כל המפלגות הצביעו בעדי. באסיפות הם שמו לב לכך שהגנתי אך ורק על המוצדק. לאחר שכיחנתי כיושב-ראש במשך שישה חודשים, כולם הצביעו נגדי. אז הם הבינו שלא הזדהיתי לחלוטין עם שום מפלגה כפי שקיוו החברים של כל מפלגה ומפלגה.

הטבע החברותי שבי מצא סיפוק רב באולם הקריאה. תהליכים מסוימים אשר השתקפו באגודת הסטודנטים עוררו את התעניינותי בספירות הרחבות

יותר של החיים הציבוריים. שמעתי דיונים פרלמנטריים מעניינים ספורים, בשבתי באכסדרה של בית-הנבחרים האוסטרי ובבית-העליון.

מלבד המהלכים אשר ננקטו על-ידי הפרלמנט, שלעתים קרובות השפיעו עמוקות על חיי היומיום, התעניינתי בעיקר באישיותם של הנציגים. ברתולומיו קרנרי,⁵⁸ פילוסוף שנון, עמד בכל שנה בקצה ספסלו כנואם הראשי על התקציב. מילותיו ניתכו כסופת ברד של האשמות מצליפות נגד המשרד של טאאפה והגן על התרבות הגרמנית באוסטריה. ארנסט פון פלנר,⁵⁹ נואם משעמם, היה הסמכות הבלתי-ניתנת לערעור בענייני תקציב. רעד היה אוהז במי ששמע את הביקורת האנליטית הקרה על הוצאותיו של שר האוצר, דונז'בסקי. רוטניאן תומצ'וק התרעם נגד המדיניות הלאומית בעניין מיעוטים. אפשר היה להתרשם שדאגתו העיקרית הייתה למצוא מילים, שבאותו רגע, היו קרוב לוודאי מעוררות אנטיפתיה כלפי השרים. ליאנבכר, הכומר הפיקח, דיבר בערמומיות קלה. ראשו נטה קדימה במידה מסוימת ועשה את הרושם של אובייקטיביות חכמה. לגרגיר,⁶⁰ מהתנועה הצ'כית הצעירה, היה סגנון חותך בדיבורו. הוא עשה רושם של היותו במידה מסוימת משלהב אספסוף. וריגר,⁶¹ מהתנועה הצ'כית הותיקה, היה ההתגלמות במלואה של הצ'כים, שכן הם פיתחו באיטיות תודעה-עצמית במשך המחצית השנייה של המאה התשע-עשרה. הוא בטח בעצמו בצורה יוצאת דופן, עם מרץ פנימי ורצון חזק. אוטו האוזנר דיבר מהמושבים של הפולנים שבצדו הימני של האולם. לעתים קרובות, נאומיו היו פשוט שחזור מתוחכם של דברים אשר קרא; פעמים אחרות, בתחושה ודאית של סיפוק עצמי, היה שולח האשמות כמעין חצים

⁵⁸ שמו המלא היה ברתולומיוס ריטר פון קרנרי (1809-1821). Barholomaeus Ritter von Carneri. רודולף שטיינר כתב מאמר אודותיו.

⁵⁹ ארנסט פון פלנר (1841-1923). Ernst von Plener.

⁶⁰ אדוארד גרגיר (1829-1906). Eduard Gregyr.

⁶¹ פרנץ לדיסלאו ריגר (1818-1903). Franz Ladislaus.

לכל הכיוונים וכולן מבוססות על עובדות בלי יוצאות מן הכלל. עין אחת בעלת סיפוק עצמי, אך נבונה, הייתה מנצנצת מאחורי משקף, בעוד שהעין השנייה נראתה מביעה 'כן' לנצנוץ רעותה. אך, הוא נאם שהוא התנבא לעתים קרובות על עתידה של אוסטריה. את אמירותיו יש לקרוא היום; הקורא ישתאה לנוכח ראייתו המעמיקה את הנולד. אנשים באותה עת צחקו על דברים רבים אשר הפכו, רק כעבור עשור, למציאות מרה.

14

לא היו לי תובנות אמיתיות בנוגע לחיים הציבוריים באוסטריה שעוררו אותי בפנימיותי. אני רק התבוננתי במצב שהיה סבוך באופן קיצוני. התעניינותי העמוקה ביותר התעוררה רק כאשר שוחחתי על נושאים אלה עם קרל יוליוס שרואר. באותה תקופה הייתה לי הזכות לראותו לעתים קרובות. ייעודו היה קשור מאוד לגרמנים באוסטריה-הונגריה. הוא היה בנו של טוביאס גוטפריד שרואר, מנהל בית-ספר תיכון גרמני לבנות בברטיסלאבה (Perssburg בגרמנית), אשר כתב מחזות וספרים על היסטוריה ואסתטיקה. ספרים אלו היו ספרי קריאה אהודים אשר יצאו לאור בשם כריסטיאן אואזר. השירים של טוביאס גוטפריד שרואר, למרות חשיבותם שאינה נתונה לערעור והיותם מוערכים מאוד בחוגים מצומצמים, לא יצאו לאור. הם הביעו דעות אשר היו מנוגדות להשקפות המדיניות הרווחות בהונגריה. היה צורך להוציאן לאור בלי שם המחבר, לעתים באזורים דוברי-גרמנית שמחוץ להונגריה. אילו השקפותיו הכלליות היו נודעות בהונגריה, המחבר היה מסתכן לא רק באיבוד משרתו, אלא גם בעונש חמור.

לכן, אף כאיש צעיר, התנסה קרל יוליוס שרואר בדיכוי המנהגים והתרבות הגרמניים בביתו שלו. תחת הלחץ הזה, הוא פיתח מסירות אינטימית

למאפיינים הלאומיים הגרמניים ולספרות הגרמנית, וכן אהבה עצומה לכל דבר אשר היה קשור לגיתה. הוא הושפע עמוקות מתולדות הספרות הגרמנית מאת ג'רבינוס.⁶²

בשנות הארבעים של המאה התשע-עשרה, שרואר נסע לגרמניה כדי ללמוד את השפה הגרמנית וספרות באוניברסיטאות של לייפציג, האלה וברלין. עם שובו, הוא לימד ספרות גרמנית בבית-ספרו של אביו והעביר שם סמינר.

תמונה 7. קרל יוליוס שרואר

באותה תקופה, הוא התוודע למחזות-עם של חג-המולד, אשר בוצעו מדי שנה על-ידי המתיישבים החלוצים הגרמניים בסביבות ברטיסלאבה. מחזות אלו הציגו מאפיינים לאומיים של העם הגרמני בצורה אשר הרשימה את שרואר עמוקות. מאות שנים קודם לכן, היגרו גרמנים מהאזורים המערביים והתיישבו בהונגריה. הם הביאו עמם את המחזות הללו ממחוז מולדתם (קרוב לוודאי באזורים שליד נהר הריין) והמשיכו לבצעם בתקופת חג-המולד, כפי שנהגו לעשות בימים קדומים. הסיפורים על גן-העדן, לידתו של הכריסטוס

⁶² ג'ורג' גוטפריד ג'רבינוס (1871-1805) George Gottfried Gervinius. היה פרופסור להיסטוריה ב-Goettingen.

ושלושת המלכים, קיבלו חיים במחזות הללו עם חזות פשוטה של פולקלור. שרואר הוציא לאור את המחזות הגרמניים לחג המולד מהונגריה לאחר שהאזין להם או שקראם מתוך כתבי-יד עתיקים שהיו בבעלותם של האיכרים.

שרואר המשיך להתעמק בתרבות הפולקלור הגרמני בהגבירו עומק וחיות. הוא נסע לאזורים שונים באוסטריה כדי לחקור את הניבים הגרמניים שלהם. הוא רצה לגלות את המאפיינים המיוחדים של הגרמנים המפוזרים באזורים הסלביים, ההונגריים והאיטלקיים שב'מונרכיה של הדנובה'. בצורה זו, ערך את המילונים שלו ואת היסודות של הניב הזיפסרי, כפי שדובר בהרי הקרפטיים הדרומיים; הניב הגוטשי של קבוצה גרמנית קטנטנה ב-Carniola; ושפת ההנזים של מערב הונגריה.

עבור שרואר, מחקרים אלה לא היו רק מדעיים. הוא הזדהה לחלוטין עם התופעה של תרבות הפולקלור; דרך המילה המדוברת והכתובה, הוא שאף להביאה לתודעתם של הללו שהחיים עקרום מזה. הוא היה לפרופסור באוניברסיטה בבודפשט, אך, זרמים פוליטיים רווחים גרמו לו אי-נוחות. כתוצאה מכך, עבר לוינה, ושם נתמנה למנהל בתי-הספר לפרוטסטנטים; מאוחר יותר, היה לפרופסור של השפה והספרות הגרמניות. זה קרה כאשר פגשתי בו ונפלה בחלקי הזכות להתוודע אליו. באותו זמן, הוא היה מרוכז לחלוטין בגיתה, בעודו עורך את החלק השני של פאוסט ובכתיבת מבוא. את חלקו הראשון כבר הוציא לאור.

כאשר ביקרתי את שרואר בספרייה הקטנה שלו, שהייתה גם חדר העבודה שלו, חשתי מוקף באווירה רוחנית שהייתה רבת-ערך לחיי-נפשי. ידעתי ששרואר הותקף, בשל כתביו, על-ידי התומכים בשיטות הקיימות של תולדות הספרות, במיוחד בגלל ספרו תולדות הספרות הגרמנית במאה

התשע-עשרה. שרואר לא אימץ את הסגנון של בית-ספר שרר לחשיבה,⁶³ שהתייחס לעבודות ספרותיות כפי שמדען מתייחס לתופעות טבע. היו לו רגשות ודעות מסוימים בנוגע להתגלמויות ספרותיות והביע אותם בדרך אנושית טהורה, ללא אזכור קפדני של 'מקורותיו'. הוא אפילו הואשם בכתיבת הספר *תולדות הספרות הגרמנית* 'בשליפה מן המותן'.

היה לי עניין מועט בפולמוס זה. חשתי בחמימות רוחית בהיותי בחברתו של שרואר ונפלה בחלקי הזכות לבלות שעות לצדו. דרך הרצאותיו הממריצות, הוא עורר לחיים את מחזות-העם של חג-המולד, רוח הניבים הגרמניים ומהלכם של חיי הספרות. הוא הבהיר לי, בדרך ישירה ומעשית, את הזיקה שבין הניב לבין הדיבור המתורבת. היה זה מקור לשמחה כאשר דיבר, כפי שכבר עשה בהרצאותיו, אודות ג'וזף מיסון, המשורר של הניב הנפוץ באוסטריה תחתית. הוא כתב את השיר הנפלא *אינגטס, ילד איכרים מאוסטריה תחתית*, נוסע לחוץ-לארץ. באותה תקופה, שרואר תמיד השאיל לי ספרים מהספרייה שלו, כך שיכולתי להמשיך לעסוק בנושא שיחתנו. בכל עת שהייתי לבד עם שרואר, תמיד חשתי שדמות שלישית הייתה נוכחת – רוחו של גיתה. שרואר חי בעוצמה כה רבה בישותו של גיתה וביצירותיו, עד שעם כל מחשבה ורגש שעלו בו, היה שואל את עצמו האם היה גיתה מרגיש וחושב בדרך זו?

כל דבריו של שרואר היו קרובים אליי רוחית. אף-על-פי-כן, גם ביחס אליו, היה עליי לייסד באופן עצמאי את ההיבטים היותר אינטימיים של מה שאליו חתרתי מבחינה רוחית. שרואר היה אידיאליסט; עבורו, הכוח המניע בכל דבר שנברא, בין אם על-ידי הטבע או על-ידי האדם, היה עולם האידיאות

⁶³ זו הייתה גישה להבנת ספרות, כפי שיוסדה על-ידי וויליאם שרר (Scherer), פרופסור לספרות גרמנית (1886-1841). הוא היה ידוע בשל ספרו *תולדות הספרות הגרמנית*, שהפך למעין 'תנ"ך' עבור חסידיו.

עצמו. עבורי, מצד שני, אידיאות היו צלליות מוטלות מעולם רוחי חי. מצאתי קושי לומר, אפילו לעצמי, מה היה ההבדל בין אורח חשיבתו של שרואר לבין זה שלי. הוא דיבר על אידיאות בתור כוחות-מניעים בהיסטוריה. הוא חש שלאידיאות יש חיים. עבורי, חיי-הרוח היו מצויים מאחורי האידיאות, שהיו אך ורק התגלמויות הרוח בנפש האנושית. באותו זמן, לא יכולתי למצוא ביטוי אחר לדרך חשיבתי מאשר 'אידיאליזם אובייקטיבי'. בזאת רציתי לבטא שעבורי, כפי שהתנסיתי, הטבע היסודי של אידיאות אינו מה שמופיע בסובייקט האנושי, אלא מה שמופיע באובייקט הרוחי, באותה צורה שבה הצבע מופיע על עצמים פיסיים, והנפש האנושית – הסובייקט – חשה בו שם, בדיוק כפי שהעין חשה בצבע על ישות חיה.

כאשר שוחחנו על מה שמתגלה כ'נפש-העם', היה ברור מדרך דיבורו של שרואר שהשקפותיי היו במידה רבה קרובות מאוד לשלו. הוא תיאר את נפש העם כישות רוחית אמיתית, שקיומה בא לידי ביטוי בסך-כל הישויות המשתייכות לעם. מדבריו היה ברור שהוא לאו דווקא תיאר איזשהו רעיון מופשט. מזווית ראייה זו, התייחסנו למבנה של אוסטריה הקדומה ולאינדיבידואליזם של נפשות העמים הפעילים בה. מבחינה זו, יכולתי ליצור מחשבות על עניינים ציבוריים אשר עוררו את רגשותיי העמוקים ביותר.

וכך, התנסויותיי באותה תקופה היו קשורות קשר הדוק למערכת היחסים שלי עם קרל יוליוס שרואר. בכל אופן, מעל לכל דבר אחר, פעלתי לקראת ידיעה מעמיקה של מדעי הטבע, אשר הייתה ממנו והלאה. רציתי גם לוודא ש'האידיאליזם האובייקטיבי' שלי משתלב עם ידיעה מהעולם החושי.

היה זה במהלך התקופה של השיחות השוקקות ביותר עם שרואר שעלתה בפניי, בצורה חדשה, שאלת היחסים בין עולם הרוח והעולם הפיסי. בהתחלה, זה התרחש ללא תלות בגישתו של גיתה למדעי הטבע. אפילו שרואר עצמו לא היה יכול לומר לי דבר מוחלט על תחום זה בעבודתו של

גיתה. הוא היה שבע-רצון כאשר ראה מדען זה או אחר שהכיר בהתבוננויותיו של גיתה בצמחים ובבעלי-חיים. אך, הוא נוכח לדעת שבכל מקום מדענים דחו בתוקף את תורת הצבע של גיתה. לכן, בנושא זה הוא מעולם לא הגיע לעמדה מוגדרת משלו.

באותה תקופה של חיי, התייחסותי למדעי הטבע לא הושפעה מגיתה, אף על פי שהיה זה דרך שרואר שהגעתי להבנה מעמיקה של חייו הרוחיים של גיתה. הושפעתי הרבה יותר מהקושי שלי בהבנת האופטיקה כפי שהוסברה על-ידי פיזיקאים.

בהסברים מדעיים, אור וקול הוסברו על-ידי אנלוגיה, שאותה מצאתי לא קבילה. נהגו לדבר על 'קול' במובן כללי ו'אור' במובן כללי. האנלוגיה הייתה בצורה הבאה: צלילים וטונים בדידים נחשבו כתנודות-אור משתנות באופן ייחודי והיסוד האובייקטיבי בצליל, אשר נמצא מחוץ לתחום חישת הקול של האדם, נחשב כמצב של תנודה באוויר. גם האור נתפס בדרך דומה: דיברו על תנודות באתר כדי להסביר את אשר מתחולל מחוצה לנו בראותנו תופעה של אור. לכן, הצבעים מהווים תנודות-אתר בעיצוב מיוחד. אנלוגיה זו גרמה לי לסבל פנימי. הייתי משוכנע לחלוטין שהמושג 'קול' הוא רק ביטוי מופשט למכלול ההתרחשויות בעולם העצום; ו'אור' מייצג מציאות ממשית בניגוד להתרחשויות במרחב המואר. עבורי, 'קול' היווה מושג מופשט כוללני ו'אור' – מציאות ממשית. חשבתי שהאור לא נתפס כלל על-ידי החושים; אנו רואים את ה'צבעים' דרך האור; האור מתגלה בכל מקום כתפיסות של צבע, אולם הוא לכשעצמו אינו נתון לתפיסה חושית. אור 'לבן' אינו אור, אלא צבע.

לכן, עבורי האור היה למעשה ממשות שמעבר לחושים בתוך עולם החושים.⁶⁴ אז, עלה בי הניגוד בין הנומינליזם והריאליזם, כפי שהתפתח בסכולסטיקה.⁶⁵ הריאליסטים טענו שמושגים הם מציאויות ממשיות, שהם קיימים בתוך הדברים ונתפסים רק על-ידי ההכרה האנושית.⁶⁶ הנומינליסטים לעומתם, חשבו על מושגים כשמות בלבד, אשר הומצאו על-ידי ישויות אנוש כדי להעריך את הרבגוניות שבדברים, אף על פי שאין להם קיום בדברים עצמם.⁶⁷ הרגשתי שיש להתייחס לחוויות קול על-פי השקפתם של הנומינליסטים ולתופעה המוחשת דרך אור על-פי השקפתם של הריאליסטים.

15

עם מגמה זו בחשיבה למדתי אופטיקה כפי שהיא מוצגת על-ידי הפיזיקה, אך היה עליי לדחות את מרביתה. האידיאות שאליהן הגעתי, סללו את הדרך לתורת הצבע של גיתה. זו, לחלופין, פתחה דלת אל כתביו המדעיים. ראשית, הראיתי לשרואר חלק מההבהרות הקצרות שכתבתי, אשר היו מבוססות על השקפותיי על מדעי הטבע. הוא לא הפיק מהן הרבה. טרם עיבדתי אותן כך שישתלבו עם השקפותיו של גיתה, אך לקראת סיום הוספתי הערה קצרה: "מחקרו של גיתה יזכה להערכה הולמת בקרב המדענים רק כאשר אפשר יהיה להתייחס לטבע מנקודת-מבט זו." כאשר הבעתי השקפות מסוג זה, שרואר היה מאוד שבע-רצון, אך לא מעבר לכך. המקרה הבא משקף

---

⁶⁴ ראה הרצאותיו של רודולף שטיינר המיסטריות של אור, מרחב ואדמה, שניתנו בדורנאך בין 12 ו-15 בדצמבר 1919.

⁶⁵ הסכולסטיקה הייתה זרם חינוך תיאולוגי כריסטיאני ופילוסופי בימי הביניים. היא התבססה בעיקר על התורות של האבות הלטיניים ושל אריסטו. מנהיג זרם זה היה תומס אקווינס. ראה גאולת החשיבה, עיונים בפילוסופיה של תומס אקווינס, מאת רודולף שטיינר, GA-74, הוצאת בדולח.

⁶⁶ פילוסופיית הריאליזם של ימי הביניים טענה שלאוניברסלי יש קיום ממש, אובייקטיבי.

את המצב בו נמצאתי: יום אחד סיפר לי שרואר על שיחה שניהל עם חבר למקצוע שהיה פיזיקאי. האיש אמר: "גיתה התנגד לניוטון, אך ניוטון היה גאון שכזה." שרואר השיב: "אבל גם גיתה היה גאון." שוב, חשתי בודד לגמרי במאבקי בחידה זו.

נראה לי שהאידיאות שרכשתי על אופטיקה גישרו בין מה שראייה רוחית מגלה והתוצאות של מחקר מדעי. חשתי צורך להתנסות באופטיקה בדרכי שלי כדי לבחון באמצעות ניסוי פיזיקלי את המחשבות שפיתחתי על טבעם של האור והצבע. לא היה לי קל לרכוש את הפריטים הנחוצים לניסויים מסוג זה. שכרי מההוראה הספיק בקושי לצרכי הבסיסיים. אך, עשיתי כל אשר היה באפשרותי כדי לבחון את תורת האור, אשר תביא להבנה אמיתית בלתי-משוחדת של העובדות הטבעיות בתחום זה. ידעתי היטב מעבודתי במעבדתו של רטלינגר על הדרך שבה ביצעו פיזיקאים ניסויים מסוג זה. הייתי בקי בנוסחאות המתמטיות של האופטיקה, היות שלאחרונה למדתי רבות בדיוק בתחום זה. למרות כל ההתנגדויות של פיזיקאים לתורת הצבע של גיתה, הניסויים שלי הובילו אותי יותר ויותר לכיוון השקפותיו של גיתה והרחק מהשקפותיהם הרגילות של הפיזיקאים. נעשיתי מודע לכך שכל הניסויים הרגילים רק משחזרים עובדות 'ביחס לאור' – אם להשתמש בביטוי של גיתה – ולא ניסויים 'עם האור' עצמו. אמרתי לעצמי: צבעים אינם נוצרים מאור, כפי שסבר ניוטון; צבעים מתגלים כאשר האור נתקל במכשולים העומדים בפני התפתחותו החופשית. נראה לי שאפשר להסיק זאת ישירות מן הניסויים. עבורי, זה היווה הוכחה לכך שהאור אינו שייך למסגרת הישירות

⁶⁷ פילוסופיית הנומינליזם טוענת שאפשר לצמצם את האוניברסלי עד כדי שמות, ללא קיום אובייקטיבי מתאים.

הפיסיות הממשיות. הוא מציג עצמו כדרגה בין מציאות אשר נתונה לחישה לבין מציאות אשר נתונה להשגה באופן רוחי.

לא נטיתי לעסוק רק בתהליך הפילוסופי של הדברים, אלא ייחסתי חשיבות רבה לקריאה **עובדתית** של הטבע. נהיה לי יותר ויותר ברור שהאור עצמו אינו נכנס לספירה של הנתון לחישה פיסית, אלא נותר מעבר לספירה זו; מצד שני, הצבעים מופיעים כאשר משהו אשר נתפס על-ידי החושים מובא אל עולם האור.

זה הניע אותי ללמוד שוב את מדעי הטבע מכל כיוון אפשרי. התחלתי ללמוד מחדש אנטומיה ופיזיולוגיה. למדתי את צורות האיברים של האורגניזמים של האדם, בעלי-החיים והצמחים. זה הוביל אותי, בדרכי שלי, לתורת המטמורפוזה של גיתה. נעשיתי מודע יותר ויותר לכך שתמונתו של העולם הפיסי, אשר נתפסת על-ידי החושים, עולה בקנה אחד עם מה שראיתי באופן רוחי.

כאשר התבוננתי, עם תפיסה רוחית, בפעילות הנפש (חשיבה, רגש ורצון) של ישות אנושית, יכולתי לתפוס בבירור את תמונת 'האדם הרוחי'. לא יכולתי להימנע ממחשבות מופשטות שבדרך-כלל עולות במהלך שיחות על חשיבה, רגש ורצון. בהתגלויות פנימיות אלו של החיים ראיתי כוחות יוצרים, אשר גילו בפניי, באופן רוחי, את 'הישות האנושית בתור רוח'. אז, כאשר התבוננתי בהופעתה החושית של הישות האנושית, ראיתי אותה מקבלת את השלמתה דרך תצורת הרוח אשר פועלת בממלכת החושים.

כך הגעתי ל**תבנית החושית/על-חושית** עליה דיבר גיתה, אשר בהתבוננות אמיתית – פיסית או רוחית – ממקמת את עצמה בין האובייקט של החושים לבין מה שמושג באופן רוחי.

האנטומיה והפיזיולוגיה דחפו, צעד אחר צעד, לכיוון תבנית חושית/על-חושית זו. בעוד הדבר מתרחש, התחלתי להיות מודע, אמנם באופן לא-מושלם, לטבע המשולש של הישות האנושית. רק לאחר שלמדתי את הנושא במשך שלושים שנה, הזכרתי זאת לראשונה בפומבי בספרי *חידות הנפש*.⁶⁸ מה שלראשונה התברר לי היה שבמקום בו האורגניזם האנושי מופנה בעיקר כלפי מערכת העצבים ומערכת החושים, התבנית החושית/על-חושית מוטבעת בעוצמה רבה יותר במה שנתפס באמצעות החושים. מבנה הראש הופיע כחלק שבו החושי/על-חושית בא לידי ביטוי בצורה הפיסית בעוצמה הגדולה ביותר. אך, במערכת הגפיים רוב החושי/על-חושית מוסתר; במערכת זו, כוחות הטבע שמחוץ לישות האנושית ממשיכים לעצב באופן פעיל את גוף האדם. נראה לי שבין שני הקטבים הללו בא לידי ביטוי כל מה שהינו ריתמי – נשימה, זרימת-דם וכן הלאה.

באותה תקופה לא מצאתי איש שעמו אוכל לדבר על הדברים הללו. לעתים קרובות, כאשר רמזתי עליהם, הם נתפסו כדעה פילוסופית בלבד ואילו אני ידעתי שהם היו תוצאה של ידיעה בלתי-משוחדת באנטומיה ופיזיולוגיה, אשר מבוססת על התנסות.

מצאתי הקלה בהרגשה שחייתי בבדידות רוחית רק כאשר קראתי שוב ושוב את השיחה בין גיתה ושלר,⁶⁹ כאשר הם יצאו מכנס האגודה למחקר

⁶⁸ *חידות הנפש*, GA-21, הוצאת בדולח, כולל ארבעה פרקים (נקודת המפגש בין מדעי הטבע ומדע הרוח; מקס דסואר על אנתרופוסופיה; לזכרו של פרנץ ברנטנו; תיאורים כלליים של חלק מההשלכות של תוכן ספר זה) ונספח (תגובתו של מקס דסואר למאמר של רודולף שטיינר עליו). רודולף שטיינר הדגיש שוב ושוב את חשיבותו של ספר זה, שכן הוא מציין את טענתו הראשונה על העקרונות הבסיסיים של ההרכב התלת-איברי של הישות האנושית.

⁶⁹ שיחה זו התקיימה בקיץ 1784. גיתה צייר תמונה מילולית של 'האבטיפוס של הצמח', שלפיו נוצרים כל הצמחים הקיימים. שלר, חסיד של קאנט, לא קיבל זאת באומרו שאבטיפוס זה של הצמח אינו אלא **אידיאה**, אשר נוצרה כדי להבין את פרטיו של עולם הצמחים. גיתה השיב שהוא **ראה** ברוח את השלמות, כפי שבטבע הוא ראה את הפרטים – שניהם כחלקים של אותה ממשות, עד כמה שידוע לו. שלר השיב: "זו אינה התנסות, זו **אידיאה**." וגיתה השיב: "אני שמח לשמוע זאת – יש לי אידיאות בלי שהדבר ידוע לי, ואני אפילו יכול לראותן במו עיני!"

מדעי בינה. שניהם הסכימו שאין להתייחס לטבע בשיטת הפירוק לחלקים, כפי שהוצג בהרצאה אשר ניתנה על-ידי הבוטנאי באטש. גיתה שרטט עבור שילר, במשיכות-עט ספורות, את **האבטיפוס של הצמח**. הוא ייצג בתבנית חושית/על-חושית את הצמח בשלמותו, שממנו נוצרים עלה, עלה-כותרת וכן הלאה, ובכך משחזרים את השלם מתוך החלקים. שילר, שטרם התגבר על השקפת-העולם הקאנטיאנית שלו, היה מסוגל לראות **ששלמות** היא רק 'אידיאה' אשר נוצרת על-ידי ההיגיון האנושי מתוך התבוננות בפרטים. גיתה לא היה יכול לקבל זאת. הוא **ראה** את השלמות **באופן רוחי**, בדיוק כפי שראה את פרטיה בפיסי. ולא היה הבדל עקרוני בין התפיסה הרוחית והתפיסה הפיסית, כי אם מעבר מהאחת אל השנייה. הוא ראה בבירור שיש להתייחס אל שתייהן כשאיכות למציאות אמפירית. שילר, בכל זאת, היה יכול לקבל אך ורק שהאבטיפוס של הצמח אינו התחוות, אלא אידיאה. גיתה, בהתאם לדרך חשיבתו, השיב: "במקרה זה, ראיתי את האידיאות שלי במו-עיניי".

הרגשתי שהגעתי להבנת מילותיו אלה של גיתה; עבורי, משמעותן הייתה שלוה פנימית לאחר מאבק ממושך. ראיתי שהשקפתו של גיתה על הטבע הייתה בהתאמה עם הרוח.

זה הוביל אותי ללמוד לעומק את כתביו של גיתה על מדעי הטבע. בהתחלה, לא התכוונתי לנסות לפרשם, כפי שעשיתי זמן קצר לאחר מכן בהקדמה שלי לכתביו המדעיים של גיתה בהוצאת הספרות הלאומית הגרמנית של קירשנר.⁷⁰ כוונתי הייתה להציג באופן עצמאי תחום זה או אחר במדעי הטבע, שכן מדעים אלו הופיעו בפניי בהתאמה עם הרוח.

⁷⁰ ג'וזף קירשנר (1853-1902). Joseph Kuerschner. בשטוטגרט היה העורך של ה-Deutsche Nationalliteratur.

אבל, הנסיבות באותה תקופה לא התאימו למאמץ זה. היה עליי ללמד מגוון רב של נושאים. המצבים שאליהם נקלעתי 'מבחינה פדגוגית', לא היו יכולים להיות מגוונים יותר. לדוגמה, הופיע בוינה קצין פרוסי שמסיבה כלשהי נאלץ לעזוב את הצבא הגרמני. הוא רצה להתכונן לקראת הצטרפותו לצבא האוסטרי כמפקדם של מהנדסים. כתוצאה מהתרחשות גורל מיוחדת, נעשיתי למורהו במתמטיקה ובמדעים, ובזה מצאתי סיפוק עמוק ביותר. תלמידי היה אדם נחמד באורח יוצא מגדר הרגיל, אשר השתוקק לשיג ושיח אנושי לאחר שהיינו מסיימים את השיעורים במתמטיקה ובמכניקה, להם היה זקוק להכנתו. היו מקרים דומים, כמו סטודנטים אשר השלימו את לימודיהם והתכוננו למבחן הדוקטורט, להם נתתי שיעורים במתמטיקה ובמדעים.

בשל צורך זה לעבוד באורח חוזר ונשנה במדעים, היו לי הזדמנויות רבות להכיר את ההשקפות העכשוויות בתחום זה. בהוראה, יכולתי כמובן להציג רק את ההשקפות הללו. אך, היה עליי לשאת בשקט בפנימיותי את מה שהיווה עבורי, ההיבט החשוב ביותר של ידיעת הטבע.

עבודתי כמורה פרטי, אשר הייתה באותה תקופה המקור היחיד לפרנסתי, שמרה עליי מלהיות חד-צדדי. ראשית, היה עליי ללמוד דברים רבים לפני שיכולתי ללמדם. כך, הכרתי את ה'רזים' של הנהלת חשבונות, כי הייתה לי הזדמנות ללמד זאת.

כמו-כן, שאבתי משרואר רעיונות פורים בתחום הפדגוגיה. במשך שנים הוא היה מפקח בתי-הספר הפרוטסטנטים בוינה. הוא כתב ספרון מקסים על התנסויותיו, *שאלות על הוראה*, והייתה לי ההזדמנות לשוחח עמו עליו. לעתים קרובות, הוא דיבר נגד מסירת מידע גרידא בהוראה ודיבר על הצורך בפיתוח ישות האדם בכללותה.

הגורל זימן לי משימה מיוחדת בשטח הפדגוגיה. קיבלתי המלצה⁷¹ להיות מורה של משפחה בת ארבעה בנים. שלושה מהם היו זקוקים ללא יותר מאשר הוראה מכינה בלבד לקראת בית-ספר יסודי ומאוחר יותר הוראה נוספת לקראת חטיבת-הביניים. אך, הבן הרביעי שהיה כבן עשר שנים, הופקד בידי להשכלתו הכוללת. ילד זה היווה בעיה עבור הוריו, במיוחד אמו. כאשר הכרתי את המשפחה, הוא בקושי ידע את יסודות הקריאה, הכתיבה והחשבון. הוא נחשב כה בלתי-רגיל בהתפתחותו הפיסית והשכלית עד שהמשפחה פקפקה באפשרות שבכלל יוכל לרכוש השכלה. חשיבתו הייתה איטית ועצלה ומאמץ שכלי קטן ביותר היה גורם לו לכאב-ראש, מרץ מופחת, חיוורון וכן התנהגות רגשנית מדאיגה.

לאחר שלמדתי להכיר את הילד, הייתי משוכנע שהוראה המותאמת להרכב ייחודי זה של נפש וגוף אכן יעורר את כשריו הרדומים. הצעתי להורים שימסרו לידי את חינוכו של הילד. אימו של הילד קיבלה את הצעתי בביטחון ולכן יכולתי להתמודד עם משימה זו של חינוך מיוחד.

---

⁷¹ על-פי המלצתו של קרל יוליוס שרואר, רודולף שטיינר חי עם לדיסלאו ופאולין ספכט משנת 1884 עד 1890 בביתם שבוינה. רודולף שטיינר לימד את ארבעת הבנים: ריצ'רד, שהיה לסופר ומוזיקאי ידוע; אוטו, שהיה לרופא עור ומת במלחמת העולם הראשונה; ארתור, שהיה לאספן עתיקות; וארנסט, שפנה לעסקים בניו-יורק.

תמונה 8. פאולינה ספכט, ריצ'רד ספכט

היה עליי למצוא גישה לנפש אשר הייתה רדומה והיה צורך להביאה בהדרגה לשליטה על הבעות הגוף. בהתחלה, היה צורך להחדיר את הנפש לגוף. הייתי משוכנע שלילד היו כשרים אינטלקטואליים גדולים. אך זה לא היה גלוי וכך משימתי הסבה לי שביעות-רצון עמוקה ביותר. לאחר זמן קצר, הצלחתי לרכוש את אהבתו של הילד. רק בילוי זמן וניהול שיחה עמו גרמו להתעוררות כשרי-הנפש הרדומים שלו. היה עליי להמציא שיטות מיוחדות להדרכתו. אפילו רבע שעה מעבר לזמן שיעור מוגדר השפיעו לרעה על בריאותו. בקושי רב, מצא הילד קשר לנושאים מסוימים.

עבורי, הפכה משימה חינוכית זו למקור עשיר של לימוד. שיטות ההוראה שעליי היה לאמץ העניקו לי תובנה על הדרך שבה נפש ורוח קשורות לטבע הגופני של האדם. למעשה, כך עברתי הדרכה בפיזיולוגיה ופסיכולוגיה. הגעתי להכרה שעל החינוך וההוראה להפוך לאמנות אשר מבוססת על ידיעה אמיתית של הישות האנושית. היה עליי לדבוק בתוכנית חסכונית ומתוכננת היטב. לעתים קרובות, היה עליי להכין במשך שעתיים את הנושא שאותו לימדתי במחצית השעה כדי לנצל באופן מרבי את כשריו האינטלקטואליים של הילד בפרק זמן קצר ביותר ובמינימום עומס על כוחותיו השכליים

והפיסיים. סדר הנושאים שאותם לימדתי תוכנן בקפידה רבה ולוח-הזמנים היומי נשמר כהלכה.

תוך שנתיים היה לי הסיפוק לראות את הילד מדביק את תוכנית הלימודים של בית-הספר היסודי. הוא עבר בהצלחה את בחינת הכניסה לגימנסיה ומצב בריאותו השתפר באופן ניכר. מצבו ההידרוצפאלי⁷² הצטמצם במהירות. ייעצתי להורים לשלוח את הילד לבית-ספר ציבורי, כי חשבתי שחיוני עבורו לגדול בסביבתם של ילדים אחרים. נשארתי עם המשפחה כמורה למשך שנים ספורות בהקדישי עצמי במיוחד לילד הזה, שהתקדמותו המוצלחת בבית-הספר הייתה תלויה כולה בעובדה שבביתו פעילויותיו המשיכו באותה רוח בה הן התחילו. זה היה המקרה שאותו הזכרתי לעיל, כאשר המשכתי ללמוד יונית ולטינית, כי היה עליי לעזור לילד הזה ולילד אחר במשפחה בנושאים הללו, כי הם היו חלק מתוכנית הלימודים בגימנסיה.

אני אסיר-תודה לכך שהגורל הביא אותי לנסיבות חיים אלו. רכשתי הבנה אודות טבעה של הישות האנושית בדרך מעשית, חיה, שלא ניתן היה לרכוש בנסיבות אחרות. המשפחה קיבלה אותי באדיבות יוצאת מגדר הרגיל; היינו שותפים לחיים יפים. אביו של הילד היה סוכן מכירות של בדים אינדיאני ואמריקאי ויכולתי לרכוש הבנה מסוימת על הפעילות של העסק הזה וכל מה שקשור אליו. עבורי, זה היה שוב מקור עצום ללימוד. התבוננתי בפעילויות של ענף מעניין מאוד בעסקי יבוא ויכולתי לצפות בביצועיהם של שותפים עסקיים ובקשרים שבין הפעילויות המסחריות והתעשייתיות השונות.

תלמידי קיבל עזרה הולמת בתקופת הגימנסיה; המשכתי עמו עד השנה השמינית. עד לאותו זמן, הוא התקדם לרמה כזו שלא היה זקוק עוד לעזרתי.

---

⁷² הצטברות נוזלים במוח.

לאחר שסיים את הגימנסיה, הוא נכנס לבית-ספר לרפואה והיה לרופא. בשרתו כרופא, הוא נהרג במלחמת העולם [הראשונה]. האם, אשר נעשתה לידידה קרובה בשל עבודתי עם בנה ואשר נצמדה ל'ילד בעייתי' זה עם אהבה עמוקה, הלכה לעולמה מיד לאחר מותו. האב הלך לעולמו קודם לכן.

חלק נכבד מחיי כאיש צעיר היה קשור למשימה זו. במשך שנים ספורות, הייתי נוסע מדי קיץ עם המשפחה ל- Attersee שב-Salzkammergut, ושם התוודעתי לטבע הנאצל של האלפים באוסטריה עלית. לאחר שסיימתי משימת הוראה זו, המשכתי לתת שיעורים פרטיים, אך יכולתי להעבירם לאחרים בהדרגה, וכך התפנה לי זמן להמשך לימודיי.

לפני שהגעתי למשפחה זו, היו לי הזדמנויות מועטות להשתתף במשחקי ילדים. כתוצאה מכך, במהלך שנות העשרים שלי היה לי זמן למשחקים, כי היה עליי ללמוד כיצד לשחק ולהנחות משחקים. עשיתי זאת בסיפוק עצום. אני חושב שבמשך חיי ביליתי במשחקים כמו כל אחד אחר, אך מה שבדרך כלל מסתיים לפני גיל עשר התרחש אצלי בין הגילאים 23 ו-28.

במשך תקופה זו הייתי עסוק בפילוסופיה של אדוארד פון הרטמן. למדתי את תורת הכרה שלו, אשר שוב ושוב עוררה בי התנגדות. התנגדתי עמוקות לדעה שהמהות האמיתית של תופעה היא מעבר להשגה של התנסות מודעת, בטענה שהיא אינה יותר מהשתקפות תמונתית, לא אמיתית, של המציאות. טענתי שההתנסות המודעת שלנו יכולה להשיג את המציאות האמיתית על-ידי חיזוק פנימי של חיי-הנפש. היה לי ברור שהרוחי-אלוהי מתגלה בישויות אנוש כאשר הן מאפשרות להתגלות זו להתרחש דרך חייהן הפנימיים.

הפסימיות של אדוארד פון הרטמן נראתה לי תוצאה של שאילת שאלות לא נכונות על חיי-אנוש. ראיתי את המין האנושי כישויות שמטרתן היא להביא את מה שנותן לחייהן מימוש עצמי משביע-רצון מהמקור הבלתי-נדלה

של הווייתן הפנימית. טענתי שאם העולם סודר כך שקודם יעניק לנו, בראש ובראשונה, את 'החיים הטובים ביותר האפשריים', כיצד יכולים אנו לגרום למקור בלתי-נדלה זה של יצירתיות לזרום בתוכנו? 'טוב' ו-'רע' מיוחסים לתופעות חיצוניות בשלב מסוים של אבולוציית העולם. רק אז ישויות אנוש מתעררות לתודעה-עצמית ומקדמות את האבולוציה, אשר משיגה עתה את כיוונה שאומץ מתוך חירות, לא מתוך תופעות ועובדות שנוצרו, אלא אך ורק מהמקור הבלתי-נדלה של ההויה עצמה. עצם העלאת השאלה של פסימיות או אופטימיות נראה לי נוגד את החירות האנושית. שאלתי את עצמי: כיצד יכולות ישויות אנוש ליצור בחופשיות את האושר הרב ביותר אם מערך העולם החיצוני מספק מידה קצובה של אושר?

אף-על-פי-כן, נמשכתי לספרו של הרטמן: *חקר התופעות של תודעת המוסר*. בספר זה עוקב הרטמן אחר התפתחות מוסר האנושות על בסיס של התבוננות אמפירית. הוא אינו מעלה השערות בדרך כזו אשר קושרת אותו לקיום בלתי-ידוע מעבר להשגת תודעה, כפי שהוא עושה בתורת ההכרה ובמטפיזיקה שלו. תחת זאת, הוא מתייחס להתגלמות המוסר עצמו. לי היה ברור ששום השערה פילוסופית אינה יכולה להרחיק לכת מעבר לתופעות, אם היא מבקשת להגיע למציאות אמיתית. התופעות עצמן מגלות את המציאות, בתנאי שנפש-התודעה מכינה עצמה להבנתה. אדם שתודעתו תופסת רק את מה שאפשר לראות ולחוות בפיסי, יכול לתאר לעצמו שהמציאות מוכרחה למעשה להיות קיימת בעולם שמעבר להשגתה של התודעה; אך, אדם שתופס גם את הרוחי בתודעתו ידבר על הרוחי כמשתייך לעולם הזה, ולא לעולם הכרתי אשר קיים 'מעבר'. התבוננותיו של הרטמן בתחום המוסר דיברו אליי, כי הוא מאפשר להשקפותיו על ה'מעבר' לסגת לחלוטין, בהישארו רק עם מה שנתון להתבוננות. רציתי ידיעה שיש להשיגה לא על-ידי הרהורים על

מה שקיים 'מעבר' לתופעות, אלא על-ידי חדירת התופעות עצמן במידה כזו שהן מגלות את טבען הרוחי.

הואיל ותמיד השתדלתי להעריך את החיובי שבהישג אישי, הערכתי את הפילוסופיה של אדוארד פון הרטמן; אף על פי שהתנגדתי לכיוונה ולתפיסת-החיים היסודית שלה, היא כן שפכה אור חודר על תופעות רבות. אף בכתביו של 'פילוסוף האל-מודע' הזה, עמו לא הסכמתי באופן עקרוני, מצאתי הרבה שהמריץ במידה עצומה. כן היה הדבר לגבי כתביו הפופולריים על היסטוריה תרבותית, פדגוגיה ופוליטיקה. גיליתי בפסימיסט זה סוג של תפיסות-חיים שכמותן לא יכולתי למצוא אצל אופטימיסטים רבים. בהקשר לאדוארד פון הרטמן, התנסיתי במשהו שהייתי זקוק לו במיוחד: היכולת להעריך גם את מה שעליי להתנגד לו.

ביליתי לילות רבים ב- Attersee עד מאוחר כאשר יכולתי להשאיר את נעריי לנפשם והתפעלתי מהשמים המכוכבים ממרפסת הבית בלומדי את חקר התופעות של תודעת המוסר ו- התודעה הדתית של האנושות בהתפתחותה ההדרגתית. בקוראי כתבים אלה, רכשתי יותר ויותר ביטחון באשר להשקפותיי בנושא ההכרה.

17

בהמלצתו של שרואר, הוזמנתי על-ידי ג'וזף קירשנר בשנת 1882 לערוך את כתביו של גיתה על מדעי הטבע, בצירוף הקדמה ודברי הסבר. אלה היו אמורים להיות חלק מהמהדורה של הספרות הגרמנית הלאומית. שרואר היה אחראי על המחזות של גיתה שבתוך אוסף עצום זה והיה צריך לכתוב הקדמה לכרך הראשון אשר נועד לי. בהקדמה זו הוא הגדיר את עמדתו של גיתה כמשורר וכהוגה דעות בתרבות המודרנית. שרואר ראה בהשקפת-העולם

של עידן מדעי הטבע שבא אחרי גיתה ירידה מהגבהים הרוחיים שבהם שהה. ההקדמה שלו אפיינה באורח מקיף את התפקיד שנועד לי בעריכת כתביו של גיתה על המדע.

תמונה 9. רודולף שטיינר (1882)

באשר לי, המשמעות של משימה זו הייתה שהיה עליי להשלים הן עם מדעי הטבע והן עם השקפת-העולם של גיתה. היות שזה היה צריך להיות מוצג בפומבי, היה עליי להגיע למסקנה מסוימת על מה שגיבשתי באותה נקודה כהשקפת-העולם הפרטית שלי.

קודם לכן, כתבתי מאמרים ספורים לעיתונות. לא היה זה קל עבורי לכתוב על מה שחי בנפשי בצורה כזו שהערכת כראוי לפרסום. תמיד הרגשתי שכל מה שמושג באמצעות עבודה פנימית הולך לאיבוד בהיותו מוצג בצורה מוגמרת. כתוצאה מכך, כל ניסיונות הכתיבה שלי המשיכו להוות מקור של אי-שביעות-רצון פנימית. גיליתי שהנטייה הדומיננטית של חשיבה מדעית, אפילו מאז שהחלה להשפיע בצורה חזקה על הציביליזציה של המאה התשע-עשרה, לא התאימה למשימה של הבנת עבודתו של גיתה והישגיו בתחום מדעי הטבע. יכולתו לזהות את הקשר הרוחי המיוחד בין המין האנושי והעולם, אפשרה לו לזהות את מיקומו האמיתי של המדע בתחום הגדול יותר

של הישגי האנושות. החשיבה הדומיננטית בתקופה בה גדלתי נראתה מתאימה רק להבנת הטבע הדומם. לדעתי, אותה חשיבה לא הייתה חזקה דיה כדי לחדור את הטבע האורגני באמצעות כשרי ההבנה. אמרתי לעצמי שעל-מנת להגיע לאידיאות המעבירות ידע על האורגני, יש צורך להחדיר תחילה חיים אל תוך המושגים האינטלקטואליים אשר מיושמים בלא-אורגני. עבורי, אידיאות אלו נראו מתות וכתוצאה מכך התאימו אך ורק להבנת מה שהינו מת. כדי להסביר את השקפתו של גיתה על הטבע, ניסיתי להדגים כיצד האידיאות קיבלו חיים ולבשו צורה ברוחו של גיתה. מה שגיתה חשב ועיבד ביחס לנושאים שונים של המדע נראה פחות משמעותי לעומת התגלית **המרכזית** שייחסתי לו – הוא גילה **כיצד** על האדם לחשוב על האורגני כדי להבינו.

גיליתי **שמדע המכניקה** המיושם בלא-אורגני מספק את הצורך האנושי לידיעה, כי מושגים רציונליים אשר נבנים במוח האנושי ממומשים בטבע חסר-החיים. עבורי, גיתה ייסד 'מדע של אורגנים', הקשור באותה דרך לטבע החיים. לימוד גלילאו⁷³ במסגרת ההיסטוריה של חיים רוחניים מודרניים מראה שהוא הטביע את חותמו על המדע המודרני על-ידי פיתוח מושגים אשר מתאימים לחומר לא-אורגני. מה שגלילאו עשה בשביל הטבע הלא-אורגני, ניסה גיתה לעשות בשביל הטבע האורגני. עבורי, גיתה הוא גלילאו של הטבע האורגני.

משימתי המיידית בשביל הכרך הראשון של הכתבים המדעיים של גיתה הייתה לעבד את השגותיו על המטמורפוזה. היה לי קשה לבטא את הקשר בין **האידיאה החיה** שבאמצעותה אפשר להבין את האורגני וה**אידיאה**

---

⁷³ גלילאו (1642-1564). Galileo

נטולת-הצורה אשר מתאימה להבנת הלא-אורגני. אך, נראה לי שמימתי כולה הייתה תלויה בהבהרתה המוחלטת של נקודה זו.

בתהליך הכרת הלא-אורגני, מושגים נקשרים זה לזה כדי לסקור את הקשר של כוחות אשר משפיעים על הטבע. כאשר חוקרים את האורגני, יש לאפשר למושג אחד לצמוח ממשנהו, כך שבטרנספורמציה המתפתחת והחיה של מושגים, עולות **תמונות** אשר מציגות את המתהווה בטבע. גיתה פעל בכיוון זה על-ידי הניסיון לאחוז ברוחו אידיאה תמונתית של עלה של צמח, לא מושג סטטי חסר-חיים, אלא מושג המסוגל ללבוש את הצורות הרבגוניות ביותר. כאשר מאפשרים לצורה אחת לצמוח מהאחרת, אפשר לבנות את הצמח בשלמותו. בנפשו, יוצר האדם, כמושג, את התהליך היצירתי והמעצב של הטבע בצמח הממשי.

כאשר מנסים להבין את הצמח בדרך הזאת, ניצב האדם בקרבה גדולה יותר ברוח לפעילות הטבע מאשר בהבנת הלא-אורגני באמצעות מושגים חסרי-צורה. מה שנשאר לאדם מהלא-אורגני הוא ריקנות רוחית ואשלייה רוחית גרידא של מה שמצוי בטבע. אבל, בהתפתחות הצמח חי משהו אשר דומה במעורפל לתמונת הצמח אשר עולה ברוחו של האדם. אפשר להיעשות מודע לכך שהטבע, בבוראו את האורגני, מחולל בו עצמו **ישות** אשר תואמת לרוח. בהקדמה שלי לכתביו הבוטניים של גיתה, רציתי להראות שבתורת המטמורפוזה שלו, מציג גיתה את העמדה שאנו מוכרחים לחשוב על הפעילות בטבע האורגני כתואמת לרוח. הייתה זו השקפתו של גיתה שהפעילות בבעלי-החיים ובבסיסה הפיסי של הישות האנושית, תואמת עוד יותר לרוח.

נקודת-ההתחלה של גיתה בנוגע לבעלי-חיים ולישויות אנוש הייתה הבנתו את הטעות של בני דורו שבה הבחין. הם רצו לשייך מעמד מיוחד בטבע ליסודות האורגניים של הישות האנושית על-ידי מציאת הבדלים בסיסיים בין הישות האנושית ובעלי-החיים. הם האמינו שהם מצאו הבדל זה בעיצובה של

עצם אשר נמצאת בין עצמות הלסת העליונה⁷⁴ של בעל-החיים, אשר כוללת את השיניים החותכות העליונות. הם חשבו שעצם ביניים מיוחדת זו בלסת העליונה חסרה לבני-אדם ואצלם הלסת העליונה בנויה מחלק אחד. גיתה חש שזו טעות. הוא ראה את צורת האדם כטרנספורמציה של צורת בעל-החיים לרמה גבוהה יותר. כל מה שמופיע בבעל-החיים מוכרח להיות קיים גם באדם, אלא בצורה עילאית יותר אשר מאפשרת לאורגניזם האנושי לשאת רוח אשר מודעת לעצמה. עבור גיתה, ההבדל בין הישות האנושית ובעל-החיים הוא בצורתו הנעלה יותר של האדם כשלמות ולא במאפיין כלשהו.

בטפסנו בהתבוננויותינו מטבע הצומח לצורות השונות של בעלי-החיים, אפשר לראות את הכוחות האורגניים, היוצרים, דומים יותר ויותר לרוח. בצורה האורגנית של האדם, פעילים כוחות יוצרים רוחיים אשר מביאים את צורת בעל-החיים למטמורפוזת הגבוהה ביותר שלו. כוחות אלו פעילים בהתגלותו של האורגניזם האנושי והתפתחותו ולבסוף באים לידי ביטוי ברוח האנושית לאחר שעיצבו כלי-קיבול בבסיס טבעי, בו הם יוכלו לחיות ללא תלות בטבע.

נראה לי שהשקפה גיתהאנית זו על האורגניזם האנושי כללה את כל אשר הוצדק בטענות מאוחרות יותר של הדארוויניזם בנוגע ליחסו של האדם לבעלי-החיים. אך, נראה גם שכל דבר שללא צידוק, נדחה. הפרשנות המטריאליסטית של תגליותיו של דארווין הובילה לאידיאות אשר מבוססות על היחס שבין האדם לבעל-החיים, אשר שוללות רוח בדיוק במקום שבו היא מופיעה בצורתה הנעלה ביותר בקיום הארצי – בישות האנושית. פרשנות tar

---

⁷⁴ בהתבסס על מחקריו, גיתה היה משוכנע שהעצם tar נמצאת בין עצמות הלסת העליונה, os intermaxillae, נמצאת גם בבני-אדם. יחד עם פרופסור לודר (באביב 1784), הוא השווה בין הגולגולות של אדם ובעל-חיים. במכתב להרדר (27 במרץ 1784), דיווח גיתה: "לא מצאתי לא זהב ולא כסף, אך מה שמעניק לי הנאה שאין לבטאה במילים, זו עצם הלסת העליונה של האדם."

מבוססת על השקפתו של גיתה רואה את מבנה בעל-החיים כבריאתה של הרוח, אך כזו שטרם הגיעה לנקודה שבה הרוח, לכשעצמה, יכולה להיות. מה שחי כרוח באדם, יוצר בצורת בעל-החיים בשלב ראשוני. בישות האנושית, זה עובר טרנספורמציה כזו שהרוח לא רק מתגלה כיוצרת, אלא גם כבעלת התנסות-עצמית.

לאור זאת, אפשר לראות שהתבוננות גיתהאנית בטבע, במעקב אחר ההתפתחות מהלא-אורגני לאורגני, הינה מדע טבע אשר מוביל למדע הרוח. מעל לכול, זאת רציתי להעביר כאשר ערכתי את הכרך הראשון של כתבי גיתה על מדע הטבע. בסיום ההקדמה שלי, הראיתי שדארוויניזם, צבוע במטריאליזם, מבסס השקפה חד-צדדית שיש להשלים באמצעות דרך חשיבה גיתהאנית.

כאשר דנתי במדע האורגני של גיתה, רציתי להדגים את דרך ההכרה שהאדם צריך כדי להבין את תופעות החיים. מהר מאוד הרגשתי שדיון זה מצריך בסיס. פעולת ההכרה כפי שפורשה על-ידי בני דורי מעולם לא הייתה יכולה להוביל להבנת השקפתו של גיתה. אותם פילוסופים של תורות הכרה הושפעו מהמדע באותה תקופה. אבל, מה שהיה למדעים לומר על ההכרה היה נכון רק ביחס לטבע הלא-אורגני. לא הייתה הסכמה בין מה שהיה עליי לומר ביחס לדרכו של גיתה לרכישת ידיעה ותורות הכרה רגילות באותה תקופה.

מה שטענתי לגבי המדע האורגני על-פי גיתה הוביל אותי שוב לשאלת תורת ההכרה. התעמתתי מול השקפות כמו אלה של אוטו לייבמן.⁷⁵ השקפותיו של לייבמן הביעו בדרכים שונות את הדעה שהתודעה האנושית לא תוכל

---

⁷⁵ אוטו לייבמן (1840-1912) Otto Liebmann. בשנת 1872 התמנה לפרופסור של פילוסופיה בטרסבורג ובשנת 1882 ביינה. הוא ידוע כמייסד בית-הספר הניאו-קאנטיאני של פילוסופיה. עבודותיו החשובות הן: Kant and the Epigones (1865), Contribution to the Analysis of Reality (1876) ו- Thoughts and Deeds (1882).

לעולם לצאת מתחומיה, אלא תהיה מוכרחה להישאר מרוצה לחיות בכל מה שהמציאות מציבה בפני נפש האדם ובכל מה שמתגלה בתוכה בצורה רוחית. פירוש זה אינו מאפשר לומר, כפי שעשה גיתה, שאפשר למצוא בטבע האורגני משהו אשר קשור לרוח. לכן, אפשר לבקש אחר הרוח אך ורק בתודעת האדם; כל עיון בטבע במונחים של רוח אינו קביל.

גיליתי שלא קיימת שום תורת הכרה עבור הידע של גיתה. תגלית זו גרמה לי לפחות לנסות לשרטט בקווים כלליים תורת הכרה שכזו. כתבתי את תורת ההכרה אשר משתמעת מתפיסת-העולם של גיתה⁷⁶ מתוך צורך פנימי, לפני שהמשכתי בעבודתי על כרכים נוספים של כתבי גיתה על מדע הטבע. הספר הושלם בשנת 1886.

18

בעודי כותב את תורת ההכרה אשר משתמעת מתפיסת-העולם של גיתה, הנחה אותי הגורל אל משפחה⁷⁷ שבחיקה זכיתי לבלות שעות מהנות רבות ופרק מאושר בחיי. אחד מידידי, עמו הייתי מיוודד זמן רב, היה אדם צעיר שמצאתיו חביב במיוחד בשל מזגו הרענן והקורן, הערותיו הקולעות על החיים ועל בני-אדם ומעל לכול, בשל נאמנותו וגילוי הלב שלו. הוזמנתי לביתו יחד עם חברים משותפים אחרים. שם פגשנו את אחיותיו, שתי בנות המשפחה ואדם צעיר אשר עמד להתארס לבת הבכורה.

ברקע האירועים במשפחה זו, אפשר היה לחוש בנוכחותו של משהו בלתי-ידוע לנו – אביהם של האח והאחיות. הוא היה נוכח שם ובכל זאת כמו

---

⁷⁶ GA-2, הוצאת בדולח.
⁷⁷ משפחה זו לא זוהתה.

לא היה. שמענו על הבלתי-ידוע בצורות מגוונות ביותר. לפי מה שסופר, נראה שהוא היה אדם יוצא מגדר הרגיל. בהתחלה, האח והאחיות מעולם לא דיברו על אביהם, אף על פי שמוכרח היה להימצא בחדר הסמוך. לבסוף, הם העירו הערות שונות אודותיו. כל מילה נאמרה בהערצה אמיתית. אפשר היה לחוש שהם כיבדו את אביהם כאדם חשוב, אבל הם גם חששו שמא נראה אותו.

בחוג אותה משפחה שוחחנו בדרך-כלל על ספרות וספרים רבים הובאו מהספרייה של אביהם. כך, התוודעתי בהדרגה לספרים רבים שהאדם בחדר הסמוך קרא, אף על פי שמעולם לא פגשתי. לבסוף, לא יכולתי להימנע מלשאול שאלות רבות על אדם בלתי-ידוע זה. אף-על-פי-כן, דברים שהאח והאחיות אמרו בהערצה גילו פרטים מסוימים לגביו. בהדרגה, עלתה ברוחי תמונה של אדם מוזר זה. אהבתי את האיש, שגם לי נראה כאישיות משמעותית. הגעתי לכבדו כאדם שגורל של ניסיונות קשים גרם לו לעסוק בעולמו הפנימי ולהימנע מכל מגע עם אחרים.

יום אחד, נאמר לנו שהוא חלה וזמן קצר לאחר מכן מת. האח והאחיות הפקידו בידיי את דברי ההספד. אמרתי את אשר הנחני לבי ביחס לאדם זה שאותו הכרתי בדרך שתיארתי. איש לא נכח בלוויה מלבד בני-המשפחה, ארוסה של הבת הבכורה וידידיי. האח והאחיות אמרו שבדברי ההספד מסרתי תמונה נאמנה של אביהם. מתוך המילים והדמעות שלהם יכולתי לחוש שהם אכן התכוונו לכך. אכן, ידעתי שהאיש היה מקורב אלי כל-כך ברוח כאילו היה לי עמו קשר מקיף.

בין הבת הצעירה לביני התפתחה בהדרגה ידידות נפלאה. אישה צעירה זו סימלה איכשהו את האבטיפוס של עלמה גרמנייה. לא הייתה בה שום תחבולה; הייתה בה טבעיות מתוקה, פשוטה, משולבת באיפוק פנימי. האיפוק שלה עורר איפוק דומה בקרבי. אהבנו זה את זה ושנינו ידענו זאת; אך, אף לא אחד מאתנו היה יכול להתגבר על ביישנותו כדי להביע את אהבתו. וכך,

אהבתנו התקיימה בין המילים שאמרנו זה לזו, אך לא במילים עצמן. חשתי ביחסים בינינו כידידות נפשית אינטימית, אבל בלתי-אפשרי היה לצאת אל מעבר לאותו תחום נפשי.

מאושר הייתי בידידות זו; היא הייתה כקרן שמש בחיי. אך מאוחר יותר, החיים הפרידו בינינו. שעות מאושרות שבילינו יחדיו פינו מקומן להתכתבות אשר נמשכה זמן קצר ואחריה נשאר רק זיכרון עצוב מתקופה נפלאה, זיכרון שמאז עלה שוב ושוב ממעמקי נפשי.

בינתיים, במהלך ביקור אצל שרואר, מצאתיו כולו מלא השראה מהתרשמות שקיבל זה עתה. הוא התוודע לכתביה של מרי אוג'ני דל-גריוזי.⁷⁸ היא הוציאה לאור אוסף קטן של שירים, אפוס בשם *הרמן*, מחזה בשם *שאל* וסיפור *הצועני*. שרואר דיבר על הכתבים הללו בהתלהבות. הוא אמר: "הם נכתבו על-ידי אישיות צעירה שטרם מלאו לה שש-עשרה שנה" והוסיף שרוברט צימרמן הצהיר בפניה שהיא הגאון האמיתי היחיד שאי-פעם פגש.

התלהבותו של שרואר הובילה אותי לקרוא את כל אשר כתבה בבת אחת. מאוחר יותר, כתבתי מאמר על משוררת זו אשר הסבה לי עונג רב בפוגשי בה. לעתים קרובות, הייתי נזכר בשיחתנו אז. היא התחילה משימה רצינית, האפוס שלה *רוסבפייר*. היא דיברה על הרעיונות הבסיסיים של שיר עלילה זה. כבר אז ניכר היה במילותיה מצב רוח פסימי ביסודו. נראה לי שאופיה הוביל אותה לרצות לייצג בדמות כמו רובספייר את הטרגדיה של האידיאליזם כולו. עבודה, האידיאלים אשר עולים בלב אנושי הם חסרי-אונים לנוכח השפעתו חסרת-הטעם, האכזרית וההרסנית של הטבע, הזועק ללא

---

⁷⁸ מרי אוג'ני דל-גריוזי Marie Eugenie delle Grazie נולדה ב-Weisskirchen am Donau שבהונגריה, מזרח בלגרד (כיום סרביה) ב-14 באוגוסט 1864. בהיותה בת שבע-עשרה הוציאה לאור את ספר השירים הראשון שלה; כך שני יצא לאור בשנת 1892. בשנת 1902 הוציאה לאור אוסף יצירות בשבעה כרכים. בתוכה חיה רוח אשר קשורה קשר הדוק לתקופתו של מיכאל.

רחמים כנגד כל אידיאליזם: "הינך אשלייה בלבד, יצירה של הזייתי, אשר שוב ושוב מטייל אני חזרה לעבר הריקנות".

דל-גרייזי הייתה משוכנעת בכך, והיא דיברה עמי על יצירה פואטית נוספת, *השטן*. היא רצתה להציג את תמונתו ההופכית של האל, ישות וכוח קדמון, אשר מתגלה לישויות אנוש כטבע אכזרי, חסר-טעם והרסני. היא דיברה בהברקה אמיתית על הכוח הזה, אשר מתהום ההוויה, שולט בהוויה כולה. נפרדתי ממנה בהיותי מזועזע עמוקות. העוצמה שבה דיברה נשארה חקוקה בי; מהות רעיונותיה הייתה מנוגדת בתכלית לכל דבר שהציג עצמו בפני רוחי כהשקפת-עולם. אך, מעולם לא הייתה בי נטייה לחסום את הערצתי והתעניינותי במה שנראה לי כביר, גם אם התנגדתי לו לחלוטין. אכן, חשתי שניגודים מסוג זה בעולם לבטח מיושבים היכן-שהוא. ותחושה זו אפשרה לי לפגוש בהבנה את מה שהתנגדתי לו, כאילו התאים להשקפותיי.

תמונה 10. מרי אוג'ני דל-גרייזי

זמן קצר לאחר מכן, הוזמנתי לביתה של דל-גרייזי. היא עמדה לקרוא מרובספייר בפני מספר אנשים, כולל שרואר, רעייתו וגם ידידה של בני הזוג. האזנו לקטעים אשר תוארו בלהט פיוטי כביר, אך פסימיים מיסודם וצבועים ביד רחבה בנטורליזם; הם תיארו את החיים בהיבטיהם המזעזעים ביותר. אנשים דגולים, שממש הונו על-ידי הגורל, עלו בפני דמיוננו ונעלמו בטרגדיה מסעירה עמוקות. זו הייתה התרשמותי. שרואר כעס. לדעתו, אמנות אינה צריכה להתעמק בסוג זה של 'תהומות עמוקים לאין-שיעור של זוועה'. הנשים עזבו. הן היו במצב של מבוכה פנימית. אך, לא יכולתי להסכים עם שרואר; נראה לי שהוא הושפע מתחושתו ששירה אינה צריכה לתאר את הטרגדיות הנוראיות שנפש אנושית עלולה לחוות, אף על פי שאימה זו ממשיה. מיד לאחר מכן, הופיע שיר של דל-גרייזי אשר משבח את הטבע ככוח העילאי ביותר, אולם טבע אשר בז לכל אידיאל שהוא עצמו מעלה אך ורק כדי לתעתע באדם, והוא משליכו חזרה אל הריקנות ברגע שהתעתוע הצליח.

כאשר שיר זה בעיני רוחי, כתבתי את המאמר: *הטבע והאידיאלים שלנו*. אף על פי שלא הוצאתיו לאור, היה ברשותי מספר מוגבל של עותקים. במאמר זה כתבתי על ההצדקה הברורה של השקפת-העולם של דל-גרייזי. אמרתי שלדעתי השקפת-עולם שאינה מתכחשת לאיבה אשר טבועה בטבע נגד האידיאלים האנושיים, היא נעלה יותר מאופטימיזם רדוד אשר מסרב להכיר בתהום ההוויה. אך, הזכרתי גם את הישות הפנימית והחופשית של האדם אשר יוצרת מתוכה את משמעות החיים ומהותם שלא היו יכולות להתפתח אילו טבע חיצוני היה מעניק מבחוץ באופן מופרז את מה שצריך ליצור מבפנים.

מאמר זה גרם לי צער גדול. כאשר שרואר קיבל אותו, הוא כתב לי שאם זו השקפתי על פסימיות, הרי שמעולם לא הבנו איש את רעהו. הוא אמר שמי שמדבר על הטבע כפי שעשיתי במאמר שלי מוכיח שהוא אינו מסוגל

להתייחס ברצינות מספקת למילותיו של גיתה: "דע את עצמך וחייה בשלום עם העולם".

מילים אלה, מאותו אדם שעמו חשתי קרבה כה חזקה, פגעו בי עמוקות. שרואר היה יכול להיות נסער מאוד כאשר חש בחטא כנגד היופי ההרמוני של האמנות. הוא הפנה עורף לדל-גרייזי כי האמין שראה בה משגה זה. והוא ראה בהערצתי למשוררת נסיגה ממנו ומגיתה. נבצר ממנו להכיר במה שכתבתי במאמרי על רוח אנושית אשר מתגברת בפנימיותה על המכשולים שבטבע; הוא נפגע כי אמרתי שהעולם החיצוני אינו יכול ליצור עבור הישות האנושית שביעות-רצון פנימית אמיתית. רציתי להראות את חוסר המשמעות שבפסימיות על אף נכונותה בגבולות מסוימים, אך שרואר ראה בכל נטייה לפסימיות, משהו שקרא לו 'רק סיגים של גאונים שחוקים'.

19

ביליתי שעות מהנות ביותר מחיי בביתה של מרי אוג'ני דל-גרייזי. בכל יום שבת בערב היא קיבלה מבקרים. אנשים בעלי השקפות רוחניות שונות היו מגיעים לשם. המשוררת הייתה מרכז הקבוצה; היא קראה משיריה, דיברה ברוח השקפת-עולמה בהדגשה בטוחה והאירה את החיים באדיאות אלה. אכן, לא היה זה אור שמש – זה תמיד היה אור ירח קודר, עם שמים מאיימים, מעוננים. אך, מבעד לאותה אפלולית כהה עלו להבות מתוך תקוות בני-האדם, נושאות מעלה את התשוקות והאשליות אשר מכלות את האנושות. עם זאת, כל זה היה גם נוגע בצורה אנושית, תמיד מרתק והמרירות הייתה מתעדנת על-ידי הקסם האצילי של אישיות מלאת השראה זו.

לורנץ מילנר,⁷⁹ כומר קתולי, היה המורה של דל-גרייזי והיה עכשיו ידיד אציל ומועיל. הוא היה גם פרופסור לפילוסופיה נוצרית בפקולטה לתיאולוגיה של האוניברסיטה. מבע פניו וכל הופעתו עשו רושם של התפתחות רוחנית באורח-חיים סגפני. השקפתו הייתה ספקנית והוא היה ממש בקי בפילוסופיה, אמנות וספרות. הוא כתב מאמרים מעוררי מחשבה על אמנות וספרות עבור העיתון הקתולי היומי וטרלאנד וכל מה שאמר היה חדור באותה השקפה פסימית על החיים ועל העולם של משוררת זו.

לשניהם הייתה אנטיפתייה עזה כלפי גיתה; הם התעניינו יותר בשייקספיר ובסופרים מתקופה מאוחרת יותר, אשר נולדו מתוך הכאב והצער של החיים או הסטיות הנטורליסטיות שבטבע האנושי. הם אהבו את דוסטויבסקי.⁸⁰ הם אהבו את ליאופולד פון זאכר-מזוך,⁸¹ אותו העריכו כסופר מזהיר, נאמן בנוקשות בהצגתו את הרס חולשות בני-האדם אשר משגשגות בביצת החיים המודרניים. שנאתו של לורנץ מילנר כלפי גיתה הושוותה על-ידי תיאולוגיה קתולית. הוא שיבח את המונוגרפיה של באומגרטן על גיתה, שאותו ראה כאנטיתזה של כל מה שראוי לו לאדם לשאוף אליו. האנטיפתייה של דל-גרייזי הייתה עמוקה יותר, אישית.

---

⁷⁹ לורנץ מילנר (1848-1911) Laurenz Muellner היה פרופסור לפילוסופיה בווינה. כאשר היה לרקטור אוניברסיטת וינה (1894), הנושא בדברי הפתיחה שלו היה: 'החשיבות של גיליאנו עבור הפילוסופיה'.
⁸⁰ הכוונה לפיודור דוסטויבסקי Fyodor Dostoyevski, הסופר הרוסי (1821-1881).
⁸¹ ליאופולד פון זאכר-מזוך Leopold von Sacher-Masoch (1835-1895) היה סופר אוסטרי. המילה **מזוכיזם** גזורה משמו.

תמונה 11. לורנץ מילנר

סביבם התקבצו פרופסורים מהפקולטה לתיאולוגיה, כולם כמרים קתוליים מן האסכולה השנונה ביותר. כמעט תמיד, המעורר ביותר היה הכומר מן המסדר הסיסטרציאני של הצלב הקדוש, וילהלם ניומן.⁸² מילנר כיבדו כיאות בשל למדנותו המקיפה. פעם, בהעדרו של ניומן דיברתי בהתפעלות גדולה על ידענותו המקיפה; מילנר אמר: "כן, פרופסור ניומן מכיר את כל העולם – ועוד שלושה כפרים". אהבתי ללוות את האדם המלומד הזה בצאתנו מביתה של דל-גרייזי. כתוצאה מכך, היו לי שיחות רבות עם איש אידיאלי ומלומד זה, שהיה גם בן נאמן לכנסייה שלו.

ברצוני להזכיר כאן רק שתי דוגמאות. האחת קשורה לישותו של הכריסטוס. הבעתי את השקפתי שישוע מנצרת, בשל השפעה עליונה, קלט את הכריסטוס לתוכו, והכריסטוס, בתור ישות רוחית, שוכן באבולוציה האנושית

---

⁸² וילהלם ניומן (1837-1919) Wilhelm Neumann היה וינאי, שרודולף שטיינר הזכירו בהערכה בהרצאותיו. רודולף שטיינר ציין שניומן היה "סמכות בחקר השמיות, בשפות השמיות, אדם בעל ידע נרחב על הברית הישנה ... הוא היה מלומד מאוד, ואנשים אמרו שהוא הכיר את כל העולם ועוד שלושה כפרים."

מאז מיסטריות גולגתא. שיחה זו נשארה חקוקה עמוק בנפשי; היא הייתה משמעותית מאוד עבורי והיא עלתה בזיכרוני לעתים קרובות. למעשה, שלושה אנשים היו מעורבים בשיחה זו: פרופסור ניומן, אנוכי ושלישי בלתי-נראה לעין, האנשה של הדוגמה הקתולית, אשר הופיעה בפני העין הרוחית מאחורי ניומן; היא ליוותה אותו, בטפחה על כתפו בתוכחה בכל פעם שהלוגיקה המתוחכמת של המלומד הובילה אותו, יתר על המידה, להסכמה עמי. היה זה ראוי לציון לראות באיזו תכיפות החצי השני של דבריו היה מנוגד לחלוטין לחציים הראשון. בזאת ניצבתי פנים אל פנים מול הקתוליות כפי שבאה לידי ביטוי על-ידי אחד מנציגיה המכובדים יותר; דרכו למדתי לכבד אותה, אך גם להכירה ממש כפי שהיא.

בהזדמנות אחרת שוחחנו על חיים ארציים חוזרים-ונשנים. הפרופסור האזין ודיבר על סוגים שונים של ספרות אשר דנה בנושא זה. הוא נענע ראשו בשקט, אך ניכר עליו שאין לו שום כוונה להתעמק בפרטיו של נושא אשר נראה לו מוזר. בכל אופן, גם שיחה זו הייתה חשובה לי. אי-הנוחות שניומן חש בכך שלא ביטא את דעתו על גילויי-הדעת שלי, נשארה חרותה היטב בזיכרוני.

באותה תקופה, היסטוריונים של הכנסייה ותיאלוגים היו בין המבקרים בשבתות. לפעמים, אפשר היה לפגוש בפילוסוף אדולף סטויאר,⁸³ מריה גוסוין פון ברלפש,⁸⁴ מספרת הסיפורים הרגישה אמילי מאתיה, ששמה הספרותי היה אמיל מריוט, המשורר והסופר פריץ למרמייר⁸⁵ והמלחין

---

⁸³ אדולף סטויאר (1855-1921), Adolf Stoehr, פילוסוף אוטרי. למד משפטים, פילוסופיה ופילולוגיה באוניברסיטת וינה. בשנת 1855 היה למרצה לפילוסופיה תיאורטית ומאוחר יותר פרופסור לפילוסופיה של המדעים האינדוקטיביים.

⁸⁴ מריה גוסוין פון ברלפש (1845-1916) Maria Goswine von Berlepsch נולדה ב- Erfurt והפכה לסופרת נודעת בציריך לפני שעברה לוינה.

⁸⁵ פריץ למרמייר (1856-1932) Fritz Lemmermayer היה וינאי.

אלפרד סטרוס.⁸⁶ את פריץ למרמייר, שמאוחר יותר היה לידיד קרוב, פגשתי לראשונה במהלך פגישות אחר-הצהריים אצל דל-גרייזי. אדם יוצא דופן, שדיבר על הדברים אשר עניינו אותו בכבוד פנימי מדוד. בהופעתו החיצונית הוא דמה למוזיקאי רובינשטיין. הוא גם דמה לשחקן לוינסקי. הוא סגד להבל⁸⁷ כמעט כמו לאֵל. היו לו השקפות מוגדרות היטב על אמנות ועל החיים, אשר נבעו מלב חכם ונבון. הוא כתב רומן מעמיק ומעניין, האלכימאי, ולרבות מעבודותיו היה יופי רב ועומק. הוא גם ידע להעניק חשיבות לדברים הפשוטים ביותר בחיים. אני זוכר שביקרתיו יחד עם חברים אחרים בחדרו הקטן והמקסים ברחוב צדדי בוינה. הוא בדיוק הכין את ארוחתו: שתי ביצים רכות ולחם. כאשר הכין ביצים עבורנו, אמר בהדגשה: "זה יהיה טעים מאוד!" (עוד אדבר עליו בשלב מאוחר יותר).

המלחין אלפרד סטרוס היה גאון במידה מסוימת, אך מזגו היה מלנכולי מאוד. כאשר תרגל קטעי נגינה בביתה של דל-גרייזי, אפשר היה לחוש שהמוזיקה של אנטון ברוקנר⁸⁸ התנדפה בצלילים הללו בחפשה אחר מפלט מהקיום הארצי. את סטרוס לא הבינו היטב, אך פריץ למרמייר העריץ אותו ללא גבולות.

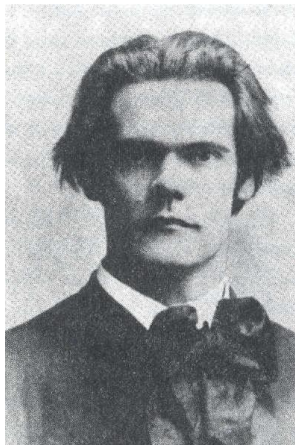
---

⁸⁶ אלפרד סטרוס Alfred Stross (1888-1860) תואר על-ידי רודולף שטיינר כפסימיסט מושבע. מרבית יצירותיו לא הוצאו לאור.

⁸⁷ כריסטיאן פרדריך הבל Christian Friedrich Hebbel (1863-1813). החל ללמוד באוניברסיטת המבורג בשנת 1835. בשנת 1837 עבר ללמוד במינכן, אך בשל קשיים כלכליים נאלץ לחזור להמבורג. בשנת 1846 נישא לשחקנית קריסטין אנגהוס ומאז חי חיים שלווים יותר ללא דאגות פרנסה. בהיותו בן 50 זכה בפרס שילר.

⁸⁸ אנטון ברוקנר Anton Bruckner (1896-1824), אוסטרי שהלחין מוזיקת כנסייה קתולית ותשע סימפוניות.

למרמייר וסטרוס היו ידידים קרובים של רוברט המרלינג.⁸⁹ מאוחר יותר, יכולתי להתכתב דרכם עם המרלינג (אודותיו אדבר בהמשך). רוחו של סטרוס קדרה והוא מת ממחלת נפש רצינית.

תמונה 12. פריץ למרמייר

גם הפסל הנס ברנדשטטר⁹⁰ היה בין המבקרים אצל דל-גרייזי. גם ורנר,⁹¹ היסטוריון לתיאולוגיה, נראה לעתים קרובות נוכח בפגישות הללו; עליו דיברו, כביכול, בשבחי הלל ותיאורים נפלאים. דל-גרייזי אהבה אותו יותר מכל האחרים. הוא מעולם לא הופיע כאשק נכחתי באסיפות בימי שבת. אך, דל-גרייזי, מעריצתו, הציגה בפנינו תמונה של הביוגרף של תומס אקווינס מזוויות חדשות. היא תארה מלומד טוב ואהוב אשר נשאר תמים עד גיל מופלג. התמונה שפעלה בנו כה בחיות הייתה של אדם חסר-אנוכיות לגמרי

---

⁸⁹ רוברט המרלינג (Robert Hamerling) (1889-1830), משורר ופילוסוף אוסטרי. בשנת 1866, בשל בעיות בריאותיות, נאלץ לפרוש עם פנסיה ממשלתית. את שארית חייו הקדיש לכתיבה בתנאים נוחים יחסית בביתו שליד גראץ. המרלינג קרא עבודות ספורות של רודולף שטיינר והביע את הערכתו במכתבים ששלח אליו.

⁹⁰ הנס ברנדשטטר (Hans Brandstetter) (1925-1854). יחד עם פסלים אחרים, הוא יצר את יד הזיכרון להמרלינג ב-Waidhofen.

⁹¹ קרל ורנר Karl Werner כתב את הביוגרפיה של תומס אקווינס.

וכה מסור לעבודתו, שלא ניתן היה להימנע מלקוות שיהיו היסטוריונים רבים כמותו.

היה משהו כמעט קסום בפגישות שבת אלה. עם רדת החשכה, האהיל האדום של המנורה שבתקרה הפיץ אור חגיגי על כולם. במיוחד כאשר עזבו המכרים הקרובים פחות, לדל-גרייזי היה הרבה לומר, הרבה נשמע כאנחות, אשר חזרו כהד של ימים גורליים טרגיים שחלפו. אך, הושמעו גם דברי הומור על הדברים המצחיקים בחיים וקולות התרעמות על השחיתות בעיתונות ובכל מקום אחר. מעורבות בזה היו הערותיו הסרקסטיות, לעתים עוקצניות, של מילנר על כל סוגי הפילוסופיה, אמנות ונושאים אחרים.

ביתה של דל-גרייזי היה מקום שבו נחשף הפסימיזם בכוחו הישיר של החיים. היה זה מקום של אנטי-גית האניזם. כאשר דיברתי על גיתה הם הקשיבו, אך לורנץ מילנר חשב שמה שייחסתי לגיתה היה בבסיסו מעט מאוד קשור לשר הנוכחי של הדוכס הגדול קרל אוגוסט.⁹² אף-על-פי-כן, עבורי כל הביקור בבית הזה (ידעתי שהייתי רצוי שם) היה פורה במידה עצומה; הפקתי תועלת אמיתית מהאווירה התרבותית. אחדות-דעים לא הייתה נחוצה לי כלל, אלא נזקקתי לבני-אדם שמאמציהם אמיתיים והם פתוחים לרוח. מפולג הייתי בין בית זה שאותו כל-כך אהבתי לבקר, וביתו של מורי וידידי האבחי קרל יוליוס שרואר, שאחרי ביקורו הראשון, לא הופיע עוד אצל דל-גרייזי.

רגשותיי נקרעו; נמשכתי לשני הכיוונים מתוך אהבה והערכה כנות. בכל אופן, היה זה באותה תקופה שהרעיונות הראשונים לספרי חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות החלו להבשיל בי. המאמר

⁹² הדוכס הגדול קרל אוגוסט מסאקס-ווימאר (1757-1828) הפך שליט ונישא לנסיכה לואיז מ-Darmstadt בשנת 1755. גיתה פגש אותו בפרנקפורט בשנת 1775. בעקבות הזמנתו של הדוכס הגדול, עבר גיתה לוימאר, שם חי עד מותו בשנת 1832.

ששלחתי לדל-גרייזי, הטבע והאידיאלים שלנו, כולל את הרעיון הנבטי של ספר זה בקטע הבא:

האידיאלים שלנו אינם עוד כה רדודים עד כדי היותם מסופקים על-ידי מציאות חיצונית שלעתים קרובות הינה מלאכותית ומרוקנת. אף-על-פי-כן, איני יכול להאמין שלא ניתן להתעלות מעל לפסימיזם העמוק שתובנה זו מביאה. ומוצא אני את האמצעים להתעלות מעליה בהתבונני בעולמנו הפנימי – כלומר, כאשר אני ניגש לטבע הממשי של עולם האידיאות שלנו. זהו עולם מוכל ושלם בתוך עצמו; הוא אינו עשוי לזכות בדבר ואינו עשוי לאבד דבר בשל הטבע החולף של התופעות החיצוניות. האם האידיאלים שלנו, כשהם באמת ישויות חיות, אינם נמצאים בצדקתם ובלתי-תלויים באהדתו או אי-אהדתו של הטבע החיצוני? אם הוורד הנלבב מתפרק על-ידי משכי-רוח חזקים חסרי-רחמים, הרי שבכל זאת מילא הוא את שליחותו, כי שימח מאות עיני אנוש. אם מחר יעלה ברצונו של הטבע ההרסני להרוס את השמים המכוכבים בכללותם, הרי שכבר הסתכלו בהם בני-האדם ביראת-כבוד במשך אלפי שנים ודי בכך. אין זה קיומם הזמני, אלא הווייתם הפנימית אשר עושה את הדברים מושלמים ושלמים.

האידיאלים שלנו הם עולם לכשעצמו עם חיים משלהם, שאינו זוכה בדבר משיתוף הפעולה של טבע נדיב. איזה יצורים מעוררי-חמלה היו בני-האדם אלמלא יכולים היו למצוא הגשמה עצמית בעולם האידיאלים שלהם, אך במקום זאת היו זקוקים לעזרה מהטבע החיצוני! היכן הייתה מתקיימת החירות האלוהית שלנו אילו הטבע החיצוני היה מטפל בנו, שומר עלינו ומוביל

אותנו בידינו כמו ילדים חסרי-ישע? לא, על הטבע החיצוני לשלול מאתנו כל דבר, כך שהאושר שאנו משיגים הוא כולו תוצר של עצמיותנו החופשית. נניח לטבע להרוס מדי יום את מה שבנינו, כך שבכל יום נוכל לשמוח ביצירת החדש. בזאת איננו חייבים דבר לטבע, אלא הכול לעצמנו!

אפשר לומר שחירות כזו היא חלום גרידא. כאשר אנו מאמינים שאנו חופשיים, אנו פשוט מצייתים לכורח הברזל של חוקי הטבע. המחשבות הנעלות ביותר שלנו הן רק התוצאה של עבודתו העיוורת של הטבע בתוכנו. הו, לבסוף עלינו להודות שישות אשר רכשה ידיעה-עצמית אינה יכולה להיות בלתי-חופשית!

רואים אנו את מארג החוקים השולטים בתופעות וזהו הרכבו של הכורח. אבל, בהכרה יש ברשותנו את הכוח לנתק את אותם חוקים מן הטבע ולמרות זאת אנו אמורים להיות באופן בלתי-רצוני משועבדים לחוקי הטבע.

לא הרחבתי את המחשבות הללו ברוח של פולמוס. נאלצתי להציג את מה שגילתה תפיסתי הרוחית כדי לעמת השקפת-עולם אשר הייתה מנוגדת בתכלית להשקפתי שלי. אף-על-פי-כן, רחשתי כבוד רב להשקפת-העולם המנוגדת והכרתי בה כאמונתן של נפשות כנות ונאבקות.

20

בתקופה שבה קיבלתי כל-כך הרבה שהיה מעורר בביתה של דל-גרייזי, ביקרתי באופן תדיר גם בחוג של משוררים אוסטריים צעירים. נפגשנו מדי שבוע לשיחות ולחלוק בעבודתו של משורר זה או אחר. טיפוסים שונים

ביותר הגיעו למפגשים הללו. כל השקפת-חיים וכל תבנית-מחשבה היו מיוצגות, מהאופטימיזם התמים ביותר ועד הפסימיזם האפל ביותר. פריץ למרמייר היה הנפש של אותו חוג. שם אפשר היה לחוש בהתפרצות-זעם נגד ה'מיושן תרבותית'. היא החלה 'מעבר לגבול' בגרמניה והופצה על-ידי האחים הארט,⁹³ קרל הנקל⁹⁴ ואחרים. בכל אופן, כאן היא תובלה בחביבותם של האוסטרים. רבות נאמר על כך שהגיע הזמן שרוח חדשה תשוב בכל שטחי החיים, אך האוסטרים ביטאו זאת בהתנגדותם הטיפוסית לקיצוניות.

אחד הצעירים ביותר בחוג זה היה יוסף קיטיר. בהיותו מדורבן על-ידי מרטין גריף,⁹⁵ הוא שאף לצורה מסוימת של ליריקה. הוא ניסה להימנע מכל ביטוי של תחושות סובייקטיביות על-ידי הצגת אירוע או מצב באופן 'אובייקטיבי' ועם זאת נצפה לא באמצעות החושים, כי אם באמצעות רגשות. למשל, הוא לא רצה לומר שהוא נהנה, אלא היה מתאר את המאורע 'המהנה' בצורה חיה; אז, השומע או הקורא היה מרגיש הנאה מבלי שזו בוטאה בגלוי על-ידי המשורר. קיטיר יצר דברים יפים מאוד באורח זה. הוא היה אדם תמים. הוא נקשר אליי למשך זמן קצר.

בחוג זה שמעתי על משורר גרמני-אוסטרי שדיברו עליו בהתלהבות גדולה. קראתי כמה משיריו. הם הרשימו אותי עמוקות והשתדלתי לפגוש אותו. פריץ למרמייר הכירו היטב, לכן שאלתי אותו ואחרים אם אפשר להזמין את המשורר למפגשים שלנו. נאמר לי שסוסי-פרא לא היו מסוגלים לגוררו לכאן; נראה שהוא היה מתבודד חריג. הייתי להוט מאוד לפגשו.

---

⁹³ האחים והסופרים היינריך (1855-1906) ויוליוס (1859-1930) הארט Hart היו בין המבשרים של בית-הספר הנטורליסט.

⁹⁴ קרל הנקל Karl Henckel נולד בהנובר ב- 17 באפריל 1864 ומת ב- Lindau ב- 30 ביולי 1929. הוא שיתף פעולה באנתולוגיה של הפרוזה והשירה הנטורליסטית.

⁹⁵ מרטין גריף Martin Greif (1839-1911), משורר לירי אוסטרי.

ערב אחד יצאה כל החבורה ושוטטה לעבר המקום בו 'יודעי-דבר' עשויים היו למוצאו. היה זה בר יין קטן ברחוב מקביל ל- Kartnerstrasse. הוא ישב באחת הפינות עם כוס גדולה למדי של יין אדום. הוא ישב כאילו תמיד ישב שם והתכונן לשבת שם לתמיד. הוא היה קשיש מאוד, אך היו לו עיניים נוצצות וצעירות בפנים מלאות הבעה, שתויהן העדינים חשפו משורר ואידיאליסט. הוא לא הבחין בנו נכנסים. אפשר היה לראות איך בראש אצילי זה הולך ונרקם שיר. פריץ למרמייר היה צריך לגעת בזרועו; הוא הסתובב כדי להביט בנו. הפרענו לו ומבטו הנבוך לא היה יכול להסתיר זאת; אף על-פי-כן, הוא היה מקסים בקשר לכך. התקבצנו סביבו אף על פי שלא היו מספיק כיסאות בחדר צר זה. היה זה יוצא מגדר הרגיל לראות אחרי זמן קצר כיצד 'מתבודד חריג' זה נעשה פטפטן ונמרץ. בגלל מה שהתרחש בין נפשותינו בשיחה זו, כולנו הרגשנו שאיננו יכולים לשהות עוד בחדר הקטן והמחניק. לא היה צריך הרבה כדי לשכנע אותו לעבור עמנו למקום אחר. מלבדו ומלבד חברו, כולנו היינו צעירים והשתייכנו לחוג שלנו מזה זמן רב. אך, עד מהרה, היה ברור שמעולם לא היינו כה צעירים כמו בערב זה כשהג'נטלמן הקשיש היה עמנו, כי הוא היה בעצם, הצעיר מכולם.

הייתי שבוי כולי בקסמה של אישיות זו. נתברר לי מיד שכנראה אדם זה יצר יצירות חשובות יותר מאלו שהוציא לאור, ואזרתי עוז לשאלו על כך. הוא ענה כמעט בביישנות: "כן, בבית יש לי מספר דברים 'קוסמיים'." עלה בידי לשכנעו שיבטיח להביאם עמו בפעם הבאה לכשניפגש. כך הכרתי את פרשר פון שטיינוונד,⁹⁶ משורר נמרץ, מקורי ואידיאליסט מקרינתיה. הוא היה בן

⁹⁶ יוהאן פרשר פון שטיינוונד (1828-1902) Johann Fercher von Steinwand. למד באוניברסיטת גראץ. בשנת 1858 היה לעיתונאי ובשנת 1879 עבר לוינה שם חי עד יום מותו.

למשפחה עניה וסבל תלאות רבות בילדותו. האנטומיסט הנודע הירטל⁹⁷ למד להעריכו ותמך בו כך שיוכל לנהל אורח-חיים של כתיבה, חשיבה והגות יצירתיות. במשך זמן רב, מעט מאוד ידעו אודותיו. רוברט המרלינג שיבח אותו מאוד בעקבות ההוצאה לאור של יצירתו הראשונה, *הרוזנת סילנברנד*.

לא היינו צריכים שוב לבקש אחר ה'מתבודד'. הוא בא כמעט בקביעות לערבים שלנו. יום אחד, להנאתי העצומה, הוא הביא את 'הדברים הקוסמיים' שלו. היו אלה קטעים מוזיקליים של אבטיפוס של אימפולסים ו- קטעים מוזיקליים של אבטיפוס של חלומות. אלו שירים שהריתמוס מלא-ההשראה שלהם חושף רגשות אשר מסוגלים להתקרב לכוחות היוצרים של העולם. אידיאלים מהותיים נשזרו בהרמוניה עילאית, פועלים כתמונות של כוחות הבריאה הקוסמיים. רואה אני את העובדה שזכיתי להכיר את פירשר פון שטיינוונד כאחד מהמאורעות החשובים ביותר של תקופת נעוריי. לאישיותו הייתה השפעה של מלומד המגלה את חכמתו בשירה אמיתית.

התמודדתי עם שאלת החיים החוזרים-ונשנים על-אדמות. היבטים רבים של שאלה זו התבהרו לי דרך היחסים הקרובים שהיו לי עם אותם אנשים שהרגלי החיים שלהם ומאפייניהם האישיים הראו עקבות ברורים של תכונות אישיות שבלתי-אפשרי היה להסבירן על-ידי תורשה או התנסויות מאז הלידה. במקרהו של פירשר, הבעות פניו וכל תנועה שלו חשפו בפניי ישות נפשית אשר יכולה הייתה להיעצב אך ורק בתקופת הפגניזם היווני והשפעתה על התפתחות הנצרות בתחילת עידן הנצרות.

בלתי-אפשרי לרכוש תובנה כזאת על-ידי התבוננות בהבעות המיידיות הגלויות לעין האדם, אלא על-ידי לימוד התכונות אשר מלוות את אותן

---

⁹⁷ ד"ר ג'וזף הירטל (1894-1810). Josef Hyrtl. לימד באוניברסיטאות של פראג ווינה.

הבעות, ולמעשה להעמיק ללא גבול באמצעות אינטואיציה. יתר על כן, לא ניתן להגיע לאותה תובנה בנוכחותו של אותו אדם. כאשר רושם חזק מהדהד ונעשה כמו זיכרון חי, מה שבדרך-כלל נראה משמעותי מתפוגג ומה שנראה 'חסר משמעות' מתחיל לדבר בשפה ברורה. אדם אשר 'מתבונן' באחרים רק כדי להגיע למחזורי חיים הארציים הקודמים לעולם לא ישיג את מבוקשו. אכן, יש לחוות זאת כפגיעה באדם כאשר מתבוננים בו; רק אז אפשר לקוות לראות בהווה את האירועים שבעבר הרחוק בחייו הקודמים של אדם, מגיעים כביכול מעולמות רוחיים מרוחקים כמו מתוך הגורל.

באותה תקופה, הגעתי באמצעות תפיסה רוחית להבנה ברורה של חיים חוזרים-ונשנים עלי-אדמות. אין ספק שהייתה לי תובנה זו לפני כן, אלא שבקווים כלליים יותר ולא כרשמים ברורים. לא בניתי תורות ביחס לעניינים כמו חיים חוזרים-ונשנים עלי-אדמות; קיבלתי זאת כמובן מאליו כאשר נתקלתי בכך בספרות או בדרך אחרת. אולם, לא הגיתי תורות על כך, כי הייתי מודע להבנה ישירה של עולם זה אשר אפשרה לי לשוחח על כך עם פרופסור ניומן שהזכרתי קודם לכן. אין להאשים איש אם הוא השתכנע בדבר ממשותם של חיים חוזרים-ונשנים עלי-אדמות ונושאים דומים; אף על פי שאפשר להשיג ידע ישיר על עובדות אלו רק בדרכים על-חושיות, הרי שאפשר להגיע לשכנוע תקף ומושלם באמצעות שכל ישר, בריא ולא-משוחד, אפילו בלי תפיסה רוחית. פשוט הגיית תורות לא הייתה דרכי בשטח זה.

כמו-כן, במהלך אותה תקופה שבה תפיסתי הרוחית של חיים חוזרים-ונשנים עלי-אדמות הלכה והתבהרה, התוודעתי לתנועה התיאוסופית, אשר נוסדה על-ידי ה.פ. בלבטסקי.⁹⁸ ידיד, עמו שוחחתי על עניינים מהסוג

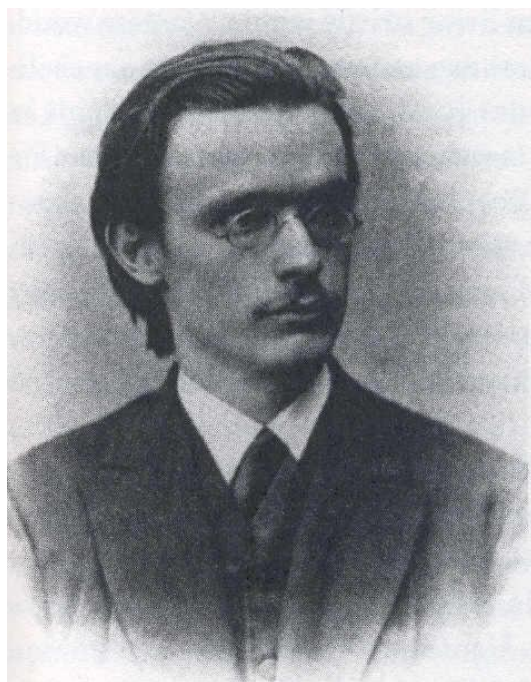
⁹⁸ הלנה פטרובנה בלבטסקי (1891-1831). Helena Petrovna Blavatsky. היא ניחנה בכוחות על-חושיים חזקים בתקופת ילדותה, אך הייתה עקשנית מאוד. בהיותה בת 18, כהתמרדות נגד משפחתה,

הזה, שלח לי את הספר *בודהיזם אוטרי* מאת סינט.⁹⁹ זה היה הספר הראשון של התנועה התיאוסופית שקראתי והוא לא הותיר בי שום רושם. שמחתי שלא קראתיו לפני שהגעתי להשגות מתוך חיי-נפשי. תוכנו של הספר דחה אותי והאנטיפתייה שלי לדרך הצגת העל-חושי עשויה הייתה לעצור בעדי מלהמשיך בנתיב אשר הותווה לי.

21

בתקופה זו של חיי (בשנת 1888 לערך), דורבנתי, מצד אחד, דרך חיי-נפשי הפנימיים להתרכזות רוחית נמרצת, ומצד שני, החיים הציבו בפניי השתתפות ערה בחיי-חברה. ערכתי את הכרך השני של כתביו המדעיים של גיתה והמבוא המפורט שהתכוונתי לכתוב דרש ממני להציג את השקפתי על העולם הרוחי במחשבות בהירות. לביצוע הדבר, נזקקתי להיפרדות פנימית מכל מה שהייתי קשור אליו בחיים החיצוניים. חב אני רבות לנסיבות אשר איפשרו זאת. באותם ימים, יכולתי לשבת בבית-קפה באווירה רועשת סביבי ועם זאת להיות שליו בפנימיותי כאשר מחשבותיי מרוכזות בכתיבת הטיוטה הראשונה של מה שעתידי להיות לאותו מבוא. כך, ניהלתי חיים פנימיים שלא הייתה להם כל זיקה לעולם החיצוני, בעוד תחומי התעניינותי היו קשורים קשר הדוק עם אותו עולם.

היא נישאה לסגן המושל של Eriwan, ניקופור פון בלבטסקי (שלושים שנה מבוגר יותר ממנה), ממנו התגרשה במהרה. באוגוסט 1851 פגשה בלונדון את המורה הרוחני שלה, 'מהטמה מ.', אותו הכירה כבר מילדותה מתוך חזיונות. הוא הינחה אותה ללימוד ואימון רוחי כדי לעבוד בחברה אוקולטית. בסתיו 1875, ייסדה, יחד עם קולונל אולקוט אותו פגשה בניו-יורק, את החברה התיאוסופית.
⁹⁹ אלפרד פרסי סינט (1840-1921) Alfred Percy Sinnett, עיתונאי ועורך ראשי של The Pioneer, עיתון אנגלי בהודו. בשל התעניינותו בתופעות רוחיות, התחבר לבלבטסקי ולאולקוט.

תמונה 13. רודולף שטיינר (1888)

הייתה זו גם תקופה שבה התעניינותי נסבה אל המשברים בענייני ציבור באוסטריה אשר נעשו בהדרגה שכיחים יותר ויותר. אנשים שהכרתי היטב חברתית, הקדישו את כל כוחם ומאמציהם לוויכוחים בין בני הלאומים השונים באוסטריה. היו שעסקו בנושאים חברתיים ואחרים שפעלו לרענון חיי-האמנות.

בעודי חי עם נפשי בעולם הרוח, לעתים קרובות הייתה לי תחושה שכל אותם מאמצים לבטח לא יישאו פרי, כי הם כשלו להסביר את הכוחות הרוחניים של הוויית-הקיום; נראה לי הכרחי להתייחס בראש ובראשונה לכוחות הרוחניים. אך, שום הכרה בהירה בדבר זה לא הייתה קיימת בתרבות שמסביבי.

אז יצאה לאור הסטירה האפית הומונקולוס של רוברט המרלינג. היא שיקפה במכוון את חיי אותו דור בקריקטורה של מטריאליזם והתעניינות

הנפוצה בשטחיות החיים. המרלינג תיאר גברים אשר חיים רק במחשבות ופעולות חומריות ומכניסטיות, ומתאחדים עם נשים שטבען נעוץ רק בעולם של דמיון. המרלינג התכוון להציג את שתי הקצוות הללו אשר מעוותים את החברה האנושית. מצד אחד, ישויות אנוש מתעלמות מהרוח במאמציהן, מתייחסות לעולם כמכניזם ומנסות לעצב את החיים בהתאם; מצד שני, אנשים חיים בדמיונות חסרי-עניין, אדישים לגמרי בין אם חייו הרוחניים כביכול של האדם מגיעים לקרבה כלשהי למציאות ובן אם לאו. התיאורים המעוותים אשר צוירו על-ידי המרלינג דחו רבים שהעריכוהו בשל יצירותיו הקודמות. אפילו בביתה של דל-גרייזי, שם נהנה המרלינג מהערצה שלא ידעה גבולות, התעורר ספק מסוים לאחר הופעתו של אפוס זה.

אף-על-פי-כן, הומונקולוס עשה עליו רושם עמוק. היצירה הראתה, כך סברתי, את אותם כוחות רוחיים חשוכים אשר שוררים בציביליזציה המודרנית. מצאתי בה אתראה רצינית נגד התקופה. עם זאת, היה לי קושי לבסס יחסים עם המרלינג וההוצאה לאור של הומונקולוס הגדילה, בהתחלה, קושי זה ברוחי שלי. בהמרלינג ראיתי אדם שהוא עצמו, בדרך ייחודית, היה התגלות מיוחדת של התקופה. הסתכלתי לאחור אל התקופה שבה גיתה ואחרים אשר עבדו עמו, נשאו את האידיאליזם לרמה גבוהה באנושות. הכרתי בצורך לעבור בשער האידיאליזם הזה אל העולם של הרוח האמיתית. עבורי, האידיאליזם היה מעין בבואה נאצלת, אשר הוטלה על נפש האדם לא על-ידי עולם החושים, אלא על-ידי עולם הרוח, ואשר ירדה אל ישותו הפנימית של האדם באתגרה אותו להתקדם לעבר העולם אשר הטיל בבואה זו.

אהבתי את תיאורו רב-העוצמה של המרלינג את בבואת האידיאליזם. אך, זה נראה כחיסרון גדול שהוא לא התקדם מעבר לכך. הוא התעניין פחות בפריצת דרך אל צורה חדשה של מציאות רוחית מאשר בבבואותיה של רוחניות אשר הושמדה על-ידי המטריאליזם. אף-על-פי-כן, נמשכתי ליצירה

הומונקולוס; אף על פי שהיא אינה מראה כיצד על האדם לחדור את עולם הרוח, היא מציגה את היעד של אלה אשר חיים בעולם נטול-רוח.

בהיותי שקוע ביצירה הומונקולוס, התייחסתי גם לטבע האמיתי של האמנות והיופי. מה שעבר אז בתוך נפשי הופק מאוחר יותר כמאמר: גיתה כמייסד אסתטיקה חדשה, גרסה כתובה של הרצאה שנתתי בפני האגודה למען גיתה בוינה.¹⁰⁰ רציתי לגלות מה מנע מהאידיאליזם, שכל-כך בלט בפילוסופיות של פיקטה והגל, את הבנת הרוח החיה. בחיפושיי אחר הגורם, חשבתי על השגיאות של הפילוסופיה האידיאליסטית הטהורה של האסתטיקה. דעתם של הגל והנוהים אחריו הייתה שהמשמעות של האמנות נמצאת באידיאות אשר מוצגות לחושים; במילים אחרות, בהיותה מגולמת בתווך פיסי, האידיאה מופיעה כיופי. אך, העידן שלאחר אותו אידיאליזם סירב להכיר בממשותן של אידיאות. הואיל והאידיאה, כפי שהוצגה בפילוסופיה האידיאליסטית, לא הייתה יכולה להצביע על עולם רוחי. העידן העוקב לא היה מסוגל לאחוז בממשות הפנימית של האידיאות. זה הוביל לאסתטיקה 'ריאליסטית' אשר, במונחי אמנות, לא עסקה באידיאה אשר מגולמת על-ידי צורה פיסית; היא עסקה אך ורק בתמונה הפיסית עצמה אשר תפסה צורה בלתי-ממשית באמנות, בשל צרכיו של הטבע האנושי.

על-פי השקפתי, ההיבט החושי צריך להיות ההיבט החשוב ביותר ביצירת אמנות. אף-על-פי-כן, הכרתי בכך שהדרך בה פוסע אמן אמיתי היא דרך אל הרוח האמיתית.¹⁰¹ הוא מתחיל במוחש לחושים, אך בהמשך הוא משנה זאת. ומה שמנחה את האמן אינו אימפולס סובייקטיבי גרידא, אלא הוא מנסה להעניק לחושים צורה שתיראה כאילו הרוח עצמה הייתה גלויה

¹⁰⁰ ההרצאה ניתנה ב- 9 בנובמבר 1888.

¹⁰¹ ראה הרצאה של רודולף שטיינר: הישות הרוחית של האמנות, 28 באוקטובר 1909, ברלין.

לחושבים. אמרתי לעצמי שהיופי אינו אידיאה אשר מופיעה בתבנית חושית, אלא הצגה לחושים בתבנית רוחית. כתוצאה מכך, ראיתי באמנות דרך להחדרת עולם הרוח אל תוך עולם החושים. אמן אמיתי מודה, פחות או יותר, לא במודע, בקיומה של הרוח. חזרתי ואמרתי לעצמי שצריך רק להמיר את כוחות הנפש שהאמן מפעיל על חומרים פיסיים, בתפיסה על-חושית, רוחית, טהורה, כך שאפשר יהיה להגיע לידיעה אמיתית של עולם הרוח.

הייתי מודע ליחסים הפנימיים בין ידיעה אמיתית (רוח מגולמת באמנות) ורצון מוסרי בישות האנושית. ראיתי באישיות האדם מרכז בו הישות האנושית מתאחדת עם הישות הקדמונית ביותר של העולם. מתוך מרכז זה עולה הרצון, והרצון חופשי כאשר אורה הבהיר של הרוח פעיל במרכז זה. לכן, הישות האנושית פועלת בהרמוניה עם הטבע הרוחי של העולם, אשר נעשה יוצר לא מתוך כורח, אלא רק כדי להגשים את ישותו שלו. במרכז זה של הישות האנושית, נרקמים יעדי פעולה, לא מתוך אימפולסים אפלים, אלא מתוך 'אינטואיציות מוסריות', שהינן שקופות כמחשבה הצלולה ביותר. כתוצאה מכך, בהתבוננותי ברצון החופשי, שאפתי לגלות את הרוח אשר עושה את הישות האנושית לאינדיבידואל. באמצעות רגש ליופי אמיתי, שאפתי להעיד על הרוח אשר פועלת דרך בני-אדם כל אימת שהם פועלים בדרך כזו שהם לא רק מבטאים את הישות שלהם באופן רוחי, כפעולה מתוך חירות, אלא שהישות הרוחית שלהם גם זורמת אל תוך העולם החופשי, שלמרות שמקורה ברוח, אינה מגלה אותה במישרין. מתוך הבנה ישירה של האמת, ניסיתי לחוות את הרוח אשר מתגלה דרך ישותה שלה והשתקפותה הרוחית מתבטאת בפעולה מוסרית, שהינה מטרתו של אמן ביוצרו צורה אשר נתפסת באמצעות החושים.

פילוסופיה של חירות הלכה ונרקמה בתוכי – תפיסת-חיים של כמיהה לרוח, של עולם חושים אשר שואף ליופי, חזון רוחי של עולם שוקק אמת חיה.

22

בשנת 1888, הוצגתי גם בפני באי ביתו של הכומר המאמין באוונגליונים, אלפרד פורמי, בוינה. אחת לשבוע, בבית זה התכנסה קבוצה של אמנים וסופרים. אלפרד פורמי עצמו היה משורר. חברו הקרוב, פריץ למרמייר, אפיין אותו בצורה הבאה: "אלפרד פורמי כותב בהרמוניות תוססות וזכות; הוא בעל לב חם ונלהב, בעל רגש עמוק לטבע וכמעט שיכור מאמונתו באֵל ואושרו. הוא נראה כאילו אינו צועד על אדמה מוצקה, אלא ישן וחולם גבוה בין העננים." זה גם מתאר את אלפרד פורמי כאדם. כאשר אדם נכנס לביתו, ורק הכומר ואשתו היו נוכחים, הוא חש כאילו נסחף אל עולם אחר. הכומר היה בעל יראת-שמים ילדותית; בעזרת חום לבו הרב היה זה אך טבעי עבורו להיות בעל מזג לירי. הוא נזקק למילים ספורות כדי ליצור אווירה ידידותית. אישתו עזבה את הבמה לטובת מעון הכומר. איש לא היה מסוגל להבחין בשחקנית אשר באשתו הנערצה של הכומר, שאירחה אנשים בקסם חינוני שכזה. היא דאגה לכומר באורח כמעט אימהי; נימה אימהית נשמעה כמעט בכל מילה שאמרה לו. בשניהם היה ניגוד שובה לב בין קסם פנימי והדר חיצוני.

האורחים הביאו את ה'עולם' מכל הכיוונים הרוחיים אל ביתו הלא-ארצי של הכומר. לפעמים אלמנתו של פרידריך הבל¹⁰² הייתה מופיעה ונוכחותה הייתה תמיד חגיגית. היא פיתחה, בגיל מתקדם למדי, אמנות הקראה אשר הייתה מקסימה ושובה לבבות בצורה אמנותית והסיפור שלה מילא את חלל החדר בחמימות נפש. באותם ערבים אצל פורמי, התוודעתי גם לשחקנית גברת וילבורן, אישיות מעניינת בעלת קול נפלא להקראה. היה תמיד מענג לשמוע אותה מדקלמת את שלוש הצועניות ללינאו. במהרה, החלה קבוצת פורמי להתכנס מזמן לזמן גם בביתה של גברת וילבורן. אך, איזה שוני! אותם אנשים שתמיד היו רציניים בבית הכומר, אף כאשר פרידריך שלייגל, 'משורר שירי עם' וינאי, קרא את חידודי הלשון ההיתוליים שלו, היו מתבדחים, מתמלאים בשמחת חיים. לדוגמה, כאשר החלו במנהג שריפת גופות בוינה, כתב שלייגל יצירה ספרותית קצרה על אדם שאהב את אשתו באורח גס משהו וכל אימת שמשוהו לא מצא חן בעיניו, היה תמיד צועק לעברה: "תישרפי, אישה זקנה!". אצל פורמי, דברים אלה היו מסבים להערות שהיו יוצרות פרק בתולדות התרבות של וינה, בעוד שאצל גברת וילבורן אנשים צחקו עד שכיסאותיהם רעדו. אצל גברת וילבורן, נראה פורמי כאחד מאנשי העולם; אצל פורמי, גברת וילבורן נראתה כאם מנזר. אפשר לחקור טרנספורמציה של ישויות אנוש אף בהבעת פניהם.

אחת מאלה אשר נהגה לבקר בביתו של פורמי הייתה אמילי מאתיה, שבשמה הספרותי, אמיל מאריוט, כתבה רומנים, אשר כללו התבוננויות מעמיקות בחיים. היא הייתה אדם מרתק, שדרך אורח חייה, חשפה את הקשיים בהוויית-הקיום האנושית בסגנון תוסס, מקורי ולעתים קרובות

---

¹⁰² כריסטין הבל (Christine Hebbel (1910-1817). רודולף שטיינר הכיר אותה בביתו של פורמי. לשמוע את קולה הייתה חוויה יוצאת דופן.

פרובוקטיבי. היא הייתה אמנית אשר ידעה כיצד להציג את החיים כאשר חידותיהם שזורות בחיי-היומיום, כאשר הם מטיחים מהלומות מוחצות של גורל על ישויות אנוש.

לעתים קרובות, נזדמן לנו אצל פורמי לשמוע את האמנים של הרביעיה האוסטרית של הנשים הטשמפריות. שוב ושוב שמענו את פריץ למרמיר מדקלם את היידנקנבן מאת הבל בצורה מלודרמתית בליווי נגינת פסנתר סוערת בביצוע אלפרד סטרוס. אהבתי את בית הכומר, שבו אפשר היה למצוא חמימות רבה כל-כך. ההשפעה שם הייתה של האצילי שבאנושות.

כמו-כן, באותה תקופה, הייתי צריך גם להעסיק את עצמי בפרטיהם של ענייני ציבור באוסטריה. זה קרה כאשר, לפרק זמן קצר במהלך שנת 1888, נתמנתי לעורך המגזין *סקירה שבועית גרמנית* (נוסד על-ידי ההיסטוריון היינריך פרידיונג). קרה שתפקדתי כעורך בתקופה בה החיכוך בין הגזעים השונים באוסטריה נעשה סוער במיוחד ומצאתי קושי רב לכתוב מדי שבוע מאמר על האירועים הציבוריים. למעשה, נשמרתי הרחק מכל עסקנות מפלגתית. מה שעניין אותי הייתה האבולוציה של התרבות בהתפתחות האנושות. היה עליי להציג תשובות לכך בצורה כזו, בעודי מצדיק דבר זה במלואו, שהמאמרים שלי לא ייראו כפרי עטו של 'אידיאליסט זר לעולם'. בנוסף לכך, הכרתי במכשול מסוים לאינטרסים תרבותיים ברפורמה החינוכית שהוכנסה אז לאוסטריה על-ידי השר גאוטש.¹⁰³ בנקודה מסוימת, טענותיי העלו ספקות אפילו אצל שרואר, שתמיד חש אהדה לעניינים מפלגתיים. בניגוד לשיטות הבלתי-פדגוגיות של גאוטש, הערכתי את השיטות המתאימות יותר שמזכיר הכמורה הקתולית, ליאו תון, הכניס לתוכנית

¹⁰³ הברון פול גאוטש פון פרנקנטורם Baron Paul Gautsch von Frankenthurm, סופר גרמני, בעל אחוזות גדולות בצ'כוסלובקיה.

הלימודים בגימנסיה האוסטרית בשנות החמישים של המאה התשע-עשרה. כאשר שרואר קרא את המאמר שלי, הוא אמר: "אם כן, האם ברצונך שאוסטריה תשוב להיות משטר חינוכי אשר מבוקר על-ידי הכנסייה?"

פעילותי הקצרה כעורך הייתה בעלת ערך רב עבורי. היא הסבה את תשומת-לבי לאופן בו נדונו ענייני הציבור בעת ההיא באוסטריה, אף על פי שהתנגדתי בתוקף לסגנון זה. רציתי להכניס לשיח הציבורי אימפולס של היעדים הרוחניים הגדולים של האנושות. לשווא חיפשתי אחר אימפולס זה בעיתונות של אותם ימים. מדי יום, התמודדתי עם השאלה כיצד להפוך אימפולס מסוג זה ליעיל וזו הייתה בעיה רצינית, כי לא היה בי את הכוח שניסיון חיים עשיר בתחום זה עשוי היה להעניק. למעשה, לא הייתי כלל מוכן לתפקיד עורך; האמנתי שאוכל לזהות את הכיוון הנחוץ בתחומים השונים, אך לא ידעתי כיצד לנסח דברים מסוג זה באופן שיהיה ברור לקוראים. כתוצאה מכך, היוותה הפקת המהדורה השבועית מאמץ גדול עבורי.

חשתי שכמו הוסר מעליי משא כבד כאשר עבודה זו באה לידי סיום עקב סכסוך בעניין תשלומים בין בעל העיתון ומייסדו.

בכל אופן, עבודה זו הביאה אותי ליחסים קרובים למדי עם אותם אנשים אשר היו פעילים במגוון רחב של תחומים בחיים הציבוריים. התוודעתי לויקטור אדלר,¹⁰⁴ המנהיג ללא עוררין של המפלגה הסוציאליסטית האוסטרית. באיש צנום וצנוע זה הסתתר רצון נמרץ. כאשר שוחחנו על כוס קפה, תמיד חשתי שמה שהיה לו לומר שגרתי ולא חשוב, אך אורח דיבורו

¹⁰⁴ ויקטור אדלר (1918-1852), Viktor Adler, מנהיג סוציאליסטי, למד רפואה באוניברסיטת וינה והיה לרופא. הצלחתו הגדולה ביותר הייתה איחוד כל המפלגות הסוציאליסטיות באוסטריה לגוף יחיד בשנת 1888. הוא נאסר למשך 18 חודשים בשל פעילותו הפוליטית. עם שחרורו הוא התפרסם יותר.

ציין רצון נוקשה. התוודעתי לפרנרסטורפר,¹⁰⁵ אשר היה בתהליך של מעבר מהמפלגה הלאומנית הגרמנית למפלגה הסוציאליסטית. הוא היה אישיות חזקה בעלת ידע מקיף וביקורת נוקבת על הפגמים שבחיי-החברה. הוא גם הפיק ירחון, *Deutsche Worte*, שמצאתיו מעורר מחשבה. בחברת אנשים אלו פגשתי אחרים אשר רצו לתת תוקף לסוציאליזם מסיבות מדעיות או מפלגתיות. היכרותי עמם הביאה אותי ללמוד את כתביהם הכלכליים-חברתיים של קרל מרקס,¹⁰⁶ פרדיריך אנגלס,¹⁰⁷ רודברטוס¹⁰⁸ ואחרים. היה בלתי-אפשרי עבורי למצוא איזושהי זיקה פנימית לכל זה. כאב לי לשמוע שהכוחות הכלכליים-חומריים בתולדות האנושות הם הם הנושאים קדימה את האבולוציה האמיתית, בעוד היסוד הרוחי אינו אלא הארכה מבנית אידיאליסטית של אותו מבנה 'ממשי'. אני ידעתי את ממשותה של הרוח ועבורי תורות סוציאליסטיות היוו עיוורון זדוני לאמת האמיתית. אף-על-פי-כן, ראיתי בבהירות את חשיבותה הכבירה של 'השאלה החברתית'. נראה לי שהטרגדיה של התקופה הייתה שאלה אשר עסקו בשאלה זו שקעו גם בהשקפות החומריות של הציביליזציה של אותה תקופה. השקפתי הייתה שאפשר לנסח שאלה זו כהלכה רק מתוך השקפה אשר נמצאת בהרמוניה עם הרוח.

וכך, בגיל עשרים ושבע הייתי מלא שאלות וחידות ביחס לחיים החיצוניים של האנושות. באותה תקופה, תפיסתי הפנימית התמודדה עם טבעה של הנפש האנושית ויחסה לעולם הרוח בצורה יותר ויותר מוגדרת ושלמה.

---

¹⁰⁵ אנגלברט פרנרסטורפר (1918-1850). Englebert Pernerstorfer. משנת 1881 עד 1904 היה עורך העיתון *Deutsche Woche* אשר הוציא לאור מאמרים מאת רודולף שטיינר.

¹⁰⁶ קרל מרקס Karl Marx, יחד עם פרדיריך אנגלס, הפיקו את *Communist Manifesto* בשנת 1848. ספרו העיקרי, *Capital*, יצא לאור בשנת 1867. הוא מת בשנת 1883.

¹⁰⁷ פרדיריך אנגלס (1895-1820) Friedrich Engels היה חבר חיים, שותף ותומך כלכלית בקרל מרקס.

¹⁰⁸ יוהאן קרל רודברטוס (1875-1805) Johann Karl Rodbertus, מייסד 'הסוציאליזם המדעי'.

יכולתי לעבוד באורח רוחי אך ורק דרך תפיסה זו; שנים ספורות מאוחר יותר, עבודה זו הובילה אותי לכתיבת הספר *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של חירות.

23

מסעי הראשון לגרמניה היה בשנת 1889. הוזמנתי לשתף פעולה בהוצאת ויימאר של כתבי גיתה, שהדוכסית הראשית סופיה מסקסוניה הפקידה בידי ארכיוני גיתה. את כתבי גיתה היא קיבלה בירושה מנכדו של גיתה, וולטר פון גיתה,¹⁰⁹ שמת שנים ספורות קודם לכן. הדוכסית הגדולה ייסדה את ארכיוני גיתה ויחד עם מספר מומחים לגיתה (בעיקר הרמן גרים,¹¹⁰ גוסטב פון לאופר¹¹¹ ווילהלם שרר), החליטה להפיק מהדורה של כתבי גיתה אשר תשלב את כתביו שכבר יצאו לאור עם הללו שטרם ראו אור.

תרומתי לכתבי גיתה שכבר ראו אור הסבה לכך שאתבקש להכין חלק מכתביו של גיתה על מדעי הטבע עבור הוצאת ויימאר. נקראתי לויימאר כדי להתוודע למחלקה המדעית של אותה ירושה וליטול את הצעדים הראשונים לקראת העבודה הנדרשת. שהייתי למשך שבועות אחדים ב'עירו של גיתה' הייתה לי לחג בחיי. במשך שנים עסקתי באידיאות של גיתה; עתה, יכולתי להיות נוכח במקומות שבהם נתהוו אידיאות אלה. ביליתי את השבועות הללו עם אותה תחושה מרוממת. בכל יום זכיתי לראות במו עיניי ניירות אשר

---

¹⁰⁹ וולטר וולפגנג פון גיתה Walther Wolfgang von Goethe נולד בווימאר ב-9 באפריל 1818 ומת ב-15 באפריל 1885 בלייפציג, בהיותו במסע. הוא היה בנם של אוגוסט ואוטיל פון גיתה August & Ottilie von Goethe. הוא למד מוזיקה ומרבית יצירותיו בוצעו.

¹¹⁰ הרמן פרדריך גרים Hermann Friedrich Grimm (1828-1901) היה בנו של וילהלם גרים, הצעיר שבאחים גרים.

¹¹¹ גוסטב פון לאופר Gustav von Loeper (1882-1891) היה איש אקדמיה, שניהל את הארכיונים של הבית המלכותי בפרוסיה משנת 1876 עד 1886. בשנת 1887 נסע לויימאר כדי לשתף פעולה בארכיונים של גיתה-שילר. הוא ערך את שריו של גיתה במהדורת סופיה.

השלימו את הכתבים עליהם עבדתי קודם לכן בהתייחס למהדורת גיתה עבור הספרות הלאומית הגרמנית על שם קירשנר.

עבודתי בהוצאת קירשנר הציבה בפני נפשי תמונה של השקפת-העולם של גיתה. עתה, היה עליי לגלות כיצד תעמוד תמונה זו לאור כתביו של גיתה על מדעי הטבע שטרם ראו אור. הייתי משוכנע שהכתבים שלא ראו אור כוללים מידע חשוב נוסף אשר יוביל במיוחד להבנה מדויקת יותר של דרך החשיבה של גיתה.

בכתביי, אשר יצאו לאור עד לאותה תקופה, פירשתי את דרך החשיבה של גיתה בהציגי כיצד, על-פי השקפתו של גיתה, רחוקה התודעה הרגילה של האדם מטבעו האמיתי של העולם אשר סובב אותו. ומתוך ריחוק זה, עולה האימפולס לפתח בתוך הנפש, לפני ידיעת העולם, כוחות הכרה שאינם מצויים בתודעה הרגילה.

מנקודת ראות זו, היה לי חשוב מאוד למצוא אמירות מסוג זה בין כתביו של גיתה:

כדי למצוא זיקה מסוימת לדרכים שונות אלו [גיתה התכוון לדרכים שונות של ההכרה האנושית וזיקתן לעולם החיצוני], הבה נסווג אותם ביחס לידע כ-: **תועלתנים**, **שוחרי-ידע**, **מהירי-תפיסה ומקיפי-כל**.

1. התועלתנים דורשים שהידע יהיה שימושי והם הראשונים להגדיר את תחום הידע ולהבין מהו שימושי. הם רוכשים ביטחון מתוך התנסות ודורשים מרחב מסוים של ידע.

2. שוחרי-הידע משתוקקים לידע; הם דורשים מבט שליו, בלתי-משוחד ויש להם סקרנות חסרת-מנוח ואינטלקט צלול; הם

שומרים על זיקה לתכונות הללו וניגשים באופן מדעי רק למה שכבר קיים.

3. מהירי-התפיסה הם מלכתחילה אנשים פורים בפעולתם; ההכרה, ככל שהיא מתפתחת, זקוקה לאימגינציה בלי לדעת זאת, ואכן מתעלמת ממנה, ונעה הלאה לתפיסה; אין זה משנה כמה אותם מהירי-תפיסה יחסמו עצמם מפני אימגינציה, מוכרחים הם, אפילו לפני שיהיו מודעים לכך, לקרוא לעזרתם של הכוחות היוצרים של האימגינציה.

4. אלה המחפשים אחר ידע בכל מקום, אפשר לכנותם בגאווה יצירתיים; הם פועלים באופן פורה במידה הנעלה ביותר. היות שהם מתחילים ברעיון, הם מיד מבטאים את שלמות הכוליות; לאחר מכן, זהו 'עניינו' של הטבע להתאים עצמו לרעיון זה.

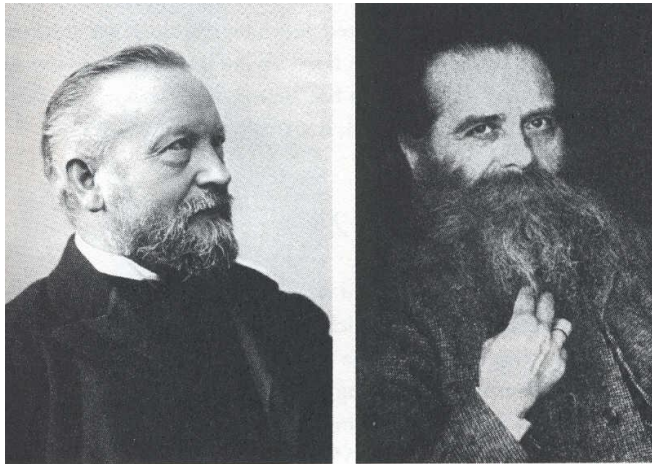
הערות אלה מבהירות שגיתה ראה את הישות האנושית, במונחים של תודעה רגילה, כניצבת **מחוץ** לתמציתו של העולם החיצוני. אם עלינו להתאחד בהכרה עם אותה תמצית, אז מוכרחים אנו לרכוש צורה שונה של תודעה. במהלך שהייתי בווימאר, שאלות מסוימות נעשו יותר ויותר נוקבות: כיצד אפשר להמשיך לבנות על יסודות הידע אשר הונחו על-ידי גיתה כדי להוביל, באמצעות החשיבה, מהשקפתו לשקפה אשר תכלול **התנסות רוחית** כמו זו שחוויתי?

גיתה החל עם מה שנתון להשגה באמצעות השלבים הנמוכים של הידע: ה'תועלתנים' ו'שוחרי-הידע'. הוא השלים והאיר זאת עם הכוחות היוצרים של הנפש, תוך שימוש בכל מה שאפשר לבאר מהרמות של 'מהירי-התפיסה' ו'מקיפי-כל'. ברגע שנפשו רכשה את הידע הנמוך יותר לאורן של התבוננות והבנה, הרי שחש מאוחד עם מהות הדברים.

כך מוצע הנתיב מצד אחד אשר נובע מהתנסות הקשר בין הישות האנושית והעולם החיצוני, בטרם חוותה את הרוח. נוכחתי לדעת שאפשר יהיה להגיע לשביעות-רצון אך ורק דרך הנתיב מהצד השני, אשר נובע מהתייחסותו של האדם לעצמו.

כאשר התודעה האנושית נעשית פורה – כלומר ביוצרה משהו מתוך עצמה אשר מתווסף לתמונות הראשוניות של המציאות שלה, האם נשארת התודעה בתחומי המציאות? או, האם מתרחקת היא ממנה ומאבדת עצמה באי-ממשיות? כדי לענות על שאלות אלו, יש להבין במה מתמודדת התודעה כ'תוצר' שלה עצמה. זהו דבר חשוב ביותר עבור התודעה האנושית שהיא תבין ותכיר את עצמה; או אז, יוכל אדם להצדיק התנסויות רוחיות טהורות. בהיותי שקוע בכתביו של גיתה בויימאר, מחשבותיי עלו על הנתיבים הללו, בחזרון על צורתן המוקדמת יותר בבהירות הולכת וגוברת.

היה קיץ. אפשר היה להבחין רק במעט מחיי-האמנות של ויימאר. אפשר היה להתמסר בשלווה ליסודות האמנותיים אשר היו קיימים כמצבת זיכרון לגיתה. ההווה נעלם; הייתה תחושה של חזרה בזמן לתקופתו של גיתה. ההווה היה 'תקופת ליסט', אלא שנציגייה של תקופה זו לא היו שם.

תמונה 14. אדוארד פון הרטמן, ברנהרד סופאן

לאחר שעות העבודה ביליתי עם אלה אשר עבדו בארכיונים. כמו-כן, היו אחרים אשר שיתפו פעולה בעבודה זו; הם באו ממקומות שונים לביקורים ארוכים או קצרים יותר בארכיונים. ברנרד סופאן,¹¹² מנהל ארכיוני גיתה, קיבל אותי באדיבות יוצאת מגדר הרגיל. יוליוס ואהל,¹¹³ איש צוות קבוע, גם היה ידיד יקר. כל זה קיבל צורה מוגדרת יותר כאשר חזרתי אחרי שנה כדי לעבוד בארכיונים לתקופה ארוכה יותר (אספר על כך כאשר אגיע לאותה תקופה בחיי).

השתוקקתי יותר מכל דבר אחר להכיר אישית את אדוארד פון הרטמן, עמו התכתבתי במשך שנים על עניינים פילוסופיים. הייתי אמור לפוגשו במהלך שהייה קצרה בברלין לאחר ביקורי בווימאר.

נפלה בחלקי הזכות לשוחח ארוכות עם הפילוסוף. הוא ישב על ספה, חלק גופו העליון זקוף ורגליו פשוטות לפניו. כתוצאה מכאבים בברכו, הוא ישב בתנוחה זו מרבית חייו. מצחו היה אות לאינטלקט צלול ושנון ועיניו קרנו ביטחון עמוק בהבנה ובידע שלו. זקן גדול עיטר את פניו. הוא דיבר בביטחון שהראה כיצד גיבש מחשבות בסיסיות ספורות על השקפת העולם כולו ובכך הבהיר אותה. אלא שמחשבות אלו גם דיכאו, תוך כדי ביקורת מיידית, כל דבר אשר הוצג מנקודת ראות שונה. כך, ישבתי מולו בשופטו אותי באורח שנון, אך הוא לא באמת הקשיב בפנימיותו למה שאמרתי. לדעתו, המהות האמיתית של הדברים קיימת בלא-מודע ועליה להישאר חבויה לעד עבור התודעה האנושית; לעומת זאת, עבורי כל דבר שהינו לא-מודע אפשר להעלותו בהדרגה אל התודעה על-ידי מאמץ פנימי של הנפש.

¹¹² ברנרד לודוויג סופאן (1911-1845), Bernhard Ludwig Suphan, היסטוריון. משנת 1887 ועד מותו היה מנהל ארכיוני גיתה-שילר בווימאר.

¹¹³ יוליוס ואהל (1940-1861), Julius Wahle, היסטוריון. ערך את מכתביו של גיתה. ניהל את ארכיוני גיתה-שילר בווימאר משנת 1924 עד 1928.

במהלך שיחתנו, נזדמן לי לומר שאל לנו להניח שהתמונות המנטליות שלנו מנותקות מהמציאות והן רק מייצגות משהו אשר מנותק מהמציאות. השקפה זו לעולם לא תוכל להיות נקודת-מוצא לתורת הכרה. אכן, הנחה זו חוסמת את הגישה לאיזושהי מציאות, כי אז האדם יוכל להאמין שאנו חיים רק בתמונות מנטליות ולכן מתקרבים למציאות רק בהנחות אשר מבוססות על אותן תמונות מנטליות, כלומר זוהי דרך לא-מציאותית. לחלופין, על האדם לבדוק האם התמונה המנטלית אמיתית היא או שהיא עולה מתוך דעה מעוצבת מראש.

אדוארד פון הרטמן השיב שנקודה זו אינה נתונה למחלוקת וברור מתוך הגדרת המונח **תמונות מנטליות** שהן אינן כוללות שום מציאות. כאשר שמעתי תשובה זו, צינה ורעד אחזו בנפשי – להגדיר מונחים כנקודת-מוצא רצינית לתפיסת-חיים! נוכחתי לדעת כמה רחוקה הייתה השקפתי מהפילוסופיה של בני דורי. בעודי יושב ברכבת וממשיך את מסעי, חשבתי על הביקור הזה, שבכל זאת היה בעל ערך עבורי ושוב חשתי צינה פנימית. ביקור זה השפיע עליי במשך זמן רב.

24

מלבד ביקורי אצל אדוארד פון הרטמן, הרי שהחנניות הקצרות שעשיתי בברלין ובמינכן במהלך מסעי דרך גרמניה לאחר שהייתי בווימאר, הוקדשו לאמנות שמקומות אלה הציעו. באותו זמן, הרגשתי שאופקיי בתחום זה מתרחבים והם העשירו במיוחד את חיי-נפשי. לכן, מסע ראשון מתמשך זה היה בעל חשיבות מרחיקת-לכת בהתפתחות השגותיי בתחום האמנות. מלוא רשמים שוקקי-חיים חיו בפנימיותי כאשר שהיתי שבועות ספורים ב-Salzkammergut אצל המשפחה שאת בניה לימדתי במשך שנים רבות.

שוב היה עליי לעבוד כמורה פרטי ורצייתי להמשיך לעסוק בעבודה זו, כי הצבתי לעצמי יעד לקדם את הנער שחינוכו הופקד בידיי שנים ספורות לפני לכן ושאת נפשו הרדומה לחלוטין הצלחתי לעורר.

לאחר חזרתי לוינה, יכולתי להיפגש לעתים קרובות עם קבוצת אנשים אשר התלכדו סביב אישה שהאופי התיאוסופי והמיסטי של נפשה עשה רושם עמוק על חברי הקבוצה. השעות שזכיתי לבלות בביתה של אישה זו, מרי לנג,¹¹⁴ היו חשובות עבורי עד לאין ערוך. תפיסת-החיים הרצינית של מרי לנג והרגש שלה כלפי החיים באו לידי ביטוי באצילות ובקסם של דבריה. בשפה מלודית ומרשימה, היא ביטאה חוויות נפשיות עמוקות ביותר. חיים של מאבקים פנימיים קשים עם עצמה ועם העולם יכלו למצוא פתרון (אמנם לא שלם) רק על-ידי חיפוש מיסטי. לכן, היה זה אך טבעי שהיא הייתה הנפש של קבוצת מחפשים מיסטיים. התיאוסופיה, אשר נחנכה על-ידי ה.פ. בלבטסקי בסוף המאה התשע-עשרה, חזרה לקבוצה זו. פרנץ הרטמן, שהיה מפורסם מאוד בשל עבודותיו התיאוסופיות הרבות ויחסיו עם ה.פ. בלבטסקי, גם הביא את התיאוסופיה שלו לקבוצה הזאת. מרי לנג קלטה הרבה מתיאוסופיה זו. המשמעות שהיא מצאה בה נראתה תואמת לתכונות נפשה בצורות רבות. עם זאת, מה שהיא קיבלה במובן זה, הגיע אליה רק מבחוץ. בפנימיותה היה לה מטען של ידיעה מיסטית שכתוצאה מניסיונות חיים קשים עלה אל התודעה באורח יסודי ביותר.

---

¹¹⁴ מרי לנג (1858-1934), Marie Lang, יחד עם בעלה, ד"ר אדמונד לנג, פרנץ הרטמן, פדרריך אקשטיין ואחרים, הקימו קבוצת לימוד תיאוסופית, אותה רודולף שטיינר פגש בשנת 1888.

תמונה 15. רוזה מיירדר, מרי לנג

הארכיטקטים, הסופרים ואנשים אחרים שפגשתי בביתה של מרי לנג, כמעט ולא התעניינו בתיאוסופיה שפרנץ הרטמן העביר להם אלמלא מרי לנג הייתה משתתפת. בוודאות, גם אני לא הייתי מתעניין בזה.

כל הגישה כלפי עולם הרוח כפי שהוצגה בכתביו של פרנץ הרטמן הייתה מנוגדת בתכלית לגישתי שלי. לא יכולתי לזקוף לזכותה כנות פנימית. פחות התעניינתי בתוכנה מאשר בדרך השפעתה על אותם אנשים שהיו בעצם, מחפשים אמיתיים.

דרך מרי לנג פגשתי את רוזה מיירדר,¹¹⁵ אשר הייתה ידידתה. רוזה מיירדר הייתה מאותם בני-אדם שהערכתי הערכה רבה ואחר התפתחותם עקבתי בעניין רב. קל לדמיין שמה שיש לי לומר כאן לא ימצא חן בעיניה במיוחד; בכל זאת, זה מבטא את רגשותיי ביחס למה שנכנס אל חיי דרכה.

---

¹¹⁵ רוזה מיירדר (1858-1938), Rosa Mayreder, סופרת וציירת וינאית. היא הייתה שקועה מאוד בקידום זכויות האישה באוסטריה ומסביב לעולם. הידידות בין מיירדר ורודולף שטיינר נוצרה בעקבות מכתב שמרי לנג כתבה לרוזה מיירדר (11 במרץ 1890). במכתב זה מרי לנג דיברה בהתלהבות על רודולף שטיינר והציעה לארגן פגישה ביניהם.

באותה תקופה, אף לא אחד מכתביה ראה אור; מאוחר יותר, הם השאירו, ובצדק, רושם עמוק על אנשים רבים וללא ספק היו נותנים לה מקום נכבד בספרות. אך מה שמתגלה בכתבים הללו חי ברוזה מיירדר בתבנית ביטוי רוחית, עליה צריך הייתי להגיב בסימפטיה עזה ביותר. אישה זו הרשימה אותי כבעלת כשרונות נפשיים, שבאינטראקציה הרמונית יצרו ביטוי נאמן של האנושי האמיתי. היה בה צרוף של כשרים אמנותיים רבים עם יכולת התבוננות מעמיקה. ציוריה חשפו את התפתחותה הפנימית וכן את התעמקותה המסורה לעולם החיצוני. הסיפורים שהיא הוציאה לאור בתחילת הקריירה הספרותית שלה מציגים הרמוניה מושלמת של מאבקים אישיים והתבוננויות אובייקטיביות לחלוטין. בעבודותיה המאוחרות יותר, מאפיין זה התבלט יותר ויותר. זה הגיע לשיא בעבודה מאוחרת יותר, אשר יצאה לאור בשני כרכים, *ביקורת על הנשיות*.¹¹⁶ אני חושב שהשעות הרבות שביליתי במחיצתה של רוזה מיירדר במהלך שנות החיפושים והמאבקים הפנימיים שלה, הועילו רבות לחיי.

שוב, הנני מביט לאחור על אחת ממערכות היחסים אשר התעלטה מעבר לאינטלקט ופיתחה חיים נמרצים ובמובן מסוים בלתי-תלויים בו לחלוטין. שכן השקפת-העולם שלי, ועוד יותר, נטיית לבי לא היו זהות לאלה של רוזה מיירדר. הדרך שבה אני חווה את הרוחי מתוך הקיים לא הייתה יכולה להתקבל על-ידי המדעים הרגילים. על בסיס המדע, היא מנסה לגבש אידיאות אשר מאפשרות התפתחות מלאה של האישיות האנושית בלי לתת שום תפקיד לידיעה מעולם רוחי טהור בהתפתחות זו. כתוצאה מכך, מה שמהווה עבורי צורך מוחלט בכיוון זה הינו חסר-משמעות עבורה. היא שקועה לחלוטין בצורכי הפרט האנושי ומתעלמת מהכוחות הרוחיים אשר פועלים באותו פרט.

---

¹¹⁶ יצא לאור בשנת 1905.

על-פי גישה זו, היא ביצעה את החשיפה המשמעותית ביותר, עד היום, של הטבע הנשי וצרכי החיים של האישה.

גם רוזה מיירדר לא הייתה שבעת-רצון מיחסי לאמנות. לדעתה, לא הבנתי נכון את מהות האמנות, בה בשעה שלמעשה השתדלתי להבין את המהות האמיתית של האמנות דרך התנסויות הפנימית ברוח. היא חשבה שכשלתי לחדור במידה מספקת אל גילוי של העולם הפיסי וכתוצאה מכך לא הגעתי למהותה האמיתית של האמנות, אלא למעשה השתדלתי להגיע למהות העמוקה ביותר של הצורות המוחשות. כל זה לא גרע כלל מהתעניינותי הידידותית והעמוקה ברוזה מיירדר, אשר התעוררה בי בתקופה בה הייתי חב לה חלק משעוטי המשמעותיות ביותר בחיי; אכן, התעניינותי לא פחתה עד עצם היום הזה.

לעתים קרובות, נפלה בחלקי הזכות ליטול חלק בשיחות בביתה של רוזה מיירדר, שבו התכנסו אנשים רציניים. חברה הקרוב, הוגו וולף,¹¹⁷ ישב שם בשקט, למראית-עין שקוע יותר בהתבוננות-עצמית מאשר קשוב למה שהתרחש סביבו. אך, אף על פי שדיבר מעט, הקשיבו לו בדריכות כאשר דיבר. מה שהוא חווה היה קשור באורח מסתורי לאלה אשר התאספו סביבו. הייתי קשור עמוקות והתחבבתי על בעלה של רוזה מיירדר, קרל מיירדר,¹¹⁸

---

¹¹⁷ הוגו פיליפ ג'ייקוב וולף Hugo Philipp Jakob Wolf (1903-1860) התקבל לקונסרבטוריון של וינה, אך הודח ממנו בשנת 1877 בגלל התנהגותו הסוערת כלפי פרופסורים מסיימים. בשנת 1875 פגש בריצ'רד ווגנר שעודד אותו לכתוב מוזיקה. וולף גילה כישרון עצום בהלחנת שירים והוא ערך מוזיקה עבור משוררים גרמניים ואוסטריים. הוא כתב כ-300 שירים.

¹¹⁸ קרל מיירדר Karl Mayreder (1935-1856) למד ארכיטקטורה ב- Technische Hochschule, בו הפך מאוחר יותר פרופסור לארכיטקטורה. בשנת 1881 נישא לרוזה מיירדר. הוא היה ארכיטקט בוינה יחד עם אחיו יוליוס. בין הפרויקטים שתכנן והשלים נמנים ה- Kreuzherrenhof (עם יוליוס, וינה, 1898), ארמון Isbary (וינה, 1900), ה- Mausoleum Borgfelt (וינה, 1904), ושדרות Haus (למברג, 1909). רודולף שטיינר העריך עמוקות את קרל מיירדר, כפי שמכתביו מעידים.

ישות אנושית אצילה ואמן. הדבר היה נכון גם לגבי אחיו, יוליוס מיירדר,¹¹⁹ שהיה כה נלהב ביחס לאמנות. מרי לנג וקבוצת ידידיה, וכן פרידריך אקשטיין,¹²⁰ אשר היו באותה תקופה קשורים לזרם הרוחי ולהשקפת-העולם התיאוסופית, היו נוכחים שם לעתים קרובות.

באותה תקופה, ספרי חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות קיבל תבנית מוגדרת יותר ויותר בתוך נפשי. בעוד הספר תפס צורה, שוחחתי עליו בעיקר עם רוזה מיירדר. היא הקלה עליי בחלק מן הבדידות הפנימית שחוויתי. היא שאפה לתפיסת האישיות האנושית המצויה בסמוך, ואני – לקראת התגלות העולם שאישיות זו עשויה למצוא במעמקי הנפש על-ידי פקחת העין הרוחית. היו גשרים רבים בין שני היעדים הללו ולעתים קרובות נזכרתי בחיי המאוחרים יותר תוך כדי הכרת-תודה בהתנסות זו או אחרת, למשל טיול ביערות האלפים הנפלאים, שבמהלכו שוחחנו, רוזה מיירדר ואנוכי, על משמעותה האמיתית של החירות האנושית.

---

¹¹⁹ יוליוס מיירדר (1911-1860) Julius Mayreder היה ארכיטקט. בין הפרויקטים שלו נמנים ה-Schuckertwerke שבוניה, מלון Fortino ב-Grado, ה-Danubius Textilwerke ב-Pressburg, וה-Haus zum Herrnhuter בוינה.

¹²⁰ פרידריך אקשטיין (1939-1861) Friedrich Eckstein. רודולף שטיינר פנה אליו במכתבים ב- Dear Eck והם נשאו ידידים לאורך השנים. במרץ 1925, חודש מותו של רודולף שטיינר, אקשטיין שלח לו עותק של ספרו זכרונות של אנטון ברוקנר. בדף הכותרת, כתב אקשטיין הקדשה ידידותית לרודולף שטיינר, בהזכירו את הימים המשותפים בהם ערכו יחדיו מחקר רוחי.

קרקע פורה

ויימאר, 1890 – 1897

25

בהיטי לאחור על נתיב חיי, מופיעים שלושת העשורים הראשונים כפרק שלם בפני עצמו. בתום תקופה זו, עברתי לויימאר למשך כמעט שבע שנים לעבודה בארכיוני גיתה-שילר.¹²¹ את התקופה שביליתי בווינה בין מסעי לויימאר (שכבר תואר) והשתקעותי, אני רואה כתקופה שבה כל אשר שאפתי אליו בפנימיותי הגיע למסקנה מסוימת. המאמצים בהכנת הספר *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של חירות התבססו על המסקנות הללו.

האידיאות שבהן השתמשתי כדי לבטא את השקפותי היו מיוחסות באופן ממשי לעובדה שעבורי העולם החושי לא היווה מציאות אמיתית. בכתבים ובמאמרים שפרסמתי באותה תקופה, הדגשתי בקביעות שהנפש האנושית מתגלית כמציאות אמיתית בהיותה עסוקה לא בחשיבה אשר שאובה מהעולם החושי, אלא בהיותה עסוקה בפעילות החופשית של החשיבה אשר מצויה מעבר לתפיסות חושיות. הצגתי חשיבה 'בלתי-תלויה בחושים' זו כדבר שבו משתמשת הנפש האנושית כדי להתייצב בתוך הישות הרוחית של העולם.

¹²¹ בשנת 1890, רודולף שטיינר היה באופן רשמי עובד מן המניין בארכיוני גיתה-שילר בוויימאר ובכך סיים את שהותו באוסטריה לשארית חייו.

אולם, טענתי בחוזקה שבני-אדם בעודם חיים בחשיבה בלתי-תלויה בחושים, הרי למעשה הם מוצאים את עצמם מתוך תודעה ביסודות הרוחיים של הוויית-הקיום. עבורי, לא הייתה שום משמעות לדיבורים על גבולות לידע; **לדעת** פירושו של דבר היה לגלות מחדש את המשמעות הרוחית אשר נחוות על-ידי הנפש בעולם הגלוי-לעין. הדיבורים על גבול לידע נראו לי כהודאה בכך שהמציאות האמיתית אינה נחוות באופן רוחי בנפש, וכתוצאה מכך אינה נתונה לגילוי בעולם הגלוי-לעין.

תמונה 16. ארכיוני גיתה-שילר

דאגתי העיקרית ביחס לתובנות שלי הייתה להפריך את התיאוריה שיש גבולות לידע. רציתי לסלק אותו נתיב לידע המביט בעולם החושי ואז רוצה לפרוץ דרכו אל המציאות האמיתית. רציתי להראות שהמציאות האמיתית ניתנת להשגה, **לא** על-ידי פריצת דרך לכיוון **החיצוני**, אלא על-ידי השתקעות עמוקה יותר בהוויה הפנימית של האדם. אלה המבקשים לפרוץ דרך לכיוון החיצוני ונוכחים לדעת שדבר זה בלתי-אפשרי, הם המדברים על גבולות לידע. אולם, הסיבה שהדבר בלתי-אפשרי אינה נעוצה במגבלת כושר האדם לידע, אלא בעובדה שהאדם מבקש אחר משהו שלא יתכן, כפי שניתן להיווכח

באמצעות חשיבה עצמית מתאימה. הניסיון לחדור יותר פנימה אל תוך העולם החושי פשוט ממשיך את הפיסי, אם ניתן להתבטא כך, מעבר לחושי. הדבר דומה למישהו שחי באשלייה ומנסה למצוא את הסיבה לאשלייה באשליות נוספות.

ההגיון בהצגת דבריי הוא כדלהלן: בני-אדם מתמודדים עם העולם באמצעות כוח ההכרה, אותו הם מפתחים במהלך חייהם הארציים מן הלידה ואילך. תחילה הם רוכשים מושג על המציאות הפיסית. אולם, זו מהווה אך ורק עמדת תצפית מרוחקת לידע. המשגה זו עדיין אינה מגלה את כל המצוי בעולם. לעולם יש ממשות פנימית חיה, אלא שבני-האדם אינם מגיעים באופן מיידי אל אותה ממשות חיה, הם נשארים קרובים אליה. היות שהם, עם ישותם, טרם ניצבו מול העולם, הם יוצרים תמונה של עולם ללא ישות. תמונת העולם שהם יוצרים היא למעשה אשלייה. כאשר אנו חשים את העולם באמצעות חושינו, אנו רואים אשלייה. אולם, כאשר אנו מוסיפים חשיבה חופשית מהחוששים – מתוך הישות הפנימית שלנו – אל חישת החוששים, או אז האשלייה הופכת לחדורה בממשות וחדלה להיות אשלייה. אז רוח אנוש חווה את עצמה בתוכנו ופוגשת את הרוח בעולם, כשהיא אינה מסתרת עוד **מאחורי העולם הפיסי, אלא אורגת וחייה בתוכו.**

חשבתי שמציאת הרוח בעולם לא הייתה עניין של מחשבה לוגית או כהמשכה של חישת פיסית, אלא כדבר הנובע ועולה כשאנו עוברים מקליטה חושית אל התנסות של חשיבה שאינה תלויה בחוששים.

בשנת 1888 כתבתי דברי פתיחה לכרך השני של כתביו המדעיים של גיתה אותם ערכתי. הדברים היו חדורים בהשקפות הבאות:

מי שמעניק לחשיבה את הכושר לראות מעבר לחוששים, עליו להכיר בכך שאובייקטים קיימים מעבר למציאות הפיסית. אלא שאובייקטים אלה הם **אידיאות**. ברגע בו החשיבה אוזחת

באידיאה, הרי שהיא מתמזגת עם היסוד הראשיתי של הקיום; זה הפועל כלפי חוץ, נכנס אל רוח האדם: הישות האנושית מתאחדת עם ממשות אובייקטיבית בעוצמה הגבוהה ביותר. **היות מודע לאידיאה שבתוך הממשות היא השלמות האמיתית של הישות האנושית.**

הקשר של החשיבה לאידיאות זהה לקשר שיש לעין לאור ולאוזן לצליל. **היא איבר התפיסה.**

באותו זמן, כוונתי הייתה באמת להראות שהישות בעולם החושי היא רוח ולא לתאר את העולם הרוחי כפי שהוא מופיע כאשר חשיבה שללא-תלות-בחושים מתקדמת אל מעבר להתנסותה שלה לקלוט את הרוח. כוונתי הייתה לבטא שהטבע הוא למעשה רוחי. דבר זה נעשה כי ייעודי הוביל אותי להתמודדות עם תורות אפיסטמולוגיות מודרניות. אלה מניחות שהטבע משולל רוח ולכן הן רואות צורך להוכיח באיזו מידה בני-אדם צודקים כאשר הם מעצבים ברוחם תמונה רוחית של הטבע. רציתי להציב תורת הכרה שונה לחלוטין אל מול אותה השקפה. כוונתי הייתה להראות **שבחשיבה האדם אינו יוצר תמונות 'אודות' העולם** כאשר הן מחוצה לו, אלא **שתהליך הכרה הוא התנסות.** בידיעה, האדם מצוי בתוך מהותם של הדברים.

יתירה מזאת, ייעודי הוביל אותי גם לחבר את השקפותיי לאלו של גיתה. זה נתן לי הזדמנויות רבות להראות שהעולם החיצוני רוחי הוא. גיתה עצמו שאף אלי תפיסת-עולם אשר מאשרת את קיום הרוח, אולם השקפותיו לא השאירו שום פתח שיאפשר לדבר באופן זהה על העולם הרוחי הטהור; גיתה לא פיתח את השקפתו הרוחית על הטבע מעבר להתבוננות מישירה אל הרוח.

היה לי גם עניין בביטוי רעיון החירות. כאשר אנו פועלים מתוך אינסטינקטים, יצרים, תשוקות וכן הלאה, איננו חופשיים. דחפים הופכים אז

מודעים בתוכנו, כפי שקורה להתרשמויות חושיות, וקובעים את פעולותינו. זו אינה פעולה של ה'אני' האמיתי, אלא פעולה במישור שבו ה'אני' האמיתי כלל לא מגלה את עצמו. דרך פעולות מסוג זה איננו מגלים עוד את עצמנו כישויות אנוש, כפי שהעולם הפיסי מגלה את ישותו דרך התבוננות חושית גרידא.

העולם החושי אינו באמת משלה, אלא שהישות האנושית עושה אותו כזה. כישויות אנוש, יכולים להיות לנו דחפים, תשוקות וכן הלאה, אשר דומים להתרשמויות חושיות, מהותיים כמו אשליות דרך פעולותינו. בדרך זו, אנו מאפשרים לאשליה לפעול בתוכנו במקום שאנחנו נפעל; אנו מאפשרים פעולה ללא רוח. רוחך פועלת ברגע בו מוצא הינך אימפולס לפעולה שהוא אינטואיציה מוסרית בתחום החשיבה שללא-תלות-בחושים. אז, אתה פועל, ולא משהו אחר. או אז, האדם הוא ישות חופשית, הפועל מתוך 'אני' אמיתי.

רציתי להראות שכל מי שדוחה את החשיבה שללא-תלות-בחושים כהיבט רוחי לגמרי של הישות האנושית באדם, לא יבין חירות מהי, וחירות זו מובנת מיד ברגע בו מהות החשיבה שללא-תלות-בחושים מובנת.

שוב, ביחס למושג החירות לא התכוונתי כל-כך להציג עולם רוחי לגמרי שבו אנו מתנסים באינטואיציות מוסריות, אלא יותר להדגיש את המאפיין הרוחי של האינטואיציות הללו. אילו הייתה זו דאגתי העיקרית, כי אז הייתי פותח כך את הפרק אימגינציה מוסרית (פרק 12 בספר חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות):

בני-אדם בעלי רוח חופשית פועלים על-פי דחפיהם – כלומר, על-פי אינטואיציות אשר נחוות מחוץ להוויית-קיום פיסית בעולם רוחי לגמרי, מעבר למודעותה של תודעה רגילה.

אך באותו זמן כוונתי הייתה רק לאפיין את הטבע הרוחני לגמרי של האינטואיציות המוסריות. כתוצאה מכך, הצבעתי על קיומן בתוך כלל עולם האידיאות האנושי וכך אמרתי:

בני-אדם בעלי רוח **הופשית** פועלים על-פי דחפיהם – כלומר, מתוך אינטואיציות אשר נבחרות על-ידי החשיבה מתוך כלל עולם האידיאות שלהם.

אדם שאינו מפנה את מבטו לעולם רוחי לגמרי ואינו יכול לכתוב את המשפט הראשון דלעיל, לא יהיה גם מסוגל לטעון את המשפט השני. אלא שבספר *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות* יש פסקאות רבות אשר מכוונות למשפט הראשון. למשל:

השלב הגבוה ביותר של חיי-הפרט הוא השלב של החשיבה המושגית בלי התייחסות לתוכן התרשמתי מסוים. אנו קובעים את תוכנו של מושג באמצעות אינטואיציה טהורה מתוך ספירת המושגים. מושג כזה אינו כולל בהתחלה התייחסות כלשהי לרשמים מסוימים.¹²²

זה מתייחס לרשמים חושיים. אילו היה בכוונתי אז לתאר את העולם הרוחי ולא רק את הטבע הרוחי של אינטואיציות מוסריות, כי אז הייתי לוקח בחשבון את הניגוד שבין תפיסה חושית ותפיסה רוחית. אלא שדאגתי היחידה הייתה להדגיש את הטבע הלא-פיסי של אינטואיציות מוסריות.

זה היה הכיוון של עולם האידיאות שלי בשנה השלושים של חיי, שכן אז תם הפרק הראשון של חיי. עזבתי את וינה ועברתי לויימאר.

---

¹²² חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות, פרק 9 – האידיאה של החירות.

עם סיום הפרק הראשון של חיי, חשתי צורך פנימי להבהיר לעצמי היבטים מסוימים של הנפש האנושית. היבט אחד היה המיסטיקה. מצאתי, עם נטייתי המוגדרת, שקשה היה למצוא קשר כלשהו למיסטיקה כפי שזה הופיע בפני עין נפשי בתקופות השונות של האבולוציה הרוחית של האנושות – בתבונה המזרחית, בניאו-אפלטוניזם, בנצרות של ימי-הביניים ובקבלה.

נראה היה לי שלא עלה בידי המיסטיקן להסתדר עם עולם האידיאות, שעבורי, הרוח מתגלה בו. נראה שאין רוחניות אמיתית בתשוקה להגשמה פנימית אשר זורקת את עולם האידיאות לתוך חיי-נפש מרוקנים מאידיאות. בדרך כזאת לא יכולתי לראות נתיב אל האור, אלא רק אל חשיכה רוחית. להתרחק מאידיאות בניסיון להשיג ממשות רוחית נראה כליקוי בהכרה, כי אף על פי שהממשות הרוחית אינה למעשה אורגת בהן ישירות, הרי שרק באמצעות אידיאות שאפשר להתנסות בממשות זו.

עם זאת, נמשכתי להיבט אחד של השאיפה המיסטית – **הטבע** של התנסות מיסטית פנימית. המיסטיקנים שואפים להתאחד פנימית עם מקורותיה של הוויית-הקיום האנושית, ולא רק לפתח עליהם תיאוריה כאילו הם משהו חיצוני. אך, ראיתי בבהירות שאפשר להגיע אל אותה תכונה של התנסות פנימית תוך כדי השתקעות בעומקי הנפש **מלווה** בתוכן מלא וצלול של אידיאות, במקום להסיר תוכן זה באמצעות מדיטציה. רציתי לשאת את האור של עולם האידיאות אל תוך חמימותה של התנסות פנימית. המיסטיקנים נראים כאלה שאינם מסוגלים לראות את הרוח באידיאות, ולכן אידיאות מקררות אותם בפנימם. הקור שהמיסטיקנים חווים בהקשר לאידיאות דוחף אותם לנסות לחמם את הנפש דווקא על-ידי הימנעות מאידיאות.

חוויתי בדיוק את ההיפך; חום שטף את חיי הפנימיים כאשר גיבשתי את התנסותי בעולם הרוח שבהתחלה לא הייתה ברורה, לתוך אידיאות מוגדרות וברורות. לעתים קרובות, חשבתי על הדרך שבה המיסטיקנים כשלו לחלוטין בהבנת החמימות והאינטימיות של הנפש, אותן אפשר לחוות תוך כדי התמזגות פנימית עם אידיאות חדורות ברוח. עבורי, התמזגות זו הייתה תמיד כמו התחברות אישית עם העולם הרוחי.

נראה שהמיסטיקה מחזקת ולא מחלישה את העמדה של התבוננות בטבע אשר נוטה למטריאליזם.¹²³ מטריאליסטים דוחים את העולם הרוחי כי הם אינם מכירים בקיומו או מפני שהם חושבים שהידיעה האנושית מתאימה אך ורק למה שנתפס באמצעות החושים. המטריאליסטים מציבים גבולות לידיעה בנקודה שבה החושים מגיעים לגבול השגתם. למיסטיקן ולמטריאליסט טיפוסיים יש אותם מושגים ביחס לידיעה אנושית אשר נרכשת באמצעות אידיאות. המיסטיקנים טוענים שהאידיאות אינן מגיעות לרוח וכתוצאה מכך ידיעה אנושית אשר נרכשת באמצעות אידיאות משאירה תמיד את האדם מחוץ לספירת הרוח. היות שמיסטיקנים בכל זאת חפצים להגיע לרוח, הם פונים לכיוון של התנסות פנימית אשר מרוקנת מאידיאות. לכן, המיסטיקנים מסכימים עם המטריאליסטים שידיעה אשר נרכשת באמצעות אידיאות מוגבלת למה שהינו פיס.

לחדור את המהות הפנימית של הנפש בלי אידיאות משמעו להיכנס רק לספירת הרגש. אז, מישהו עשוי לומר שמה שאנו בדרך-כלל מתכוונים אליו בנתיב ידיעני אינו יכול להוביל אל הרוח – וכדי להגיע לרוח, על האדם לעזוב

---

¹²³ ראה הרצאותיו של רודולף שטיינר שניתנו בברלין 20-23 בינואר 1914, *חשיבה אנושית וחשיבה קוסמית* (GA-151, הוצאת בדולח). שם הוא מדבר על השקפות-העולם השונות בפילוסופיה, אנתרופוסופיה, מיסטיקה ומטריאליזם.

את ספירת הידיעה ולהתעלות אל ספירת הרגש. מטריאליסטים יכולים להסכים עם השקפה מסוג זה כל עוד הם אינם רואים את כל מה שנאמר על הרוח כמשחק מילים דמיוני וחסר-משמעות. הם מתייחסים לאידיאות על תופעות פיסיות כבסיס המוצדק היחידי לידיעה, ומתייחסים לקשר מיסטי לרוח כמשהו אישי לחלוטין. זה נתפס כמשהו שלאדם תהיה או לא תהיה נטייה אליו, בהתאם לאופיו, וזה בוודאי משהו שלא ניתן לדבר עליו כפי שמדברים על 'ידיעה מוכרת'. השקפתם היא שהקשר של האדם לרוח הוא כולו עניין של 'תחושה סובייקטיבית'.

כאשר הצבתי זאת מול עיני רוחי, כוחות הנפש שלי התנגדו למיסטיקה בעוצמה גדולה יותר. עבורי, תפיסת הרוח בנפש הייתה 'מהימנה' הרבה יותר מאשר תפיסה באמצעות החושים. להציב גבולות לידע למרות התנסות נפשית שכזו, היה בלתי-אפשרי עבורי. דחיתי בתוקף את הנתיב לרוח אשר מבוסס רק על רגש. אף-על-פי-כן, חשתי שהקשר שלי לספירת הרוח היה בעל קרבה מרוחקת ל**טבע** ההתנסויות המיסטיות. חיפשתי איחוד עם הרוח באמצעות אידיאות אשר מוארות באור הרוח, בדיוק כפי שמיסטיקן חיפש איחוד עם משהו מרוקן מאידיאות. יכולתי אף לומר שתפיסתי הרוחית הייתה מבוססת על התנסות 'מיסטית' של אידיאות.

לא היה זה קשה עבורי להיות ברור ולהתגבר על מאבק פנימי זה. תפיסה אמיתית של הרוח מאירה את התחום בר-התוקף של האידיאות ומגדירה גבולות נכונים למרכיב האישי. כל מתבונן בספירה הרוחית יודע שהמרכיב האישי חדל להיות יעיל ברגע שישות הנפש נעשית לאיבר לתפיסה רוחית.

הקושי האמיתי היה למצוא דרכים שבהן אוכל לבטא בכתב את תפיסותיי הפנימיות. בלתי-אפשרי למצוא באופן מידי דרכים חדשות לביטוי התבוננויות שאינן מוכרות לקורא. יכולתי להשתמש באותן הגדרות רגילות

אשר נהוגות בתחום ההתבוננות בטבע, או לחלופין יכולתי להשתמש בהגדרות של מיסטיקנים אשר נראו מלוות בקשיים שבלתי-אפשרי להתגבר עליהם.

הסקתי שלתבניות-ביטוי מדעיות יש משמעות עשירה, אף על פי שהמשמעות הגויה מתוך המטריאליזם. ניסיתי לגבש אידיאות אשר תצבענה על הרוח בדיוק כפי שאידיאות מדעיות מתארות חומר. זה היה מאפשר לי לשמור על המאפיין של האידיאה אותו רציתי להעביר, אשר נראה בלתי-אפשרי עם הגדרות מיסטיות שאינן מצביעות על **מציאות אובייקטיבית מעבר לאדם**, אלא רק מתארות התנסויות סובייקטיביות באדם. רציתי להימנע מתיאור ההתנסויות האנושיות ולהראות כיצד עולם רוחי מתגלה בישות האנושית באמצעות איברי-תפיסה רוחיים.

מתוך יסודות אלו, האידיאות יצרו את אשר הוביל אותי אל ספרי *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות*. בנסחי אידיאות אלה, לא רציתי שאימפולס מיסטי ישלוט בי. אך, היה ברור שההתנסות המוחלטת של מה שיש לגלות באמצעות אידיאות מוכרחה לשאת את אותו מאפיין בתמצית הנפש כפי שהיא נושאת בתפיסה הפנימית של המיסטיקן. יחד עם זאת, קיים הבדל: בנתיב שתיארתי, ישויות אנוש נכנעות לעולם הרוחי החיצוני ומבטאות אותו בפנימיותן, בעוד שהמיסטיקנים משפרים את החיים של ישותם הפנימית, ובכך מחסלים את התבנית האמיתית של הרוח האובייקטיבית.

27

לקח לי זמן רב להציג את האידיאות המדעיות של גיתה בהקדמה לספרות הלאומית הגרמנית של קירשנר. התחלתי בזה בראשית שנות השמונים של המאה התשע-עשרה ועדיין לא סיימתי כאשר עברתי מוינה לויימאר כדי

להתחיל את הפרק השני של חיי. זה נבע מהקושי שתיארתי ביחס לתבניות התבטאות מדעיות ומיסטיות.

בעודי מחפש אחר התבנית המושגית המתאימה לבטא את עמדתו של גיתה ביחס למדעי הטבע, היה עליי גם להתקדם בניסוח התנסויותי הרוחיות בהתבונני בתהליכי טבע. כתוצאה מכך, נהדפתי ללא הרף מגיתה לכיוון הצגת השקפת-העולם שלי וחזרה, כך שיכולתי להסביר טוב יותר את מחשבותיו באמצעות מחשבותיי. חשתי שההיבט היסודי בגישתו של גיתה היה דחייתו של מחשבה תיאורטית גרידא, ברת-סקירה, בניגוד להכרת העושר העצום של המציאות החיה. בתארו את התצורות הרבגוניות של צמחים ובעלי-חיים, הופך גיתה לרציונליסטי. כדי להבין תופעה מטאורולוגית או המבנה הגיאולוגי של האדמה, הוא ניסה למצוא אידיאות אשר יגלו את תהליך ההתהוות של הטבע. אך, האידיאות שלו לא היו מופשטות; הן היו תמונות אשר חיו בנפשו כמו מחשבות.

כאשר התייחסתי למה שגיתה הציג כתמונות בעבודותיו על מדעי הטבע, נתקלתי במשהו שסיפק אותי עמוק בתוככי נפשי. האמנתי שיכולתי לראות תהליכים בטבע, כפי שהשתקפו ברוח האדם, מוצגים בדיוקנות **בתוכן** אותן **תמונות-מחשבה**, אילו פותחו הלאה. היה לי ברור שיש להעלות את החשיבה אשר שלטת במדעי הטבע לחשיבה גיתהאנית זו.

בכל אופן, ביחס להבנתו של גיתה את הטבע, מה היה הקשר של תמונות-המחשבה שלו לממשות הרוחית עצמה? לתמונות-מחשבה יש תוקף רק כאשר הן מצביעות על ממשות רוחית שמאחורי העולם הפיסי. אך, מתוך יראת-הכבוד שחש כלפי העושר העצום של הממשות, נמנע גיתה מלנסות לתאר את העולם הרוחי לאחר שהביא את ספירת החושים לתוך נפשו בצורה של תמונות אשר תואמות לרוח.

לכן, היה עליי להראות שלמרות שגיתה יכול היה להיות בפנימיותו בהתקדמו מידע פסי אלי ידיעה רוחית, איש לא היה יכול להבין כליל את חיי-הנפש של גיתה בלי להגיע רחוק יותר ממנו, בנושאו את ההכרה לרמה כזו שהאידיאות תובלנה למושג של עולם הרוח עצמו. גיתה שהיה ברוח כאשר דיבר על הטבע. הוא חשש שמא ייעשה מופשט אם יתקדם מהשתתפות פעילה בתוך הרוח לחיים במחשבות על היותו בתוכן. הוא רצה לחוש עצמו בתוך הרוח, אך לא רצה לחשוב על עצמו בתוך הרוח.

לעתים קרובות, חשתי לא נאמן לדרך החשיבה של גיתה בהציגי מחשבות על השקפת-העולם שלו. ביחס כמעט לכל פרט ופרט שהיה עליי לבאר בנוגע להשקפתו של גיתה, היה עליי לרכוש שוב ושוב מיומנות בשיטת הדיבור על גיתה על-פי דרכו שלו.

באמצעות חשיבתי, נאבקתי במשך שנה כדי להציג את האידיאות של גיתה על-ידי כך שפיתחתי ללא הרף שיטה שעמה אוכל להבינו טוב יותר. בהסתכלות לאחור, אני מבין שאני חב רבות לאותו מאבק אשר תרם להתפתחות התנסויותי הרוחיות בהכרה. היות שגורלי הביא לי את משימת גיתה כחלק מחיי, התפתחות זו הואטה במידה ניכרת. אחרת, הייתי ממשיך בהתנסויותי הרוחיות ומתאר אותן בדיוק כפי שהן הופיעו בפניי. תודעתי התרחבה במהירות-יתר לתוך עולם הרוח, אבל אז לא הרגשתי את הצורך לעמול קשה כדי לחדור את ישותי הפנימית.

לכן, משימת גיתה הובילה אותי לחוות את ההבדל בין מצב-נפש בו העולם הרוחי מגלה עצמו מתוך חסד, ומצב בו מפתחת הנפש, צעד אחר צעד, משיכה לרוח על-מנת להתייצב ברוחי של העולם לאחר שחוותה עצמה כרוח. רק בהשתתפות ממשית זו שאפשר לחוות באיזו אינטימיות יכולות רוח האדם ורוחניות העולם לצמוח יחדיו בנפש האנושית.

בעודי מפענח את עבודותיו של גיתה, הוא תמיד היה לצדי ברוח, מזהיר ומזכיר ללא הרף שמי שנחפז לאורך הנתיב הרוחי עשוי להגיע להתנסות מוגבלת של הרוח, אך להשאיר מאחור את מלאות החיים, דלה במהותה של המציאות.

בגלל הקשר שלי לעבודתו של גיתה, יכולתי להבחין בצורה חיה 'כיצד הקארמה פועלת בחיי אנוש'. קיימים שני היבטים של גורל אשר מתאחדים בחיי האדם. האחד עולה מתוך כמיהת הנפש ומוכוונת לעולם החיצוני; השני מתקרב לאדם מן העולם החיצוני. האימפולס הנפשי שלי היה מכוון להתנסות מודעת של הרוח, והחיים הרוחיים של העולם החיצוני הביאו אליי את משימת גיתה. היה עליי להביא להרמוניה את שני הזרמים הללו בתודעתי. עברתי את השנים האחרונות של הפרק הראשון של חיי, מצדיק את עצמי לסירוגין בעיני עצמי ובעיניו של גיתה.

בעבודת המחקר של הדוקטורט שלי, חוויתי בפנימיותי את המשימה שלקחתי על עצמי – כלומר, ליצור הבנה-עצמית של התודעה האנושית.¹²⁴ נוכחתי לדעת שאפשר להבין את האמת על העולם החיצוני רק על-ידי ראיית אותה ממשות אמיתית בתוך עצמיותנו.

את המפגש בין ממשותו של העולם החיצוני וממשותה של הנפש, כדי להכיר את התודעה, יש לקיים על-ידי פעילות רוחית פנימית ללא לאות; זה תמיד נכון כאשר אדם נעשה מודע לחירות הרצון והפעולה שלו. החירות קיימת כעובדה אובייקטיבית עבור תודעה לא-משוחדת; יחד עם זאת, היא מהווה תעלומה עבור ההבנה האנושית, כי מלכתחילה לא ניתנה לנו מודעות-עצמית לישותנו האמיתית, אלא עלינו להשיגה רק לאחר

---

¹²⁴ יסודותיה של תורת הכרה עם התייחסות מיוחדת לחינוך המדעי של פיכטה. הרצאה זו יצאה לאור כספר *אמת וידע*, GA-3, הוצאת בדולח.

הבנה-עצמית מודעת. רק לאחר הכנה מתאימה, יכולה החירות – האוצר הגדול ביותר של הישות האנושית – להיות מובנת.

ספרי חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות מבוסס על התנסות של הבנה-עצמית את התודעה האנושית. את החירות מיישמים ברציה; חווים ברגישה; מכירים בחשיבה. אלא שעל-מנת להשלים זאת, אין לאבד את החיים בחשיבה. בעודי עובד על ספרי חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות, בהציגי את מחשבותיי, דאגתי תמיד לשמור על התנסותי הפנימית ערה לחלוטין, אפילו במחשבות עצמן. דבר זה מעניק למחשבות את התכונה העל-טבעית של ראייה פנימית, אך גם הופך ראייה זו דומה לראייה פיסית. כאשר אדם מתקדם להתנסות פנימית זו, הוא אינו מוצא שום סתירה בין הכרת הטבע והכרת הרוח; נעשה לו נהיר שהכרת הרוח היא פשוט המשכיות, בשינוי צורה, של הכרת הטבע.

היות שזוה נראה לי אמת, כתבתי מאוחר יותר על דף הכותרת של הספר חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות: תוצאות של התבוננות פנימית על-פי שיטה של מדעי הטבע! אם דבקים באמת בשיטה של מדעי הטבע ביחס לרוח, הרי שהיא מובילה להכרה גם בספירה זו.

28

באותה תקופה מצאתי את אגדת הפיות של גיתה הנחש הירוק והחבצלת היפהפייה משמעותית מאוד והתעמקתי בה ביסודיות. היא מהווה את הפרק האחרון של עבודתו שיחות בין מהגרים גרמניים. היו פירושים רבים ל'סיפור-אגדה אפוף-סוד' זה, אך לא התעניינתי בשום פירוש של משמעותה. כל שרציתי היה לקבל אותה כיצירה אמנותית. תמיד הרגשתי לא נעים כאשר האימגינציה היוצרת של עבודה מסוימת הייתה נשחקת על-ידי שכלתנות.

ראיתי שיצירה פיוטית זו של גיתה עלתה מתוך שיחות והחלפת אידיאות בינו לבין שילר. במכתבים על החינוך לאסתטיקה של האדם, שילר היה בשלב הפילוסופי של התפתחותו. הבנה-עצמית של התודעה האנושית הייתה משימת נפש ששילר היה שקוע בה עמוקות. מצד אחד, הוא ראה את הנפש האנושית נתונה לתבונה פעילה. שילר חש שהנפש, בהיותה עסוקה בפעילות שכלית טהורה, אינה תלויה בטבע אשר נתון לתפיסה פיסית-חושית. עם זאת, הוא חש משהו לא משביע רצון בפעילות על-תחושתית זו. אמת, הנפש נמצאת 'ברוח' כאשר היא מתמסרת ל'לוגיקה החיונית' של התבונה; אך, בכניעה זו אין הנפש חופשית ואין היא חיה באורח רוחי בפנימיותה. הנפש נכנעת לתמונה מופשטת, מעורפלת של הרוח, אך אינה אורגת ואינה מחזיקה עצמה בחיים האמיתיים ובהוויית-קיומה של הרוח. מצד שני, שילר הבחין בכך שהנפש האנושית נכנעת גם לסוג מנוגד של פעילות, בה הנפש מוגבלת לגמרי על-ידי הטבע הגופני – עם רשמים ויצרים חושיים. במקרה זה, התמונות המעורפלות של הרוח אינן יעילות ומאבדות את כוחן; הנפש נכנעת לחוקי הטבע, שאינם מהווים את מהותה האמיתית של הנפש.

שילר הסיק שהאדם אינו 'ישות אנושית אמיתית' באף לא אחת מהפעילויות הללו. אך, אנו יכולים בעצמנו לחולל משהו שאינו נתון לא על-ידי הטבע וגם לא על-ידי הצללית השכלתנית של הרוח אשר עולה באופן בלתי-תלוי בפעילותנו. אנו יכולים להכניס תבונה בפעילותנו הפיסית, בנושאנו את הפיסי לרמה גבוהה יותר של תודעה, כך שיפעל כמו רוח. כך, אנו מפתחים תכונה פנימית שהיא אמצע הדרך בין צורך לוגי וצורך טבעי. עבור שילר, לחיות ביסוד האמנותי הוא אחד המאפיינים שלנו. הבנה אסתטית של העולם רואה את המוחש החושי באורח כזה שהיא מוצאת בו רוח. היא חיה בצללים אשר מושלכים על-ידי הרוח באמצעות פעילות יצירה או הנאה; היא מעניקה לרוח צורה חושית כך שהיא אינה עוד בעלת קיום מוצלל בלבד.

שנים לפני כן, מאבקו של שילר להגיע להשקפה על 'הישות האנושית האמיתית' משך את תשומת-לבי, וזה עלה במוחי שוב כאשר אגדת הפיות המסתורית של גיתה הייתה לחידה עבורי. ראיתי כיצד גיתה לקח את תיאורו של שילר על 'הישות האנושית האמיתית'. שאלה חיונית ניצבה עבור שניהם: כיצד מוצאת צללית רוח התגלות פיסית בנפש, וכיצד מפלס הטבע בגוף הפיסי את דרכו מעלה אל הרוח?

פתרונו של שילר היה מופשט מדי ופילוסופי בקושי עבור גיתה. אפשר לראות זאת בהתכתבות ביניהם וממה שידוע מהחילופים הרוחיים ביניהם. גיתה יצר תמונות מקסימות: הנחל אשר מפריד בין שני עולמות; אורות התעתועים המנסים לעבור מעולם אחד לאחר; ההקרבה העצמית של הנחש כדי לגשר בין שני העולמות; החבצלת היפהפייה שאלה אשר יכולים לראותה רק כשולטת ברוח 'מעבר' לנחל הם השוכנים ב'צד זה'; ועוד הרבה יותר. מול הפתרון הפילוסופי של שילר, מציב גיתה השקפה פיוטית בצורה של אגדת פיות. הוא חש שאם משתמשים בטיעונים פילוסופיים כדי לפתור את המסתורין של הנפש אשר זוהה על-ידי שילר, כי אז בחפשנו אחר ישותנו האמיתית, אנו מדולדלים באופן פנימי. גיתה רצה לגשת אל מסתורין זה באמצעות השפעת הרוח של התנסויות נפשיות.

התמונות הפיוטיות של גיתה מזכירות את האימגינציות שלעתים קרובות תוארו לפני זמנו של גיתה, על-ידי אלה שחיפשו נתיב אל הרוח. אנו מוצאים תמונה דומה של שלושת המלכים באגדת הפיות החתונה הכימית של כריסטיאן רונקרויץ. תמונות אחרות הן ההופעה מחדש של תמונות של הנתיב לידיעה. בכל אופן, גיתה הפך את אותן תמונות לאימגינציות יפות, אצילות ואמנותיות, בעוד שהתמונות אשר הופיעו קודם היו אמנותיות פחות.

באגדת הפיות שלו, הוביל גיתה את האימגינציה היוצרת סמוך מאוד לנקודה שבה הנפש הפנימית פוגשת את עולם הרוח. האמנתי שאפשר להגיע

להבנה עמוקה של הטבע מלא-הרגש של גיתה על-ידי התעמקות ביצירתו הפיוטית.

לא היה חשוב לי להסביר את אגדת הפיות; הדבר החשוב היה הדרך שבה הומרצתי פנימית תוך כדי עבודה זו. המרצות אלה המשיכו לפעול הלאה בחיי-נפשי עד שהדבר בא לידי ביטוי במחזות המיסטריות שכתבתי מאוחר יותר. בכל אופן, אגדת הפיות לא ממש עזרה לי בעבודתי על גיתה. נראה שגיתה התפתח אל מעבר להשקפת-עולמו כאשר חיבר את אותה יצירה, כאילו נכפתה על-ידי הכוח הפנימי של חיי-נפש מודעים-למחצה. זה גרם לי קושי רציני. למרות שזה לא סיפק אותי עוד, נאלצתי להמשיך בפירוש היצירה של גיתה עבור הספרות הלאומית הגרמנית של קירשנר, כפי שעשיתי לפני כן. נוכחתי לדעת שגיתה, בעודו כותב את אגדת הפיות, התבונן אל מעבר לנקודת הגבול כביכול, והשקיף על עולם הרוח. יתר על כן, כאשר הוא כותב מאוחר יותר על תהליכי טבע, הוא אינו לוקח בחשבון את מבטו החטוף על עולם הרוח. לכן, לא יכולתי להצדיק שימוש במבט חטוף זה כבסיס לפירוש יצירתו. גם אם לא רכשתי דבר תוך כדי עבודתי על גיתה, ככל שהשתקעתי באגדת הפיות חיי הפנימיים הומרצו מאוד. אגדת הפיות סיפקה לי חומר משמעותי למדיטציה, עליו חזרתי שוב ושוב. אגדת הפיות הייתה הכנה עבור העבודה שהתחלתי מאוחר יותר בווימאר.

במהלך אותה תקופה, היו לי חיי-חברה פעילים מאוד. לעתים קרובות, נפגשתי עם חברים ותיקים ואף על פי שהיו לי הזדמנויות ספורות לשוחח על העניינים עליהם מדבר אני כאן, קשרים נפשיים ורוחיים חזקים איחדו אותי עם חברים אלה. לעתים קרובות, אני נזכר בשיחות האינסופיות בבית-קפה

מפורסם ב-Michaelerplatz בווינה.¹²⁵ נזכרתי בהן במיוחד כאשר האימפריה האוסטרית התפוררה מיד לאחר מלחמת העולם. אפילו באותה תקופה, המצבים שהובילו לאותה התפוררות נראו בכל מקום. ברם, אז איש לא היה מוכן להודות בכך. לכל אחד היה רעיון איך לתקן בעיות, כל אחד לפי הלאום המסוים שלו או לפי נטייתו התרבותית. האידיאלים אשר מתעוררים בתקופות של גשוג מרוממים; הם טרגיים במידה שווה כאשר הם הופכים לניסיונות למנוע שקיעה. אידיאלים טרגיים כאלה בחשו בנפשותיהם של האנשים הנאורים ביותר בווינה ובאוסטריה כולה.

לעתים קרובות הרגזתי את אותם אידיאליסטים כאשר נפנפתי בהכרה שרכשתי תוך כדי לימוד מעמיק של תקופתו של גיתה – ההכרה שהתרבות המערבית הגיעה לרמה גבוהה והרמה של אותה התפתחות לא הייתה מקובלת. העידן המדעי שלנו, אשר משפיע הן על אינדיבידואלים והן על תרבויות שלמות, מצביע על שקיעה. בטרם יוכל להתקדם הלאה, נדרש אימפולס רוחי חדש לחלוטין. להמשיך במגמות הרוחיות שצעדו בהן עד כה יוביל אך ורק להיפך. גיתה מסמל את שיאה של אבולוציה מסוימת, את סיומה ולא את התחלתה. הוא אוסף את פירות ההתפתחות אשר הובילה עד אליו, והגיעה בו לשיא בצורה המושלמת ביותר. התקדמות, בכל אופן, אינה יכולה להימשך בלי מקורות הרבה יותר מקוריים של התנסות רוחית מאשר אלו אשר קיימים באותה התפתחות. זה היה הלך-הרוח שלי כאשר כתבתי את החלק האחרון של דבריי על גיתה.

---

¹²⁵ בית-קפה Griensteidl בפּינת ה-Herrengasse וה-Schauflergasse (1847-1897). רודולף שטיינר תיאר את בית-הקפה הזה כמרכז חיי הספרות האוסטריים והמקום בו כתב את *תורת הכרה*.

המשכתי לעסוק במחשבות כאלה כאשר התוודעתי לכתביו של ניטשה.¹²⁶ ספרו הראשון שקראתי היה מעבר לטוב ולרע.¹²⁷ כפי שקרה עם אחרים, נמשכתי אל השקפותיו וגם דחיתי אותן. היה לי קושי להגיע להבנה עם ניטשה; אהבתי את סגנונו ואת אומץ לבו, אך לא אהבתי את הדרך בה ניגש לשאלות הרציניות ביותר, בלי להשתקע בהן תחילה בהתנסות רוחית של הנפש. בכל אופן, נראה שהרבה ממה שהיה לניטשה לומר היה קרוב בצורה אינטימית להתנסותי הרוחית. כתוצאה מכך, חשתי קרבה מסוימת למאבקו ועליי היה למצוא דרך לבטא יחס זה. עבורי, ניטשה היה אחת הדמויות הטרגיות ביותר של אותה תקופה. האמנתי שהנטייה התרבותית של העידן המדעי שלנו הייתה יכולה להסתיים רק בטרגדיה מסוג זה עבור נפשות אשר נטו להיות רגישות ובעלות כושר-הבחנה. אלו היו רגשותיי במשך שנותיי האחרונות בוינה.

29

לפני תום הפרק הראשון של חיי הייתה לי הזדמנות לבקר בבודפשט ובטרנסילבניה.¹²⁸ הבחור הצעיר מטרנסילבניה שהזכרתי, אשר נשאר חבר נאמן לאורך כל אותן שנים, הציג אותי בפני חבריו מטרנסילבניה אשר התגוררו בוינה. כתוצאה מכך, בנוסף לחוג החברתי הרחב שלי, היה לי חוג

---

¹²⁶ פרידריך ווילהלם ניטשה (1844-1900) Friedrich Wilhelm Nietzsche. מחקר מפורט והשוואתי בין חייהם של ניטשה ורודולף שטיינר מופיע בהקדמה של רודולף שטיינר לספרו פרידריך ניטשה: לוחם למען חירות.

¹²⁷ ניטשה כתב את רוב רובו של הספר הזה במהלך שהותו באיטליה והוא מייצג את המאמץ הראשון שלו להתמודד עם הנושא של מקור המוסריות. הוא יצא לאור בשנת 1896 כאשר ניטשה היה בן 42. התגובה הכללית לספר לא הייתה מחמיאה, אף על פי שהיסטוריון האמנות השוויצרי ג'ייקוב בורקרט והסופר הצרפתי היפוליט טיין כתבו עליו באהדה.

¹²⁸ ביקור זה היה במהלך הקיץ של שנת 1889.

חברים דומה עם הטרנסילבנים. ביניהם היו האדון והגברת בריטנשטיין,¹²⁹ שבאותו זמן היו ידידים קרובים וכך נשארו. במשך תקופה ארוכה הם היו מראשי החברה האנתרופוסופית בווינה.

אותה ידידות עם הטרנסילבנים הובילה אותי לביקור בבודפשט. עיר הבירה של הונגריה, אשר שונה כל-כך מוינה, עשתה עליי רושם עמוק. המסע מוינה לבודפשט התאפיין בנופים מקסימים, באנשים בעלי-מזג, מלאי-חיים ומוזיקה מלהיבה. במבט מבעד לחלון הרכבת, אפשר היה להתרשם שלטבע יש שירה מיוחדת, אלא שהלך-רוח רגיל זה בטבע, בקושי מבחינים בו אותם אנשים אשר נחפזים, מונעים על-ידי המוזיקה הפנימית העמוקה יותר שבלבם. וכאשר נכנסים לבודפשט, נכנסים גם לעולם אשר מגרה את ההתעניינות של אירופאים אחרים, אף על פי שזהו עולם אותו הם לעולם לא יבינו באופן מלא. זהו יסוד חשוך מתחת למשחק אורות ססגוני. עבורי, כל זה הסתכם בפסל של פרנץ דיק. ראשו של אותו אדם, אשר כונן את הונגריה של השנים 1867 עד 1918, ביטא רצון מחוספס, גאה ואמיץ. זה היה בלי ערמומיות, אך בקשיחות יסודית. למרות הסובייקטיביות, חשתי שהמשפט הבא היה נכון עבור כל הונגרי אמיתי: "אין חיים מחוץ להונגריה; ואם יש כאלה, – אין הם חיים".

בתור ילד אשר גדל ליד הגבול המערבי של הונגריה, ראיתי את ההשפעה שהייתה לאותו רצון מחוספס וגאה על הגרמנים. עתה, בלב לבה של הונגריה ראיתי כיצד מאפיין זה נטה לבודד את ההונגרים. עם תמימות מסוימת ועטוף בתהילה טבעית, אותו רצון עסוק בלגלות עצמו לעיניו הנסתרות של הטבע, אך לא לעיניהם הפקוחות של בני-אדם.

---

¹²⁹ פריץ בריטנשטיין (1915-1858) Fritz Breitenstein ואמילי בריטנשטיין (1860-1942) Amalie Breitenstein.

חצי שנה מאוחר יותר, בתקופת חג המולד, חבריי מטרנסילבניה ארגנו עבורי הרצאה בסיביו. נסעתי דרך המישורים הנרחבים שבמרכזם שוכנת העיר ארד, וכאשר עיניי נדדו על-פני אותם מישורים – פנורמה פתוחה, ללא גבולות – יכולתי לשמוע בפנימיותי את שיריו טעוני הערגה של לינאו. היה עליי לבלות את הלילה בכפר סמוך לגבול שבין הונגריה וטרנסילבניה. ישבתי כמחצית הלילה בלובי של האכסניה. מלבדי, היו רק גברים ספורים מסביב לשולחן קלפים; כל לאום בהונגריה וטרנסילבניה היה מיוצג והם שיחקו בלהט רב. כל מחצית שעה היו התפרצויות-זעם אשר התאספו כמו עננים של שדים לוחמנים מעל לשולחן, אשר גזלו מהם כל כבוד אנושי. איזה הבדלים בין מאפיינים לאומיים באו לידי ביטוי באותו להט!

הגעתי לסיביו ביום חג-המולד. שם הוצגתי בפני בריטים טרנסילבניים אשר חיו בקרב רומנים והונגרים. הם היו אנשים אצילים אשר באומץ-לב פעלו לשמירת המנהגים הלאומיים והתרבות שלהם, והם לא היו מוכנים להודות בכך שמאבקם היה חסר-תקווה. בתשוקתם להישאר נאמנים למורשתם, הם הקימו סוג של מצבת זיכרון לתרבותם ממאות קודמות, לפני שהועברה מזרחה. אלא שבגלות, זו הראתה סימנים של איבוד המגע עם העולם, וזה התגלה בכל מקום כעליצות מלאכותית. ביליתי תקופה נעימה עם הכמורה הגרמנית הפרוטסטנטית, עם המורים של בתי-הספר הגרמניים, ועם גרמנים אחרים אשר חיו בטרנסילבניה. לבי חש בחום בין אותם אנשים אשר בדאגם לדרכי עמם ובטיפוחם, פיתחו תרבות של לב אשר דיברה בעיקר אל הלב.

חום מלא-חיים זה מילא את נפשי בעטפנו את עצמנו בפרווה עבה, ויחד עם חברים ותיקים וחדשים נסענו במזחלת דרומה להרי הקרפטים (האלפים הטרנסילבניים). האוויר היה קר והשלג השמיע קול פיצוח תחת עומס

המזחלת. במרחקים, האלפים התנוססו כקיר שחור, הררי, מכוסה עצים; ככל שהתקרבונו, זה הפך לנוף הררי פראי, תלול, תכופות מאיים מאוד.

התנסותי המרכזית שם הייתה בזכותו של ידידי מזה זמן רב; הוא תמיד חשב על דרכים חדשות לוודע אותי טוב יותר לבריטי הטרנסילבני. באותו זמן, הוא עדיין חילק את זמנו בין וינה וסיביו וייסד שבועון בסיביו כדי לסייע בטיפוח הלאום הבריטי בטרנסילבניה. יוזמה זו הייתה אידיאליסטית לגמרי, אשר נלקחה ללא שום ניסיון מעשי. אף-על-פי-כן, מרבית האנשים אשר ייצגו את הבריטים עזרו. לאחר שבועות ספורים, יוזמה זו ירדה לטמיון. הגורל העניק לי התנסויות כמו מסע זה. התנסויות כאלה אפשרו לי לטפח את המודעות שלי לתופעות ולנסיבות חיצוניות, דבר שלא היה קל לי, בעוד שכל דבר רוחי היה מובן-מאליו עבורי.

עם התוגה שבזיכרונות שבתי לוינה. במהרה, הגיע לידיי הספר *רמברנדט כמחנך*, אשר קיבל שבחים רבים מכולם בגין 'שפע של תובנות רוחיות'.¹³⁰ בשיחות אשר התנהלו בכל מקום, זכה הספר תמיד לשבחים בגין 'האימפולס הרוחני החדש לחלוטין שלו'. זה הבהיר לי במיוחד עד כמה בודד הייתי עם השקפותיי הרוחיות בחיים התרבותיים של אותה תקופה.

התרשמותי מאותו ספר שזכה לשבחים רבים הייתה: היה זה כאילו בילה מישהו כל לילה, במשך חודשים ספורים, בפונדק משובח במידת-מה והקשיב לכל ההערות 'המבריקות' של לקוחות קבועים מסוימים אשר היו 'חשובים'; אותן הערות נכתבו בצורת פתגמים. אחרי 'עבודה מוקדמת' זו, הן הוכנסו לתוך קערה, ולאחר ניעור טוב, הן הוצאו מתוכה וחוברו יחד, אחת אחר השנייה, עד להיווצרותו של ספר. מובן שביקורת זו מוגזמת, אך

---

¹³⁰ *רמברנדט כמחנך* יצא לאור בצורה אנונימית בשנת 1890. מאוחר יותר, נתגלה שמו של הסופר: יוליוס לנגבהן Julius Langbehn.

השקפת-החיים שלי אילצה אותי לדחות בחזקה את אותו ספר – ספר שבכל זאת זכה לשבחים רבים מ-'רוח התקופה'. מצאתי את הספר רמברנדט כמחנך שטחי לחלוטין ויומרני; שום אמירה אינה מתקרבת למעמקים האמיתיים של חיי-הנפש. כאב לי לראות את בני דורי מקבלים ספר כזה כעבודה רצינית מאישיות מעמיקה. האמנתי שמחשבות שטחיות כאלה משכשכות במים הרדודים של הרוח ומשמשות לסילוקה של אנושיות אמיתית ועמוקה מתוך נפשות בני-האדם.

30

התחלתי לעסוק בהוראה בהיותי בן ארבע-עשרה. הגורל החזיק אותי בחזקה בעיסוק זה במשך חמש-עשרה שנה, עד לתחילת הפרק השני בחיי בווימאר. לכן, במהלך תקופות הילדות וההתבגרות שלי, התפתחותם של רבים אחרים הייתה קשורה בהתפתחותי שלי. הדבר אפשר לי להבחין בהבדל שבו גדלים שני המינים בהחיים. בנוסף לילדים ולבחורים הצעירים שלימדתי, לימדתי גם ילדות צעירות ספורות. אפילו לימדתי גיאומטריה את אמו¹³¹ של ילד, שעל חינוכו השגחתי עקב מצבו הפתולוגי. בפעם אחרת, לימדתי אותה ואת אחותה אסתטיקה.

במשך שנים ספורות משפחתו של אותו נער הייתה לסוג של בית. משם ביקרתי משפחות אחרות כמורה פרטי וכמדריך. דרך ידידותי עם אם הנער, התוודעתי לכל השמחות והיגונות של המשפחה. אישה זו נתגלתה בעיניי כנפש אנושית יפה בצורה יוצאת מן הכלל. היא הייתה מסורה לחלוטין לגורל המתגלה של ארבעת בניה. אפשר היה ללמוד את הצורה המופלאה שלבשה

¹³¹ אמו של הילד הייתה פאולין ספכט (1916-1846). Pauline Specht

אהבת-האם שבה. לשתף עמה פעולה בנושאי חינוך העניק משמעות נפלאה לחיי. היא הייתה מוכשרת במוזיקה ונלהבת מאוד ממנה. בעודם קטנים, היא עצמה השתתפה בשיעורי המוזיקה של בניה. היא דנה עמי בבעיות חיים שונות תוך גילוי עניין רב והבנה גדולה. היא גילתה התעניינות אמיתית והבינה רבות. היא גם התעניינה מאוד בעבודתי המדעית ועבודות אחרות. זו הייתה תקופה שבה הרגשתי צורך עמוק ביותר לשוחח עמה בכל דבר שעניין אותי עמוקות. כאשר דיברתי על התנסויותיי הרוחניות, היא הקשיבה בדרך מיוחדת. נושא זה דיבר אל תבונתה, ואף-על-פי-כן היא נשארה עצורה; אך, הנפש שלה קיבלה הכול. השקפת-העולם שלה על טבע האדם הייתה צבועה במידה מסוימת בנטורליזם. היא חשבה שהאופי המוסרי של הנפש קשור כולו לבריאותו או לחוליו של מבנה הגוף. במילים אחרות, ההשקפה הרפואית שלה על הישות האנושית הייתה אינסטינקטיבית, וכתוצאה מכך נטורליסטית במידה מסוימת. לשוחח עמה על דברים מסוג זה, היה די מרענן. מלבד זאת, היא השלימה את המשימות שהחיים הציבו בפניה עם תחושה חזקה של חובה, למרות שרבות מהן בהשקפתה לא היו כלל שייכות לה. היא התייחסה לרבים מההיבטים של גורלה כנטל. ברם, היא לא דרשה דבר מהחיים וקיבלה אותם כפי שהם, כל עוד לא נגע הדבר בבניה. היא חוותה את כל אשר היה קשור אליהם ברגשות עזים מאוד. כך, הייתי שותף למסירותה הנפלאה כאם לבניה, לעבודתה הפנימית, ולחיים היומיומיים של משפחה בעלת חוג רחב של קרובים וידידים. עם זאת, היו גם קשיים. המשפחה הייתה יהודית. השקפתם הייתה שהם היו די חופשיים ממגבלות כיתתיות או גזעניות. אך, אב המשפחה – אליו הייתי קשור מאוד – היה רגיש בצורה קיצונית לכל התבטאות של אדם לא-יהודי על היהודים; זו הייתה תוצאה של רגשות אנטישמיים אשר בערו באותה תקופה.

באותה תקופה התעניינתי מאוד במאבקם של הגרמנים על קיומם הלאומי באוסטריה והתעניינות זו הובילה אותי להתבונן במצבם ההיסטורי

והחברתי של היהודים. הייתי עסוק בכך במיוחד כאשר המרלינג הוציא לאור את הומונקולוס. זה גרם לכך שמשורר גרמני נעלה זה נחשב בעיני עיתונאים כאנטישמי; אכן, גרמנים אנטישמיים ראו בו אחד משלהם. דבר זה לא העסיק אותי, אך כתבתי מאמר על הומונקולוס ובו (כך חשבתי) התבטאתי די באובייקטיביות ביחס למצבה של היהדות. אלא שהאדם שהיה ידידי ובביתו גרתי ראה את המאמר שלי כסוג מסוים של אנטישמיות. רגשותיו הידידותיים לא פחתו בשל כך, אך הוא נפגע עמוקות.

לאחר שקרא את המאמר פנה אליי, מלא כאב, ואמר: "מה שכתבת כאן אינו יכול להתפרש כידיוותי. אך, הדבר שבאמת מציק לי הוא שהקשר הקרוב שלך עמנו והידידים שלנו הם שסיפקו לך את ההתנסויות אשר אפשרו לך לכתוב כך על היהודים." בכל אופן, הוא טעה. המאמר שלי התבסס אך ורק על מחקר של היסטוריה תרבותית; לא היה שום דבר אישי בשיפוט שלי. אך, הוא לא היה מסוגל לראות זאת. תשובתו להסברי הייתה: "לא, על-פי מאמר זה, האיש אשר מלמד את ילדיי אינו ידיד של היהודים". לא ניתן היה לשכנע אותו אחרת. אף-על-פי-כן, הוא לא היה סבור שהקשר שלי עם המשפחה היה צריך להשתנות; הוא ראה בקשרים אלו צורך. ועוד פחות יכולתי לאפשר למצב זה לגרום לשינוי, כי ראיתי בחינוך בנו משימה אשר ניתנה לי על-ידי הגורל. אבל, שנינו כאחד לא יכולנו להימנע מהתחושה שמהו טרגי חדר אל תוך מערכת היחסים שלנו.

היה עוד משהו אשר החמיר את המצב; המאבק הלאומי גרם לרבים מידידי לצבוע את השקפת-העולם שלהם בגוון אנטישמי. הם סלדו ממשרתי בבית יהודי וראש המשפחה פשוט ראה את התרשמותו מהמאמר שלי מקבלת חיזוק מחברויות אלו.

איגנץ בריל,¹³² המלחין של *צלב הזהב*, היה קשור לאותה משפחה אשר הייתה חלק מחיי. הוא היה עדין וחיבבתי אותו מאוד. בריל הסתגר במידת-מה מהעולם והיה שקוע בעצמו. תחומי התעניינותו לא היו מוגבלים למוזיקה; הוא התעניין בהיבטים רבים של חיי-התרבות. הוא היה מוגבל בשאיפתו אחר תחומי התעניינות אלו, כי הגורל העניק לו חיים נוחים ומשפחה אשר גוננה עליו מפני דאגות רגילות. מצב זה הטביע את חותמו על מה שהוא יצר. הוא לא התפתח במלואו בחיים, אלא יותר במוזיקה. ערך יצירותיו המוזיקליות אינו מענייננו כאן. היה מענג לפגוש אותו ברחוב ולראותו מקיץ מעולם הצלילים שלו כאשר פנו אליו. בדרך-כלל, כפתורי מעילו לא היו מכופתרים כיאות. צורת הביטוי שלו הייתה עדינה ומתחשבת, וצורת הליכתו, בעודה לא יציבה, הייתה רבת-הבעה. אפשר היה לשוחח עמו על דברים רבים והייתה לו הבנה רגישה אליהם, אף על פי שנושא השיחה היה גולש מהר מאוד לתחום המוזיקה.

דרך המשפחה שעמה חייתי, התוודעתי לרופא הדגול, ד"ר ברויאר,¹³³ אשר יחד עם ד"ר פרויד, הובילו את הופעתה של הפסיכואנליזה. ד"ר ברויאר שיתף את השקפתו רק בהתחלה; לא היה סביר שיסכים עם הדרך שבה היא פותחה מאוחר יותר על-ידי פרויד. ד"ר ברויאר היה אדם מרתק. הערצתי אותו כרופא. הוא גילה התעניינות רבה גם בתחומים רבים אחרים.

הוא דיבר על שייקספיר באופן מעורר השראה. הידע הרפואי המעמיק שלו הוסיף דברים מעניינים רבים למה שאמר על איבסן¹³⁴ או על סונטת

¹³² איגנץ בריל (1907-1846). Ignatz Brüll.

¹³³ ד"ר ברויאר (1895-1842), Dr. Breuer, רופא אוסטרי ודמות מרכזית בהיסטוריה של הפסיכואנליזה. גילה את מה שכונה בשנת 1868 'רפלקס הרינג-ברויאר', הקשור לבקרה עצבית על הנשימה. בשנת 1873 גילה את תפקודן של התעלות החצי-מעגליות באוזן האנושית, הקשורה לחוש שיווי-המשקל האנושי.

¹³⁴ הנריך איבסן (1906-1828), Henrik Ibsen, משורר ומחזאי נורבגי.

קרניצר¹³⁵ מאת טולסטוי. הקשבתי בלהיטות כאשר שוחח עם ידידתי, אמם של הילדים אותם לימדתי. הפסיכואנליזה עדיין לא נוסדה, אך הבעיות הפסיכולוגיות כבר היו קיימות. ההיפנוזה נתנה גוון מיוחד לדרך המחשבה הרפואית. ידידתי וד"ר ברויאר היו ידידים מאז היותה נערה. עובדה אחת גרמה לי להרהורים רבים; במובנים מסוימים, הבנתה ברפואה הייתה עמוקה יותר מזו של הרופא הדגול. פעם, הם שוחחו על אדם שהיה מכור למורפיום בו ד"ר ברויאר טיפל. בהתייחס לאותה שיחה, היא אמרה לי: "תאר לך מה ד"ר ברויאר עשה! הוא אילץ את המכור למורפיום לתת את מלת הכבוד שלו שלא ייגע עוד במורפיום. למעשה, ד"ר ברויאר ציפה לתוצאות בדרך זו והוא זעם כאשר החולה לא שמר על הבטחתו. הוא אמר: 'כיצד יכול אני לטפל במישהו שאינו שומר על הבטחתו?' היית מאמין שרופא כה דגול יהא כה תמים? כיצד יכול מישהו לחשוב שאפשר לרפא משהו מושרש כה עמוק בטבע האדם על-ידי הבטחה?" אף-על-פי-כן, ידידתי לא צדקה לגמרי; דעתו של הרופא באשר להשפעתה המרפאה של הצעתו הייתה אולי חלק מניסיון להשיג מרפא. אך, איש אינו יכול להכחיש שגילוי דעתה של ידידתי המחיש בצורה חיה את רוח בית-הספר לרפואה בוינה בפריחתו.

בדרכה שלה ידידה זו הייתה אינדיבידואל רב-משמעות. אף על פי שהיא מתה מזה זמן רב, היה לה תפקיד חשוב בחיי. בין דברים אחרים, ההתנתקות ממנה הקשתה עליי לעזוב את וינה.

---

¹³⁵ סונט קרניצר נכתבה בשנת 1891 על-ידי הסופר הרוסי ליוב ניקולייביץ' טולסטוי (1828-1910). מחקר על קנאות והתקפה חריפה על הגישה אז לחינוך מיני.

בהסתכלות לאחור על הפרק הראשון של חיי ובניסיון לתארו מבחוץ, עליי להודות שהגורל הוביל אותי בצורה כזו שבהגיעי לגיל שלושים עדיין לא הייתי כבול ל'מקצוע' גשמי כלשהו. גם כאשר הצטרפתי לארכיון גיתה-שילר בווימאר, זה לא היה במטרה לקבל משרה קבועה, אלא להיות שותף חופשי בעריכת כתבי גיתה העתידים לצאת לאור על-ידי הארכיון שתחת חסותה של הדוכסית הגדולה סופיה. מנהל הארכיון (ברנרד סופאן) פרסם דיווח. הוא הופיע בכרך 12 של הספר השנתי עם גילוי הדעת הבא:

בסתיו 1890, רודולף שטיינר הצטרף לצוות הקבוע. הוטל עליו לעסוק בתחום המורפולוגיה, תורת הצורות, כולו (מלבד החלק הדין בתורת העצמות). הוא מורכב מחמישה, יתכן שישה, כרכים בחלק השני, ויכלול חומר רב-ערך מתוך כתבי-היד שבעיזבון.

שוב, עמדה בפניי משימה למשך זמן בלתי-מוגדר. היא הופיעה, לא מתוך גורם חיצוני כלשהו, אלא ישירות מתוך התפתחותן הפנימית של השקפותיי על החיים ועל העולם. כך קרה גם שלמבחני הדוקטורט שלי באוניברסיטת רוסטוק הגשתי את עבודת המחקר שלי, בה ניסיתי להראות כיצד תודעה אנושית יכולה להבין את עצמה. רק נסיבות חיצוניות מנעו ממני לקבל את התואר בווינה. השלמתי את לימודיי בגימנסיה באופן פרטי ואפילו לימדתי בה סטודנטים; אך, באופן רשמי לימודיי התקיימו בבית-הספר הריאלי ולא בגימנסיה. באוסטריה, עובדה זו מנעה כל אפשרות להשיג תואר דוקטורט. השתרשתי היטב בפילוסופיה, אך לימודיי הפורמליים הרחיקו אותי מכל מה שלימוד פילוסופיה נותן גישה אליו.

ארע שלקראת סיום הפרק הראשון של חיי, הגיעה לידי יצירה פילוסופית – *שבעת הספרים על אפלטוניזם* – אשר עוררה את התעניינותי

עמוקות. הסופר, היינריך פון שטיין, לימד אז פילוסופיה באוניברסיטת רוסטוק, אשר הובילה אותי להגיש את המאמר שלי לפילוסוף ישיש ונלבב זה. ראיתי אותו רק במהלך הבחינה, אך הערכתני אותו בשל ספרו.

אישיותו של פון שטיין עדיין עולה בזיכרוני בצורה חיה, כאילו הכרתיו באופן אינטימי. *שבעת הספרים על אפלטוניזם* מבטא אינדיבידואליות עמוקה, פילוסופית. ביצירה זו, הפילוסופיה אינה נתפסת כתכולת מחשבה אשר מתבססת על יסודותיה. אפלטון מוצג כגדול הפילוסופים אשר חיפש אחר פילוסופיה כזו הנתמכת על-ידי עצמה. מה שהוא מצא בדרך זו מוצג על-ידי היינריך פון שטיין בפרטי פרטים. בפרקים הראשונים של הספר, נכנס הקורא לגמרי לתוך השקפת-העולם האפלטונית. אלא שאז, ממשיך שטיין ומתאר את התגלותו של הכריסטוס באבולוציה האנושית. הוא מציב את פריצת-הדרך האמיתית הזו של החיים הרוחיים ברמה גבוהה יותר מאשר עיבוד ותו לא של פילוסופיה. אפשר לאפיין את התיאור של שטיין כמימוש יעדם של בני-אדם למעבר מאפלטוניזם לכריסטיאניות. הוא ממשיך ועוקב אחר השפעתה של השקפת-העולם האפלטונית באבולוציה של הכריסטיאניות.

על-פי השקפתו של שטיין, התגלות הכריסטוס העניקה לפילוסופיה את תוכנה **מבחוץ**. לא יכולתי להסכים עמו. ידעתי שהתגלות הכריסטוס יכולה להיות התנסות פנימית ברגע שבו מבינים את ישותנו האמיתית עם תודעה ערה באופן רוחי; התגלות הכריסטוס יכולה להפוך אז בישות האנושית לממשות פנימית חיה, על-ידי התנסות מודעת של אידיאות. אך, משהו בספרו של שטיין שבה את לבי. האימפולס שהוביל לתיאור היסטורי ופילוסופי מקיף זה היה החיים האמיתיים של הרוח שמאחורי עולם האידיאות – גם אם לא כפי שאני התנסיתי. ספרו של שטיין מציג את אפלטון כנושא הגדול של עולם האידיאות אשר המתין למימושו על-ידי אימפולס הכריסטוס. ספר זה, למרות מה שהתנגדתי לו, היה קרוב הרבה יותר לדרך חשיבתי מאשר כל שאר התורות

הפילוסופיות שתוכנן יצר רק ארמון של מושגים מופשטים אשר נגזרו מהתנסות חושית.

בשטיין חסרה הייתה לי גם ההכרה שהאידיאות של אפלטון אכן מצביעות לאחור להתגלות רוחית קדמונית של עולם הרוח. התגלות זו (קדם-כריסטיאנית) למשל, תוארה באהדה על-ידי אוטו וילמן בספרו *תולדות האידיאליזם*.¹³⁶ זו אינה זוכה כלל להתייחסות על-ידי שטיין. הוא אינו מציג את האפלטוניזם כשריד האחרון של התגלות קדמונית בתבנית מושגית – כזו שדרך הכריסטיאניות זוכה מחדש בתוכן הרוחי האבוד שלה בדרגה גבוהה יותר. הוא דווקא מציג את האידיאות האפלטוניות, כאילו נארגו מתוך עצמן, כתכלה מושגית שמאוחר יותר זוכות לחיים על-ידי הכריסטוס.

עם זאת, ספרו של שטיין הוא אחד מן הספרים שנכתבו עם חום פילוסופי; מחברו היה אדם חדור רגש דתי עמוק, ביטוי אותו חיפש בפילוסופיה. בכל עמוד של יצירה זו, בת שלושה כרכים, נתקלים באישיותו של המחבר. לכן, היה משמעותי מאוד עבורי לפגוש את המחבר פנים אל פנים לאחר שקראתי את ספרו פעמים רבות, במיוחד את החלקים אשר דנים בקשר שבין האפלטוניזם והכריסטיאניות.

הוא נראה זקן ושלוו מאוד, והמבע העדין שלו עקב בחביבות, עם זאת ביסודיות, אחר התקדמותם של הסטודנטים שלו. לקולו היה טון שגילה בכל משפט את דרך הדיון של פילוסוף. הייתה זו התרשמותי המיידית משטיין כאשר פגשתי לפני הבחינה. הוא אמר: "המאמר שלך לא נכתב כנדרש; ברור שלא הונחית על-ידי פרופסור. בכל אופן, תוכנו מאפשר לי לקבלו בשמחה."

---

¹³⁶ יצירה זו הופיעה בשלושה כרכים. אוטו וילמן (1839-1920), Otto Willmann, פילוסוף ומחנך, היה פרופסור לפילוסופיה וחינוך באוניברסיטת פראג. בחינוך הוא יישם את עקרונותיו של הרברט, ובפילוסופיה הוא היה ניאו-תומיסט. ספרו *תולדות האידיאליזם* שימש את רודולף שטיינר בספרו *הכריסטיאניות כעובדה מיסטית*.

במהלך הבחינה בעל-פה, פיללתי לשאלות ביחס לשבעת הספרים על אפלטוניזם, אך הן לא עלו; הכול היה קשור לפילוסופיה של קאנט.

נשאתי את דמותו של היינריך פון שטיין עמוק בלבי. היה לי לעונג רב לפגוש בו שוב. אך, הגורל לא קיים זאת. הבחינה לדוקטורט שלי היא אחד מזיכרונותיי המוערכים ביותר, כי הטבעת-החותם של אישיותו של שטיין עולה על כל המשתייך לזה.

הגעתי לויימאר בעודי מושפע מהלך-הנפש של הלימוד היסודי שלי את האפלטוניזם. אני מאמין שזה עזר לי מאוד למצוא את דרכי בעבודתי בארכיוני גיתה-שילר. כיצד חי אפלטון בעולם האידיאות? ואיך עשה זאת גיתה? שאלות אלה העסיקו אותי בדרכי אל הארכיון ובחזרה ממנו; הן גם העסיקו אותי כאשר למדתי את כתב-היד מעיזבוננו של גיתה.

שאלה זו הייתה אי-שם בזיכרוני בתחילת שנת 1891, כאשר ביטאתי את התרשמויותי ממדע הטבע של גיתה במילים הבאות:

רוב בני-האדם אינם מסוגלים לדמיין שמהו הדורש תנאים סובייקטיביים לחלוטין כדי להתגלות, יכול בכל זאת להיות בעל תוקף אובייקטיבי ורציני. 'אבטיפוס הצמח' שייך לקטגוריה זו. זוהי המהות האובייקטיבית של הצמח אשר קיימת בכל הצמחים. אך, כדי שיהיה בעל קיום נתון לתפיסה, על הרוח האנושית לבנותה באופן עצמאי. (מתוך ביחס לתוצאות של ההשקפות שלנו על עבודותיו של גיתה על מדעי הטבע).

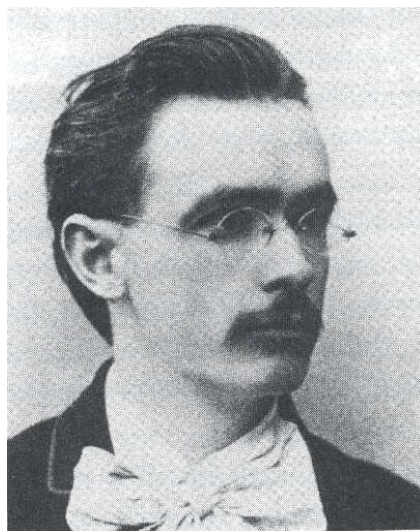
או במילים אלה:

[הבנה נאותה של דרך החשיבה של גיתה] נותנת את האפשרות להחליט בין אם זה נכון ובין אם לאו, על-פי השקפתו של גיתה, לזהות את 'אבטיפוס הצמח' או 'אבטיפוס בעלי-החיים' באמצעות

צורת איבר פיסי אשר קיימת בזמן מסוים, או שעדיין עליה להופיע. התשובה היחידה האפשרית היא 'לא' החלטי. כל צמח כולל את אבטיפוס הצמח; כוחה היוצר של הרוח יכול להשיגו מעולם הצמחים, אך שום תבנית צמח בודדת אינה יכולה להיקרא אבטיפוס.

32

הפכתי לעובד מן המניין בארכיוני גיתה-שילר. היה זה המכון שבו, בשלהי המאה התשע-עשרה, העריכו בלשנים את עיזבונו הספרותי של גיתה. ברנרד סופאן היה מנהל הארכיונים. יחסי עמו, יכול אני לומר, היו אישיים מהיום הראשון של תקופת ויימאר בחיי, וניתנה לי ההזדמנות להתארח בביתו לעתים קרובות.

תמונה 17. רודולף שטיינר (1891)

ברנרד סופאן היה ידידו של הרמן גרים. זה הוביל אותו להחליף את אריק שמידט,¹³⁷ מנהל הארכיונים.

הצאצא האחרון של גיתה, וולטר פון גיתה, הפקיד את העיזבון הספרותי של גיתה בידיה של הדוכסית הגדולה סופיה. היא ייסדה את הארכיונים כך שהעיזבון ישתלב כראות בתרבות התקופה. באופן טבעי, היא פנתה אל אותם אישים שהניחה שידעו מה לעשות עם כתביו של גיתה.

הראשון מביניהם היה מר פון לאופר. עליו נגזר, אם אפשר להתבטא כך, לתווך בין המומחים לגיתה לבין חצר המלוכה בווימאר, כאשר בידי הופקד ניהול עיזבוננו של גיתה. לאופר החזיק במשרה רמת-דרג בקבינט הפרוסי ולכן היה לו קשר הדוק עם מלכת פרוסיה,¹³⁸ אחותו של הדוכס הגדול של ווימאר. בנוסף, הוא היה השותף החשוב ביותר בהוצאת המפל הידועה של כתבי גיתה.

לאופר היה אדם מיוחד, שילוב נעים מאוד של גשמי ומוזר. הוא לא היה איש מקצוע, אך דרך הערצתו את עבודתו של גיתה הוא מצא את דרכו אל חקר גיתה. בדרך זו הוא בידל את עצמו. הוא היה עצמאי לחלוטין בהערכתו את גיתה; דוגמה מצוינת לכך היא עריכתו את פאוסט. את אשר הציג, הוא למד מגיתה עצמו. כאשר הוטל עליו לייעץ מי הכי מתאים לפקח על עיזבוננו הספרותי של גיתה, היה עליו לסמוך על המומחים לגיתה עמם היה בקשר קרוב דרך מחקרו על גיתה.

---

¹³⁷ אריק שמידט (1913-1853) Erich Schmidt היה היסטוריון ספרות בברלין. הוא כתב עבודה חשובה על צורתו המקורית של פאוסט מאת גיתה ושימש כמנהל הארכיונים (1886-1885).

¹³⁸ אוגוסט ויקטוריה (1921-1858) Auguste Victoria, הקיסרית של גרמניה ומלכת פרוסיה, נולדה כנסיכה של Schleswig-Holstein; היא נישאה לקיסר גרמניה וילהלם השני בשנת 1881.

בחירתו הראשונה הייתה הרמן גרים, אשר חקר את גיתה כהיסטוריון של אמנות. בתפקיד זה הוא נתן סדרה של הרצאות על גיתה באוניברסיטת ברלין, שמאוחר יותר יצאו לאור כספר. יחד עם זאת, הוא היה יכול לראות את עצמו כמעין צאצא רוחני של גיתה. הוא בא מקרב חוגים של תרבות גרמנית אשר שימרו את המסורת החיה של גיתה, ולכן במידה מסוימת, הם יכלו לראות עצמם קשורים אליו באופן אישי. אשתו של גרים, ג'יזלה פון ארנים,¹³⁹ הייתה בתה של בטינה, מחברת הספר: *התכתבויותיו של גיתה עם ילדה*.¹⁴⁰ גרים העריך את גיתה כמעריך אמנות. אך גם כהיסטוריון של אמנות, הוא מעולם לא היה בעד מלומדות אלא אם כן תאמה את הערכתו האישית אשר רחש כלפי האמנות.

תמונה 18. הרמן גרים

דומני שגרים הסתדר בקלות עם לאופר, אשר היה לידיד בשל התעניינותם המשותפת בגיתה. נראה לי שבשיחותיהם על גיתה, הנושא היה

¹³⁹ ג'יזלה פון ארנים (1889-1827) Gisela von Arnim הייתה הבת הצעירה של בטינה פון ארנים Bettina von Arnim.

¹⁴⁰ ספר זה נערך על-ידי אליזבת קתרין (או בטינה) פון ארנים (1859-1785). היא נישאה לארכים פון ארנים וילדה שבעה ילדים. הוא ידוע בזכות ספר זה שיצא לאור שלוש שנים לאחר מותו של גיתה. היא הייתה ה'ילדה' בהתכתבות, אף על פי שכאשר נפגשו היא הייתה בת 22 וגיתה בן 57.

סובב סביב עניינם בגאונותו של גיתה מנקודת-מבט אנושית, לאו דווקא מלומדת.

מצד שני, היה טבעי עבור ווילהלם שרר, פרופסור לתולדות הספרות הגרמנית באוניברסיטת ברלין, להתייחס לגיתה מנקודת-מבט מלומדת. השניים האחרים היו צריכים לקבלו כמומחה הרשמי לגיתה. לאופר עשה זאת באורח ילדותי, תמים, וגרים עם התנגדות פנימית, שכן לא היה אכפת לו באמת מהגישה הפילולוגית של שרר.

ביסודו של דבר, ניהול העיזבון הספרותי של גיתה היה בידיהם של שלושה אישים אלה. למעשה, הוא עבר לגמרי לידיו של שרר. אין ספק, לאופר ראה את עצמו רק כיועץ והשתתף מן הצד בעבודה; דרך משרתו בבית המלוכה הפרוסי, היו לו קשרים חברתיים טובים. גם גרים ראה את עצמו כיועץ חיצוני ותו לא. התחייבויותיו התרבותיות מנעו ממנו לתת יותר מאשר עצה ונקודות-השקפה לעבודה; הוא לא היה יכול לשאת באחריות לפרטים.

שונים היו פני הדברים לגבי ווילהלם שרר. עבורו, גיתה ייצג פרק נכבד בתולדותיה של הספרות הגרמנית. ומקורות חשובים ביותר וחדשים לפרק זה נמצאו בארכיון גיתה. לכן, העבודה בארכיון הייתה צריכה להשתלב באופן שיטתי בעבודות הכלליות על ספרות היסטורית. גובשה תוכנית להפקת מהדורה של יצירותיו של גיתה, על-פי דרישות הפילולוגיה. שרר לקח על עצמו את הפיקוח האינטלקטואלי, וניהול הארכיון נמסר לתלמידו, אריק שמידט, אשר החזיק בכס תולדות הספרות הגרמנית המודרנית בוינה.

זה העניק סוג של זהות לעבודה בארכיון גיתה. זה גם השאיר חותם על כל אשר התרחש שם. הכול נשא אופי של דרך חשיבה ופעולה פילולוגיות של התקופה.

בעובדו באופן פילולוגי על ההיסטוריה של הספרות, ווילהלם שרר ניסה להעתיק שיטות מדעיות. הוא השתמש ברעיונות מדעיים נפוצים כמודלים שלו לרעיונות עבור פילולוגיה והיסטוריה של הספרות. הוא ביסס את ההתפתחות ההיסטורית של התרבות על שאלות מסוימות: מה היה מקור החומר של המשורר? וכיצד שונה הוא? כך, אישיותו של המשורר נעלמה; במקומה עלתה השאלה: כיצד התפתחו 'הנושא' ו'הרעיון המרכזי' דרך אישיותו של המשורר? המאמר הארוך של אריק שמידט על לסינג הוא דוגמה קלאסית לגישה זו בהיותה בשיאה. העניין העיקרי אינו באישיותו של לסינג, אלא בהתחשבות מפורטת ברעיונות מרכזיים כמו *מינה פון ברנהלם או נתן*.

שרר מת ועודנו צעיר, תוך זמן קצר לאחר ייסוד ארכיון גיתה. היו לו תלמידים רבים. אריק שמידט נקרא מארכיון גיתה לקחת על עצמו את עבודתו של שרר בברלין. הרמן גרים וידא שניהול הארכיונים יועבר לברנרד סופאן ולא לאחד מתלמידיו הרבים של שרר.

קודם לכן, ברנרד סופאן לימד בגימנסיה בברלין, בעודו עורך את כתביו של הרדר.¹⁴¹ נראה שהוא התאים מראש לניהול עריכת כתבי גיתה.

הואיל ולאריק שמידט הייתה השפעה מסוימת, אפשר היה לחוש ברוחו של שרר בעבודה על גיתה. אבל, רעיונותיו של גרים הובעו בצורה חזקה הרבה יותר, אם לא כל-כך בשיטת העבודה, הרי לבטח בפעולות ההדדיות האישיות בארכיון.

ברנרד סופאן ידע כבר ניסיונות אישיים חשובים כאשר התוודעתי אליו אישית אחרי שהגעתי לויימאר. הוא היה נשוי פעמיים ושתי הנשים, אשר היו

---

¹⁴¹ יוהאן גוטפריד פון הרדר Johann Gottfried von Herder נולד במזרח פרוסיה בשנת 1774. הוא למד ב-Koenigsburg והושפע רבות מתורתו של קאנט. בשנת 1770 פגש את גיתה בשטרסבורג. הוא מת בשנת 1803.

אחיות, מתו בגיל צעיר. הוא חי עתה בווימאר עם שני בניו, כאשר הוא אבל על האובדן, בלי תחושת אושר בחיים. קרן האור היחידה בקיומו הייתה טוב-הלב שהדוכסית הגדולה סופיה הפגינה כלפיו. סופאן כיבד את הדוכסית הגדולה; לא היה שום דבר מתרפס בכבוד שרחש לה, שכן הוא אהב והעריץ אותה אך ורק כאדם.

הוא היה קשור מאוד להרמן גרים. קודם לכן, בברלין, נהנה סופאן מהאווירה התרבותית בביתו של גרים, בו היה כאחד מבני המשפחה. אלא שהיה משהו ברוחו של סופאן אשר מנע ממנו להסתדר בחיים. אכן, אפשר היה לשוחח עמו על הנושאים הרוחניים העילאיים ביותר, אך בקלות משהו מר-נפש אשר עלה מהרגש שלו, היה חודר לשיחה. תכונה זו להיעשות מר-נפש שלטה על חיי-הנפש הפנימיים שלו; הוא מצא מפלט ממנה באמצעות הומור יבש, אשר מנע זרימת חום בקשר כלשהו עמו. הוא היה יכול באהדה מוחלטת לציין לשבח נושא מסוים, ובאותה נשימה, ללא אזהרה, לעבור למשהו פחות-ערך ושטחי. הוא תמיד גילה כלפיי רצון טוב, אך הוא לא היה שותף להתעניינויות הרוחיות אשר דרבנו אותי כה עמוקות ולעתים קרובות הפך אותן לנושא ההומור היבש שלו. אף-על-פי-כן, הוא גילה עניין רב בעבודתי בארכיון ובחיי האישיים.

איני יכול להכחיש שלעתים קרובות הרגשתי מוטרד ממה שסופאן עשה – הדרך בה טיפל בניהול הארכיון והפיקוח שלו על העריכה של כתבי גיתה – ומעולם לא שמרתי זאת בסוד. אך, בהביטי לאחור על השנים שביליתי עמו, רגש חזק של סימפטיה לגורלו האישי, אשר עבר מבחני-חיים קשים, עולה על כל דבר אחר. הוא סבל לאורך החיים, והוא סבל מעצמו. ראיתי כיצד, עם כל הצדדים החיוביים באופיו ובכשרו, הוא שקע יותר ויותר בבור ללא תחתית של הרהורי-סרק אשר עלו בנפשו. כאשר ארכיוני גיתה-שילר הועברו לבנין חדש אשר הוקם על נהר האֵילֶם, אמר סופאן שהוא מרגיש קורבן אנושי ביחס

לפתיחת בנין זה, כמו אלה אשר הוצגו בכניסה של מקדשים בימי-קדם כדי לברך את הפעילויות אשר מתרחשות בין כותליהם. למעשה, בהדרגה הוא הצליח לפנטז שהוא הועלה כקורבן מסיבה שלא חש קשור אליה באמת. הוא חש כבהמת-משא בעבודה על גיתה, ללא הנאה ממשימה שאחרים עשויים היו לקחת על עצמם עם התלהבות רבה. לאחר שעזבתי את ויימאר, בכל פעם שפגשתי בו, מצאתיו תמיד בהלך-רוח זה. הוא שם קץ לחייו בהיותו במצב מנטלי עכור.

33

כאשר הצטרפתי לארכיוני גיתה-שילר, יוליוס והאל עבד שם יחד עם ברנרד סופאן. הוא מונה על-ידי אריק שמידט. הכרנו במהלך שהותי הראשונה בווימאר והתפתחה בינינו ידידות חמה. הוא ערך את יומניו של גיתה. אדוארד פון דר הלן¹⁴² היה עובד גנזך. גם הוא עסק בעריכת מכתביו של גיתה.

חלק ניכר מעולם הבלשנים הגרמניים עבד על יצירותיו של גיתה. הייתה תחלופה קבועה של פרופסורים ומורים לבלשנות מהאוניברסיטה. במהלך שהותם, הארוכה יותר או פחות, ראינו את רוב המבקרים, לא רק בארכיונים אלא גם בזמן ההפסקות שלנו. לכן, אפשר היה לחלוק עמם באופן אינטימי את תחומי התעניינותם השונים.

מלבד האנשים אשר עבדו על מהדורת גיתה, אנשים רבים ביקרו בארכיונים. הם התעניינו באחד או יותר מהאוספים העשירים של כתבי-יד של משוררים גרמניים. הארכיונים נעשו בהדרגה למקום האחסון לנכסים

---

¹⁴² אדוארד פון דר הלן (1863-1927), Eduard von der Hellen, היסטוריון ספרות, ערך את מכתביו של גיתה. הוא עבד כגנזך בארכיוני גיתה-שילר. בסתיו 1894 הוא הצטרף לפריץ קוגל כעורך יצירותיו של ניטשה.

הספרותיים של משוררים רבים. אנשים אחרים באו אף על פי שלא התעניינו במיוחד בכתבי-היד, אך רצו ללמוד בספרייה של הארכיונים. היו גם רבים אחרים שפשוט רצו לראות את האוצרות אשר גנוזים שם.

הביקורים של לאופר בארכיונים הסבו הנאה לכולנו. תמיד הייתה לו מילה טובה לכל אחד מאתנו. הוא היה מקבל לידי את החומר לו היה זקוק לעבודתו, מתיישב ועובד שעות בריכוז יוצא דופן. לא חשוב מה התרחש סביבו, הוא לא הרים את ראשו. אילו הייתי מחפש אחר האנשה לטוב-לב וכן, הייתי בוחר בגוסטב פון לאופר. מאפיין זה חדר את כל גישתו למחקר וכן את יחסיו עם כל בני-האדם. זה התגלה במיוחד בחותם אשר הוטבע בחיי-הנפש שלו כתוצאה מהעובדה שהוא כמעט תמיד חשב כיצד אפשר להביא את העולם להבנה נאותה של גיתה.

פעם, ישבתי לצדו בתיאטרון בו הוצג המחזה פאוסט. התחלתי לדבר על ההפקה ואיכות המשחק. הוא לא שמע את אשר אמרתי. אך השיב: "אכן, שחקנים אלה משתמשים לעתים קרובות במילים ומשפטים שאינם נכונים כל-כך במובנו של גיתה". היה משהו מקסים במיוחד בהיסח-הדעת שלו. במהלך ההפסקה, הזכרתי משהו שהיה כרוך בהגדרת משך זמן. לאופר אמר: "בוא נראה, מאה דקות בשעה, מאה שניות בדקה..." הבטתי בו ואמרתי: "הוד מעלתך, שישיים!". הוא הוציא את שעונו, בחן אותו, חייד בלבביות, ספר ואז אמר: "כן, כמובן, שישיים דקות, שישיים שניות". נתקלתי במקרים רבים כאלה של 'היסחי-דעת' שלו. אך, לא הרגשתי צורך לחייד בגלל המזורזות של נטיות הנפש של לאופר. אפשר היה לחוש שהן היו צורך ותוצר-לוואי נחמד של רצינותו הלא-יומרנית, הלא-רגשנית – ואפילו הייתי אומר חניננית. הוא דיבר כמעט ללא אינטונציה, המשפטים זרמו החוצה כמעט אחד על-גבי השני; אך, אפשר היה לשמוע את חיתוך הדיבור החזק של מחשבותיו דרך אותו דיבור נטול-גוון.

עידון תרבותי חדר לארכיונים עם הופעתו של הרמן גרים. מאז שקראתי את ספרו על גיתה בהיותי עוד בוינה, נמשכתי בחוזקה לטבע מחשבתו ורוחו. עד שנפלה בחלקי הזכות להיפגש אתו בארכיונים, כבר קראתי כמעט כל מה שהוא הוציא לאור עד אותו זמן. בעזרת סופאן, הגעתי עד מהרה להכרות טובה יותר עמו. פעם, כאשר סופאן נעדר מויימאר, גרים הגיע לביקור בארכיונים והזמין אותי לארוחת-צהריים במלוננו. איש לא נכח; הוא נראה מרוצה מהדרך שבה יכולתי לחדור את השקפתו על החיים ועל העולם. הוא היה פתוח. הוא דיבר על מה שעלה במחשבתו בנוגע ל'תולדות הדמיון הגרמני היוצר'. התרשמתי שהוא רצה לכתוב ספר כזה, אך זה לא קרה. בכל אופן, הוא הסביר לי בפרטי פרטים שהאימפולס לזרם המתמשך של האבולוציה ההיסטורית נמצא בדמיון היוצר של העם, עליו חשב כגאוניות חיה, פעילה ועל-חושית. במהלך הארוחה, הייתי שקוע לחלוטין בדבריו של גרים. חשבתי שידעתי כיצד פועלת הרוחיות העל-חושית בישות האנושית. וכאן היה מישהו שראיתו הפנימית הרחיקה לכת עד לרוחיות היוצרת; אלא שהוא לא כל-כך הרחיק לכת כדי לאחוז בה באופן ישיר בהכרה פנימית; הוא נשאר בתחום שבו הרוחיות מבטאת את עצמה בישות האנושית כדמיון.

גרים היה מוכשר במיוחד בסקירת תקופות היסטוריות שונות ובהצגת הסקרים שלו בסגנון מדויק ושנון. בכל פעם שתיאר אישיות מסוימת כמו מיכאלאנג'לו, רפאל, גיתה, או הומרוס, הצגתו כללה תמיד סקר כרקע. שוב ושוב קראתי את המאמרים שבהם נתן סקירות מרשימות על חיי-התרבות של יוון, רומא וימי-הביניים. סגנון עקבי זה בא לידי ביטוי בכל מה שעשה. כאשר דיבר במשפטים מנוסחים להפליא, הרגשתי שגם אני יכולתי להופיע באחד ממאמריו; ובעודי קורא את מאמריו, לאחר שלמדתי להכירו, הייתה בי תחושה שיכולתי לשמוע אותו מדבר. הוא מעולם לא הרשה לעצמו להתרשל בדיבורו; הוא הרגיש שאדם צריך להישאר אותו אדם בהצגת דברים ספרותיים

ואמנותיים ממש כמו בחיים הרגילים. אלא שהרמן גרים לא היה אדם שחי את חייו היומיומיים כשאר בני-האדם. עבורו, היה זה מחויב המציאות להיות בעל סגנון בעניינים היומיומיים של החיים.

כאשר גרים הגיע לוימאר ולארכיונים, אפשר היה לחוש שנימים רוחיים נסתרים קשרו את גיתה למקום הימצאו של עיזבוננו הספרותי. לא כך היה הדבר כאשר אריק שמידט הגיע. מה שקשר אותו לכתבים השמורים בארכיונים לא היו האידיאות כי אם שיטת הבלשנות ההיסטורית. לא יכולתי לפתח קשרי ידידות עם אריק שמידט. וכך, היה לי עניין מועט בהערצה הגדולה ש'בלשני שרר' בארכיונים חשו כלפיו.

היה זה תמיד לעונג כאשר הדוכס הגדול קרל אלכסנדר¹⁴³ ביקר בארכיונים. הוא הפגין התנהגות אצילית, אך עם התלהבות עמוקה וכנה לכל דבר אשר היה קשור לגיתה. החן האישי שלו, גילו והקשר הארוך שלו עם המיטב שבתרבות הגרמנית, השאירו רושם נעים. טוב היה לדעת שהעבודה על גיתה בארכיונים הייתה תחת חסותו.

הדוכסית הגדולה סופיה, בעלת הארכיונים, באה לביקור רק בנסיבות חגיגות מיוחדות. כאשר היה לה משהו למסור, היא הייתה מזמנת אליה את סופאן. השותפים לעבודה נלקחו אליה והוצגו בפניה. עם זאת, היה לה עניין בלתי-רגיל בארכיונים. באותה תקופה, היא ערכה בעצמה את כל ההכנות אשר יבטיחו את התאמתו של בנין ציבורי לאחסון העזבונות הספרותיים.

---

¹⁴³ קרל אלכסנדר, הדוכס הגדול של סאקס-ווימאר (1818-1901) היה בן 14 כאשר גיתה מת ושמר בלבו במשך כל חייו זיכרונות על גיתה. הוא נישא לסופיה לואיז, בתו של מלך הולנד ויליאם השני. ביום השנה ה-150 לגיתה, הוא הציג את זכרונותיו על גיתה.

הדוכס הגדול קרל אוגוסט¹⁴⁴, שמת לפני היותו דוכס גדול, היה מגיע לעתים קרובות לארכיונים. התעניינותו בעבודה לא הייתה כה עמוקה, אך הוא אהב לשוחח עמנו, אנשי הצוות. הוא התייחס לזה יותר כחובתו להתעניין בכל דבר אשר היה קשור לתרבות. אך, הדוכסית הגדולה פאולין גילתה עניין רב. פעמים רבות זכיתי לשוחח עמה על גיתה, ספרות וכן הלאה. מבחינה חברתית, הארכיונים היו מקום התכנסות עבור אנשים אשר היו קשורים ללימוד ואמנות, מצד אחד, ולאנשים אשר היו שייכים לחצר בווימאר, מצד שני. כל צד נתן את הגוון החברתי הייחודי לו. הדלת אך בקושי נסגרה בפני מלומד כלשהו, כאשר היא נפתחה שוב בפני אדם בעל תואר שביקר בחצר. אנשים רבים מכל המעמדות החברתיים, השתתפו בחיים אשר התנהלו בארכיונים. היו אלה באמת חיים שוקקים וממריצים במובנים רבים.

ספריית ויימאר נמצאה בסמיכות לארכיונים. ריינולד קוהלר,¹⁴⁵ הספרן ראשי, היה אדם ילדותי עם ידע בלתי-נדלה בספרות. אנשי הצוות של הארכיונים ביקרו לעתים קרובות בספרייה. מה שהארכיונים הציעו כעזרה ספרותית בעבודתם, השלימה הספרייה. לקוהלר היה ידע רחב באופן יוצא מגדר הרגיל על מיתוסים, אגדות של פיות וסיפורי עלילות; הידע הבלשני שלו היה אוניברסלי בצורה יוצאת דופן. הוא ידע לאתר את המסמך הלא-ברור ביותר. אף-על-פי-כן, הוא גם היה עניו בצורה מרגשת, אדיב ומועיל. הוא תמיד הביא בעצמו את הספרים מהמדפים והוא הביא אותם לחדר העיון של הקוראים. פעם, נכנסתי וביקשתי לראות ספר שגיתה השתמש בו במחקרו בבוטניקה. קוהלר ניגש להביא את הספר הישן, שכפי הנראה היה מונח באחד

¹⁴⁴ הוא נולד בשנת 1844 ומת בשנת 1894, שבע שנים לפני אביו.

¹⁴⁵ ריינהולד קוהלר (1892-1830). בשנת 1892, השנה בה מת מתאונה, הספרייה כללה כ- 200,000 ספרים ו- 8,000 מפות. באולם הראשי היה אוסף מרשים של פסלי אישים אשר קשורים להיסטוריה של ויימאר, ביניהם: גיתה, שילר והרדר.

מן המדפים הגבוהים יותר, לא בשימוש במשך עשרות שנים. זמן רב עבר והוא לא חזר משם. הוא נפל מהסולם עליו טיפס כדי להוציא את הספר, ושבר את מותניו. אדם נאצל ונלבב זה לא הצליח להתאושש מהפגיעה בתאונה זו, ולאחר מחלה ממושכת מת איש זה שרבים כיבדוהו. סבלתי מהמחשבה המכאיבה שהתאונה קרתה כאשר חיפש ספר למעני.

34

יש לי זיכרונות חשובים משתי הרצאות שנתתי בתחילת פרק חיי בווימאר. אחת מהן, *הדמיון כיוצר התרבות*, ניתנה בווימאר לפני ששוחחתי עם הרמן גרים אודות השקפותיו על האבולוציה של הדמיון. לפני ההרצאה סיכמתי לעצמי את אשר יכולתי לומר על בסיס התנסותי הרוחנית על העולם הרוחי האמיתי אשר זורם באופן בלתי-מודע לדמיון האנושי. עבורי, מה שחי בדמיון נראה כמומרץ על-ידי התנסות חושית אך ורק בהקשר לתוכנו. התנסותי ביסוד היוצר האמיתי בתמונות אשר נוצרו מדמיון אמיתי כהשתקפות העולם הרוחי מחוץ לישות האנושית. רציתי להראות שהדמיון הוא פתח כניסה שדרכו ישויות רוחיות משפיעות על התפתחות התרבות באופן יוצר ועקיף דרך הישות האנושית.

הואיל ובהרצאה כיוונתי אל מטרה זו, הצגת הדברים של גרים עשתה עליי רושם עמוק. הוא לא חש צורך לחפש אחר המקורות העל-חושיים, הרוחיים, של הדמיון; הוא פשוט קיבל כעובדה את מה שמופיע בנפש האנושית כדמיון והוא רצה ללמוד את האבולוציה שלו.

בהרצאתי תיארתי תחילה קוטב אחד של הדמיון – חיי-החלום. הראיתי שרשמי-חושיים חיצוניים נחווים באמצעות התודעה העמומה של חלומות, לא כבחי-עירות אלא בטרנספורמציה לתמונות סימבוליות. באופן דומה,

תהליכים פסיים פנימיים נחווים בתמונות סימבוליות דומות. הראיתי שהתנסויות-חלום אינן עולות לתודעה כזיכרונות יבשים, עובדתיים; הן מצביעות על הפעילות רבת-העוצמה של ההתנסויות העמוקות של הנפש.

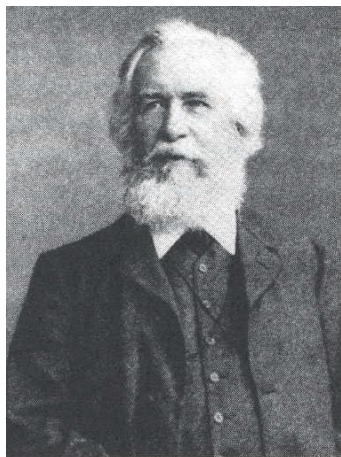
בחלומות, התודעה עמומה; היא שוקעת בהוויה הפיסית, החומרית, שם היא מודעת לכך שהתהליכים הרוחיים, אשר מוסתרים לתפיסה חושית, שולטים בקיום הפיסי. כמו-כן, זה מופיע בפני התודעה הרדומה-למחצה לא יותר מאשר נצנוץ, זרימה מתוך ממעמקי החושי.

בדמיון שבמצב ערות, התודעה מתרוממת אל מעל לתודעה הרגילה, כשם שהיא שוקעת מתחתיה במצב של חלום. הרוחי אשר חבוי בהתנסות חושית אינו מופיע, יחד עם זאת הרוחי אכן משפיע על הישות האנושית. כאשר אין ביכולתנו לתפוס את הרוח בצורתה האמיתית, אנו מתארים אותה לעצמנו בצורה לא-מודעת באמצעות תכונות הנפש שאותן אנו שואלים מעולם החושים. התודעה אינה מגעת רחוק מספיק כדי לתפוס את עולם הרוח; היא חווה את הרוח דרך תמונות אשר נלקחות מהעולם החושי. לכן, היצירות האמיתיות של הדמיון הופכות לפרי של העולם הרוחי בלי שחדרו לתודעה האנושית. בהרצאתי רציתי להצביע על אחת הדרכים שבהן ישויות רוחיות משפיעות על האבולוציה של החיים. כתוצאה מכך, חיפשתי אחר דרכים לתאר את העולם הרוחי שאותו חוויתי בצורה כזו שתקשור את אשר אמרתי עם דברים המוכרים לתודעה הרגילה. הייתי משוכנע שיש לדבר על הרוח, אלא שיש לקחת בחשבון את צורות הביטוי אשר נהוגות בתקופה מדעית זו.

את הרצאתי השנייה נתתי בווינה לפי הזמנת המועדון המדעי. באותה הרצאה, הראיתי שהשקפת-עולם מוניסטית יכולה להיות עקבית עם תובנה רוחית אמיתית. הראיתי כיצד אנו מבינים את ההיבט הפיסי של המציאות מבחוץ על-ידי תפיסה חושית, וכיצד אנו תופסים על-ידי תפיסה רוחית את ההיבט הרוחי מבפנים. לכן, התנסויות אנוש אשר נתפסות כמכלול הן אחדות,

במקום שבו הפיסי משקף את הרוח, והרוח מגלה את עצמה בעודה יוצרת בפיסי.

באותה תקופה, הקל הציג את השקפת-העולם המוניסטית שלו בהרצאה שכותרתה הייתה *מוניזם כגשר בין דת ומדע*. הקל ידע על הימצאי בויימאר ושלח לי עותק של הרצאתו. גמלתי לו על אדיבותו בשולחי לו עותק מן העיתון בו הודפסה ההרצאה שנתתי בוניה. כל הקורא הרצאה זו אינו יכול שלא לראות עד כמה דחיתי את המוניזם אשר קודם על-ידי הקל, שהיה עניין של השוואת המוניזם שלו עם מה שאפשר לרכוש בעולם הרוח עם תפיסה ישירה.

תמונה 19. ארנסט הקל

אבל, הייתה לי סיבה נוספת להתעסקותי במוניזם בגוון שקיבל מהשקפתו של הקל. הוא נראה שייך לימי-הביניים. הפילוסופים עצמם ראו בהקל פילוסוף חובב. הידע שלו היה מוגבל לתצורות של החי, עליהם יישם את רעיונותיו של דארווין כפי שפירשם, בהצהירו באומץ-לב שהשקפת-עולם צריכה להיות מבוססת אך ורק על מה שמדעני טבע אשר בקיאים בתורתו של דארווין, מציגים. עבור המדענים, הקל היה אדם מוזר שחי בחלומות, שהסיק מסקנות שרירותיות מהתבוננויות מדעיות. בעבודתי, היה עליי לתאר את

ההשקפות על העולם ועל הישות האנושית, וכן על הטבע והרוח, אשר היו רווחות כאשר גיתה גיבש את האידיאות המדעיות שלו מאה אחת קודם לכן ביינה. הקל ייצג את החשיבה של בני דורו. בעבודתי, נדרשתי להציג בפרטי פרטים לעין-הנפש את הקשר בין גיתה ומה שהייתה אז החשיבה הנפוצה על הטבע. בעודו טוען שהידע על הטבע הוא מוחלט כדי לייסד השקפת-עולם, עבד הקל מאה אחת מאוחר יותר במקום ביינה שבו גיתה קיבל דחף כה עצום לפיתוח האידיאות שלו על התופעות וישויות הטבע.

קרה גם שבאחת הפגישות הראשונות של האגודה לגיתה (בה השתתפתי בהיותי בווימאר), נתן הלמולץ הרצאה בשם: *חיזויו של גיתה ביחס לרעיונות מדעיים*. דברים רבים הסבו את תשומת-לבי לכך שגיתה, הודות לאינספירציה מוצלחת, צפה זאת מראש במונחים מאוחרים יותר של רעיונות מדעיים. ההרצאה גם הצביעה על כך שתורת הצבע של גיתה היא הוכחה לטעויותיו בתחום זה.

גישתו של הקל דחפה אותי תמיד להתבונן פנימה בשיפוט של גיתה על השקפת-הטבע המדעית אשר התפתחה במהלך המאה לאחר המאה שבה חי. כאשר האזנתי להלמולץ, שמעתי את השיפוט שהתפתחות זו העבירה להשקפתו של גיתה.

אף-על-פי-כן, היה עליי להודות שאם ניגשים למציאות פיסית עם סוג המחשבות שהיו נפוצות אז, התוצאות מוכרחות בסופו של דבר להיות שהקל מציג בפשטות תמימה שכזו; זה פשוט היה ברור שאלה אשר התנגדו לו לא רצו להשתמש בכוחות אשר טבועים בחשיבה ולהסתכן בהתנסות שמעבר לחושי.

בהתחלה, לא רציתי במיוחד לפגוש את הקל, לו נאלצתי להקדיש מחשבה רבה כל-כך. והנה, הגיע יום הולדתו השישים (ב-17 בפברואר 1894). הוזמנתי להשתתף בחגיגה הנהדרת אשר אורגנה לכבוד האירוע

ביינה. היסוד האנושי בחגיגה זו קסם לי. בנו של הקל,¹⁴⁶ אותו הכרתי מויימאר שם למד בבית-הספר לאמנות, ניגש אלי במהלך הסעודה ואמר לי שאביו מבקש לפגוש אותי. כך, הוא הכיר בינינו.

התוודעתי אישית להקל. הוא היה אדם מרתק שענינו עשו רושם שהן מביטות בעולם ברכות תמימה; כה עדין היה מבטו שאפשר היה לחוש שהוא אינו מסוגל לסבול את חדירתה של חשיבה חדה; אותו מבט היה יכול לשאת רשמים חושיים בלבד ולא את המחשבות אשר מתגלות דרך עצמים ותהליכים. כל תנועה הייתה מוכוונת כלפי כל מה שמבטאים הרשמים החושיים, בלי לאפשר למחשבות אשר שולטות בהם לגלות את עצמן. הבנתי מדוע הקל אהב לצייר. הוא היה שקוע בחושים. היה זה טבעו האמיתי של הקל שבדיוק ברגע שהיה עליו להתחיל לחשוב, הוא חדל לגלות כל פעילות נפשית, בהעדיפו להשתמש במכחולו כדי לאחוז במה שראה. לו היה מפתח היבט זה בלבד, הוא היה יכול לגלות משהו אנושי ומעניין מאוד. אך בפניה אחת של נפשו של הקל, שכנו אידיאות מסוימות עקשניות ותקיפות. אותן אידיאות עלו ממשהו שונה מאוד בטבעו. תחום התעניינות מסוים – שמקורו בחיים ארציים קודמים – עם נטייה פנטית מכוונת הלאה מכל קשר עם הטבע, נאבק באלימות כדי לבוא לידי ביטוי. עקרונות דתיים התעוררו שוב לחיים מתוך הרבדים העמוקים ביותר של נפשו של הקל, תוך שימוש באידיאות על הטבע כאמצעי ביטוי.

שני המזגים המנוגדים חיו בנפשו של הקל – אחד עם אהבה עדינה ועמוקה לטבע, ומאחוריו משהו כמו צללית של רוח-רפאים עם אידיאות מוגבלות שמעולם לא הבשילו אלא נשמו פנטיות. כאשר הקל דיבר, תכונתו

---

¹⁴⁶ וולטר הקל Walter Haeckel, בנם של ארנסט ואגנס הושק. וולטר הקל השלים את לימודיו בבית-הספר לאמנות ביינה והיה לצייר נופים ידוע מאוד במינכן.

המתונה מנעה מהפנטיות מלבוא לידי ביטוי, כמו אם העדינות הטבעית שלה הקהתה כוח נסתר ודמוני בתוכו. הייתה זו תעלומה אנושית שהוא היה יכול לאהוב בראותו אדם, אבל יכול היה לכעוס בהעריכו אותו אדם. כך חווייתי את הקל בשנות התשעים של המאה שעברה כאשר הכין את מה שהוביל למלחמות אינטלקטואליות אכזריות עם סיום המאה בגלל השקפותיו.

35

אחד המבקרים בווימאר היה היינריך פון טריצ'קה.¹⁴⁷ יכולתי לפגוש אותו כי סופאן הזמין אותי לארוחת-צהריים קלה שהכין עבור טריצ'קה. התרשמתי עמוקות מאישיות שנויה במחלוקת זו. טריצ'קה היה חרש לגמרי; אפשר היה לתקשר עמו על-ידי כתיבה על פיסות נייר שטריצ'קה מסר לידיהם. זה הפך אותו למוקד ההתעניינות בכל התכנסות. הוא הגיב על מה שכתבו לו, אך לא התפתחה שום שיחה אמיתית. לכן, אחרים חשו בנוכחותו בעוצמה חזקה הרבה יותר מזו שהוא חש בנוכחותם, וזה השפיע בחזקה על כל עמדתו. הוא דיבר בלי שהיה עליו להתמודד עם התנגדויות שאנשים אחרים נתקלים בהן בהביעם את דעותיהם. היה ברור שגישה זו השתרשה בתודעתו. היה לו רגש עמוק כלפי ערכן של מחשבותיו, כי הוא מעולם לא נתקל בהתנגדויות.

השאלה הראשונה שטריצ'קה הפנה אליי הייתה אודות מוצאי. כתבתי על פיסת נייר שאני אוסטרי. טריצ'קה הגיב שהאוסטרים הם אנשים טובי-לב ומוכשרים או נוכלים. באומרו דברים כאלה אפשר היה לחוש שבדידותו

---

¹⁴⁷ היינריך פון טריצ'קה Heinrich von Treitschke נולד בדרזדן ב-15 בספטמבר 1834. הוא למד בבון ולייפציג (1851-1854) והיה פרופסור להיסטוריה באוניברסיטאות ספורות.

הפנימית שנגרמה עקב חירשותו, הביאה אותו לפרדוקסים מסוג זה; הם נתנו לו סיפוק פנימי מסוים. אצל סופאן, אורחי ארוחת-הצהריים נשארו בדרך-כלל כל אחר-הצהריים, וכך קרה גם במקרה זה כאשר טריצ'קה היה נוכח. אפשר היה לראות את אישיותו נחשפת. לאדם רחב-כתפיים זה היה גם משהו רוחני אשר נטה לעשותו 'רחב' בחיוניות בהיותו בין אחרים. לא ניתן היה לומר שטריצ'קה דיבר בסמכותיות, כי מה שאמר נשא אופי סובייקטיבי. כל מילה הסגירה את תשוקתו לבטא את עצמו, ואפילו כאשר סתם תיאר משהו, טון דיבורו היה מצווה. הוא רצה שמילותיו תעוררנה את רגשותיהם של השומעים, וכאשר דיבר אש נדירה בהקה בעיניו.

באותו מקרה השיחה נגעה בהשקפת-העולם של מולטקה כפי שהיא מתוארת בתולדות חייו.¹⁴⁸ טריצ'קה דחה את הפירוש הבלתי-אישי, כמעט מתמטי, של תופעות העולם. הוא עצמו היה יכול לשפוט דברים אך ורק על הבסיס של משיכה או סלידה אישית חזקה. אנשים כטריצ'קה – אשר שקועים לחלוטין בעצמם – מרשימים אחרים רק כאשר היסוד האישי משמעותי ושזור עמוקות בכל מה שהם אומרים ועושים. כך היה עם טריצ'קה. כאשר הוא דיבר על מאורע היסטורי, היה זה כאילו התרחש באותו רגע ורגשותיו, שמחה או צער, היו מעורבים. כאשר דיבר, אפשר היה לקבל את הרושם החזק ביותר של אישיותו, אך ללא שום קשר לדבריו.

הגעתי לידידות טובה עם מבקר אחר בווימאר, לודוויג לייסטנר.¹⁴⁹ הוא היה אדם נאה, בהרמוניה עם עצמו, שחי ברוחי באופן מופלא ביותר. באותה תקופה הוא היה יועץ ספרותי לקוטה, בית הוצאה לאור. במשרה זו היה עליו

---

¹⁴⁸ הלמוט קרל ברנהרד, רוזן פון מולטקה (1891-1800) Helmuth Karl Bernhard, Count von Moltke

היה לראש המשרד הכללי הפרוסי בשנת 1857.

¹⁴⁹ לודוויג לייסטנר (1896-1845) Ludwig Laistner למד תיאולוגיה ושימש במספר תפקידים בכנסייה עד שנת 1876, כאשר היה למורה פרטי למשפחה בברלין.

לעבוד בארכיוני גיתה, וכאשר לא עבד, יכולתי לבלות בחברתו את מרבית זמני. הוא הוציא לאור את יצירתו העיקרית המיסטריה של הספינקס, שהיא מעין תולדות סיפורי-אגדה. גישתו לפירוש סיפורי-האגדות הייתה מקורית, ולעתים קרובות שיחותינו נסבו לנושא בו עסק בספר חשוב זה. לייסטנר דחה את כל הפירושים של סיפורי-פיות ושל סיפורי-אגדות אשר הצריכו דמיון פחות או יותר מודע, בסמלים. לדעתו, השקפות-העולם של העם והאגדות מקורן בחלומות – דהיינו, בסיוטים. מקורם של הגמד, השד, או המענה אחוז-הדיבוק, נובע מהסיוטים המדכאים שבהם ישות מענה את החולם עם שאלות. לודוויג לייסטנר ראה את כל מכלול הרוחות עולה מתוך הישות האנושית החולמת.

הספינקס אשר מעורר שאלות מהווה עוד מטמורפוזת של 'אשת אחר-הצהריים' הפשוטה, אשר מופיעה באמצע היום בפני הישן בשדה ושואלת שאלות שעליו להשיב עליהן. לודוויג לייסטנר ערך מחקר מיוחד על כל מה שפרדוקסלי בחלומות – למשל, ישויות שהן רגישות וחשובות או מייסרות ועגומות – כדי להראות שהן מופיעות גם בסיפורי-אגדות וסיפורי-פיות. כאשר שוחחנו על דברים אלו, תמיד חשתי שאדם זה יכול היה בקלות למצוא את הדרך מהפעילות היוצרת של התת-מודע בחלומות לתודעה עילאית אשר קולטת את עולם הרוח האמיתי. הוא הקשיב מתוך רצון טוב ובלי התנגדות לכל מה שאמרתי, אך למרות זאת הוא לא פיתח זיקה פנימית לדברים. כמו רבים אחרים, בהתקרבו לרוח עצמה, הוא נחסם על-ידי הפחד הנפוץ של שמיטת הקרקע המדעית מתחת לרגליו.

אף-על-פי-כן, לודוויג לייסטנר פיתח קשר מיוחד לאמנות ולשירה, כי ראה את המקור של סיפורי-האגדות וכדומה בהתנסויות חלום אמיתיות, ולא בדמיון מופשט, יוצר. על-פי גישתו, לכל יצירתיות אנושית ניתנה משמעות קוסמית. הוא היה שליו, רגיש ופיוטי באופן יוצא מגדר הרגיל ולכל תיאוריו

הייתה תכונה של שירה – אכן, הוא מעולם לא הביע מחשבה שלא הייתה פיוטית. ביליתי במחיצתו שעות מופלאות בווימאר ובשטוטגרט, שם היה לי העונג לשהות בביתו. אשתו, אשר הייתה ספוגה בטבעו הרוחי, הייתה נאמנה לו. עבורה, לודוויג לייסטנר היה למעשה כל אשר קשר אותה לעולם. הוא מת זמן קצר לאחר שהותו בווימאר, ואשתו מתה זמן קצר אחריו; עולמה נטרקן מתוכן כאשר לודוויג לייסטנר לא היה עוד. בדרכים רבות, היא הייתה אישה יוצאת מגדר הרגיל וחביבה באמת; היא תמיד הייתה נוכחת אם היה בידה לעזור, וידעה להתרחק כאשר חשבה שאולי נוכחותה מפריעה. היא דאגה כמו אם ללודוויג לייסטנר התרבותי והמעודן, אך רגיש בצורה קיצונית.

מלבד לודוויג לייסטנר, היו אנשים ספורים שעמם יכולתי לדון על האידיאליזם של הפילוסופים הגרמניים: פיכטה, הגל ושלנינג. ללייסטנר היה חוש ברור לממשות האידיאל כפי שהוא חי אצל אותם פילוסופים. פעם, כאשר הבעתי את דאגתי לחד-צדדיותה של השקפת-העולם של מדעי הטבע אמר: "לאנשים אין אפילו שמץ של מושג על המשמעות האמיתית של הכוח-היוצר בנפש האנושית. הם אינם מבינים שיש משמעות קוסמית ביצירתיות האנושית, כפי שהיא קיימת בתופעות הטבע".

ההתעניינות הגדולה של לייסטנר בספרות ובאמנות לא פגעה בקשר שלו עם האנושי האמיתי. הוא היה צנוע בצורה קיצונית, ואם מישהו היה רגיש לדברים כאלה, החשיבות של אישיותו הייתה מורגשת מהר מאוד. חוקרי המיתולוגיות המבוססים התנגדו להשקפותיו ובקושי הכירו בהן. כתוצאה מכך, לא הבחינו למעשה באדם שמקומו הראוי היה בחזית חיי-התרבות. ספרו המיסטריה של הספינקס עשוי היה להביא את מדע המיתולוגיה עם אימפולס חדש לחלוטין, אך נשאר כמעט כולו לא-יעיל.

לודוויג לייסטנר היה אז אחראי על עריכת כלל יצירותיו של שופנהאואר וכתבים נבחרים משל ז'אן פול עבור ספריית 'קוטה' של הספרות

העולמית. הוא הפקיד בידיי את שתי המשימות. לכן, בנוסף למשימת ויימאר שלי, היה עליי לעבור ביסודיות על העבודות של שופנהאואר הפסימיסט. לקחתי על עצמי את שתי המשימות הללו בעניין רב, כי נהנתי לשאת את עצמי אל השקפות-עולם אשר היו מנוגדות מאוד להשקפת-העולם שלי. ללודוויג לייסטנר לא היה כל מניע מעשי למנות אותי עורך לשופנהאואר ולז'אן פול; המינוי ניתן לי רק בגלל השיחות שקיימנו אודותם. בעצם, המחשבה למסור משימות אלה בידיי הופיעה אצלו במהלך שיחתנו.

36

באותה תקופה, הנס אולדן¹⁵⁰ ורעייתו גרטה התגוררו בווימאר. הם כינסו סביבם חוג חברתי של אנשים אשר רצו 'לחיות כאן ועכשיו', בניגוד לכל אותם אנשים אשר התייחסו למרכז התרבות כהמשכיות העבר, כמו אלה בארכיוני גיתה ובחברה שלמען גיתה. התקבלתי לאותה קבוצה, ומביט הנני לאחור בכל מה שחווייתי שם בהנאה רבה.

אף אם עשויים היו רעיונותיו של אדם להיות שבלוניים נוכח יישום השיטה הבלשנית בארכיונים, היה עליהם להיות חופשיים וזורמים בביתם של האולדנים, שם נתקבל בעניין כל אדם אשר חשב שדרכים חדשות של חשיבה צריכות למצוא את מקומן באנושות; וכן, כך היו אלה אשר חיפשו בהתמדה אידיאלים עתידיים ואלה אשר כאבו את העובדה שדעות קדומות מיושנות רבות כל-כך עדיין השפיעו על התרבות.

---

¹⁵⁰ שמו המקורי של הנס אולדן היה יוהאן אוגוסט אופנהיים Johann August Oppenheim. נולד ב- 5 ביוני 1859.

אולדן היה ידוע בעולם כמחברם של מחזות קצרים ועליזים כמו: הרעיה הרשמית, אך חוג חבריו בווימאר ראו צד שונה באישיותו. לבו היה פתוח לעניינים החשובים ביותר בתרבותה של התקופה. בביתו היו שיחות אינסופיות, אך תמיד ממריצות, על מה שהיה מלא חיים במחזות של איבסן או מה שהרעיש בנפשו של ניטשה.

גבריאלה ריטר¹⁵¹ הצטרפה לחוג אולדן. היא עבדה על הרומן שלה ממשפחה טובה, שכן לילה העניק לה מקום של כבוד בספרות; היא העלתה את כל הנושאים הרציניים אשר נוגעים לחייה של אישה, נושא שבאותה תקופה עורר עניין רב.

תמונה 20. גבריאלה ריטר, הנס אולדן

הנס אולדן עשוי היה להיות מקסים כאשר, עם הערה מעט ספקנית, היה עוצר מיידית שיחה אשר עמדה להתדרדר לסנטימנטליות; אך, הוא עצמו היה עלול להיעשות סנטימנטלי כאשר אחרים נעשו עצלים. החוג ניסה לפתח הבנה עמוקה יותר לכל דבר אנושי, אך כאשר משהו אודות הישות האנושית היה לא-נעים, הביקורת הייתה חסרת-רחמים. אולדן היה משוכנע לחלוטין שהדבר ההגיוני היחיד שאנשים יכלו לעשות היה להקדיש עצמם – באמצעות ספרות

¹⁵¹ גבריאלה ריטר (1859-1941) Gabrielle Reuter נולדה באלכסנדריה, מצרים. היא מתה בווימאר.

או אמנות – לאידיאלים הגדולים עליהם דיברו כה רבות בחוג זה; אך הוא היה קמצן מדי כדי להכניס את האידיאלים שלו ביצירותיו. לדעתו, אדם מסוגל לטפח אידיאלים בחוג חברתי מצומצם וסלקטיבי, אך הוא התייחס בילדותיות לאמונה שאפשר להעביר אידיאלים כאלה לציבור הרחב. באותה תקופה, הוא ניסה להביא התעניינות אמנותית רחבה יותר במחזה *קייט הפיקחת*. המחזה היה מעט מוצלח בווימאר, וזה חיזק את דעתו שיש לתת לציבור הרחב רק את אשר הוא מבקש ואת האידיאלים הנשגבים יש לשמור עבור חוג מצומצם של אנשים אשר מסוגלים להעריכם.

בנקודה זו, גרטה אולדן הייתה תקיפה יותר מבעלה. היא הייתה ספקנית באופן מוחלט בהערכתה את יכולת הציבור הרחב לקלוט את ענייני הרוח. היה ברור שמה שהיא כתבה הושפע מהכישרון התמים של שונא-אדם. מה שהנס וגרטה אולדן הציעו לחוגם מתוך הלך-נפש היה עטוף באווירה של רגש אסתטי, קוסמי; אפשר היה לשוחח על הנושאים הרציניים ביותר, אף על פי שלרוב היו נפטרים מדברים חשובים בהומור קל.

עליי לומר שחלק מהשעות היפות ביותר של חיי היו אלו שביליתי בחברתה של גבריאלה רויטר, אליה התקרבתי מאוד במסגרת חוג אולדן. היה לה רגש עמוק לעניינים חברתיים, בהם טיפלה ברגישות ומחשבה קיצוניות במידה מסוימת. דאגתה המיוחדת הייתה קשורה לניגוד הגלוי בין הצרכים האנושיים החיוניים והדיעות הקדומות השגרתיות. היא התמקדה בנשים אשר, דרך החיים והחינוך, נתפסות כלפי חוץ על-ידי דיעות קדומות, ואשר סובלות בצער את ה'אמת' אשר רוצה לעלות מתוך מעמקי-הנפש ולחדור את החיים. גבריאלה רויטר גילתה את גדולתה הפנימית בדרך שבה היא נתנה ביטוי ללבה החזק והקיצוני בדרך שקטה ונבונה, חדורה בדקות-הבחנה אמנותית של מבנה חודרני חזק. אפשר היה ליהנות משיחות ממריצות רבות עמה בעודה כותבת את ספרה *ממשפחה טובה*.

אני זוכר שפעם עמדנו בפינת רחוב בחומה היוקד של השמש ודנו במשך למעלה משעה בנושאים אשר התעוררו אצלה. גבריאלה מעולם לא איבדה, ולו אף לרגע קט, את שלוותה הפנימית בעודה משוחחת אודות דברים שמהר מאוד היו מכעיסים בני-אדם אחרים. הרגשות שהיא חשה היו באמת אלה אשר 'שימחו עד השמים וציערו אפילו עד מוות'. אך, הם נשארו מתחת לפני השטח של נפשה ומעולם לא נחשפו על-ידה במילים. היא הדגישה היטב את כל מה שהיה לה לומר, לא במילים אלא בפנימיותה. נראה לי שבכתיבתה היא פיתחה מאוד את הסגנון המקסים והאופייני הזה.

היה נפלא לראות את תחושת ההערצה בחוג האולדנים לגבריאלה ריטר. לעתים קרובות, הנס אולדן היה אומר לי בעצב: "אישה זו היא עצומה!" ואז הוסיף: "הלוואי ויכולתי להציג את הדאגות העמוקות ביותר של נפשי באותו אומץ-לב שיש לה."

חוג זה השתתף בדרך מיוחדת בפגישות גיתה אשר התקיימו בווימאר. 'ההווה' העביר ביקורת על 'העבר' ברוח של אירוניה – לא בדרך של קלות-דעת או התבדחות, אלא בכעס אסתטי. אולדן היה יושב ליד מכונת הכתיבה במשך ימים לאחר כנס גיתה, כדי לחבר דו"חות, שלדעתו, נתנו הערכה 'ארצית' על 'הנביאים הגיתהאנים'.

אינדיבידואל 'ארצי' נוסף, אוטו אריק הרטלבן, אימץ מהר מאוד צליל דומה של אירוניה. לעתים רחוקות, הוא החמיץ פגישת גיתה בווימאר. בהתחלה, לא יכולתי להבין מדוע טרח לבוא. פגשתי אותו לראשונה בין העיתונאים, אנשי התיאטרון והסופרים אשר היו מתכנסים במלון שמניטוס, בנפרד מן 'החגיגות של המלומדים', בערבים של הפסטיבלים לכבודו של גיתה. קל היה להבין מדוע הרטלבן היה נוכח במפגש זה – סוג השיחה היה בדיוק העיקר עבורו, והוא תמיד נשאר עד מאוחר. אכן, הוא לא היה יכול להתנתק.

נכחתי באירוע מסוג זה. למחרת בבוקר, האחרים היו בפגישת גיתה כפי שהדבר חייב, אך הרטלבן נעדר. חיבבתי אותו ודאגתי לשלומי. אחרי הפגישה, הלכתי למלוננו לחפש אחריו. הוא עדיין היה שקוע בשינה. הערתי אותו ואמרתי לו שהפגישה העיקרית של חברת גיתה כבר התקיימה. לא יכולתי להבין מדוע רצה להשתתף בחגיגות גיתה בצורה שעשה זאת. אך, תשובתו גרמה לי להבין שהיה טבעי לגמרי עבורו לנסוע לויימאר כדי להשתתף בכנס גיתה ואז לישון במהלך האירוע עצמו. למעשה, הוא היה שקוע בשינה במהלך רוב האירועים שבשבילם באו האחרים.

התיידדתי עם אוטו הרטלבן באופן מיוחד במינו. באחת מארוחות-הערב שהזכרתי, עלתה שיחה על שופנהאואר. הרבה כבר נאמר בהערכתו וכן בגנותו של אותו פילוסוף. הרטלבן שתק זמן רב, כאשר, ללא שליטה, גועש גילויים, אמר: "בני-אדם מתלהבים משופנהאואר, אך הפילוסופיה שלו אינה ישימה לחיים." בהבעה חסרת-אונים וילדותית, הביט בי בשאלה, מצפה שאומר משהו. הוא שמע שעסקתי בעבודתו של שופנהאואר. אמרתי: "איני יכול לעזור; רק ראה את שופנהאואר כגאון טיפש." עיניו של הרטלבן נצצו, הוא התרגש; הוא סיים את המשקה שלו והזמין אחד נוסף. זכיתי בלבן, והידידות בינינו נרקמה. 'גאון טיפש!' זה מצא חן בעיניו. יכולתי להשתמש בביטוי זה אף ביחס לאישיות אחרת; זה לא היה עושה שום הבדל עבורו. מה שעניין אותו הוא שאפילו גאון יכול להיות טיפש.

פגישות גיתה דרשו ממני מאמץ רב. רוב האנשים בוויימאר השתתפו בהן, ובהתאם לתחומי התעניינותם, הם השתתפו או בחוג הבלשנים המרצים או הסועדים או בחוג האנשים בגוון אולדן-הרטלבן. היה עליי להשתתף בשניהם; תחומי התעניינותי הובילו אותי אל שני הכיוונים גם יחד. דבר זה התאפשר לי כי חוג אחד התכנס בשעות היום והחוג השני בשעות הערב. לא יכולתי לאמץ את סגנון-החיים של אוטו אריק ולישון במשך מושבי הבוקר.

אהבתי את הטבע הרב-צדדי של החיים; הייתי מאושר במידה שווה הן
בצהריים בחוג הארכיונים עם סופאן – אשר מעולם לא הייתה לו נטייה
לפגוש את הרטלבן – והן בערב עם הרטלבן ואחרים בעלי רוח דומה.

37

במהלך שהותי בווימאר, למדתי על השקפות-עולם והשקפות-חיים
רבות. בחלקן, זה קרה מפני שהיה לי קשר קבוע וישיר עם אותם אישים אשר
שוחחו על הנושאים הללו, וכן מפני שבאותם ימים אנשים רבים, שהיה להם
עניין בשיחות מסוג זה, עברו דרך ויימאר.

אז, חייתי בעידן שבו הייתה נטייה לגשת לסביבה באופן אינטנסיבי,
בניסיון לייסד יחס איתן עם החיים החיצוניים. עבורי, ההשקפות הפילוסופיות
השונות היוו חלק מהעולם החיצוני. התחלתי להבין כמה מעט הייתי במגע עם
העולם החיצוני עד לאותו זמן. בכל פעם שהייתי פורש מפעילות חברתית,
נעשיתי מודע לכך, במיוחד באותו זמן, שלמעשה העולם היחיד שאותו הכרתי
עד אז היה עולם הרוח, שראיתי בתוך-תוכו. היה לי קל להתחבר לעולם הזה.
התחלתי גם להבין עד כמה קשה היה לי במהלך ילדותי ונעוריי למצוא קשר
לעולם החיצוני באמצעות החושים. תמיד היה לי קשה לקבוע בזיכרוני עובדות
חיצוניות שהיה צורך להטמיען – כמו למשל בלימוד מדעים. היה עליי
להתבונן בעצמים טבעיים שוב ושוב כדי שאוכל לזהותם ולדעת את סיווגם
המדעי. עבורי, העולם החיצוני נראה באמת במידה מסוימת נטול-ממשות או
כמו תמונות. הוא עבר לפניי כמו תמונות, בעוד שהקשר עם הרוחי נשא תמיד
אופי של מציאות ממשית.

חשתי בזה במיוחד בתחילת שנות התשעים של המאה התשע-עשרה
בווימאר בעודי מוסיף את השינויים האחרונים לספרי *חשיבה אינטואיטיבית*

כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות. במהלך כתיבת הספר הזה, הרגשתי שכתבתי מחשבות אשר הוענקו לי על-ידי עולם הרוח עד שנתי השלושים. לעומת זאת, מה שקיבלתי מן העולם החיצוני נחוה רק כתמריץ. חוויתי תמריץ זה במיוחד כאשר השתתפתי באותם דיונים מלאי-חיים בווימאר על השקפות-עולם. היה עליי לחדור אל תוך הרגשות ואורחות-החשיבה של אחרים, אך הם לא חדרו את משמעות חיי הפנימיים. חוויתי באופן נמרץ את מה שאחרים ראו וחשבו, אך לא היה ביכולתי לאפשר למציאות הרוחית שבתוכי לזרום לתוך מה שהתנסיתי בו באותה דרך. מרכזי ישותי מוכרח היה להישאר תמיד בתוכי. עולמי הפנימי היה באמת מופרד מהעולם החיצוני, כאילו על-ידי מחיצה דקה.

כך חייתי בפנימיותי בעולם אשר גבל בעולם החיצוני; אך, היה עליי לחצות סף כאשר רציתי לבוא במגע עם העולם החיצוני. לקחתי חלק בדיונים מלאי-חיים, אך בכל פעם היה עליי לחדור אותם דרך דלת, כביכול. כתוצאה מכך, בכל פעם שהשתתפתי בעולם החיצוני, חשתי כאילו שרק ביקרתי שם. אך, זה לא מנע ממני מלהתמסר בהתעניינותי בזולת או בדבר כלשהו אותו 'ביקרתי'. אכן, הרגשתי נוח מאוד במהלך הביקורים הללו.

כך חוויתי הן את בני-האדם והן את השקפות-העולם. נהניתי מה'ביקורים' אצל סופאן והרטלבן. סופאן מעולם לא ביקר אצל הרטלבן והרטלבן מעולם לא ביקר אצל סופאן. אף לא אחד מהם היה יכול לחדור את מחשבותיו ורגשותיו של האחר. אצל שניהם, מיד הרגשתי שייך. אבל, הן סופאן והן הרטלבן מעולם לא ביקרו אצלי. כאשר הם באו, הם נשארו בעולמם שלהם; מעולם לא חוויתי ביקורים בעולם הרוחי שלי. נפשי הייתה עדה למספר רב של השקפות-עולם שונות – אלו אשר מבוססות על מדע וכן אלו אשר מבוססות על אידיאליזם, וגוונים רבים ביניהן. חשתי צורך להכיר

את כולן, להתמצא בהן; הן באמת לא האירו את עולמי הרוחי, אך היו תופעות אשר נתקלתי בהן – לא ממשויות שיכולתי לצמוח לתוכן.

זה היה המצב של נפשי כאשר באתי במגע ישיר עם השקפות-עולם כמו אלו של הקל וניטשה. חשתי את הצדקתן היחסית. בגלל הלך-הנפש שלי, היה בלתי-אפשרי עבורי לומר שהאחת נכונה או שהשנייה שגויה. במקרה כזה הייתי חש שמה שמצוי בהן היה זר לי. אלא שהאחת לא הייתה זרה יותר מאשר השנייה; אכן הרגשתי שייכות לכל השקפת-עולם, אך הרגשתי שייך באמת אך ורק בעולם הרוח, אותו ראיתי באופן ישיר.

בתארי זאת כך, עלול להיראות הדבר כאילו עבורי הכול היה ביסודו עניין של אדישות. אך זה לא היה כך כלל ועיקר. התנסיתי במשהו שונה בתכלית. הסיבה שיכולתי להשתתף באופן מלא בהשקפתם של אחרים הייתה שלא התרחקתי מהם על-ידי שיפוטם המיידי במונחים של ההשקפות והרגשות שלי. למשל, היו לי אינספור שיחות עם אוטו הרנאק,¹⁵² המחבר המחונן של *גיתה בשיא התפתחותו*. באותה תקופה, הוא ביקר לעתים קרובות בווימאר, כי עבד על כתבי גיתה על האמנות. חיבבתי את האיש הזה, שמאוחר יותר בחייו היה מעורב בטרגדיה נוראית. כאשר שוחחתי עמו, יכולתי להיות כולי אוטו הרנאק. נכנסתי לתוך מחשבותיו והרגשתי שהייתי בביקור, כפי שתיארתי; אף-על-פי-כן, הרגשתי שייכות. לא הזדמן לי להזמינו ל'ביקור' אצלי. ראיתי שהוא היה יכול לחיות אך ורק במחשבותיו שלו. הוא היה לכוד כל-כך במחשבותיו שהוא חווה כל מחשבה אחרת שאינה שלו כזרה. הוא היה מסוגל להתקרב לעולמי הפנימי רק במובן קאנטיאני – כמו ה'דבר לכשעצמו, מעבר

¹⁵² אוטו הרנאק (1857-1914) Otto Harnack היה היסטוריון ספרות.

לתודעה'. חשתי שחובתי הרוחית היא להתייחס לעולמו לא בגישה קאנטיאנית, אלא בהחדרת תודעה לתוכו.

מובן שלא חייתי בלי סכנות וקשיים רוחיים. כל מי שדוחה מעליו כל דבר שאינו חופף לדרך חשיבתו האישית אינו מרגיש צורך לטרוח בהצדקתן היחסית של השקפות-עולם שונות. הם יכולים, בלי הסתייגות, להרשות לעצמם להיות מוקסמים ממחשבה מיוחדת כלשהי. קסם זה של האינטלקט נפוץ מאוד, ואנשים מוותרים מהר מאוד על אותן מחשבות שאינן תואמות לשלהם. אך, אותם אנשים אשר חווים את עולם הרוח עם **תפיסה ישירה** – כפי ש**מוכרח** להיות – יכולים לראות את התקפות אפילו מנקודות-מבט שונות במידה רבה; הם תמיד נמנעים מלהיות מוטים לעמדה זו או אחרת.

בכל אופן, כאשר אדם יכול להתמקד בעולם 'החיצוני' בהתעניינות ואהבה, הוא במהרה נעשה מודע לטבעו **האמיתי**, למרות שתמיד יש לחזור לעולמה הפנימי של הרוח. זה גם מלמד את האדם לחיות באמת ברוח.

נקודות-המבט האינטלקטואליות השונות פוסלות האחת את השנייה; אך תפיסה רוחית רואה בהן היבטים בלבד, שכל אחת מהן מספקת השקפה שונה על העולם. דומה הדבר לצילום בית מזוויות שונות. התמונות שונות, אך הבית נשאר אותו בית. כאשר אדם מסתובב סביב הבית עצמו, הוא מקבל את הרושם המלא. כאשר אדם באמת עומד בעולם הרוח, הוא מקבל את התקפות לכל מה ש'נכון' מהיבט כלשהו. על האדם להסתכל בתמונה כמשהו 'נכון' מנקודת-מבט מסוימת, ואז להתייחס לתקפותו ומשמעותו של אותו היבט.

כך היה עליי לגשת הן לניטשה והן להקל. חשתי שניטשה 'צילם' את העולם מנקודת-מבט אשר נכפתה עליו כאדם מסוף המאה התשע-עשרה בעל עומק עצום – כאדם שחי אך ורק בטבעה הרוחית של אותה תקופה; אדם שעבורו התפיסה הרוחית אינה חפצה להיות מודעת, ותת-המודע שלו ילחץ בכל זאת כלפי הרוח עם כוחות עצומים. תמונה זו של ניטשה חיה בנפשי. היא

הראתה לי אדם שלא ראה ברוח, אלא אדם שבו נאבקה הרוח באופן תת-הכרתי בטבעה הלא-רוחי של התקופה.

38

באותה תקופה הוקם בגרמניה ענף של האגודה לתרבות מוסרית (מקורה באמריקה).¹⁵³ נראה טבעי שבתקופתנו המטריאליסטית, אימפולס כזה להעמקת החיים המוסריים יתקבל בברכה. אך, הפילוסופיה הבסיסית שלה עוררה בי ספקות רציניים.

מנהיגי התנועה טענו שבתקופתנו אנו עומדים מול מספר רב של השקפות חיים ועולם, וכן תורות הכרה, דתות ותחושות חברתיות. בני-אדם אינם מסוגלים להגיע להבנה הדדית על נושאים מסוג זה. והדבר שגוי כאשר התחושות המוסריות שעל בני-אדם להרגיש איש כלפי רעהו נגררות אל אותן השקפות אשר מנוגדות זו לזו. אין בזה שום תועלת כאשר בני-אדם מאפשרים לחילוקי-דעות על נושאים אשר קשורים לדת, לנושאים חברתיים ולפילוסופיה, להשפיע על התנהגותם המוסרית כלפי אותם אנשים אשר חושבים ומרגישים אחרת. עלינו למצוא עקרונות שיהיו בסיסיים לתורת המידות האנושית הטהורה, בלתי-תלויים בכל השקפות-העולם ומקובלות על

¹⁵³ האגודה לתרבות מוסרית, חלק מהתנועה המוסרית, נוסדה על-ידי פליקס אדלר Felix Adler (1851-1933) בניו-יורק, 15 במאי 1876. אדלר נולד בגרמניה ונלקח לארצות-הברית בגיל שש על-ידי אביו, רב. הוא שב לגרמניה כדי להשלים את לימודיו האקדמיים ובאוניברסיטת ברלין הוא הוקסם מקאנט ו-שאלת הפועל מאת פרידריך אלברט לאנג'. לאחר סיום הדוקטורט שלו, הוא שב לניו-יורק ומונה לרב בית-הכנסת עמנו-אל. הוא נטש את הרבנות בשל סלידתו מטקסיות וסירובו להתייחס לאל בדרשותיו. הוא הפך לפרופסור לספרות עברית ומזרחית באוניברסיטת קורנל ומאוחר יותר באוניברסיטת קולומבוס. אדלר ייסד את התנועה המוסרית כי האמין שעיקרון החיים הטובים בלתי-תלוי בתורות דתיות, טקסים ואמונה באל אישי; היות שהיה משוכנע בכך שהאישיות, בשל ייחודיותה, היא הכוח המרכזי בדת; והיות שהיה משוכנע שבני-אדם מוכרחים, בין דברים אחרים, לכבד את ההבדלים בין בני-אדם. תנועה זו התפשטה אל חלקים בארצות-הברית ואירופה לפני מותו של אדלר בניו-יורק.

כל אדם, תוך התעלמות מהדעות שיש לבני-אדם על ההיבטים השונים של החיים.

התנועה למען תרבות מוסרית עשתה עליי רושם עמוק ונגעה בהשקפותיי החשובות ביותר. ראיתי תהום בחשיבה המודרנית בין תהליכי טבע והמשמעות המוסרית-רוחית של העולם. בני-אדם מסתכלים בטבע באופן כזה שהם מוכרחים לתאר את האבולוציה של העולם ללא משמעות רוחית ומוסרית. חשיבתם היפותטית ומתארת מצב לגמרי חומרי, קדמוני של היקום. הם מנסים לגלות חוקים אשר יסבירו כיצד ישויות שהוענקו להן חיים, נפש ורוח התפתחו בהדרגה מאותו מצב קדמוני למצבם הנוכחי. ראיתי בבירור שאם מגמה זו של חשיבה מופעלת על תוצאתה הלוגית, היסוד הרוחי והמוסרי **ייראה** לא יותר מאשר תוצר של תהליכי-טבע. משמעות הדבר היא שתהליכי-טבע, למרות היותם אדישים לרוח ולמוסר, יוצרים למעשה מוסר כסוג של תוצר-לוואי של האבולוציה, ובסופו של דבר קוברים אותו שוב תחת אדישות מוסרית.

בכל אופן, נוכחתי לדעת שהוגי-דעות קפדניים לא הגיעו למסקנה זו; הם פשוט קיבלו את מה שנראה להם כדברם של תהליכי-הטבע ונמנעו מגיבוש דעה ביחס למשמעות המוסר הרוחי במכלול הרחב יותר של הדברים. אך, זו לא הייתה הנקודה העיקרית. זה נראה לא חשוב לומר שבמונחים של תהליכי-טבע, על האדם לשמור על אדישות ביחס למוסר ולחשוב לאורך שורות אלה הוא, בכל מקרה, פיתוח תורה גרידא. על כל אחד מאתנו לגבש את חשיבתו על המוסר. עבורי, הנקודה החשובה ביותר הייתה: **בלתי-אפשרי** לייחס ממשות התלויה בעצמה, התומכת בעצמה, למוסר הרוחי בעוד שהטבע – עד לפרט הקטן ביותר – נצפה בדרך שגרתית שכזו. אם הפיזיקה, הכימיה והביולוגיה, ממשיכות להיתפס כלא-נתונות להכחשה בדרך זו, אזי הישויות

אשר נחשבות כממשות סופגות את הממשות כולה לתוכן, ומוסר רוחי יהיה
אך ורק קצף אשר עולה מאותה ממשות.

אני ראיתי ממשות אחרת, ממשות שהיא רוחית ומוסרית, ובה בעת,
טבעית. נראה לי הדבר כחיסרון במאמצו של האדם לרכישת ידיעה, לא
לרצות לחזור לתוך ממשות זו. על-פי השקפת עולמי – אשר מכירה ברוח –
קיימת ממשות חובקת-כל, אשר מתגלה כמוסרית מעבר לממלכת
תהליכי-הטבע ומוסר רוחי. יש לה גם את הכוח להשתנות לתהליך שיהיה תקף
כמו איזשהו תהליך-טבע. תהליכי-הטבע נראים אדישים כלפי המוסר הרוחי,
כי הם התנתקו מהאחדות המקורית שלהם עם האחר, כפי שגווייתו של אדם
מופרדת מהנפש והרוח מלאות-החיים של הישות האנושית.

הייתי משוכנע בזאת, כי זה לא היה משהו שרק הומצא ברוחי; ראיתי
שזו ממשותן של העובדות והישויות הרוחיות הקוסמיות. נראה ש'אנשי
האתיקה' שאותם תיארתי, התייחסו לידע מסוג זה כלא חשוב; הם היו
משוכנעים, באופן לא-מודע פחות או יותר, שכל המאמצים הפילוסופיים אינם
מובילים לאיזשהו מקום, שיהיה עדיף להציל עקרונות אתיים ספורים
מפילוסופיה שאינה דורשת חקירת המקור הקוסמי שלהם. ראיתי שייאוש
מוחלט מאיזושהי פילוסופיה ביטא את התסמינים של אותם זמנים. ראיתי זאת
כקלות-דעת, אפילו כחוסר-תודעה, לטעון שיש לעזוב את כל הפילוסופיות כך
שהמוסר יופץ שוב בין בני-אדם. במהלך הטיולים הרבים שלי בפארקים של
ויימאר עם הנס וגרטה אולדן, הבעתי את דעתי בהתלהבות על שטחיות זו.
עמדתי על כך שאם בני-אדם יעמיקו בהשקפותיהם על העולם ככל שכשריהם
יאפשרו להם, הם יגלו תהליך קוסמי אשר מעורר את המוסר כממשות, בדיוק
כפי שהוא עושה לטבע. כתבתי מאמר רב-עוצמה, העמיד, עבור כתב-עת אשר

נוסד לאחרונה.¹⁵⁴ במאמר זה יצאתי נגד מה שתיארתי כאתיקה המופרדת לחלוטין מהממשות, ואשר כתוצאה מכך הנה קצרת-יד. המאמר זכה לתגובה עוינת מאוד. וזה לא היה יכול להיות אחרת; 'אנשי האתיקה' ראו עצמם כמושיעים של הציביליזציה שלנו.

סוגייה זו הייתה חשובה ביותר עבורי. רציתי להיאבק למען סוגייה חיונית: התקפות של השקפת-עולם אשר רואה את ממלכת האתיקה כבעלת מעמד שווה לכל היבט אחר במציאות. **נאלצתי** להיאבק באתיקה זו שהינה חסרת יסוד פילוסופי.

נסעתי מויימאר לברלין כדי לחפש אחר הזדמנויות לבטא את השקפותיי דרך העיתונות. ביקרתי את הרמן גרים, אדם שהערצתי מאוד; הוא קיבל אותי בידידותיות רבה ביותר. אך, נראה לגרים מוזר שעליי להטרידו עם העניין שלי שמילא אותי בהתלהבות. הוא הקשיב בלי ענין רב כאשר סיפרתי לו על השקפותיי אודות אנשי האתיקה. חשבתי שאוכל לעניין אותו בנושא שהיה חשוב מאוד עבורי. לא התקדמתי לשום מקום, וכאשר שמע שרציתי 'לעשות משהו', הוא אמר: "מדוע שלא תלך ותפגוש אותם. אני מכיר את רובם. הם באמת אנשים נחמדים מאוד." חשתי כאילו מים קרים נשפכו עליי. לאדם שכל-כך כיבדתי לא היה כל מושג מה רציתי; הוא חשב ש'אחשוב יותר בהיגיון' על הנושא אם יכולתי להירגע על-ידי מפגש עם אותם 'אנשי אתיקה' ולהשתכנע שכולם אנשים 'נחמדים'.

לא התעניינתי באחרים יותר מאשר התעניינתי בגרים. כך היו הדברים עבורי באותם ימים. היה עליי להסתדר, לגמרי בעצמי, עם כל מה שהיה קשור לתפיסתי הרוחית. חייתי בעולם הרוח; אף לא אחד מאותם אנשים שהכרתי

---

¹⁵⁴ העורך של כתב-עת זה היה מקסימיליאן הרדן Maximilian Harden.

נלווה אליי לשם. קשריי החברתיים הצריכו ביקורים בעולמם של אחרים. אף-על-פי-כן, אהבתי את המסעות הללו. הכבוד שרחשתי כלפי גרים לא נפגע כלל. קיבלתי שיעור טוב באמנות של התחברות מתוך אהבה והבנה לכל מה שעניין אחרים, שלא ניסו להבין את מה שהעסיק אותי עמוקות.

זה היה טבעה של 'בדידותי' בווימאר, בה ניהלתי חיי-חברה פעילים. למעשה, ראיתי שלרבים היה צורך עמוק, בלתי-מודע בפילוסופיה אשר יכולה להגיע אל שורשיה של הוויית-הקיום. חשתי שרבים היו מוטרדים מחשיבה שגרתית, אשר הופיעה כאמינה רק בגלל שנגעה במובן מאליו בלבד. לחשיבה מסוג זה, 'הטבע הוא העולם בשלמותו', והיא האמינה שאין אפשרות אחרת ועל האדם לראות זאת כדרך הנכונה לחשיבה. כתוצאה מכך, דוכאו כל הרגשות אשר היו יכולים לעלות בנפש והציעו אפשרויות אחרות. זה הבהיר דברים רבים בסביבתי הרוחנית. זה היה כאשר עיצבתי סופית את ספרי חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות, התוכן שחי בתוכי במשך זמן רב.

39

ברגע שהספר יצא לאור, שלחתי עותק ממנו לאדוארד פון הרטמן. הוא קרא אותו בתשומת-לב רבה. מהר מאוד קיבלתי אותו חזרה, כאשר שוליו מלאים הערות מפורטות מתחילתו ועד סופו. הוא גם כתב לי שבין שאר הדברים, שם הספר צריך להיות: פנומנליזם אפיסטמולוגי ואינדיבידואליזם אתי. הוא לא הבין לא את מקור האידיאות שלי וגם לא את יעדי. הוא חשב על עולם החושים בדרך קאנטיאנית אשר עברה שינויים. הוא התייחס לעולם החושים שלנו כתוצר של מציאות יסודית אשר משפיעה על הנפש האנושית דרך החושים. על-פי השקפתו, אותה מציאות אינה נכנסת לתחום התנסותנו

המודעת, אלא עליה להישאר מעבר להישג-ידה של התודעה. רק באמצעות מסקנות לוגיות אפשר ליצור תמונות מנטליות משוערות אודותיה. לכן, העולם החושי נתפס כמציאות אובייקטיבית; זה עדיין שום דבר מלבד גילוי סובייקטיבי, שקיומו הבלעדי נמצא בנפש כל עוד היא אוהזת בו עם התודעה.

בספרי, ניסיתי להראות שאין שום דבר שאינו ידוע מאחורי העולם החושי, אלא מה שמצוי בעולם החושי הוא העולם הרוחי. וניסיתי להבהיר שממלכת האידיאות של בני-האדם קיימת באותו עולם רוחי. לכן, המציאות האמיתית של ממלכת החושים נשארת נסתרת מהתודעה האנושית רק באותה מידה שתפיסת הנפש מוגבלת לחושים. כאשר ההתנסות באידיאות מתווספת לתפיסה חושית, התודעה חווה את העולם החושי כמציאות אובייקטיבית. ההכרה אינה מגלמת בתוכה איזושהי ממשות; כדי להכיר צריך לחבוק את אותה ישות על-ידי הנפש. להתקדם מההיבט העדיין לא-יסודי של העולם החושי אל המציאות היסודית שלו, הינו צעד אשר מתרחש בתודעה. לכן, העולם החושי הוא הופעה (או תופעה) רק עד לאותה רמה שהתודעה עדיין לא השתלטה עליה.

העולם החושי הוא לאמיתו של דבר העולם הרוחי, ונפש האדם חיה באותו עולם רוחי ידוע על-ידי הרחבת תודעתה כדי שתוכל לאחוז בו. מטרתה של ההכרה, או הידיעה, היא לחוות בצורה מודעת את הממלכה הרוחית בהופעה הגלויה-לעין שבה בסופו של דבר הכול הופך לרוח.

הצגתי את הממשות הרוחית כחלופה לפנומנליזם. פון הרטמן חשב שכוונתי הייתה להישאר בגבולות התופעות ופשוט לנטוש את כל המסקנות אשר נגזרות מהן במונחים של ממשות אובייקטיבית. חשיבתי נראתה לו כהרשעת התודעה האנושית אשר תרחיק אותה לחלוטין ממשות כלשהי, ותגרום לה לנוע לעד בעולם של הופעות אשר קיים אך ורק כתמונות מנטליות בנפש (כתופעות).

כתוצאה מכך, החיפוש שלי אחר הרוח על-ידי הרחבת התודעה הוצב אל מול ההשקפה ש'הרוח' נמצאת קודם כל בדמיונו של האדם שאחרת בקושי נתונה להמשגה. ביסודו, זו הייתה ההשקפה של אותה תקופה, שלתוכה החדרתי את ספרי *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של חירות. אותה השקפה צמצמה כל התנסות ברוח לכדי התנסות בתמונות מנטליות אנושיות, ומשם לא ניתן היה למצוא איזשהו נתיב לעולם רוחי אמיתי (אובייקטיבי). רציתי להראות כיצד, בתוך ההתנסות הסובייקטיבית של תמונות מנטליות, רוח אובייקטיבית זוהרת קדימה והופכת לתוכן האמיתי של התודעה. אדוארד פון הרטמן טען נגדי שהסברתי את הנושאים בצורה כזו שנתקעתי בהופעות של הנתפס החושי – שנמנעתי לחלוטין מלהזכיר ממשות אובייקטיבית. כתוצאה מכך, היה בלתי-נמנע שפון הרטמן יטיל ספק ב'אינדיבידואליזם האתי' שלי.

אחרי הכול, מהו היסוד של האינדיבידואליזם האתי בספרי *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של חירות? הוא מערב את העובדה שראיתי את מרכזה של הנפש כמאוחד לחלוטין עם עולם הרוח. ניסיתי להציג את הדברים כך שמה שנראה כקושי מדאיג עבור רבים, ייפתר מעצמו! במילים אחרות, בני-אדם דגלו בדעה שכדי לדעת, הנפש (או ה'אני') מוכרחה להבדיל עצמה ממה שהיא מכירה ולכן אינה יכולה להתאחד עמו. אף-על-פי-כן, הבחנה זו אפשרית גם כאשר הנפש מתנדנדת כמו מטוטלת כביכול, הלוך ושוב בין השתקפות עצמית לבין אחדות עם הממשות הרוחית. הנפש נעשית 'בלתי-מודעת' בחודרה לתוך הרוח האובייקטיבית, אך בהשתקפות עצמית היא לוקחת את כל מהותה לתוך המודעות.

לכן, בגלל שה'אני' האנושי הפרטי, האינדיבידואלי, יכול לחדור את הממשות הרוחית של העולם, הוא יכול גם לחוות את האימפולסים המוסריים בתוך אותה ממשות. המוסר מקבל את המשמעות אשר מתגלה מתוך העולם

הרוחי באינדיבידואליות האנושית; תודעת האדם, המורחבת אל תוך הרוחי, קולטת ישירות את מה שמתגלה כתוצאה מכך. ישות אנושית מונעת לפעולה מוסרית על-ידי התנסות בעולם הרוח כאשר העולם מתגלה בנפש; התנסות מסוג זה מתרחשת בתוך האינדיבידואליות האנושית האישית. כאשר אנו חווים את עצמנו על-ידי אינטראקציה עם העולם הרוחי באמצעות פעולה מוסרית, אנו חווים **חירות**. הממלכה הרוחית אינה מאלצת, אלא פועלת בצורה כזו שאנו עצמנו מוכרחים לפתח פעילות אשר תניע אותנו לחבוק את הרוחי.

מטרה אחת של הספר *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות* הייתה להראות שהעולם החושי הינו באמת רוחי, והישות האנושית, כישות נפש, חיה ואורגת בממשות רוחית על-ידי תפיסת העולם החושי. מטרה אחרת הייתה להראות שאפשר לגשת אל ממלכת המוסר מתוך חירות, כי הוויית-קיומה זוהרת עבורנו כאשר אנו חווים את העולם הרוחי במודעות. כתוצאה מכך, יש לראות את הטבע המוסרי האנושי דרך איחוד מודע ואישי לחלוטין עם האימפולסים האתיים של העולם הרוחי. חוויית את שני החלקים של *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות* כאורגניזם רוחי, כאחדות אמיתית, בעוד שאדוארד פון הרטמן ראה חלק אחד כ'פנומנליזם אפיסטמולוגי' ואת החלק האחר כ'אינדיבידואליזם אתי'. באותה תקופה הלך-הנפש שלי הגדיר את תבנית האידיאות שבספר. באמצעות התנסות ותפיסה ישירה של העולם הרוחי, נתגלה לי העולם החושי כרוחי, ורציתי ליצור מדע טבע שיכיר ברוח. באמצעות תפיסה ישירה של ידיעה-עצמית של נפש האדם, העולם המוסרי מאיר בתוך הנפש כהתנסות אישית לחלוטין. התנסות רוחית היא המקור של הדרך בה יצרתי את האידיאות שבספרי. הספר מייצג בראש ובראשונה אתרופוסופיה מוכוונת כלפי הטבע וכלפי ישויות אנוש שבטבע כישויות מוסריות אינדיבידואליות.

במובן מסוים הספר *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של חירות שיחרר אותי ממה שהגורל דרש ממני במונחים של יצירת אידיאות במהלך הפרק הראשון של חיי, ומיקם אותן בעולם החיצוני; זה התרחש על-ידי התנסותי במיסטריות של מדעי הטבע של הווייט-הקיום. משימתי הבאה הייתה יכולה להיות רק מאבק ליצור אידיאות של העולם הרוחי עצמו. בספרי, אפיינתי את הידיעה שאנו מקבלים מבחוץ דרך התבוננות חושית כ'התנסות אנתרופוסופית' פנימית של הרוח ברוחו של האדם. טרם השתמשתי במונח **אנתרופוסופיה**,¹⁵⁵ כי נטייתי הראשונית הייתה תמיד ליצור אידיאות אשר תצגנה את התנסות הנפש האנושית של העולם הרוחי עצמו. חיי שנות השלושים והארבעים שלי היו מלאים במאבק פנימי עז עבור אותן אידיאות. במהלך החלק האחרון של אותה תקופה, גורלי היה להיות עסוק כלפי חוץ בנושאים שלא היו קשורים לחיי הפנימיים, כך שהם לא זכו לביטוי.

40

באותה תקופה, הצטרפתי לחוג אשר עסק בהתנסויות הרוחיות של ניטשה. נתקלתי לראשונה בכתביו של ניטשה בשנת 1889. לפני כן, לא קראתי אפילו שורה אחת מיצירותיו. השקפותיו של ניטשה לא השפיעו באיזושהי צורה על האידיאות שלי כפי שבאו לידי ביטוי בספרי *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של חירות. נמשכתי אל סגנונו בגלל התייחסותו לחיים. חשתי שהוא היה אדם שאופיו והחינוך שקיבל אילצוהו

¹⁵⁵ **אנתרופוסופיה** ('חכמה אשר מתייחסת לישות האנושית') היא מונח שרודולף שטיינר השתמש בו עבור המכלול העצום של ידיעה רוחית ומעשית אשר שנתגלתה על-ידי תפיסתו הרוחית. הוא מתייחס לזה גם כ'מדע רוחי'. רודולף שטיינר הציע, בין אפשרויות נוספות, להגדיר אנתרופוסופיה כ'תודעה אשר הולמת להיות בן-אדם' או כ'נתיב ידיעה שמוביל מהרוחי שבישות האנושית לרוחי שביקום'.

להתערות באופן נמרץ בחיים התרבותיים והרוחיים שמסביבו. אך, הוא היה גם אדם אשר היה מסוגל לומר: "מה לכל החיים האלה ולי? אני מוצא כה הרבה ממנו דוחה! מוכרח להיות עולם אחר בו אוכל לחיות!"

זהו סוג התחושה אשר עשתה את ניטשה מבקר נלהב בזמנו, אך כזו שעשתה אותו חולה בשל הביקורת שלו עצמו. **היה עליו** להתנסות בחולי ורק לחלום על בריאותו **שלו**. בהתחלה הוא חיפש אחר דרך להפוך את חלומו על בריאות לתוכן חייו. כמו ווגנר, שופנהאואר והפוזיטיביסטים המודרניים, גם הוא ניסה לחלום כדי להפוך את חלומו לאמיתי בתוך נפשו. בכל אופן, הגיע היום שבו נוכח לדעת שזה היה רק חלום. ואז בכל עוצמת רוחו, הוא ניסה למצוא מציאות **אמיתית** – כזו שמוכרחה להתקיים 'במקום כלשהו'. אך, הוא לא מצא כל נתיב אל מציאות זו, אלא כמיהה בלבד אשר הפכה למציאות שלו. כאשר חלם, הכוח החזק של נפשו הפך את אותם חלומות למציאות בפנימיותו. אותה מציאות לא הייתה כבולה על-ידי התכונה החומרית אשר אפיינה את הרעיונות האנושיים במשך זמן כה רב. הוא חווה שחרור רוחי, אך זה הושפע לרעה מרוח-הזמן.

כך חוויתי את ניטשה דרך כתביו. הוקסמתי מקלות-הראש של האידיאות שלו. מצאתי שהריחוף שלו יצר אידיאות רבות, אשר היו דומות לאלו שהתנסיתי בהן, להתפתח בו למרות שהושגו דרך נתיב שונה לחלוטין.

ובגלל הקשר זה, בשנת 1895 יכולתי לכתוב בהקדמה לספרי פריזריק

ניטשה: לוחם למען חירות:

בספרי תורת ההכרה אשר משתמעת מתפיסת-העולם של גיתה
משנת 1886, ימצא הקורא שהבעתי אותו סוג של הכרות כמו
אלו אשר בוטאו על-ידי ניטשה בחלק מיצירותיו.

מה שמשך אותי במיוחד אצל ניטשה היה שהקורא מעולם לא הרגיש שמשכנעים אותו להיות 'מעריץ'. אפשר היה ליהנות מאור הרוח שלו בלי להרגיש מחויב; אכן, אם ייחסו לדבריו את החובה להסכים עמם, אפשר היה להרגיש אותם צוחקים, בעוד שהסכמה מונחת מראש על-ידי סופרים כמו הקל או ספנסר.¹⁵⁶

הקשר שלי עם ניטשה אפשר לי לתאר בספרי אודותיו את יחסי אליו באותן מילים שבהן השתמש כדי לתאר את היחס שלו לשופנהאואר:

אני אחד מאותם הקוראים של ניטשה אשר לאחר שקראו דף אחד, יודעים בוודאות שהם יקראו כל דף ויאזינו לכל מילה שאי-פעם הביע. חשתי אמון ישיר בו... הבנתי אותו כאילו כתב במקומי, כדי לבטא אותי בבהירות, אך גם בחוצפה וטיפשות.

יום אחד, בדיוק כאשר עמדתי להתחיל בכתיבת ספרי על ניטשה, אליזבט פירסטר-ניטשה,¹⁵⁷ אחותו, הופיעה בארכיוני גיתה-שילר. היא עמדה להתחיל בשלבים המוקדמים בייסוד ארכיוני ניטשה והיא רצתה לדעת כיצד מאורגנים ארכיוני גיתה-שילר. מיד לאחר מכן, פגשתי גם את פריץ קוגל¹⁵⁸ כאשר הגיע לויימאר; הוא היה העורך של כתבי ניטשה.

---

¹⁵⁶ הרברט ספנסר (1820-1903) Herbert Spencer למד הנדסה. הוא ניסה להסביר את תופעות החיים, הרוח והחברה במונחים של חומר, תנועה וכוח. בהיותו מושפע בהתחלה מסמואל טיילור קולרידג', שם ספנסר את האבולוציה כעיקרון הראשון האוניברסלי ביותר, אשר משפיע על כל המדעים. הוא התייחס לאבולוציה כהתקדמות. מאוחר יותר, תמך ספנסר באינדיבידואליזם גם והתנגד לסוציאליזם. ההשקפה האופטימיסטית של ספנסר על התקדמות האנושות התמוטטה ונפלה קרבן להשקפה פסימיסטית על עתיד האנושות.

¹⁵⁷ אליזבט פירסטר-ניטשה (1844-1935) Elizabeth Förster-Nietzsche. בשנת 1894, אחותו השאפתנית של ניטשה לקחה לעצמה את כל הזכויות על האוצר הספרותי שלו. ניטשה היה חולה ולא היה מסוגל למנוע זאת. היא ייסדה את ארכיוני ניטשה בבית אמה בנאומבורג, שם רודולף שטיינר ועוד רבים אחרים ראו את ניטשה החולה. לא הייתה לה הבנה אמיתית לפילוסופיה של ניטשה ולכן הסכימה לתמוך בתעמולה הנאצית.

¹⁵⁸ פריץ קוגל (1860-1904) Fritz Kögel היה העורך של יצירותיו של ניטשה משנת 1894 ועד 1897.

מאוחר יותר היה לי עימות רציני עם אליזבט פירסטר-ניטשה. באותה תקופה, היא עוררה בי אהדה גדולה בגלל אישיותה המקסימה ורבת-הפנים. עימות זה גרם לי כאב איום. אי-ההסכמה בינינו הייתה תוצאה של נסיבות מורכבות והובילה לצורך שלי להתגונן מפני האשמות. יודע אני שכל זה היה נחוץ, אולם כתוצאה מכך השעות הנפלאות שזכיתי לבלות בארכיוני ניטשה בנאומבורג ובויימאר, מצועפות בזיכרונות מרים אלה. יחד עם זאת, אני אסיר-תודה לגברת פירסטר-ניטשה על שלקחה אותי לראות את פרידריך ניטשה בביקור הראשון מבין רבים אותם זכיתי לקיים בביתה.

ניטשה שהיה רפה מבחינה שכלית שכב על ספה. מצחו היפה באופן יוצא מן הכלל היה מצח של הוגה דעות ואמן. הייתה זו שעה מוקדמת של אחר-צהריים. עיניו, למרות שדעכו, היו עדיין מונפשות; הן קלטו את תמונת הסביבה, אך היא לא הגיעה עוד אל רוחו. אם מישהו עמד לידו, ניטשה לא היה מודע לכך. בהתבוננות על הבעת פניו החדורות ברוח, אפשר היה להאמין שהיא שייכת למישהו שהיה עסוק במחשבות במשך כל הבוקר ועתה רצה לנוח קמעא. ההלם הפנימי שחוויתי הוביל אל מה שאני יכול לתאר רק כתובנה על גאוניותו של ניטשה, ולמרות שמבטו היה מופנה אליי, הוא לא ראה אותי. הפסיביות הגדולה של מבט זה הייתה מופנית אליי במשך זמן רב, והיא שיחררה את הבנתי הפנימית באמצעות כוח הראייה שלי שלא זכה לתגובה.

בתפיסה פנימית, ראיתי את נפשו של ניטשה מרחפת מעל ראשו. היה יפה לאין שיעור, לראותה, באור הרוח, מתמסרת באופן חופשי לעולמות הרוח אליהם השתוקקה כל-כך, אך לא הייתה יכולה למוצאם מפני שמחלה טשטשה את רוחו. הנפש הייתה עדיין כבולה אל אותו גוף, שהכיר אותה רק כאשר הייתה מלאה בגעגועים. נפשו של ניטשה הייתה עדיין שם, אך היא

אחזה בגוף רק מבחוץ – הגוף שבו היא נתקלה בהתנגדות כה חזקה לפיתוח כוחות רוחיים.

קראתי את ניטשה הסופר. עתה, ראיתי את ניטשה אשר נשא אידיאות מממלכות רוח רחוקות, אידיאות שאפילו כאן זהרו ביופיין למרות שאיבדו בדרך את זוהרן המקורי. נפשו הביאה שפע יקר מפז של רוחניות גדולה מחיים קודמים על האדמה, אך לא הייתה יכולה לתת לו לזהור במלואו בחיים הנוכחיים. הערצתי את הכתיבה של ניטשה; עתה, ראיתי דמות בהירה, קורנת מעבר למה שהערצתי מאוד.

יכולתי להביע את מה שראיתי רק במילים מגושמות; סרבול זה הפך לספרי פרידריך ניטשה: *לוחם למען חירות*. ספר זה נשאר לא יותר מאשר סרבול, בהסתירו את העובדה שקיבל השראה מניטשה עצמו.

גברת פירסטר-ניטשה ביקשה ממני לסדר את ספרייתו של ניטשה. זה העניק לי את ההזדמנות לבלות שבועות ספורים בארכיוני ניטשה בנאומבורג. זה הוביל אותי לידידות הדוקה יותר עם פריץ קוגל. הייתה זו משימה מופלאה לסדר את הספרים שניטשה למד. רוחו חייתה ברשמים של אותם ספרים. כרך מאת אמרסון¹⁵⁹ היה מלא כולו בהערות שוליים אשר הצביעו על מחקר מסור. הדבר היה נכון לגבי כתביו של גואיו.¹⁶⁰ היו אלה ספרים עם דברי ביקורת לוחטים שלו בשוליים. מספר רב של הערות גילו את הזרעים לרעיונותיו של ניטשה.

¹⁵⁹ רלף וולדו אמרסון (1882-1803). Ralph Waldo Emerson.

¹⁶⁰ אלו הם כתביו של הפילוסוף הצרפתי ז'אן-מרי גואיו (1888-1854). Jean Marie Guyau. השקפתו על האסתטיקה הייתה מנוגדת לזו של שילר וספנסר.

אחת האידיאות השנונות של ניטשה מתקופת היצירה האחרונה שלו נדלקה אצלי כאשר קראתי את הערות השוליים שלו בעבודה הפילוסופית העיקרית של יוג'ין דיהרינג.¹⁶¹ דיהרינג פיתח את המחשבה שבכל רגע נתון, ניתן לדמות את היקום כצירוף של חלקים יסודיים. לכן, התהליכים ביקום מורכבים משורה של כל הצירופים האפשריים של יסודות אלה. כאשר כל האפשרויות מוצו, הצירוף הראשון בהכרח יופיע שוב, ולאחריו חזרה על הסדרה כולה. אם מתייחסים אל מחשבה זו כמייצגת את האמת, אותו תהליך חייב היה לחזור על עצמו אינסוף פעמים בעבר ויחזור על עצמו אינסוף פעמים בעתיד. מכאן עולה האידיאה של 'חזרה נצחית' של מצבים זהים של היקום. דיהרינג דוחה מחשבה זו כרופפת. ניטשה קורא זאת; זה משאיר רושם על חשיבתו וממשיך להשפיע על הרבדים העמוקים ביותר של נפשו עד שזה הופך למושג שלו של 'החזרה על אותו דבר'. יחד עם האידיאה שלו של 'האדם העליון', זה שלט על תקופת היצירה האחרונה שלו.

הייתי נרגש עמוקות, אפילו מזועזע, מההתרשמות שקיבלתי בעודי מסדר את הספרייה של ניטשה. יכולתי לראות את הניגוד בין רוחו של ניטשה לבין זו של בני דורו. דיהרינג, הפוזיטיביסט הקיצוני – הדוחה כל דבר שאינו נגזר מתבנית אובייקטיבית, מתמטית – מתייחס אל האידיאה של 'חזרה נצחית על אותו דבר' כאבסורד; הוא בונה אותה רק כדי להראות את אי-אפשרותה. אך, ניטשה נאלץ לאמץ אידיאה זו כאילו הייתה אינטואיציה מתוך מעמקי נפשו – הפתרון שלו למיסטריה של היקום.

¹⁶¹ יוג'ין קרל דיהרינג (1833-1921) Eugen Karl Duehring למד משפטים ועבד כעורך-דין עד שנת 1859, כשהחליט ללמוד בשל נטייתו לעיוורון. הוא היה מרצה באוניברסיטת ברלין (1864-1877) וכתב על מתמטיקה, ספרות ופיזיקה.

עמדתו של ניטשה הייתה מנוגדת לחלוטין מרוב האידיאות והרגשות הנוכחיים אשר הסתערו עליו. התקפות אלו גרמו לו כאב שבלתי-אפשרי לדמיינו, עם זאת דרך אותו כאב וסבל הוא יצר את מהות נפשו שלו. זו הייתה הטרגדיה של ניטשה. התנסויות מסוג זה הגיעו לשיא כאשר כתב את תמצית יצירתו האחרונה: *הרצון לכוח: ניסיון לשינוי יסודי בכל הערכים*.

עבור ניטשה היה טבעי להוציא את כל אשר חשב והרגיש מתוך מעמקי נפשו בצורה רוחית גרידא. היה זה טבעו ליצור תמונה אוניברסלית אשר מבוססת על התנסויות בנפש של תהליכים רוחיים. השקפת-העולם הפוזיטיביסטית¹⁶² של תקופת מדעי הטבע השתלטה עליו ותיארה עולם חומרי לגמרי, מרוקן מרוח. התוכן הרוחי שהחזיק כבר לא היה קביל, אלא היווה שריד בלבד של חשיבה מיושנת. לניטשה היה חוש עמוק לאמת והוא רצה לסלק את כל זה. כתוצאה מכך, הוא לקח את הפוזיטיביזם לקיצוניות ולדבר על עולם רוחי מאחורי ממלכת החומר נראה לו שקר. עם זאת, הוא היה מסוגל ליצור אך ורק מתוך נפשו שלו. במילים אחרות, הוא יצר בדרך המשמעותית היחידה – מאידיאות המשקפות את היסוד הרוחי. אך, הוא לא היה יכול לקבל את אותו יסוד; תמונת עולם החומר, מבעד לעיניים של מדעי הטבע, השתלטה עליו ברמה כזו שהוא ניסה ליצור מתוך אותה השקפה כאילו כללה רוח.

בצורה לירית, כאשר נפשו מרקיעה שחקים על כנפיו של דיוניסוס, כתב ניטשה את *זאראטוסטרה*. שם, רוחו באה לידי ביטוי באופן מופלא, אך היא חולמת בהשתאות על מציאות לא-רגילה. הרוח נמוגה בהתגלותה, כי אינה יכולה למצוא את עצמה; היא מוצאת אך ורק את ההתנסות של השתקפות של חלום של רשמים חומריים.

---

¹⁶² אוגוסט קונט (1857-1798) Auguste Comte התחיל את הפילוסופיה הפוזיטיביסטית, אשר נוגעת בעובדות בותפעות 'חיוביות' ומוציאה הרהורים בדבר הסיבות והמקורות.

במהלך אותה תקופה בווימאר, התבוננתי לעתים קרובות בגישתו של ניטשה לרוח. לרוחניות של ניטשה היה מקום משלה בהתנסויותי הרוחיות. אותה התנסות ברוח הייתה יכולה להתחבר למאבקו של ניטשה ולהבין את הטרגדיה שלו; אך, מה הקשר של זה למחשבותיו של ניטשה אשר נוצרו מתוך פוזיטיביזם!

אנשים מסוימים ראו בי 'חסיד' של ניטשה כי יכולתי להעריץ ללא הסתייגות נושאים שהיו בניגוד מוחלט להכרותי. הוקסמתי מהדרך שבה הרוח התגלתה בניטשה. במשמעות זו, הרגשתי קרבה אליו; בנוגע למחשבותיו, הוא לא היה קרוב לאיש. הקשר היחיד שלו עם בני תקופתו היה ההתנסות המשותפת שלהם **בדרכים** אל הרוח.

במשך זמן מה פגשתי לעתים קרובות את פריץ קוגל, עורך כתביו של ניטשה, ושוחחנו על נושאים רבים אשר היו קשורים בהוצאתם. מעולם לא היה לי תפקיד רשמי, לא בארכיוני ניטשה וגם לא בהוצאה לאור. כאשר הגברת פירסטר-ניטשה רצתה להציע לי תפקיד ממשי, זה גרם לסכסוך עם פריץ קוגל, שהפך את המשך הקשר שלי עם ארכיוני ניטשה לבלתי-אפשרי. הקשר שלי לארכיוני ניטשה היווה תקופה ממריצה ביותר במהלך חיי בווימאר; כאב לי עמוקות כאשר היא הסתיימה עם ניתוק אותו קשר.

עיסוקי הנמרץ בניטשה העניק לי התרשמות עמוקה מאישיותו, אשר נועד באופן טרגי לקחת חלק בתקופת מדעי הטבע במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה, ולהתערער מהשפעתה. הוא **חיפש** אחר רוח באותה תקופה, אך לא מצא **מאומה**. התנסותי בניטשה אימתה את הכרתי שבלתי-אפשרי למצוא ממשות בתוצאותיו של מחקר מדעי אלא על-ידי **יישומו בעולם הרוח**.

לכן, כתביו של ניטשה שוב הציגו בפניי את הבעיה של מדעי הטבע, אך בתבנית חדשה. גיתה וניטשה ניצבו לנגד עיניי. החוש הנמרץ לאמת של גיתה הופנה אל התופעות והתהליכים שבטבע. הוא התכוון להישאר בתחומי הטבע

והגביל את עצמו להתבוננות קפדנית בתבניות הצמחים, בעלי-החיים והאדם. ההתבוננות הפנימית בתבניות אלו הובילה אותו תמיד אל הרוח. הוא מצא את הרוח פעילה בחומר. אך, השקפתו על הטבע 'הכירה' ברוח. הוא נעצר לפני הגיעו אל הידיעה הטהורה של הרוח מחשש שיאבד את אחיזתו במציאות.

מצד שני, ניטשה התחיל בהתבוננות ברוח שבתבנית סיפורי-אגדות – אפולו ודיוניסוס נחווים כתבניות רוחיות. הוא ראה את ההיסטוריה של הרוח האנושית כשיתוף-פעולה או מאבק בין אפולו ודיוניסוס. אך, הוא נעצר בדמיון האגדי של אותן ישויות רוחיות. הוא מעולם לא הרחיק לכת עד לתפיסה ישירה של ישות רוחית אמיתית. הוא עבר מהתבוננות ברוח של סיפורי-אגדות להתבוננות בטבע. אפולו ייצג את נושא המדע ודיוניסוס את כוחות הטבע. אך, כוחות הטבע עמעמו את יופיו של אפולו ועצרו את הכוחות הקוסמיים של דיוניסוס. בעוד גיתה **מצא** את הרוח בהוויית הטבע, ניטשה **איבד** את הרוח של סיפורי-האגדות בחלומו על הטבע.

ניצבתי בין הניגודים הללו. מצד אחד, ההתנסויות הפנימיות בספרי *פרידריך ניטשה: הלוחם בעד חירות* לא הובילו לשום מקום. מצד שני, סמוך לסיום פרק חיי בווימאר, גיתה שוב דרש את התעניינותי העמוקה ביותר. רציתי לאפיין את החשיבה אשר מבוטאת בהשקפות-עולם אשר התגלו עד לזמנו של גיתה; זה היה אמור להראות שגישתו של גיתה נגזרה מתוך אותה התפתחות. התוצאה של ניסיון זה נמצאת בספרי *השקפת-העולם של גיתה*, אשר יצא לאור בשנת 1897. הוא נועד להראות כיצד גיתה, בלי דעות מוקדמות, ראה את הרוח זוהרת בכל מקום בטבע. במקום לעסוק ביחסו של גיתה לרוח, פשוט רציתי לתאר את היבטה של הפילוסופיה של גיתה כפי שבוטא בהשקפת טבע אשר מכירה ברוח.

האידיאות של ניטשה על 'החזרה הנצחית' ו-'האדם העליון' די העסיקו אותי לזמן-מה. אידיאות אלו משקפות את התנסותו של אדם אשר רוצה להבין את האבולוציה של האנושות והישות אנושית היסודית, אך מנוע מלהבין את עולם הרוח בגלל תבניות החשיבה המקובעות של מדעי הטבע של סוף המאה התשע-עשרה. במונחים של אבולוציית האנושות, מסיק ניטשה שכל התרחשות מוכרחה הייתה להתרחש בעבר אינסוף פעמים בדיוק באותה צורה ובעתיד היא תחזור על עצמה, שוב, אינסוף פעמים. לכן, ההווה חושף את התבנית האטומית של היקום כשילוב מסוים של יצירים קטנים ביותר; ולאחר מכן מופיע שילוב אחר, ולאחריו עוד אחד. לאחר שכל השילובים האפשריים מוצו, הראשון מוכרח להופיע מחדש. על-פי תמונה זו, חיי-אנוש על כל פרטיהם מוכרחים היו להתקיים אינסוף פעמים ושוב יחזרו אינסוף פעמים עם אותם פרטים.

באופן תת-הכרתי, חש ניטשה את האמת של 'מחזורים של חיים ארציים חוזרים-ונשנים', אשר מאפשרים לאינדיבידואל לחיות בשלבים דרך האבולוציה של האנושות, מונחה על-ידי הגורל לאורך נתיבים רוחיים. זה לא אומר שהאדם חוזר על אותן התנסויות; אלא הוא עובר מסע רב-ממדים דרך התהליך העולמי. ניטשה היה כבול על-ידי השקפת הטבע המדעית השכיחה. הוא העלה ברוחו תמונה של מחזורים של חיים ארציים חוזרים-ונשנים כאשר עדיין דגל באותה השקפה. הוא לא רק העלה אותה ברוחו, אלא הוא חי אותה. הוא חווה את חייו כטרגדיה מלאה התנסויות כואבות ודיכוי הסבל. במקום תקווה לשחרור מטרגדיה על-ידי אבולוציה במחזורי חיים עתידיים, היה עליו לדמות חזרה על מחזורי חיים אלו אינספור פעמים.

ניטשה חש שאותם אנשים שבמחזור חיים אחד חווים את ה'אני' שלהם, יגלו 'אני' אחר – האדם העליון אשר בקיום פיסי ארצי יכול לפתח רק חלק מהישות האנושית כולה. רעיון הנטורליזם של האבולוציה גרם לניטשה לראות את האדם העליון כתוצר בלבד של האבולוציה החומרית, ולא כרוח אשר שולטת בעולם אשר נתפס על-ידי החושים. הישות האנושית התפתחה מתוך בעלי-החיים, ובאופן דומה האדם העליון יתפתח מהישות האנושית. השקפת מדעי הטבע גוזלת מניטשה ראייה של אדם הרוח בתוך אדם הטבע, ומוליכה אותו שולל עם הרעיון של ישות אנושית טבעית עילאית יותר.

במהלך קיץ 1896, ראיתי בתמונה חיה את מה שניטשה חווה. פריץ קוגל נתן לי את אוסף הפתגמים של ניטשה על 'חזרה נצחית', כך שיכולתי לעיין בהם. אז, הבעתי את מחשבותיי על הפתגמים של ניטשה במאמר שפורסם במגזין *סקירת הספרות* בשנת 1900. באותו מאמר, סיכמתי את התנסויותי במהלך שנת 1896 ביחס לניטשה ומדעי הטבע. אני חוזר על המחשבות הללו כאן, חופשיות מן המחלוקות אשר הקיפו אותן אז.

אין ספק שניטשה כתב את אותם פתגמים בלי התייחסות לסדר הופעתם... אני עדיין משוכנע, כפי שהייתי כאשר קראתי אותם לראשונה, שניטשה הגיע לרעיון של 'חזרה נצחית' דרך השפעתו של ספרו של יוג'ין דיהרינג *קורס בפילוסופיה כהשקפת-עולם מדעית לחלוטין וכמורה-דרך לחיים* (לייפציג, 1875). ביצירה זו (עמוד 84), מגדיר דיהרינג בבהירות את רעיון החזרות האינסופיות, אבל התנגדותו אליו חזקה באותה מידה כמו תמיכתו של ניטשה בו. עותק של יצירתו של דיהרינג נמצא בספרייה של ניטשה. הערות רבות אשר נכתבו בעיפרון הן עדות לשקדנות בלימודו... דיהרינג אומר: "ההגיון שעליו מתבססים החיים המודעים דורש באופן נחרץ מאגר בלתי-נדלה של תבניות. האם

זה מעשי? המספר המוחלט עצמו של חלקיקי חומר וכוחות אלמנטריים בהוויית-הקיום היה מגביל את מספר הצירופים האפשריים, אלא שהתווך הקבוע של מרחב וזמן מבטיח מספר בלתי-מוגבל של וריאציות אפשריות. תווך אשר נתון למדידה, ייצור מספר מסוים של צירופים שונים. אך, משהו שמעצם טבעו אינו יכול להיתפס כמדיד, ללא סתירה, מוכרח לספק מספר בלתי-מוגבל של אפשרויות עבור מצבים וקשרים שונים. הרעיון של וריאציות בלתי-מוגבלות, עליו אנו טוענים שהוא הגורל של התבניות ביקום, תואם לכל סוג של טרנספורמציה, והוא אפילו מאפשר מרווחים קרובים להתמדה או חזרות מדויקות (ההדגש שלי), אך אינו תואם לסיום כל הטרנספורמציות. אותם אנשים אשר שואפים לפתח את הרעיון של המצב הראשיתי צריכים לזכור שלאבולוציה לאורך ציר הזמן יש כיוון מוגדר יחיד ולחוק הסיבתיות יש אותו כיוון. קל יותר להיפטר מהבחנות מאשר לשמור עליהן; דרוש מאמץ קל כדי לגשר על הפער ולדמות את קץ האבולוציה דומה לתחילתה. אך, עלינו להישמר מפני חיפזון שטחי שכזה. הואיל והוויית-הקיום של היקום, ברגע שניתנה, אינה אפיזודה חסרת חשיבות בין שני מצבים של הלילה; זוהי התשתית היחידה, היציבה והבהירה, עבור מסקנותינו ביחס לעבר וביחס לתחזיותינו לגבי העתיד."

יתר על כן, דיהרינג היה בדעה שבמצבים חוזרים-ונשנים בלי סוף אין כל תמריץ לחיים. הוא אומר: "מובן מאליו שחזרות רציפות של אותן תבניות אינן תואמות לעיקרון של תמריץ לחיים".

השקפת מדעי הטבע אילצה את ניטשה להגיע למסקנה שאותה דיהרינג דחה, בשל הסיכויים הנתעבים שהיא מעניקה לחיי-אנוש והיות שהחישוב עוזר לו להימנע ממסקנה שכזו. המשכתי ואמרת:

אם אנו מניחים אפשרות למספר סופי של צירופים של חלקיקי חומר וכוחות אלמנטריים, אנו מגיעים לרעיון של ניטשה על 'החזרה על אותו דבר'. בפתגם מס' 203 מגן ניטשה על רעיון זה מפני דיהרינג, אך בצורה הפוכה: "הסך-הכול של הכוח האוניברסלי קבוע, לא אינסופי; עלינו להישמר מפני טעות שכזו במושג! יוצא מזה שמספר המצבים, השינויים, הצירופים וההתפתחויות של כוח זה – למרות היותו עצום ובעצם אינו נתון למדידה – הוא בכל זאת סופי ולא אינסופי. משמעות הדבר שהכוח זהה לפעיל לעד; בדיוק ברגע זה, נצח חלף, כלומר כל התפתחות אפשרית מוכרחה הייתה להתקיים כבר. מכאן, השלב הנוכחי מוכרח להיות חזרה, ובאופן דומה השלב ממנו התפתח והשלב שיתפתח ממנו וכך הלאה לפנים ולאחור! הכול התקיים מספר אינסופי של פעמים כל עוד הסידור כולו של כל הכוחות תמיד חוזר על עצמו. תחושתו של ניטשה ביחס לרעיון זה הוא בדיוק הפוך לזה של דיהרינג. על-פי ניטשה, רעיון זה מייצג את ההצהרה החזקה ביותר של החיים. בפתגם מס' 43 הוא אומר: "בהיסטוריה של העתיד מחשבה זו תתקדם יותר יותר, ואותם אנשים שאינם מאמינים בה ימותו במהלך הזמן, בהכרח, על-פי הטבע שלהם! יישארו רק אותם אנשים אשר מתייחסים להוויית-קיומם כמסוגלת לעבור אינסוף חזרות. בין אותן חזרות, ייתכן מצב שאף בן-אוטופיה מעולם לא חלם עליו!" אפשר להראות שרבים מרעיונותיו של ניטשה נבעו בדרכים דומות לזו

של חזרות אינסופיות. כל רעיון קיים אשר העסיק את ניטשה הובילו לנסח את ההופכי שלו. נטייה זו הובילה אותו לבסוף לכתוב את יצירתו העיקרית: הרצון לשלוט.

היה נהיר לי – במונחים של רעיונות מסוימים אותם עיבד לכיוון עולם הרוח – שניטשה היה אסיר של החשיבה על-פי מדעי הטבע. בשל כך, דחיתי באופן נחרץ את כל הפירושים המיסטיים של הרעיונות על חזרה. הסכמתי עם פטר גאסט¹⁶³ אשר כתב במהדורה שלו על כתבי ניטשה: "תורת המיצוי – במילים אחרות, חזרה על הצירופים של מולקלות קוסמיות – יש להבינה באופן מכני גרידא". ניטשה האמין שהוא היה יכול לגזור את האידיאל המרומם שלו רק מתוך התשתית של מדעי הטבע. זה היה סבלו, אשר נגרם על-ידי העידן שבו נולד.

לכן בשנת 1896 – דרך תפיסתי הרוחית את נפשו של ניטשה – הגעתי להבנת הסבל של אדם אשר ראה את הרוח; אותו סבל נגרם על-ידי החשיבה הנפוצה אשר שררה בתום המאה התשע-עשרה.

43

הרגשתי מבודד ביחס להשקפת-העולם שנשאתי בשתיקה בפנימיותי בעודי עסוק עם גיתה, מצד אחד, ועם ניטשה, מצד שני. התנסיתי בזה גם בקשריי עם רבים מידידי הקרובים, עם זאת הם דחו בצורה נחרצת את חיי הרוחיים.

---

¹⁶³ פטר גאסט Peter Gast (נולד היינריך קוסליץ Heinrich Köselitz 1918-1854) היה סטודנט וחבר של פרידריך ניטשה. הוא למד בבזל וחי באיטליה. הוא עבד כעורך בארכיוני ניטשה בווימאר (1908-1900).

היה לי ידיד שנשאר אמיתי ונאמן. הוא האדם שעמו התיידדתי בתקופת נעוריי,¹⁶⁴ כאשר השקפותינו התנגשו – לו אמרתי: "אם מה שאתה חושב על אודות החיים נכון, כי אז מוטב שאהיה הרצפה שעליה אני עומד מאשר ישות אנושית". מכתביו מלאי-החום מוינה תמיד נשאו אותי חזרה אל אותו מקום שהיה יקר לי כל-כך, במיוחד בגלל הידידויות הרבות אשר זכיתי ליהנות מהן שם. אך, כאשר ידיד זה היה דן במכתביו על **חיי הרוחיים**, תהום הייתה נפערת בינינו.

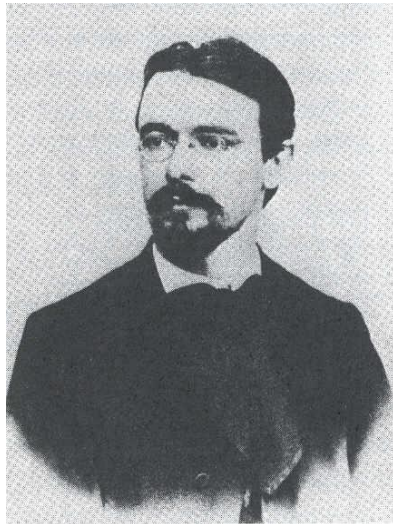
לעתים קרובות, הוא כתב שהתרחקתי מן האנושי היסודי, ו'עשיתי רציונליזציה לדחפי נפשי'. הוא התרשם שחיי-הרגש שלי הפכו לחיי-חשיבה מוחלטים, הוא חווה זאת כקור אשר נבע ממני. כל מה שאמרתי לא שכנע אותו אחרת. אפילו הבחנתי שבאותם פעמים שידידותו התקררה, זה קרה כי לא היה יכול לסלק את **האמונה** שאני מוכרח להיות בעל לב קר, שמכלה את חיי-נפשי בתחום החשיבה. הוא לא היה יכול להבין שלא רק שחיי-חשיבתי אינם קרים, אלא בעצם שעליי היה לשאת את כל הכוחות האנושיים היסודיים של הנפש אל תוך אותם חיי-חשיבה כדי להשתלט על הממשות הרוחית בתודעה מלאה. הוא לא היה יכול לראות שאנושיות יסודית אינה הולכת לאיבוד בגלל חדירה לתחום הרוח, ואף לא שניתן **לחוות חיים** בתחום החשיבה. הוא הניח שניתן אך ורק לחשוב באותה ספירה, שניתן רק לאבד את העצמיות באותו אזור קר, מופשט.

ידידי התייחס אליי כאל 'רציונליסט'.¹⁶⁵ חשתי זאת כאי-ההבנה הגדולה ביותר של הנתיב הרוחי שלי. חשיבה אשר הובילה הלאה מממשות והולכת לאיבוד בהפשטות, דחתה אותי. כאשר חקרתי תופעה פיסית, כל נטייתי הייתה

¹⁶⁴ מוריץ זיטר Moritz Zitter.

¹⁶⁵ רציונליסט דוגל בהשקפה שתבונה בתוך עצמה היא מקור לידיעה, ללא תלות בחושים.

להמשיך במחשבות רק עד לנקודה שבה הן היו עלולות להיות מופשטות; באותו רגע, נראה לי שהן היו צריכות לאחוז ברוחי. ידידי היה מודע לכך שעסקתי במחשבות שמעבר למציאות הפיסית, אך הוא לא היה מודע לכך שבאותו רגע ממש שעשיתי זאת, חדרתי לתוך הרוח. כאשר דיברתי על עובדות רוחיות, נראה לו שדיברתי על משהו לא-אמיתי; עבורו מילותיי היו רשת של מושגים מופשטים גרידא. עד כמה שנגע הדבר לידידי, סבלתי קשות מפני שדיברתי על משהו שאינו-קיים בעודי מדבר על מה שראיתי כדברים החשובים ביותר. זה היה נכון גם לגבי רבים אחרים.

תמונה 21. רודולף שטיינר (1896)

בגישתי אל ידיעת הטבע נתקלתי באי-הבנה דומה. לגביי, השיטה הנאותה היחידה לחקירת הטבע הייתה להסביר את הקשרים האובייקטיביים בין התופעות אשר נתונות לתפיסה החושית באמצעות מחשבות. בכל אופן, לא יכולתי להסכים לכך שכאשר המחשבות נלקחות מעבר למה שנתפס על-ידי החושים כדי לבנות היפותיזות, אשר אמורות אז להתייחס למציאות שמעבר לחושים בעוד שהן למעשה רק רשת של מחשבות מופשטות. כאשר חוקרים תופעה חושית על כל פרטיה, וכאשר מייסדים בהצלחה באמצעות מחשבות

את כל הקשרים ההדדיים – בהתבסס על התופעות עצמן – או אז אין להמשיך ולבנות היפותיזות, אלא להמשיך **בתפיסה ישירה ובהתנסות** של הממשות הרוחית החיה שלמעשה קיימת בעולם אשר נתפס, לא **מאחורי** המוחש באמצעות החושים.

באותה תקופה, באמצע שנות התשעים של המאה התשע-עשרה, הפכה תובנה זו של ההכרה להתנסות נמרצת שמאוחר יותר סיכמתי במאמר אשר הופיע בשנת 1900 **בסקירת הספרות כדלקמן:**

ניתוח מדעי של ההכרה מוביל ל-... טענה המשכנעת שהשאלות שאנו שואלים על הטבע הן תוצאה של הקשר המיוחד שלנו לעולם החיצוני. אנו מהווים אינדיבידואלים מוגבלים ולכן יכולים להכיר את העולם במנות קטנות. כל חלק, בהתייחסות פרטנית, מהווה חידה, או, במילים אחרות, מציג שאלה בפני ההכרה שלנו. עם זאת, ככל שנלמד יותר פרטים, כך ייעשה העולם ברור יותר עבורנו. התרשמות אחת מסבירה את האחרת. העולם אינו מציב שאלות שלא ניתן לענות עליהן על-ידי האמצעים שהוא מספק. לכן, עבור השקפה מוניסטית באמת, אין בעיקרון גבולות לידע. לעתים, בעיה זו או אחרת יכולה להישאר בלתי-פתורה כי איננו יכולים לגלות – בגלל מכשולים בזמן או במרחב – את כל הגורמים הרלוונטיים. אך, מה שאיננו מצליחים לגלות היום, עשויים אנו לגלות מחר. **מגבלות כאלה הן משניות ואפשר להתגבר עליהן כאשר רוכשים ניסיון מעשי וכוח חשיבה.** במקרים אלו, היפותיזות יכולות להיות תקפות. אך, היפותיזות אינן צריכות להתייחס למשהו שבעיקרון אמור להיות לא-נגיש להכרתנו. היפותיזה על אטומים מוצדקת אך ורק כאשר היא יכולה לעזור לאינטלקט המופשט, ולא כאשר היא משמשת כטענה

אודות ישויות ממשיות אשר אמורות להתקיים מעבר לתחום של עצמים אשר נתונים לתפיסה חושית. היפותיזה יכולה להיות הנחה רק על עובדות שעל-פי טבען שייכות לעולם אשר נתון לנו, אבל אינן נגישות בגלל אי-אילו סיבות משניות. (מס' 16).

הבעתי את השקפתי על השימוש בהיפותיזות כדי להראות שבעוד שבלתי-אפשרי להצדיק גבול לידע, מדעי הטבע אינם יכולים להימנע מלהיתקל בגבולות כאלה. במאמר שלי הראיתי זאת רק בקשר לחקירת הטבע. גישה זו, בכל אופן, איפשרה לי תמיד להמשיך על-ידי שימוש במחקר רוחי בנקודה שבה מחקר פיסי מגיע ל'גבול' הבלתי-נמנע.

44

האומנויות בווימאר – דרך בית-הספר לאמנות, התיאטרון והאירועים המוזיקליים הקשורים אליהם – העניקו לי הנאה וסיפוק עמוק. בבית-הספר לאמנות, המורים לציור ותלמידיהם ייצגו את המגמה המודרנית; הם ניסו להשתחרר ממסורות עתיקות ולשחזר את הטבע ואת החיים באופן ישיר יותר ובצורה מהימנה. רבים מאותם ציירים באמת 'חיפשו אחר הישות האנושית'.

כיצד יש לשים על-פני משטח את הצבע של האמן שעל לוח הצבעים או שבצלוחית כך שליצירה יהיה קשר אמיתי לטבע החי, היוצר, כפי שנראה על-ידי עין אנושית? בעיה זו הובילה לוויכוחים ממריצים, לעתים קרובות עם דמיון ולעתים קרובות באופן דוגמטי. ההתנסות האמנותית של בעיה זו נתנה השראה לרבים מהציירים אשר הוצגו על-ידי אמני ווימאר בתערוכות קבועות. באותה תקופה, התקדמתי פחות בתחושתי לאמנות מאשר התקדמתי בהתנסות מודעת של ההכרה. אך, דרך קשריי החברתיים הממריצים עם אמני

ויימאר, גם בספירת האמנות חיפשתי אחר נקודת-מבט שתאשר את קיומה של הרוח.

זיכרוני נראה כאוטי למדי במונחים של מה שהרגשתי וחשבתי על אותם ציירים מודרניים. הם רצו להציג בצורה מהימנה על בד הציור שלהם את תכונות האור והאוויר, והם מרדו באותם ציירים אשר היו 'מיושנים' ו'ניזונים' ממסורת לגבי הדרך שבה יש לגשת אל דבר זה או אחר. רבים מהם עבדו בהתלהבות גדולה מתוך צורך עמוק ופנימי, כדי 'להקשיב באמת' למה שיש לטבע לגלות.

זיכרוני ברור מאוד ולא כל-כך כאוטי כאשר אני נזכר בצייר צעיר שגישתו האמנותית הייתה דומה מאוד לשלי במונחים של דמיון אמנותי. אותו אמן צעיר היה צמוד אליי למשך זמן מה, אך מאוחר יותר החיים הובילוהו לאורכו של נתיב שונה. לעתים קרובות, נזכרתי בשעות שביליתי במחיצתו של ידיד צעיר זה. חיי-הנפש שלו היו מלאים אור וצבע, ומה שאחרים ביטאו באידיאות, הוא ביטא באמצעות 'גוונים באור'. אפילו טבע האינטלקט שלו לא גרם לו לקשור בין התופעות של חיי היומיום באמצעות אידיאות כפי שאדם רגיל היה עושה; הוא חיבר אותם יחדיו כפי שאדם צובע.

פעם, אמן צעיר זה היה נוכח בחתונה שאליה שנינו הוזמנו. הושמעו הנאומים הרגילים, והנושא בנאומו של הכומר היה משמעות שמותיהם של החתן והכלה; ניסיתי למלא את משימתי, אשר הייתה מבוססת על תפקידי כאורח קבוע בבית הכלה. לכן, נאמתי על ההתנסויות המענגות שאורחים בבית זה יכולים לצפות להן. נאמתי רק מפני שציפו ממני, וגם ציפו שאומר את הדברים 'ההולמים' את האירוע. כתוצאה מכך, לא נהניתי מן 'התפקיד' שהיה עליי למלא.

לאחר הנאום שלי קם האמן הצעיר; גם הוא היה ידיד ותיק של המשפחה. אך, איש לא באמת ציפה ממנו למשהו. כולם ידעו שפשוט לא היו לו הרעיונות שבדרך-כלל נשמעים בנאומים כאלה. הוא החל בערך כך:

אור השמש זורם באהבה על-פני ראש הגבעה, המבהיק באדום. מעל לגבעה, עננים נושמים לאור השמש ומפנים את הלחיים האדומות הזוהרות שלהם אל השמש. הם מתאחדים בקשתות חגיגיות של צבעים רוחיים אשר נושאים את האור בדרכו אל האדמה. מרחבי פרחים משתרעים למרחקים, ומעליהם נצנוץ זהוב חומק אל תוך הפרחים ומעורר אותם לחיים.

והוא המשיך כך במשך די הרבה זמן. לפתע, הוא שכח לגמרי את החתונה והחל לצייר 'ברוח'. איני זוכר מדוע הפסיק לצייר בדיבורו – דומני שמישהו שחיבב אותו, אך גם רצה שהאורחים ייהנו בשקט ובשלווה מסעודת החתונה, משך בדש מעילו.

האמן הצעיר היה אוטו פרויליך.¹⁶⁶ לעתים קרובות, הוא ביקר אותי וכן יצאנו לטיולים או לבילוי משותף. בפוסעו לצדי, פרויליך היה תמיד מצייר 'ברוח'. בחברתו אפשר היה לשכוח שלעולם יש איזשהו תוכן מלבד אור וצבע. כך חוויתי את ידידי הצעיר. ידעתי שכדי שאהיה מובן לו, עליי היה לעטוף בצבע כל דבר שרציתי לומר. והוא באמת הצליח לכוון את מכחולו ולהשתמש בצבעים כך שציוריו שיקפו בקפדנות את דמיונו העשיר והססגוני. כאשר צייר גזע של עץ, מה שהופיע על בד הציור לא היה מתאר של אותו עצם, אלא האור והצבע שאותו גזע עץ הראה.

---

¹⁶⁶ אוטו פרויליך Otto Fröhlich (נולד בשנת 1869), צייר דיוקנים וגלף.

בדרכי שלי, גם אני חקרת את הרוח אשר משתמעת במשחקם של צבע ואור. חשתי שבתוך תופעה זו שוכן הסוד של טבעו האמיתי של הצבע. אוטו פרויליך, באופן אינסטינקטיבי ובדרך אישית מאוד, חווה בתוך-תוכו את אשר חקרת כדי להבין את עולם הצבע על-ידי נפש אנושית.

להיות מסוגל, דרך חקירת, להמריץ את ידידי הצעיר הסב לי עונג רב. למשל, חשתי באופן נמרץ את משחק האור אשר מתואר על-ידי ניטשה בספרו *זאראטוסטרה, בפרק הישות האנושית המכוערת ביותר*. הוא צבע את 'עמק המוות' באופן פיוטי, כך שהציג בפני הרבה מאוד מהחיים הסודיים של הצבע.

הצעתי לפרויליך לצייר באורח פיוטי את מה שניטשה צייר בשירה *זאראטוסטרה, ובישות האנושית המכוערת ביותר*. הוא עשה זאת, ומשהו הראוי באמת לציון קרה. הצבעים התרכזו בצורה ברורה ומשכנעת בדמותו של *זאראטוסטרה*. אך, הדמות עצמה לא באה לידי ביטוי בצורה מלאה, הואיל והתנסותו הפנימית של פרויליך בצבע לא התפתחה לרמה כזו שתוכל ליצור את *זאראטוסטרה*. אך, הצבעים הזוהרים שיחקו בצורה חיה יותר סביב 'הנחשים הירוקים' בעמק הישות האנושית המכוערת ביותר. פרויליך חי בשלמות בחלק זה של התיאור. אך, מה לגבי הישות האנושית המכוערת ביותר? שם, נדרש קו – מאפיין של ציור, בו אוטו פרויליך נכשל. הוא עדיין לא היה מודע לכך שלצבעים, כאשר מטפלים בהם על-פי טבעם הייחודי, יש יכולת נסתרת אשר מאפשרת לרוחי לקבל צורה.

כתוצאה מכך, הישות האנושית המכוערת ביותר רק שחזרה את המודל שכונה פולסאק Füllsack על-ידי הציירים מויימאר. איני יודע אם זה היה שמו הממשי של האיש שהציירים השתמשו בו תמיד כדוגמן המגלם כיעור. עם זאת, יודע אני שכיעורו של פולסאק לא היה גס גרידא, אלא הייתה בו מידה של גאונות. אך, פרויליך מיקם את פולסאק המכוער כפי שהיה, כאילו

דיוקן נטורליסטי, בדיוק במקום שבו מופיעה נפשו של זאראטוסטרה, מתגלה בהופעה ובלבוש זוהרים, כאשר האור הקורן ממנו מפיק את הטבע האמיתי של הצבע בפוגשו את הנחשים הירוקים; זה הרס את היצירה. כתוצאה מכך, פרויליך מעולם לא הגיע לכל מה שייחלתי לו בציור שלו.

45

למרות היותי בדרך-כלל חברותי, מעולם לא הייתה לי התשוקה ללכת למקום שבו האמנים ואותם אנשים שעמם היה לי קשר, בילו את הערבים שלהם בווימאר. היה זה מועדון 'אמנים' רומנטי ממול לתיאטרון, בעבר נפחיה ישנה אשר עברה הסבה. שם, באור צבעוני עמום, התכנסו יחדיו מורים ותלמידים של האקדמיה לציור וכן שחקנים ומוזיקאים. כל מי ש'חיפש' חיי-חברה נטה באופן טבעי ללכת לשם בערבים. אני לא חשתי כך, פשוט כי לא חיפשתי חיי-חברה, אך כאשר נפלה בידי ההזדמנות, קיבלתי אותם מתוך הכרת-תודה. כתוצאה מכך, התוודעתי לאמנים כאינדיבידואלים באירועים חברתיים אחרים, לא דרך קהילת האמנים.

באותם ימים, להכיר אמנים מסוימים בווימאר נחשב להישג בחיים. המסורות של חצר המלוכה ואישיותו החביבה מאוד של הדוכס הגדול קרל אלכסנדר העניקו לעיר מעמד אמנותי, שמשך כמעט כל דבר אמנותי אשר התרחש באותה תקופה לאיזשהו קשר עם ויימאר.

בהתחלה, היה שם התיאטרון והמסורות הישנות והמפוארות. לנציגיו המובילים לא הייתה נטייה לעודד את המגמה המודרנית, הנטרוליסטית. אלה אשר היו 'מודרניים' ורצו לסלק שרידים מיושנים – תמיד גם קשורים

למסורות טובות – לא דמו כלל לתמונתה של 'ההשקפה המודרנית' אשר הועלתה על הבמה על-ידי ברהאם¹⁶⁷ או במאמרים של פול שלנטר.¹⁶⁸ ראשון בין 'אמני ויימאר המודרניים' היה פאול וויק, אמנותי לעומק, אציל ונמרץ ביותר. לראות אנשים כאלה בווימאר נוטלים את צעדיהם הראשונים בקריירה האמנותית שלהם, השאיר רשמים בלתי-נשכחים והיווה בית-ספר מקיף של החיים. פול וויק¹⁶⁹ היה זקוק לדחיפה של התיאטרון בווימאר – כזה שהמסורות שלו יכולות להיות ניסיון לאמן מתחיל כמוהו. נפלה בחלקי הזכות לבלות שעות ממריצות בביתו של וויק, אשר היה ידיד קרוב של ידידי יוליוס והאל. לכן, הכרתי אותו באופן אינטימי יותר. היה מענג לשמוע את וויק בעודו רועם כמעט על כל דבר שניטל עליו לשאת כאשר היה עליו להשתתף בחזרות להופעה חדשה, וזמן קצר לאחר מכן לראותו בתפקיד אשר גרם להתפרצות. הופעותיו הסבו תמיד עונג נדיר בשל התלהבותו היפה, דמוית-האש.

רק אז החל ריצ'רד שטראוס¹⁷⁰ את הקריירה האמנותית שלו בווימאר. הוא היה מנצח-משנה ללאסן.¹⁷¹ היצירות הראשונות של שטראוס בוצעו בווימאר. החיפוש המוזיקלי שלו התגלה כחלק מתרבותה של ויימאר. רק בווימאר של אותה תקופה, יכול היה משהו להתקבל בשמחה ומסירות כאלה שהפך לבעיה אמנותית מרתקת.

שטראוס פורץ אל תוך השלווה של הלך-הרוח המסורתי, הרציני ומעורר-הכבוד, עם הסימפוניה שלו זאראטוסטרה ואפילו עם היצירה שלו

¹⁶⁷ אוטו ברהאם (1856-1912), Otto Brahm, היסטוריון ספרותי. היה מפורסם כמנהל תיאטרון בברלין.

¹⁶⁸ פול שלנטר (1854-1916), Paul Schlenther היה מבקר תיאטרון בברלין ואחד התומכים הראשונים של איבסן והנטורליסטים.

¹⁶⁹ פול וויק (1864-1944), Paul Wiecke.

¹⁷⁰ ריצ'רד שטראוס (1864-1949), Richard Strauss בא ממשפחה מוזיקלית והיה ילד פלא. יצירותיו בוצעו לראשונה בשנת 1880. הוא ניצח על תזמורת החצר של ויימאר בין השנים 1889 ו-1894.

¹⁷¹ אדוארד לאסן (1830-1904), Eduard Lassen נולד בקופנהגן. בגיל שנים-עשרה זכה בפרס כפנסטרן; בשנת 1844 זכה בפרסים על הרמוניה והלחנה; ובשנת 1851 זכה בפרס הבלגי.

אולנשפיגל. הכול התעוררו, מנוערים ממסורת, רצינות ויראת-כבוד; אף-על-פי-כן, השבחים היו חמים והביקורת לא הזיקה, כך בדרך יפה האמן היה יכול למצוא קשר ליצירתו שלו. ישבנו שעות על-גבי שעות בביצוע הראשון של האופרה גונטרס של שטראוס.

להיינריך זילר,¹⁷² האהוב מאוד והמכובד, היה תפקיד ראשי וכמעט איבד את קולו כאשר שר. אותו אדם חביב מאוד גם היה זקוק לויימאר כדי להיעשות לזמר שהיה. היה לו כישרון טבעי מעולה לשירה, אך זקוק היה לסביבה שתקבל בסבלנות כשרון אשר התפתח תוך כדי ניסויים חוזרים-ונשנים. לכן, יש למנות את התפתחותו של זילר בין הדברים האנושיים המופלאים ביותר שאפשר לחוות. וזילר עצמו היה אדם כה אהוב שכל שעה שאפשר היה לבלות עמו הייתה מענגת. לעתים נדירות, חשבתי ללכת בערבים למועדון האמנים, אך כאשר פגשתי בהיינריך זילר והוא הזמין אותי להצטרף אליו, הייתי נענה בשמחה להזמנתו.

לנסיבות בווימאר היה גם צד אפל. המסורות והלך-הרוח הנוח שם הערימו לעתים קרובות קשיים בפני האמנים עם סוג של אדישות. היינריך זילר היה בקושי מוכר מחוץ לויימאר; אותה סביבה שאפשרה לו בהתחלה לפרוש כנפיים, קיצצה אותן מאוחר יותר. נראה שזה מה שקרה לידידי היקר אוטו פרויליך. כמו זילר, הוא היה זקוק לקרקע האמנותית של ויימאר, אך גם כמוהו הוא נעשה ספוג יתר על המידה באווירה הנינוחה של שאננות אמנותית. אפשר היה לחוש ב'שאננות אמנותית' זו בחדירה אל רוחו של איבסן ושל מחזאים מודרניים אחרים. אפשר היה לקחת חלק בכל דבר – למשל, המאבק של שחקן למצוא סגנון הולם עבור נוקה. בעיות צצו כי אנשים דבקו במסורות

---

¹⁷² היינריך זילר Heinrich Zeller היה זמר אופרה מכובד. נולד בבווריה עלית בשנת 1856.

הבמה הישנות; אף-על-פי-כן, ההצגות שהם הציגו לא נכתבו במיוחד לבמה, כמו ההצגות של שילר, אלא כמו ההצגות של איבסן, אשר נלקחו ישירות מן החיים.

אפשר היה לחלוק את השתקפות המודרניזציה מתוך 'השאננות האמנותית' של קהל התיאטרון. אך, נדרש שביל זהב בין ההתחייבויות של תושב 'ויימאר הקלאסית' והיסוד הנעוץ בגדולתה של ויימאר בשל ההערכה האמיתית לחדש.

אני נזכר בשמחה בביצועי הדרמות המוזיקליות של ווגנר בהם נכחתי בווימאר. למנהל הבמה, פון ברונסרט,¹⁷³ היו הבנה ומסירות מפותחות במיוחד לסוג מסוים זה של הפקת במה. האופרות של ווגנר סיפקו טווח מלא לקולו של היינריך זילר. גם אגנס סטבנהאגן¹⁷⁴ הייתה זמרת רבת-עוצמה. היא הייתה נשואה לפסנתרן ברנרד סטבנהאגן,¹⁷⁵ שהיה מנצח על תזמורת התיאטרון לזמן-מה. פסטיבלים מוזיקליים הביאו לויימאר ללא הרף את האמנים המייצגים של אותה תקופה ואת יצירותיהם. למשל, בתחילת הקריירה שלו, ניצח מאהלר¹⁷⁶ על אחד מאותם פסטיבלים מוזיקליים. בלתי-אפשרי לשכוח את האופן שבו השתמש בשרביט הניצוח, ביוצרו מוזיקה לאו דווקא בזרימה של צורות, אלא בהצביעו באופן משמעותי בין אותן צורות על התנסות של ממשות על-חושית, נסתרת.

---

¹⁷³ מנהל הבמה הנס ברונסרט פון שלנדורף (1913-1830) Hans Bronsart von Schellendorf למד פסנתר אצל פרנץ ליסט בווימאר. גם אישתו אינג'בורג (1913-1840) הייתה מוזיקאית ומלחינה מצינת. גם היא למדה אצל פרנץ ליסט.

¹⁷⁴ אגנס סטבנהאגן Agnes Stavenhagen הייתה זמרת אופרה. שמה על הבמה היה אגנס דניס. היא נישאה לברנרד סטבנהאגן בשנת 1890.

¹⁷⁵ ברנרד סטבנהאגן Bernhard Stavenhagen (1914-1862) היה פסנתרן ומנצח בווימאר. קיבל את פרס מנדלסון בשנת 1880 כאשר חי בברלין.

¹⁷⁶ גוסטב מאהלר Gustav Mahler (1911-1860) היה מנצח מגיל צעיר והיה למנצח בבית האופרה בפראג. משם עבר ללייפציג ולבודפשט כמנצח האופרה המלכותית.

האירועים בווימאר אשר עולים בזיכרוני – לכאורה בלתי-תלויים בי – קשורים למעשה עמוקות בחיי. בהתנסותי, אותם אירועים ומצבים העסיקו אותי במיוחד. מאוחר יותר בחיים, פגשתי אמן או יצירה של אמן שאת תחילת דרכו חוויתי בווימאר. תמיד זכרתי בהכרת-תודה את אותה תקופה שבה למדתי כל-כך הרבה בשל האנשים הרבים אשר התכנסו בווימאר כדי לעבור אותו שלב נבטי. בווימאר חוויתי את המאמצים האמנותיים של אותה תקופה בצורה כזו שגיבשתי את דעתי על רובם, ודעותיי חפפו אך במעט עם דעותיהם של אחרים. אך, התעניינתי במידה שווה ברגשותיהם ובהשקפותיהם של אחרים ובהם הייתי פעיל. שם, חיי-נפש כפולים התפתחו בפנימיותי.

גורל חיי הציב בפניי את האימון הפנימי הנחוץ כדי להתגבר על שיפוט 'זה או זה' מופשט של האינטלקט. סוג זה של שיפוט יוצר מחסומים אשר חוצצים בין הנפש האנושית ותחום הרוח. באותו עולם אין ישות או התרחשות אשר דורשת 'זה או זה'. ביחס לעל-חושי יש צורך להיות רב-צדדי. קיים צורך ללמוד לא רק בתיאוריה, אלא לשלב מתוך הרגל את האימפולסים העמוקים ביותר של הנפש, וכך להתבונן בכל דבר מנקודות-מבט רבות. 'נקודות-השקפה' כמו מטריאליזם, ריאליזם, אידיאליזם או ספיריטואליזם – כולן עובדו על-ידי הוגים בדרכים של חשיבה מופשטת לכדי תורות מקיפות אשר משמשות להסביר הכול – מאבדות כל עניין עבור אותו אדם המכיר את העל-חושי. או אז, נוכח הוא לדעת, למשל, שהמטריאליזם אינו יכול להיות יותר מאשר פילוסופיה אשר רואה את העולם אך ורק במונחים של התגלותו החומרית.

אכן, דרך מעשית להתפתח בכיוון זה מצריכה למשוך את החיים הפועמים בכל מקום קרוב באופן אינטימי כמו דעותיו ורגשותיו של האדם. כך בדיוק היה עבורי ביחס לדברים רבים בווימאר. נראה שהמצב עמד להשתנות עם סיום המאה. עד אז, עדיין אפשר היה לחוש ברוחם של גיתה ושילר

בתרבות. והדוכס הגדול, הזקן והאהוב – אשר הסתובב בכזו אצילות בווימאר ובגניה – בהיותו ילד, אפילו פגש את גיתה. הוא חש בעוצמה רבה את אצילותו, אך בכל מקום אפשר היה לראות שבשל 'עבודתו של גיתה עבור ווימאר' הוא חש פעמיים נאצל.

רוחו של גיתה פעלה בעוצמה רבה מכל עבר בווימאר, וללא ספק זה מה ששינה היבט מסוים בהתנסותי באירועים שם לתרגיל נפש מעשי בהצגה אמיתית של העולמות העל-חושיים.

46

זכיתי לאירוח מענג בביתו של אדוארד פון דר-הלן, עובד הגנזך בארכיוני גיתה-שילר. לפון דר-הלן היה תפקיד מיוחד בצוות של הארכיונים. הבלשנים המקצועיים העריכו אותו בצורה יוצאת דופן בשל ספרו הראשון המצוין, 'יצירה מושלמת על תפקידו של גיתה בכתביו של לאבאטר מאמרים על פיזיוגנומיה'. כל העמיתים העריכו את ספרו של פון דר-הלן כ'מושלם'. החריג היחיד היה הסופר עצמו אשר ראה את הספר כהישג שיטתי שאת עקרונותיו 'אפשר ללמוד', בעוד שהוא רצה להשיג בכל דבר נפש ספוגה במשמעות רוחית.

היינו שלושה כאשר הארכיונים היו עדיין בטירה; פון דר-הלן, אשר ערך את מכתביו של גיתה; יוליוס ואהל, עורך היומנים; ואני ערכתי את הכתבים המדעיים. כאשר לא היו מבקרים, היינו עובדים בחדר הצוות הישן. במהלך העבודה, שוחחנו תכופות על היבטים שונים של חברה ותרבות; שיחות אלה עלו בדרך-כלל מתוך הבעיות והשאלות שלפון דר-הלן היה עניין מיוחד בהן. אך, הן גם הובילו לשיחות אשר היו קשורות לגיתה. הרישומים ביומנו וחלקים מסוימים במכתביו גילו לעתים קרובות נקודות-השקפה נעלות

ומבט כוללני, כך שהובלנו אל תוך שיחות אשר נגעו במעמקי הוויית-הקיום ומרחבי-החיים.

אדוארד פון דר-הלן היה אדיב להציג אותי בפני משפחתו, וכך להרחיב את הקשר אשר התפתח במהלך אותן 'שיחות ארכיונים' שלעתים קרובות היו ממריצות מאוד. זה הרחיב את החוג החברתי שלי, שכן גם בני משפחת פון דר-הלן הרבו לבקר בקבוצות שבהן השתתפו אולדן, גבריאלה ריטר ואחרים שתיארתי.

גברת פון דר-הלן החביבה בולטת בזיכרוני. היה הייתה אמנותית ביסודיות והייתה יכולה להפיק יצירות משמעותיות אלמלא החיים הציבו בפניה דרישות אחרות. אך, ככל הידוע לי, הגורל מעולם לא אפשר לכשרונה האמנותי להתפתח מעבר לשלב התחלתי. היה נעים מאוד לשוחח על אמנות עם גברת פון דר-הלן. בטבעה היסודי היא הייתה מאופקת וזהירה בהבעת דעתה, והיו לה רחמים עמוקים וטהורים כלפי בני-אדם. לעתים קרובות, זמן רב לאחר שיחתנו, הרהרתי על מה שהיא הציעה אך לא אמרה.

גם אביה ואחותה היו אדיבים. אביה היה רב-אלוף ששרת במלחמה¹⁷⁷ בשנת 1870 בדרגת רב-סרן. בחברתם, אפשר היה להתנסות בהיבטים הטובים ביותר של הרוחניות הגרמנית אשר זרמה מהדת, מהספרות ומהמדעים המקובלים, לתוך כל התחומים בחיי-החברה, ומזה זמן רב הייתה הרוח האמיתית של הגרמנים.

תחומי התעניינותו של אדוארד פון דר-הלן הביאו אותי למשך זמן מה לקשר קרוב יותר לפוליטיקה. חוסר שביעות-הרצון שלו מהבלשנות דחפה אותו לתוך החיים הפוליטיים השוקקים בווימאר, שלגביו נראה היה שהוסיפו

---

¹⁷⁷ המלחמה הפרנקו-רוסית בשנים 1870-1871.

נקודת-מבט רחבה יותר על החיים. הידידות שלי עם פון דר-הלן עוררה את התעניינותי בתנועות חברתיות, בלי לקחת חלק פעיל בפוליטיקה.

זו הייתה התקופה שבה מנהיגים משכנעים ונמרצים השפיעו על תקוותיהם של הפועלים עם הרושם שהגיעה העת לתבניות חברתיות חדשות. זה היה הזרע למה שמאוחר יותר הוכח כבלתי-אפשרי או הוביל לשינויים נוראיים ומצבים חברתיים מגוחכים. בתוך כיתות העבודה, יסודות שקולים יותר וקיצוניים לגמרי החלו לבלוט. להתבונן בזה היה מרשים ביותר בשל מה שהופיע בסערה מתוך מעמקי החברה. על-פני השטח חיה שמרנות מעוררת-כבוד אשר יכולה הייתה ליצור אך ורק בהקשר עם חצר הנוטה לאצילות, הפועלת באופן נמרץ ונחרץ למען כל דבר אנושי. באווירה פוליטית זו, צמחה המפלגה הריאקציונית, בהתייחסה לזכות קיומה כמובן מאליו, וכן תנועה אשר קראה לעצמה נציונל-ליברלית.

אפשר לבטא את תפקידו של אדוארד פון דר-הלן בכל זה באומרנו שהוא חיפש אחר דרך להיות מנהיג פורה, בעודו מנסה להכווין את עצמו בתוך התוהו ובוהו. כדי להבינו היה צורך להשתתף בהתנסותו. הוא הכין חוברת ושוחח על כל פרט ופרט עם חוג ידידיו. היה צורך להתעניין עמוקות, כפי שאדוארד פון דר-הלן עשה בפירושים המטריאליסטיים הנפוצים של ההיסטוריה, המאבק המעמדי ו-'הערך העודף'. באותה תקופה, התחושה הכללית ביחס אותם נושאים הייתה שונה מאוד ממה שהיא עכשיו. לא נשארה לי ברירה אלא להיות נוכח בפגישות הרבות בהן נאם. הוא התכוון לספק חלופה לתוכנית של מרקסיזם תיאורטי – כזו שתצמח מתוך כוונות טובות אלי קידמה חברתית המוצגות על-ידי חברי הפועלים שבכל מפלגה. הוא חשב שאפשר להשיב לתחייה את המפלגות המתונות באמצעות אימפולסים כאלה ועל-ידי כך להתחיל להשתלט על השאלה החברתית.

מאמציו היו חסרי-ערך. עליי לומר שלא הייתי חווה בצורה כה נמרצת, כפי שחוויתי, את הזרמים התת-קרקעיים החברתיים של אותה תקופה, אלמלא נטלתי חלק במאמץ של פון דר-הלן.

עם זאת, חיים אלו השפיעו עליי מכיוון אחר, כי אם בעוצמה פחותה. חשתי התנגדות ניכרת לפוליטיקה, מה שלא היה נכון במקרהו של פון דר-הלן. פגשתי את ד"ר היינריך פרנקל, אשר חי באותה תקופה בווימאר. הוא היה פוליטיקאי ליברלי, שתמך ביוג'ין ריכטר¹⁷⁸ והיה פעיל פוליטית באותה רוח. אותה היכרות קצרה באה לסיומה בשל 'אי-הבנה', אך נזכר אני בה לעתים קרובות בשמחה רבה. פרנקל היה, בדרכו שלו, נלבב באורח יוצא מגדר הרגיל. כפוליטיקאי, הוא היה נמרץ ובעל רצון חזק, והוא היה משוכנע שעם רצון טוב ותבונה רציונלית אפשר להלהיב ישויות אנוש למען דרך נאותה ומתקדמת בנושאים חברתיים. אלא שחיינו כללו שורה ארוכה של אכזבות. לרוע המזל, גם אני איכזבתי אותו. במהלך היכרותנו הוא עבד על חוברת שקיווה להפיץ בכמויות גדולות. אפילו אז, הוא התכוון להתנגד לתוצאות העתידיות של ברית בין התעשייה הכבדה והחקלאות, אשר הייתה אז בשלב עוברי בגרמניה. לדעתו, תוצאה הרת-אסון הייתה מובטחת. הכותרת של החוברת שלו הייתה: 'קיסר, היה קשוח!' הוא סבר שיוכל לשכנע את הסובבים את הקיסר בדבר הסכנות שראה בפתח. אך, הוא כלל לא הצליח; הוא נוכח לדעת שהמפלגה אליה השתייך ועבורה פעל, לא הייתה מספיק חזקה כדי לתמוך בפעולותיו.

וכך הוא התלהב מהרעיון להשיב לתחייה את השבועון הגרמני, עיתון שערכתי במשך תקופה קצרה, שנים ספורות קודם לכן בווינה. באמצעות אותו

---

¹⁷⁸ יוג'ין ריכטר (1906-1838) Eugen Richter היה פוליטיקאי ובעל סמכות בפוליטיקה הפיננסית. הוא היה ליברל שמאלני.

עיתון, הוא קיווה ליצור זרם פוליטי אשר יוביל את פעילותו הפוליטית מהליברליזם הנוכחי לתוך כיוון לאומי, עם חשיבה חופשית. הוא סבר שהוא ואני נוכל לעבוד יחד על זה. אך, זה היה בלתי-אפשרי; לא יכולתי לעשות דבר, אפילו לא להשיב לתחייה את השבועון הגרמני. והדרך שבה הסברתי לו זאת גרמה לאי-הבנות שבמהרה הרסו את הידידות בינינו.

בכל אופן, מתוך אותה ידידות צמחה ידידות אחרת. היינריך פרנקל הציג אותי בפני בני-משפחתו; היו לו אישה וגיסה נחמדות מאוד ודרכן פגשתי משפחה נוספת.¹⁷⁹ בהקשר אליהם, קרה משהו שהיה כמו חזרה על הקשר הראוי לציון שהגורל הובילני אליו בעודי בווינה, שם הייתי ביחסים הדוקים עם המשפחה, אך בדרך שלא אפשרה לי לראות את אב-המשפחה. אף-על-פי-כן, הצלחתי להכירו באופן רוחי, כך שלאחר מותו, אמרתי דברי הספד בלווייתו כאילו היה ידידי הטוב ביותר. דרך משפחתו, כל ישותו הרוחית של אדם זה נוכחת הייתה בפני נפשי במלוא הווייתה.

באופן עקיף, הפוליטיקאי הליברלי הכניס אותי לתוך קשר דומה מאוד עם ראש משפחה אחרת. ראש המשפחה הזו מת זמן קצר קודם לכן, ומחשבותיה של האלמנה היו מופנות בהערצה אל בעלה. ארע שעזבתי את הדירה בה התגוררתי בווימאר ועברתי לגור אצל משפחה זו. שם ראיתי את הספרייה של המנוח. היו לו תחומי התעניינות רוחניים נרחבים כפי שהיו לאותו אדם בווינה, אך נמנע מלהיות במגע עם בני-אדם; וכמוהו, הוא חי בעולם רוחי שלו ונחשב על-ידי אחרים 'טיפוס מוזר'.

חשתי אדם זה, כמו האחר, מאחורי אירועי הקיום, כאילו צעד דרך גורלי, אף על פי שלא יכולתי לפוגשו בחיים הגשמיים. בווינה התפתח קשר

---

¹⁷⁹ הייתה זו משפחת יוניק Eunike.

יפה ביני והמשפחה של אותו אדם, שעבורי היה 'מוכר', עם זאת בלתי-מוכר'.
ועתה בווימאר, נוצר קשר משמעותי עוד יותר ביני והמשפחה של אותו אדם
אחר ש'הכרתי' באותה צורה.

47

כאשר אני מדבר על שני האנשים 'המוכרים', עם זאת בלתי-מוכרים',
מודע אני לכך שרוב האנשים יתייחסו למה שאני אומר כהזייה פרועה. זה נוגע
לדרך שבה זכיתי להיות קרוב לשתי נפשות אנוש באותה ספירה שבה הם
מצאו עצמם לאחר שעברו דרך שער המוות.

זוהי זכותו, שאין להכחישה, של כל אדם להתייחס לכל אמירה על
ספירה זו כלא-מעניינת; אך, לתאר אותן כהזייה גרידא הינו כבר עניין אחר.
עליי להדגיש בפני האנשים שעושים זאת שתמיד חקרתי מדעים מדויקים כמו
מתמטיקה או מכניקה אנליטית בחיפוש אחר המקורות של מצב הנפש אשר
מכשיר את האדם למסור חוות דעת על נושאים רוחיים. כתוצאה מכך, כאשר
אני מדבר על דברים מסוג זה, איש אינו יכול להאשים אותי בדיבור רשלני
בלי שום אחריות לידיעה.

כושרי הראייה הרוחית שנשאתי בנפשי באותה תקופה אפשרו קשר
קרוב עם אותן שתי נפשות לאחר מותם הארצי. הם לא היו כשאר המתים.
בדרך-כלל, החיים לאחר המוות קשורים בהתחלה לחיים הארציים; לאחר
מכן, לאט ובהדרגה נוצר קשר להתנסויות החיים בספירה הרוחית לחלוטין של
הוויית-הקיום עד מחזור החיים הארציים הבא.

שתי הנפשות של שני 'המוכרים', עם זאת בלתי-מוכרים' היו בקיאות
לעומק באידיאות החומריות של תקופתם. שניהם עיבדו את החשיבה המדעית
עצמה כמושגים. השני – אליו הייתי קשור בווימאר – היה גם מיודע היטב

לביירוט¹⁸⁰ ולהוגי-דעות מדענים כמוהו. מצד שני, במשך חייהם הארציים, שניהם היו מרוחקים מהשקפת-עולם רוחית. ללא ספק, שניהם היו דוחים כל השקפה מסוג זה אילו היו צריכים להתעמת עמה, כי הם היו מגלים, על-פי הרגלי חשיבה שגרתיים, שהעובדות דורשות 'חשיבה מדעית טבעית'.

אלא שהם היו כבולים למטריאליזם מודרני רק בעולם האידיאות שלהם. הם לא ניהלו חיים חומרניים אשר היו אמורים להיות תוצאה של המטריאליזם של חשיבתם אשר שלט מסביבם. בעיני העולם הם היו 'טיפוסים מוזרים'; הם חיו בתנאים פרימיטיביים יותר מאשר היה מקובל או מאשר יכלו להרשות לעצמם. לכן, הם לא נשאו עמם אל העולם הרוחי מטריאליזם אשר השפיע על חיי-הרצון, אלא את תוצאות החשיבה המטריאליסטית באינדיבידואליות שלהם. באופן טבעי, לרוב כל זה התרחש בתת-ההכרה של שתי הנפשות הללו. והנה, יכולתי לראות שלאחר המוות תוצאות החשיבה המטריאליסטית אינן מרחיקות את האדם מהעולם הרוחי-האלוהי; ריחוק כזה מתרחש רק כאשר המטריאליזם חוזר אל ספירת הרצון. הנפשות של שני האנשים (זה שקרוב הייתי אליו בוינה וכן זה שאליו התוודעתי רוחית בווימאר) היו, לאחר מותם, דמויות רוחיות זוהרות באופן מופלא; הנפשות שלהם היו מלאות בתמונות של ישויות רוחיות אשר קשורות לבריאת העולם. הם היו בקיאים באידיאות שבחייהם הארציים הקודמים עזרו להם לחשוב בדיוק רב יותר על תופעות חומריות. אם אידיאות מסוג זה היו זרות להם, הם לא היו מסוגלים לפתח קשר כזה עם העולם שלאחר המוות.

החשיבות של החשיבה המדעית נתגלתה לי ישירות מתוך העולם הרוחי על-ידי אותן שתי נפשות אשר חדרו לתוך גורלי. ראיתי שאורח חשיבה זה,

---

¹⁸⁰ אלברט כריסטיאן בילרוט (1894-1829), Albert Christian Billroth, מנתח וינאי, למד בגטינגן וברלין.

לכשעצמו, אינו בהכרח מרחיק מהשקפת-עולם רוחית. זה קרה בקשר לאותם שני אינדיבידואלים במהלך חייהם הארציים, כי הם לא מצאו שום הזדמנות להעלות את החשיבה המדעית לרמה שבה מתחילה התנסות רוחית. לאחר מותם, הם ביצעו זאת באופן מושלם. ראיתי שאפשר להעלות את אותה חשיבה מדעית, גם במהלך חיים ארציים, לרמה זו כל עוד אוזרים מספיק אומץ וכוח פנימיים. ודרך ההתנסות של אירוע חשוב שכזה בעולם הרוח, ראיתי שהאנושות **מוכרחה** לפתח את היכולת לחשוב באופן מדעי. בזמנים קדומים, החשיבה נוצרה כך שהיא הייתה יכולה לאחד את הנפש האנושית עם הרוח של העולם העל-חושי. אם בני-אדם מתאמנים בידיעה-עצמית – שהיא הבסיס לכל ידיעה – הדבר יכול להובילם להיות מודעים לעצמם כהעתק, או אפילו כאיבר, של עולם רוחי-אלוהי; אך, זה לעולם לא יביא אותם לחוות את עצמם כישויות רוחיות עצמאיות שאינן זקוקות לאחרים. כתוצאה מכך, הקידמה הייתה צריכה לפתח את היכולת שלנו לתפוס עולם של אידיאות שאינן מוארות על-ידי הרוח עצמה, אלא מומרצות על-ידי החומר – ממלכה של אידיאות שהיא למעשה רוחית, אך לא נגזרת מהרוח. אין שום דרך שבה אנו יכולים להאיר בפנימיותנו את אותו עולם של אידיאות, בעודנו חיים בעולם הרוחי בין מוות ולידה מחדש; זה מוכרח להתבצע במהלך החיים הארציים, הואיל ורק על האדמה אנו נתקלים בהוויית-קיום חומרית.

דרך אותן שתי נפשות יכולתי להתנסות במה שהאדם רוכש בחיים כשלמות – כולל החיים הרוחיים שלאחר המוות – על-ידי שזירת החשיבה המדעית. אך, ראיתי אחרים שרצונם במהלך חייהם הארציים השתלט על התוצאות של חשיבה מדעית גרידא; הם הרחיקו עצמם מעולם הרוח, ובמכלול החיים, הם חיו פחות באנושיותם בשל החשיבה המדעית, מאשר **בלעד**י חשיבה זו.

אותן שתי נפשות נראו מוזרות בעיני העולם, כי הן לא רצו לאבד את אנושיותן במהלך חייהן הארציים. הם הטמיעו לחלוטין חשיבה מדעית, כי הם רצו להגיע לדרגה של התפתחות רוחית אנושית, שאחרת אינה נתונה להשגה. אילו הייתי פוגש את אותן נפשות כישויות פיסיות בחיים הארציים, לא הייתי מסוגל לרכוש הבנה כזו דרכם. הייתי זקוק לעדינות הגדולה של ראייה רוחית כדי לקלוט אותם בעולם הרוחי, שבו טבעם הפנימי והרבה יותר היה יכול להתגלות בפניי, דרכם. מהר מאוד אפשר לאבד את העדינות הנחוצה של הראייה הרוחית כאשר התנסויות של העולם הפיסי מסתירות, או לכל הפחות מחלישות, את מה שאפשר לחוות בדרך רוחית גרידא.

בשל האורח הייחודי שבו שתי הנפשות הללו נכנסו לנתיב חיי, היה עליי לראות שזה היה משהו אשר נקבע על-ידי הגורל עבור הנתיב שלי לידיעה. עם זאת, לא היה דבר בעל אופי של 'מדיום' בקשר שלי עם נפשות בעולם הרוח. לקשר שלי עם העולם הרוחי לא היה שום ערך עבורי אלא אם כן היה מבוסס על תפיסה רוחית ישירה, בה דנתי מאוחר יותר בפומבי בכתביי האנתרופוסופיים. יתר על כן, כל בני-המשפחה של שתי המשפחות, זו מוינה וזו מויימאר, היו מפוקחים מדי כדי שיהיו להם קשרים עם המתים דרך מדיום.

בכל פעם שנתקלתי בזה, התעניינתי תמיד גם בסוג החיפוש אשר בא לידי ביטוי בספיריטיזם. כיום, הספיריטיזם הינו נתיב שגוי אל הרוח, בו צועדות נפשות אשר מחפשות אחר הרוח בדרך שנתפסת על-ידי החושים – אפילו באמצעות ניסויים – כי הם איבדו כל רגש לנתיב רוחי אמיתי, ישר. אפשר להעריך את הספיריטיזם ואת כיוונו ומטרותיו המוטעים כאשר מתעניינים באופן אובייקטיבי, ללא רצון להשתמש בו כאמצעי מחקר. הנתיבים של מחקריי הרוחיים הורחקו תמיד מכל צורה של ספיריטיזם. במיוחד בווימאר, אפשר היה לנהל שיחות מעניינות עם ספיריטיסטים, היות שלמשך זמן מה, אמנים התעניינו מאוד בלמצוא קשר עם הרוח בדרך זו.

דרך האינטראקציה שלי עם שתי הנפשות (יוניק היה השם של האדם שחי בווימאר) שאבתי כוח פנימי לכתיבת ספרי *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של *חירות*. מה שניסיתי להציג בספר זה הוא הדבר הבא: ראשית, התוצאה של פילוסופיית החשיבה שלי במהלך שנות השמונים של המאה התשע-עשרה; שנית, התוצאה של ראייתי הישירה בעולם הרוח באופן כללי; שלישית, למצוא כוח חדש במפגש שלי עם ההתנסויות הרוחיות של שתי הנפשות הללו. בהתנסויות אלו, קלטתי את התקדמות האדם באבולוציה אשר נובעת מהשקפת-עולם מדעית. אך הן גם חשפו את הפחד של נפשות אצילות אשר חיות בהיבט הרצון של אותה השקפת-עולם. נפשות אלו רעדו לנוכח התוצאות המוסריות אשר נובעות מהשקפת-עולם זו.

בספרי *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של *חירות* חיפשתי אחר הכוח שמוביל מממלכת האידיאה המדעית-טבעית מבחינה מוסרית לתוך עולם הדחפים המוסריים. ניסיתי גם להראות כיצד אנו יכולים להכיר את עצמנו כישויות רוח עצמאיות – כי ישויות אנוש חיות באידיאות שאינן זורמות עוד מהרוח, אלא מומרצות ביחס לקיום חומרי – וכך לפתח **אינטואיציה** למוסריות **מתוך ישותנו אנו**. משמעות הדבר שהמוסריות קורנת מתוך האינדיבידואל העצמאי אשר נעשה חופשי – כמו דחפים אתיים אינדיבידואליים – בדיוק כפי שאידיאות מתייחסות לעולם התופעות.

שתי הנפשות הללו לא התקדמו עד לאינטואיציה מוסרית זו. לכן, הם נרתעו (באופן לא-מודע) מהחיים; הם ראו את החיים אך ורק במונחים של רעיונות מדעיים אשר היו צריכים להיות מורחבים מעבר לפיסי.

באותה תקופה, דיברתי על דמיון מוסרי (**אימגינציה**) כמקורה של המוסריות בישות האנושית האינדיבידואלית. כמובן שלא התכוונתי לציין שמקור זה אינו אמיתי וממשי – בדיוק ההיפך. רציתי לאפיין את ה'דמיון' (**אימגינציה**) ככוח בכל התחומים אשר מאפשר לעולם הרוח האמיתי לפרוץ

דרך אל ישויות אנוש אינדיבידואליות. לפני שחווים את הרוחי הלכה למעשה, יש לפתח כוחות של הכרה רוחית – אימגינציה, אינספירציה ואינטואיציה.¹⁸¹ אך, הופעת קרן האור הראשונה של התגלות רוחית בישות האנושית – הכרת העצמי כאינדיבידואל – מתרחשת באמצעות כוח הדמיון. כוח זה אינו כלל דמיוני, אלא הופך לתמונה של מציאות רוחית. אפשר להבחין בשיטה זו במיוחד אצל גיתה.

48

בתקופת שהותי בווימאר, רוב הזמן התגוררתי אצל המשפחה שהשאר מאחרי 'המוכר', עם זאת בלתי-מוכר'. חלק מן הבית הוקצה עבורי. אנה יוניק, שמהר מאוד נעשתה ידידה טובה, דאגה לכל צרכיי באופן לא-אנוכי. היא ייחסה משמעות רבה לעובדה שעמדתי לצדה באחריות הכבדה של גידול ילדיה. לאחר מותו של יוניק, היא הייתה אלמנה עם ארבע בנות ובן. ראיתי את הילדים רק כאשר הייתה הזדמנות לכך, וזה ארע לעתים קרובות כי התייחסו אלי כאחד מבני-המשפחה. בכל אופן, את ארוחותיי, מלבד ארוחת-בוקר וארוחת-ערב, אכלתי במקום אחר.

---

¹⁸¹ רודולף שטיינר משתמש במונחים: אימגינציה, אינספירציה ואינטואיציה, בצורה מיוחדת מאוד, ולא כפי שמשמשים בהם במובן הכללי.

תמונה 22. אנה יוניק

היה לי קשר נפלא עם משפחה זו; לא הרגשתי לבד, אלא שמח. חלק מהמבקרים הצעירים יותר אשר באו מברלין כדי להשתתף בפגישות האגודה לגיתה, נקשרו אליי במידה מסוימת. פעם, כאשר הם רצו להיות 'נינוחים בינם לבין עצמם', הם באו לראות אותי בביתה של גברת יוניק, והיו לי סיבות טובות להאמין שגם הם הרגישו שם כמו בביתם.

גם אוטו אריק הרטלבן, כאשר שהה בווימאר, אהב לבקר בבית הזה. ערכנו את ספר התפילות של גיתה, אותו הוציא לאור שם תוך ימים אחדים.

מבין עבודותיי הגדולות יותר, כתבתי שם את חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות ואת פרידריך ניטשה: לוחם למען חירות.

סבורני גם, שחלק גדול מידידי מוימאר נהנו לבקר אותי למשך כשעה בבית משפחת יוניק. חושב אני במיוחד על ד"ר אוגוסט פרזניוס,¹⁸² עמו הייתי בקשרי אהבה וידידות כנים. בנקודה מסוימת, הוא היה איש צוות קבוע בארכיונים. קודם לכן, שימש עורך של מגזין הספרות הגרמנית. התייחסו

---

¹⁸² אוגוסט פרזניוס (נולד בשנת 1834 August Fresenius היה מחזאי גרמני. הוריו קיוו שיהיה סוחר, אך מהר מאוד ויתר על כך ועבר לפריס כדי ללמוד אמנות.

לעבודתו שם כסמל בקנה-מידה עולמי. נשאתי דברים רבים בלבי נגד הבלשנות, במיוחד כפי שפותחה על-ידי חסידיו של שרר. בכל אופן, אוגוסט פרזניוס נחטרל אותי שוב ושוב בשל הבלשן **שהוא** היה. הוא מעולם לא הסתיר את העובדה שרצה להיות בלשן, ובלשן **אמיתי**. אך, עבורו הבלשנות הייתה באמת **אהבה למילים** אשר הפיחה רוה-חיים בישות האנושית בכללותה; עבורו, **המילה** היוותה התגלות האנושי אשר משקפת את חוקי היקום כולו. מי שחפץ להבין את המיסטריות של המילה, צריך להבין את כל המיסטריות של הוויית-היקום. לכן, על הבלשן לרכוש ידע אוניברסלי. כאשר הן מיושמות כהלכה, שיטות נכונות של בלשנות עשויות, כאשר מתחילים מהבסיס, להאיר בעוצמה רבה היבטים רחבים וחשובים של החיים. פרזניוס הציג זאת בדוגמה אשר עניינה אותי מאוד. שוחחנו רבות על דוגמה זו לפני שכתב עליה מאמר קצר, אך מתומצת, בספר *השנתי לגיתה*.

עד תגלית זו על-ידי פרזניוס, מי שעסק בפירוש פאוסט מאת גיתה, הבין שלא כהלכה הערה של גיתה, חמישה ימים לפני מותו, אל וילהלם פון הומבולדט. אלה היו מילותיו: "לפני למעלה משישים שנה, בתקופת נעוריי, הרעיון של פאוסט **מבראשית** היה ברור לי, אמנם לא על כל פרטיו." פרשנים פירשו את 'מבראשית' במשמעות **מן ההתחלה** לגיתה היה רעיון או תוכנית של הדרמה של פאוסט בכללותה, שלתוכה הכניס פחות או יותר את הפרטים מאוחר יותר. אפילו מורי וידידי היקר קרל יוליוס שרואר היה בדעה זו.

יש להבין שאילו זה היה נכון כי אז פאוסט הייתה יצירה שגיתה הגה ותיאר בקווים כלליים במהלך תקופת נעוריו. יש להודות שהיה יכול להתאפשר עבור מישהו בעל הלך-נפש כמו של גיתה ליצור מתוך רעיון כללי ולעבד אותו במשך שישים שנה, בעוד שהרעיון המרכזי נשאר במהותו ללא שינוי במהלך כל התקופה. העובדה שזה לא היה המקרה הוכח מעל כל ספק על-ידי תגליתו של פרזניוס. הוא הוכיח שגיתה מעולם לא השתמש בביטוי

'מבראשית' בצורה אשר יוחסה לו על-ידי הפרשנים שלו. למשל, הוא היה אומר שקרא ספר 'מבראשית', אך לא את סופו. הוא השתמש בביטוי 'מבראשית' במשמעות מרחבית גרידא. זה הוכיח שכל המפרשים של פאוסט טעו, וגיתה לא דיבר על תוכנית של פאוסט אשר הייתה קיימת מבראשית, אלא שהחלק הראשון היה נהיר לו כאיש צעיר ורק פה ושם פיתח חלק מהפרטים הנוספים.

כך, השימוש הנכון בבלשנות שפך אור חשוב על הפסיכולוגיה כולה של גיתה. כאשר זה פורסם בספר *השנתי לגיתה*, הדבר היחיד שהדהים אותי היה שבאמת הייתה לזה השפעה מועטה על אותם אנשים אשר היו אמורים להיות מעוניינים ביותר, הואיל והיו השלכות מרחיקות-לכת להבנת רוחו של גיתה.

בכל אופן, בשיחות עם אוגוסט פרזניוס לא היו רק עניינים בלשניים. הואיל ובילינו זמן רב מאוד יחד, היו לנו שיחות ארוכות על כל דבר אקטואלי – כל דבר מעניין אשר התרחש בווימאר ובמקום אחר. שיחותנו על נושאים רבים נעשו לפעמים סוערות, אך הן תמיד הסתיימו בהרמוניה מלאה, כי היינו משוכנעים ברצינותה של השקפת-העולם של שנינו. לכן, כואב הרבה יותר כאשר אני נזכר שהיה קרע בידידותי עם אוגוסט פרזניוס בגלל אי-ההבנה אשר קרתה מהקשר שלי עם ארכיוני ניטשה ועם הגברת פירסטר-ניטשה. ידידי לא הבינו מה אכן ארע. ולא יכולתי לומר להם דבר שיסביר את העניינים לשביעות-רצונם. הכל קרה בגלל אשליות לא-מובנות אשר צצו בארכיוני ניטשה. כל מה שיכולתי לומר על כך מופיע במאמר שכתבתי מאוחר יותר עבור המגזין *סקירת הספרות*. הצטערתי מאוד בשל אי-ההבנות הללו, כי הידידות שלי עם אוגוסט פרזניוס הייתה כנה ואמיצה.

ידידות נוספת שנזכרתי בה לעתים קרובות היא זו אשר הייתה לי עם פרנץ פרדיננד הייטמילר.¹⁸³ גם הוא הצטרף לארכיונים כאיש צוות, אך זה היה אחרי ואהל, פון דר-הלן ואנוכי. הייטמילר היה אדם רגיש ואמנותי. הוא באמת היה מקבל את כל החלטותיו על-סמך רגשותיו האמנותיים. אצלו שום דבר לא התבסס על אינטלקטואליות. בגללו, משהו אמנותי חדר לטון הדיבור של האנשים בארכיונים. הוא פרסם רומנים עדינים. אין ספק שהוא לא היה בלשן גרוע ועבודתו בארכיונים לא הייתה גרועה יותר מזו של האחרים. אך, תמיד הייתה לו מעין התנגדות פנימית למה שנעשה בארכיונים – במיוחד ביחס לדרך שבה נתפסה העבודה בכללותה. לזמן מה, הוא הסב את תשומת-לבנו לכך שבעבר ויימאר הייתה מקום תוסס מבחינה תרבותית, מרכז ליצירות מפורסמות, ועתה היינו מרוצים מכך שאישרנו גירסאות של כתבי-יד אשר נכתבו בעבר, מאמינים בכל מילה, ולכל היותר מוסיפים פירושים. הייטמילר כתב על כך בעילום שם בסוג של רומן, *וינטה שקעה*, אשר פורסם במגזין *הסקירה הגרמנית החדשה של ס. פיישר*. מאמץ רב הושקע כדי לנחש מי הפך את ויימאר, שתרבותה פרוחה בעבר, ל'עיר שוקעת'!

הייטמילר חי בווימאר עם אמו, אישה חביבה מאוד. היא התיידדה עם הגברת אנה יוניק ונהנתה לבקר אצלה. כך, לעתים קרובות היה לי העונג לראות את שני ההיטמיילרים בבית שבו גרתי.

זוכר אני חבר נוסף שהכרתי בימים הראשונים לשהותי בווימאר. היינו ידידים קרובים מאוד עד שעזבתי – לאמיתו של דבר, גם לאחר מכן, שכן מדי פעם הייתי חוזר לביקורים בווימאר. היה זה הצייר ג'וזף רולטסשק.¹⁸⁴ הוא

---

¹⁸³ פרנץ פרדיננד הייטמילר (נולד בשנת 1864 Franz Ferdinand Heitmüller למד בקולג' ב-Wandsbeck ובשנת 1886 נכנס לאוניברסיטת יינה. הוא למד היסטוריה, פילוסופיה, ארכאולוגיה, גרמנית וספרות. בשנת 1888 עבר לאוניברסיטת ברלין. הוא כתב בארכיוני גיטה-שילר בווימאר.
¹⁸⁴ ג'וזף רולטסשק Joseph Rolletscheck (נולד ג'וזף רולט, 1859) היה צייר בוהמי.

היה גרמני מבוהמיה אשר הגיע לויימאר בשביל בית-הספר לאמנות. הוא היה אדם נלבב מאוד, והיה זה לעונג לפתוח את הלב בשיחה עמו. רולטסשק היה רגשני ובעת ובעונה אחת ציני מעט; הוא היה פסימי; לעומת זאת, הוא נטה להעריך כה מעט את החיים עד שנראה לו אפילו לא כדאי להיות פסימי בגללם. יחד עם זאת, בנוכחותו, היה עלינו לשוחח רבות על חוסר-ההגינות שבחיים; הוא היה יכול לדבר לעד על אי-הצדק שהעולם גרם לשילר המסכן, בניגוד לגינתה שהועדף כל-כך על-ידי הגורל.

אף על פי שהקשר החברתי היומיומי שהיה לי עם אישים כאלה סיפק ללא הרף תחלופה נמרצת של אידיאות ודעות, הרי שבתקופת שהותי בויימאר לא נטייתי לדבר ישירות על התנסותי בעולם הרוח, גם עם הללו שבשאר המובנים היה לי קשר אינטימי. דגלתי בהשקפה שעל האדם להבין שהכניסה הנכונה אל עולם הרוח מובילה תחילה להתנסות מודעת של אידיאות טהורות. טענתי, בכל דרך אפשרית, שכפי שאפשר להתנסות במודעות בצבע, טונים, חום וכן הלאה, כך אפשר להתנסות במודעות באידיאות טהורות שיש להן חיים משל עצמן, אשר אינן מושפעות לחלוטין מתפיסה חיצונית כלשהי. רוח ממשית וחיה הווה באידיאות אלה. דיברתי על העובדה שכל שאר ההתנסויות הרוחיות של האדם צריכות לעלות במודעות מתוך התנסות זו של אידיאות. העובדה שחיפשתי תחילה אחר התנסות רוחית בהתנסות של אידיאות, הובילה לאי-ההבנה שהזכרתי; אפילו ידידי הקרובים התייחסו אליי כרציונליסט או אינטלקטואל, שכן הם לא היו יכולים לראות את הממשות החיה שבאידיאות.

מקס כריסטלייב,¹⁸⁵ איש צעיר שבא לויימאר לעתים קרובות, היה אז האדם שהבין בצורה נמרצת ביותר את ממשותו החיה של עולם האידיאות.

---

¹⁸⁵ מקס כריסטלייב (1916-1862) Max Christlieb היה כומר ב-Baden ו-Wuerttemberg לפני שעזב את הכנסייה.

אדם זה חיפש אחר ידע על הרוח, ובתחילת שהותי בווימאר ראיתי אותו לעתים קרובות. הוא השלים את הכנותיו לכמורה הפרוטסטנטית ובדיוק עבר את בחינות הדוקטורט שלו; הוא גם התכוון לנסוע ליפן כמיסיונר, דבר שבמהרה עשה. איש זה הבין – בהתלהבות, יכול אני לומר – שהאדם חי למעשה ברוח בעודו חי באידיאות טהורות. הוא נוכח לדעת שמה שקיים לפנינו כחומר אינו אלא רק הופעה (אשלייה) – שהעולם החיצוני בכללותו, כדי שייתפס על-ידי ההכרה, מוכרח להתגלות על-ידי עולם האידיאות הטהורות; הוא ראה שהאידיאות הללו מראות שהממשות בכל דבר פיסי היא הרוח.

הייתי מסופק עמוקות למצוא אדם בעל הבנה בהירה ויסודית של ישות הרוח. הוא הבין את קיומה של הרוח באידיאה האבטיפוסית. אך שם הרוח היה כמובן, באופן כזה שהקולט עדיין לא רואה את ישויות הרוח האינדיבידואליות, אשר חיות ויוצרות, אשר עולות מן הים הכללי של הוויית-הקיום הרוחית המושלמת. עדיין לא יכולתי לדבר עם כריסטלייב על ישויות רוח אינדיבידואליות. זו עשויה הייתה להיות דרישה מופרזת מהאידיאליזם היפה שלו. אבל, אפשר היה לדבר עמו על הרוח כישות אמיתית. הוא למד מקרוב באופן נמרץ כל מה שכתבתי עד אותו זמן. בתחילת שנות התשעים של המאה התשע-עשרה, התרשמתי הייתה שמקס כריסטלייב חונן ביכולת לחזור את העולם הרוחי עם הרוח החיה שבאידיאה, דרך שאותה אני רואה כהולמת ביותר מכל השאר. אין זה המקום לדון בעובדה שמאוחר יותר הוא לא דבק בנתיב זה, אלא בחר בכיוון שונה במידת-מה.

התוודעתי לבעלים של חנות ספרים דרך הפוליטיקאי הליברלי שהזכרתי. בתקופת שהותי בווימאר, אותו עסק ידע ימים טובים יותר. אז, הוא עדיין היה בבעלותו של אביו של האיש הצעיר שאליו התוודעתי כבעליו.¹⁸⁶ הדבר החשוב עבורי היה שאותו עסק גם הוציא לאור עיתון עם מאמרים אשר סקרו את התרבות של התקופה ופרסומים על ספרות, מדע ואמנות. העיתון היה גם במצב של התדרדרות ותפוצתו הלכה ופחתה. אף-על-פי-כן, זה נתן לי הזדמנות לכתוב על דברים רבים אשר היו באופק הרוחי שלי או נכנסו לתוכו. המאמרים וסקירות הספרים הרבים שכתבתי נקראו על-ידי מעטים, אך היה זה נעים שעמד לרשותי עיתון שפרסם את אשר רציתי לפרסם. תמריץ זה נשא פרי מאוחר יותר כשהייתי לעורך המגזין *סקירת הספרות* והיה עליי לקחת חלק באופן נמרץ בחיי הרגש והחשיבה בתרבות המודרנית.

כך, ווימאר אכן הייתה מקום אשר הסב לי, לעתים קרובות, סיבות להיזכר בה מאוחר יותר בחיים. החיים המוגבלים שנאלצתי לנהל בוונה הורחבו, וחוויתי רבות במונחים של תרבות וטבע האדם, שהשפעותיהם באו לידי ביטוי מאוחר יותר. מכל מקום, החשובים ביותר היו הקשרים עם בני-אדם.

בשנים מאוחרות יותר, כאשר התבוננתי לאחור בחיי בווימאר, הופיעה תמיד בפניי ראייתי הפנימית משפחה מסוימת שכלפיה רחשתי חיבה מיוחדת. התוודעתי לנויפר,¹⁸⁷ שחקן, כשעדיין היה עסוק בתיאטרון בווימאר. מה שהערכת כראשון במעלה הייתה גישתו הרצינית והמצפונית למקצועו. על-פי

¹⁸⁶ בעל חנות הספרים היה הרמן וייסבך Hermann Weissbach.

¹⁸⁷ דגוברט נויפר Dagobert Nueffer, נולד בשנת 1852.

תפיסתו את אמנות הבמה, הוא לא הרשה לשום דבר חובבני לעבור. זה היה משביע-רצון במיוחד, שכן בדרך-כלל בני-אדם אינם מודעים לכך שאמנות הדרמה מוכרחה לציית לחוקים טכניים מוגדרים, בדיוק כמו מוזיקה, למשל.

נויפר נשא לאישה את אחותו של הפסנתרן והמלחין ברנרד סטבנהאגן. הוצגתי לפני בני ביתו ומשמעות הדבר הייתה קבלת פנים חמה גם בבית הוריה של גברת נויפר ובביתו של ברנרד סטבנהאגן. גברת נויפר הייתה אישה שתמיד הקרינה בסביבתה אווירה של תרבות. רגשותיה, מושרשים בעומקי נפשה, האירו בצורה נפלאה את שיחות החולין בבית זה. והדרך שבה הביעה את עצמה הייתה הן מתחשבת והן מלאת חן. בכל שעה שביקרתי, הייתה לי תחושה שגברת נויפר שואפת לאמת בכל תחומיה החיים בצורה יוצאת דופן.

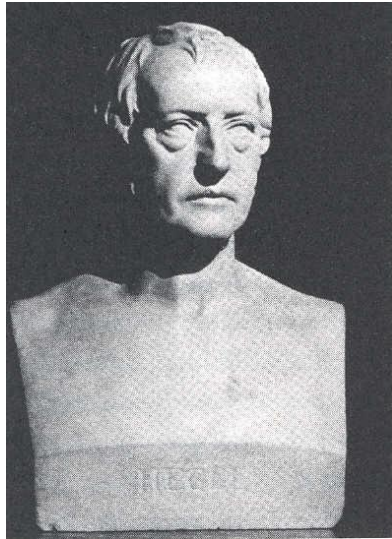
דוגמאות רבות הראו לי שהם העריכו אותי. אביא דוגמה אחת. באחד מערבי חג-המולד, מר נויפר קרא לי, והיות שהייתי מחוץ לבית, הוא השאיר הודעה שעליי לבוא לביתו כדי לקחת חלק במתנות חג-המולד. זה לא היה קל עבורי, כי בווימאר תמיד היה עליי להשתתף במספר מסיבות כאלה. אך, בכל זאת הצלחתי לעשות זאת. כך, לצד המתנות ילדים, מצאתי מתנת חג-מולד עטופה יפה עבורי, שאת ערכה אפשר להעריך רק באמצעות הסיפור הבא.

יום אחד, הגעתי לסטודיו של פסל מסוים שרצה שאראה את עבודותיו. מעט ממה שראיתי שם עניין אותי, אך פסל-חזה אשר נשכח באיזושהי פינה משך את תשומת-לבי. זה היה פסל-החזה של הגל.¹⁸⁸ סטודיו זה, אשר היה חלק מבית שהיה שייך לגברת קשישה ומכובדת בווימאר, כלל סוגים רבים של עבודות פיסול. פסלים שכרו תמיד את החדר לפרקי זמן קצרים, והאמנים

---

¹⁸⁸ פסל-החזה המקורי (משיש) של ויכמן נמצא באוניברסיטת ברלין. לודוויג ויכמן (1859-1788) Ludwig Wichmann היה תלמידו של הפסל, הוהן גוטפריד שדו (1850-1764) Hohann Gottfried Schadow, שהיה מנהל האקדמיה לאמנות בברלין.

השאירו מאחוריהם את אשר לא רצו לקחת עמם. היו גם מספר יצירות שנשכחו ללא שימת-לב במשך תקופה ארוכה, כמו פסל-החזה של הגל. התעניינותי בפסל-חזה זה הובילה אותי תמיד להזכיר אותו פה ושם. פעם, דיברתי עליו בביתו של נויפר, וכנראה שרמזתי בעדינות על כך שהייתי רוצה אותו ברשותי. בערב חג-המולד הקרוב, קיבלתי את פסל-החזה כמתנה מנויפר.

תמונה 23. פסל-החזה של הגל

למחרת, הוזמנתי לארוחת-צהריים ונויפר סיפר כיצד רכש אותו. ראשית, הלך אל הגברת שהסטודיו היה שלה. הוא אמר לה שמישהו ראה את פסל-החזה בסטודיו ויהיה זה רב-ערך עבורו אם יוכל לרוכשו. הגברת השיבה שיצירות מסוג זה נמצאות בביתה מזה זמן רב, אך היא לא ידעה אם 'הגל' ביניהן. היא די רצתה ללוות את נויפר כדי שיוכל לחפש בעצמו. חיפוש יסודי לא השאיר שום פינה נשכחת, אך פסל-החזה של הגל לא נמצא בשום מקום. נויפר התאכזב. המחשבה על כך שייגרום לי הנאה עם פסל-החזה, הסבה לו סיפוק רב. הוא עמד על סף הדלת עם הגברת כאשר המשרתת הצטרפה אליהם. היא שמעה את נויפר אומר: "חבל שלא מצאנו את פסל-החזה של

הגל". "הגל?" אמרה המשרתת. "האם יתכן שזה הראש עם האף השבור שנמצא תחת מיטתי בחדר המשרתים?" השלב האחרון במסע החל מיד. נויפר השיג את פסל-החזזה, והיה מספיק זמן כדי להשלים את החלק החסר באף לפני חג המולד.

כך זכיתי בפסל-החזזה של הגל, אחד מהדברים המעטים שליוו אותי למקומות רבים. תמיד אהבתי להתבונן בפסל-החזזה של הגל (מאת הפסל ויכמן, 1826) בכל פעם ששקעתי באידיאות שלו. למעשה, זה קרה לעתים קרובות. התווים של ארשת הפנים – הביטוי האנושי של החשיבה הטהורה ביותר – היו לשותף יעיל לאורך החיים.

כך היו הדברים עם הנויפרים; הם לא חסכו עמל מעצמם כשהיה בחפצם להסב להנאה למישהו עם משהו בעל יחס מיוחד אליהם. לאחר שילדיהם נולדו, הוכיחה גברת נויפר את עצמה כאם אידיאלית. היא חינכה אותם לא כל-כך דרך מעשיה, אלא בשל מי שהייתה, בשל ישותה. היה לי העונג להיות הסנדק של אחד הבנים. כל ביקור בבית זה היה מקור לסיפוק פנימי עבורי. עלה בידי לערוך ביקורים כאלה גם לאחר שעזבתי את ויימאר, כי חזרתי מדי פעם כדי להיות נוכח בהרצאות.

לרוע המזל, זה לא נמשך זמן רב. וכך, לא יכולתי לראות את הנויפרים בשנים שבהן מכת-גורל כואבת ניחתה עליהם. משפחה זו היא אחת מאותן משפחות אשר נפגעו קשות במלחמת העולם. אביה של הגברת נויפר, סטבנהאגן הקשיש, היה אדם מקסים. לפני כן, היה עסוק בעבודה מעשית, אך פרש. עתה, היה שקוע כולו בתכולת הספרייה שלו. היה תענוג לראות את הדרך שבה הוא היה שקוע בזה. האדון הקשיש והחביב לא היה שבע-רצון ולא גא בלימודיו; אם כי בכל מילה שלו היה חיפוש כן אחר ביטוי של ידע.

התנאים בווימאר נשאו אז אופי כזה שהם משכו נפשות אשר חשו את עצמן לא-מסופקות במקומות אחרים. זה היה נכון לא רק לגבי אלה אשר

התיישבו שם דרך קבע, אלא גם לגבי אלה אשר חזרו שוב ושוב לביקורים. אפשר היה לחוש שעבור רבים ביקור בווימאר היה שונה מביקורים במקומות אחרים.

חשתי זאת במיוחד אצל המשורר הדני רודולף שמידט.¹⁸⁹ בהתחלה, הוא הגיע לווימאר לצורך הפקת מחזהו *המלך שהשתנה*, ובמהלך אותו ביקור פגשתי לראשונה. מאוחר יותר, הוא בדרך-כלל הופיע בהזדמנויות אשר משכו מבקרים לווימאר. דמות עדינה זו של אדם עם תלתלים גליים, נראתה לעתים קרובות בין המבקרים. משהו בדרך שבה אנשים חשו עצמם בווימאר משך את נפשו. הוא היה אדם בעל אופי אינטליגנטי והיה חסידו של הפילוסוף רסמוס נילסן.¹⁹⁰ דרך נילסן, אשר הלך בעקבות הגל, רכש רודולף שמידט הבנה מופלאה של הפילוסופיה האידיאליסטית הגרמנית. דעותיו של רודולף שמידט היו מוטבעות בבהירות ובאופן שווה הן כלפי החיובי והן כלפי השלילי. לכן, כאשר דיבר על ג'ורג' ברנדס,¹⁹¹ הוא היה עוקצני והרסני לגמרי. בדרכו האמנותית, חשף תחום שלם ורחב של רגשות אשר נבעו מאנטיפתיה. גילויים אלו לא עשו עליי רושם, מלבד אלה האמנותיים.

קראתי רבים מכתביו של ג'ורג' ברנדס והתעניינתי במיוחד בתיאוריו השנונים – מתוך קשת רחבה של התבוננות וידע – על הזרמים הרוחניים של העמים האירופאיים. אך מה שרודולף שמידט הביא היה כן באופן סובייקטיבי, ובשל אופיו של משורר, היה באמת כובש. בסופו של דבר, בעומקי לבי הוא היה יקר לי וייחלתי בשמחה לביקורו בווימאר. היה מעניין לשמוע אותו

¹⁸⁹ רודולף שמידט (1899-1836), Rudolf Schmidt, מחזאי דני מפורסם.

¹⁹⁰ רסמוס נילסן (1884-1809) Rasmus Nielsen נולד ב-Roerslav שבדנמרק והיה פרופסור לפילוסופיה באוניברסיטת קופנהגן. תחילה, הושפע מהגל, אך מאוחר יותר הושפע עמוקות מקייקגרד.
¹⁹¹ ג'ורג' מוריס כהן ברנדס (1927-1842) George Morris Cohen Brandes היה סופר דני. בצעירותו, הוא הושפע מאוד מקייקגרד וג'ון סטיוארט מיל, והיה חבר קרוב של הנריק איבסן. בסוף שנות השמונים של המאה התשע-עשרה, הוא הושפע מרעיונותיו של ניטשה וכתב עליו סדרת מאמרים.

מדבר על מולדתו הצפונית ולראות את חשיבות התכונות שפיתח בדיוקנות מתוך המקור היסודי של הרגשות הצפוניים. באותה מידה, היה מעניין לשוחח עמו על גיתה, שילר או ביירון. מה שהיה לו לומר עליהם היה שונה מאוד ממה שהיה לג'ורג' ברנדס לומר. ברנדס בחן הכול מנקודת-מבט בינלאומית, אישית וקוסמופוליטית, בעוד שמידט דיבר תמיד כדני. אף-על-פי-כן, זו בדיוק הייתה הסיבה לכך שהיה, בדרכים רבות, מעניין יותר מג'ורג' ברנדס בנושאים רבים.

50

לקראת סיום שהותי בווימאר, נעשיתי ידיד קרוב של קונרד אנסורג¹⁹² וגיסו פון קרומפטון.¹⁹³ מאוחר יותר אנסורג' היה ידוע כאמן מבריק. בכל אופן, כאן אני נוגע רק במשמעות ידידותו הנעימה ובהתרשמותי ממנו לקראת סוף שנות התשעים של המאה התשע-עשרה.

הנשים של אנסורג' ופון קרומפטון היו אחיות. בשל הנסיבות, נפגשנו תמיד או בביתו של קרומפטון או במלון Russicher Hof. אנסורג' היה אמנותי ונמרץ מאוד. הוא היה פסנתרן ומלחין. במשך הכרותנו בווימאר, הוא הלחין שירים של ניטשה ודהמל.¹⁹⁴ תמיד שררה אווירה חגיגית כאשר באו הידידים, אשר הצטרפו בהדרגה לחוג אנסורג'-קרומפטון, לשמוע יצירה חדשה.

---

¹⁹² קונרד אנסורג' (1862-1930), Conrad Ansoerge, פסנתרן ומלחין. הוא למד בקונסרבטוריון ב-Leipzig והיה תלמידו של פרנץ ליסט.

¹⁹³ משפחת פון קרומפטון הייתה שושלת אנגלית ובולטת בתרבות בווימאר בשנות התשעים של המאה התשע-עשרה. הם העריצו במיוחד את המוזיקה של פרנץ ליסט.

¹⁹⁴ ריצ'רד דהמל (1863-1920), Richard Dehmel, משורר לירי מפורסם. הוא תמך ברעיונותיו של ניטשה במונחים של צורת חיים נלהבת המבוססת על הכרה איתנה בדבר ערכו של אינדיבידואל אנושי.

גם פול בוהלר, עורך בווימאר, השתייך לחוג זה. הוא ערך את העיתון *Deutschland*, שהיה בלתי-תלוי יותר מהעיתון הרשמי, *Weimarischen Zeitung*. חלק מידידיי האחרים מוימאר גם השתתפו בחוג זה – למשל פרזניוס, הייטמילר, פריץ קוגל ועוד אחרים. ואוטו אריק הרטלבן הופיע בכל פעם שהיה בווימאר.

במקור קונרד אנסורג' הלך בעקבות ליסט. אכן, נכון שהוא ראה את עצמו כאחד מתלמידיו של ליסט, שבהיבט האמנותי נהו בנאמנות רבה אחר המומחה. אך, אנסורג' במיוחד הציג בצורה יפה בפני נפש האדם את מורשתו של ליסט. כל המוזיקה של אנסורג' עלתה מתוך מקור של תכונה אנושית אינדיבידואלית, מקורית לחלוטין. יתכן שאנושיות זו נבעה מהשראתו של ליסט, אך מקוריותה הייתה בקסם שבמוזיקה שלו. מביע אני דברים אלה כפי שחוויתי אותם אז; איני נוגע כאן בהשקפתיי המאוחרות יותר אשר נוגעות בדברים אלה או כיצד אני רואה אותם כיום.

דרך ליסט, לאנסורג' היה קשר לוימאר מתקופה מוקדמת יותר. בתקופה שעליה אני מדבר, הוא השתחרר פנימית מהקשר הזה. זו הייתה התכונה הייחודית של חוג אנסורג'-קרומפטון – הקשר שלו לוימאר היה שונה לחלוטין מזה של רוב האנשים האחרים שאותם תיארתי עד כה כידידיי הקרובים. לידידים אחרים אלו היה קשר לוימאר מהסוג שתיארתי קודם. מצד שני, חוג זה, עם תחומי התעניינותו, פעל מעבר לוימאר. וכך, כאשר עבודתי בווימאר הגיעה לסיומה והיה עליי לחשוב על עזיבת עירו של גיתה, התיידדתי עם אנשים שלא חשו שהחיים בווימאר היו משמעותיים במיוחד. במובן מסוים, עם ידידים אלה האדם 'חי את דרכו' מחוץ לוימאר.

אנסורג' חווה את ויימאר כבית-סוהר במונחים של התפתחות אמנותית וכתוצאה מכך עבר לברלין, כמעט באותו זמן שבו אני עברתי. פול בוהלר, על אף היותו עורך העיתון בעל התפוצה הגדולה ביותר בווימאר, לא כתב ברוח

הזמן של ויימאר. למעשה, מנקודת-מבט רחבה יותר, הוא הביע לעתים קרובות ביקורת חריפה נגד אותה רוח. יתר על כן, הוא שנשא את קולו כדי לתקן דבר כלשהו שקיבל השראה מאופורטוניזם או צרות-מוחין. זה גרם לו לאבד את מעמדו באותה תקופה שבה ביקר לעתים קרובות את החוג שאותו אני מתאר.

פון קרומפטון היה האדם הידידותי ביותר שאפשר היה להעלות על הדעת. החוג בילה בביתו שעות מהנות ביותר. שם, גברת פון קרומפטון הייתה דמות מרכזית – אישיות רצינית וחיננית, כמו אור-שמש לאלה אשר זכו להיות בקרבתה.

הקבוצה כולה התקיימה כביכול תחת לפידו של ניטשה. ראשית, הייתה פילוסופיית החיים של ניטשה; נושא אשר זכה לעניין עצום. שנית, החוג התמסר להלך-הנפש אשר התגלה בניטשה כמייצג באורח מסוים את פריחתה של אנושיות כנה וחופשית. בשני ההיבטים הללו, פון קרומפטון במיוחד, היה חסיד ניטשה טיפוסי של שנות התשעים של המאה התשע-עשרה. גישתי לניטשה לא השתנתה כאשר השתתפתי בחוג זה. אך, היות שהשאלות אשר עלו על אודות ניטשה הופנו אליי, השליכו האחרים את דבקתם בניטשה על הקשר שלי עמו.

אף-על-פי-כן, יש לומר שאותם אנשים בחוג זה הבינו את הכרותו של ניטשה, וניסו ליישם את מה שהאידיאלים שלו רמזו עליו בדרך הגיונית יותר מאחרים – אלה שבהם הרעיונות של 'האדם העליון' ו'מעבר לטוב ולרע' לא תמיד נשאו את הפירות הרצויים ביותר.

חוג זה היה חשוב עבורי בשל המרץ המחשמל אשר זרם בו. מצד שני, כל דבר שחשתי שאפשר להציגו שם, התקבל בהבנה נדיבה ביותר.

אכן, מתבונן אני לאחור בהנאה באותם ערבים – למוזיקה המבריקה של אנסורג', העניין המשותף בניטשה והשיחות הנמרצות על נושאים רציניים של החיים; זה העשיר מאוד את החלק האחרון של שהותי בווימאר.

הואיל ובחוג זה האמנויות טופחו בכנות וברצינות, והיות שהם חיפשו אחר השקפת-עולם שתתמקד במה שהינו אנושי באמת, איש לא נפגע מהביקורת על ויימאר המודרנית. בכל מקרה, הצליל של הביקורת הזאת לא היה זהה למה שחוויתי קודם בחוג האולדנים. שם הייתה מידה רבה של לגלגנות; באופן כללי, ויימאר נתפסה כ'אנושית', אנושית מדי', כמו שהיו תופסים מקומות אחרים אילו חיו בהם. מצד שני, בחוג אנסורג'-קרומפטון, הייתי אומר שרגשות רציניים מאוד עלו תמיד כחשובים ביותר: מה יקרה עם התפתחות התרבות הגרמנית, בעוד שמקום כווימאר מיישם כה מעט מהשליחות אשר יועדה לו?

כתבתי את הספר *תפיסת-העולם על-פי גיטה (GA-6)* מול הרקע של האינטראקציה החברתית שלי עם אותו חוג; כתיבה זו סיכמה את עבודתי בווימאר. לאחרונה היה עליי להכין את הספר הזה להוצאה חדשה, וחשתי, באורח שבו עיצבתי אותו באותם ימים בווימאר, הזד למערך הפנימי של פגישות החוג הידידותיות שתיארתי. הסגנון של הספר אישי פחות מאשר עשוי היה להיות בלי האמירות החוזרות-ונישנות של אותו חוג – נלהבות, נמרצות ומשכנעות – בנוגע ל'טבע האישיות האנושית'. זהו הספר היחיד שלי שעליו יכול אני לומר זאת. יכול אני לומר שכולם נחוו אישית במובן האמיתי של המילה, אולם לא באותו אופן שבו כתבתי את הספר הזה, כאשר חוויתי בצורה חזקה כל-כך את הישויות של בני-האדם סביבי.

בכל אופן, זה מתייחס אך ורק לסגנון הכללי של הספר. הצגתי את תפיסת-העולם של גיטה – כפי שבאה לידי ביטוי ביחס לטבע – כפי שהצגתי אותה בכתביי המוקדמים יותר על גיטה במהלך שנות השמונים של המאה

התשע-עשרה. השקפותיי התרחבו רק ביחס לפרטים מסוימים; הן העמיקו או אושרו על-ידי כתבי-היד שראיתי לראשונה בארכיוני גיתה.

בכל מה שעבדתי עליו בנוגע לגיתה, מטרתי הייתה תמיד להציג את התוכן של נקודת-מבטו הכללית על העולם וכיוונה. רציתי להראות כיצד המרחב והתפיסה הרוחית של המחקר והחשיבה של גיתה הובילו לתגליות מיוחדות בתחומים מסוימים של הטבע. לא התכוונתי לציין את התגליות המפורטות הללו למענן הן; דווקא, רציתי להציג שהן נגזרו משקפה על הטבע בהתאמה עם הרוח.

כדי לאפיין את **התפיסה הרוחית של הטבע** של גיתה כחלק מממה שהעניק לעולם, כתבתי הבהרה על ההיבט של החשיבה והמחקר שלו. פעלתי למען אותה מטרה כאשר ארגנתי את כתבי-היד שלו בשתי המהדורות שבהן עזרתי – בספרות הלאומית הגרמנית של קירשנר ומהדורת סופיה של ויימאר. מעולם לא ראיתי בזה משימה שלי להציג את הישגיו של גיתה, במונחים של תורת הצבע שלו או כבוטניקאי, זואולוג וגיאולוג, כפי שהם בדרך-כלל נתפסים על-ידי הקהילה המדעית. לא התייחסתי לגישה זו כמתאימה בסידור אותם כתבי-יד עבור שתי המהדורות. כתוצאה מכך, החלק של כתבי גיתה שהכנתי עבור מהדורת ויימאר פשוט מתעד את תפיסת-העולם של גיתה כפי שנתגלתה על-ידי מחקר הטבע שלו. מטרתי הייתה להראות כיצד תפיסת-העולם שלו שופכת אור על התחומים של בוטניקה, גיאולוגיה וכן הלאה.

(למשל, הועלתה הצעה שאילו הייתי מסדר את כתבי-היד על גיאולוגיה ותורת המחצבים באורח שונה, התכנים היו מציגים את התייחסותו של גיתה לגיאולוגיה. בכל אופן, צריך להיות ברור שכלל לא יכולתי לאמץ את הגישה שמבקריי המליצו עליה; יש רק לקרוא את אשר אמרתי ביחס לסידורם של כתבי גיתה על נושאים אלה בהקדמה שלי לכרכים שערכתי עבור הוצאת

הספרות הלאומית הגרמנית של קירשנר. הדבר היה ידוע בווימאר כאשר עבודת העריכה נמסרה לי. לפני שלקחו אותי בחשבון בשביל המשימה בווימאר, השקפתיי הוצגו בבהירות במה שפורסם במהדורת קירשנר. העבודה נמסרה לי בידיעה מלאה של העובדות הללו.

איני מכחיש כלל וכלל ש'מומחים' עשויים להתייחס לפרטים מסוימים במהדורת ויימאר כשגויים; הם מוזמנים לתקנם. אך, אין לומר שהצורה של אותה מהדורה קשורה לרמת היכולת שלי במקום לתוצאה של עקרונותי הבסיסיים. ובמיוחד, ביקורות מסוג זה אינן צריכות לבוא מאותם אנשים אשר מודים בחוסר-יכולת להבין את אשר הצגתי ביחס לגיתה. אם זהו עניין של טעויות טכניות מקריות, יכול אני להראות למבקריי טעויות גרועות יותר במאמרים שכתבתי בהיותי סטודנט בכיתות הגבוהות בבית-הספר הריאלי. הבהרתי זאת היטב בתיאור זה של חיי שאפילו במהלך ילדותי חייתי בעולם הרוח, שעבורי היה מובן-מאליו, והיה עליי להיאבק כדי לרכוש ידע כלשהו על העולם החיצוני. במידה מסוימת, זה גרם לי להיות איטי בהתפתחותי בכל תחום של ידע מסוג זה. זה נמסר בפרטים מסוימים של כתביי על גיתה.)

51

עם תום שהותי בווימאר, הייתי בן 36. כשנה לפני כן, החלה להתפתח בנפשי טרנספורמציה מעמיקה. כאשר עזבתי את ויימאר, טרנספורמציה זו הפכה להתנסות נחרצת. לא היה לזה שום קשר לשינוי שחל בנסיבות החיצוניות של חיי, אף על פי שהיו עצומות. ידיעה על העולם הרוח והתנסות בו היו תמיד מובנים מאליו עבורי, בעוד שלהבין את העולם החושי עם תפיסה פיסית הסב לי קושי עצום. היה זה כאילו התנסותי הנפשית הפנימית לא

הרחיקה לכת מספיק אל האיברים החושיים כדי להתאחד לחלוטין עם מה שהם קלטו.

דבר זה השתנה לחלוטין בתחילת שנתי ה-36. היכולת שלי להתבונן בחומר, תהליכים וישויות פיסיים נעשתה מדויקת ויציבה יותר. זה היה המצב הן ביחס למדע והן ביחס לחיים הרגילים. תמיד היה לי קל להבין את ההקשרים המדעיים הרחבים שיש להבין בדרך רוחית לחלוטין. בכל אופן, להתבונן בעצמים חומריים באופן מדויק דרש מאמץ עצום, במיוחד לשמרם בזיכרון. זה השתנה לגמרי. ניעורה בי תשומת-לב חדשה לתופעות אשר נתפסות על-ידי החושים. הפרטים נעשו חשובים; הייתה לי תחושה שהעולם החושי יכול להראות משהו שרק הוא עצמו יכול לחשוף. התייחסתי לזה כאידיאל לדעת את העולם הפיסי אך ורק דרך מה שיש לו לומר, בלי להכניס לתוכו אף לא אחת ממחשבותיו של האדם או היבט אחר של נפשו.

נעשיתי מודע לכך שהתנסיתי בטרנספורמציה פנימית של הנפש שבדרך-כלל מתרחשת בגיל מוקדם יותר. נוכחתי לדעת שיש לזה השלכות ברורות מאוד על חיי-הנפש. למדתי לדעת שבני-אדם אינם מגיעים להבנה טהורה, לא של העולם הרוחי ולא של העולם הפיסי, כי הם עוברים בגיל מוקדם ממעורבות הנפש בעולם הרוח להתנסות בעולם הפיסי. לאחר מכן, מה שיש לתופעה לומר לחושים מתערבב באופן אינסטינקטיבי יחד עם מה שהנפש מתנסה בו דרך הרוח ועם מה שנדרש כדי ליצור תמונה מנטלית של אותה תופעה.

דיוק מוגבר זה וחדירה יסודית יותר של התבוננות חושית פתחו עבורי דלת אל עולם חדש לחלוטין. כאשר התחום החושי נתפס באופן אובייקטיבי, חופשי מכל סובייקטיביות, הוא חושף משהו, שעליו אין לתבונה הרוחית דבר לומר.

זה גם שפך אור על תחום הרוח. כאשר הטבע האמיתי של הפיסי חושף את עצמו דרך התבוננות חושית, אפשרי עבור ההכרה לקבוע את הטבע הנפרד של הרוח, חופשי מכל התרשמות פיסיית.

התנסות זו הייתה הנוקבת ביותר עבור חיי הפנימיים, כי השפעתה באה לידי ביטוי גם בחיי-אדם. כשרי התבוננותי, עם אובייקטיביות וטוהר מוחלטים, נטלו על עצמם להתבונן במה שהאדם מגלה בחיים. נמנעתי באופן קפדני מלבקר את מעשיהם של אחרים או לאפשר לחיבה או לסלידה להשפיע על הקשר שלי עמם; המאמץ הכולל שלי היה 'לאפשר לישויות אנוש, כמות שהן, לעשות את הרושם שלהן עליי'.

עד מהרה נוכחתי לדעת שדרך זו של התבוננות בעולם מוליכה למעשה לתוך עולם הרוח. כאשר מתבוננים בעולם הפיסי בדרך זו, האדם יוצא לגמרי מתוך עצמו; וזה מאפשר לו לחזור אל עולם הרוח עם כוחות מוגברים להתבוננות רוחית.

כתוצאה מכך, באותה תקופה הופיע בפני נפשי הניגוד המלא בין העולם הרוחי והעולם הפיסי. ברם, לא חשתי שיש ליישב את הניגוד הזה באמצעות טיעון פילוסופי – כמו **המוניזם**,¹⁹⁵ למשל. תחת זאת, חשתי שיכולתו של האדם לעמוד במלואו עם הנפש בתוך ניגוד זה, משמעו להבין את החיים. בביצוע אומדן, ההתנסות בניגודים כאלו מתה והופכת חסרת-חיים. במקום שבו יש חיים, הדיסהרמוניה של הניגוד **פעילה**. החיים עצמם רומזים על התגברות מתמדת של ניגודים ויצירתם מחדש.

---

¹⁹⁵ מוניזם הוא מונח מטאפיסי מהמאה השמונה-עשרה אשר מתייחס לכל תורה אשר מסבירה תופעות באמצעות עיקרון אחד מאחד או כהתגלות של מהות יחידה, המזוהה כרוח או מחשבה (הגל) או כאנרגיה או כאלוהות חודרת-כל (שפינוזה). הניגודים של המוניזם הם פולרליזם (הסבר היקום באמצעות מספר רב של עקרונות או מהויות) ודואליזם.

מכל זה, חשתי שמתעוררת בי התמסרות נמרצת ביותר להתנסות בתעלומות החיים ולא רק להבינן באמצעות תיאוריות. כדי למצוא יחס נאות לעולם באמצעות מדיטציה, שמתי בפני נפשי, שוב ושוב, את המחשבה הבאה: העולם מלא תעלומות. יכול אני לגשת אליהן באמצעות כוח ההכרה, אשר מוביל את האדם לתוכן מחשבה כפתרון לתעלומה. אבל, (כך אמרתי לעצמי) **תעלומות אינן באות על פתרון על-ידי מחשבות**. המחשבות מביאות את הנפש לנתיב הפתרון, אך הן אינן כוללות את הפתרון. תעלומה **צצה** בעולם הממשי כתופעה; הפתרון צץ במידה שווה **באותה ממשות**. משהו מופיע כישות או תהליך ופותר את הבעיה.

כמו-כן, חשבתי: העולם כולו, מלבד הישות האנושית, מהווה תעלומה – 'תעלומת העולם' הממשית. **ובני-האדם עצמם הם הפתרון**. כתוצאה מכך, יכולתי לחשוב: בני-האדם, ברגע כלשהו, יכולים לדבר על אותה תעלומה אוניברסלית, אך הם לעולם לא יוכלו לומר יותר על התשובה מאשר מה שהם למדו על עצמם כבני-אדם.

כך, גם ההכרה הופכת לתהליך במציאות. שאלות חושפות את עצמן בעולם; תשובות חושפות את עצמן כמשויות; הידיעה הינה השתתפות האדם במה שיש לישויות ולתהליכים בעולם הרוחי ובעולם הפיסי לגלות.

כבר רמזתי על כך – ולימים טענתי בבירור – בכתבי שלפני התקופה הנדונה. בכל פעם שחיפשתי אחר תובנה באמצעות מדיטציה על יסודות העולם, הייתה לי התנסות נפשית נמרצת ביותר. החשוב ביותר, התנסות נפשית זו, עם כל עוצמתה באותו זמן, עלתה מתוך התמסרות אובייקטיבית להתבוננות חושית צלולה, מוחלטת. דרך ההתבוננות הוענק לי עולם חדש. כל מה שהכרתי בפנימיותי עד אותו זמן, היה עליי למצוא בהתנסות התואמת בנפש, כדי להגיע לידי איזון עם החדש.

כאשר ממשות העולם החושי נתפסת ותו לא – לא בחשיבה – צצה תעלומה במציאות. והפתרון לתעלומה זו נמצא באדם עצמו.

התלהבתי עמוקות ממה שמאוחר יותר קראתי לו 'ידיעה תואמת למציאות'. היה לי ברור במיוחד שידיעה זו – כאשר היא באמת תואמת למציאות – אינה משאירה את הישות האנושית מחוץ לתהליכי העולם. עבורי, ידיעה אינה שייכת רק לישות האנושית, אלא גם להוויית-הקיום של העולם בכללותו והופעתו. השורשים והגזע של העץ אינם שלמים, אלא אם הם מובילים כל הדרך אל הפריחה; באופן דומה, הוויית-הקיום של העולם והופעתו אינן באמת קיימות, אלא אם הן ממשיכות לחיות והופכות לתמצית הידיעה.

תובנה זו גרמה לי לחזור, בכל הזדמנות הולמת, על הדברים הבאים: כישויות אנוש, איננו הישויות אשר **בוראות** את מהות הידיעה עבור עצמנו; תחת זאת, **נפשנו מהווה את הבמה שעליה העולם עצמו מתחיל לחוות את הווייתו ואת התהוותו**. ללא ידיעה, העולם היה נשאר לא-שלם.

בהשתתפות הכרתית זו במציאות העולם, התאפשר לי יותר ויותר להגן על טבעה של הידיעה האנושית נגד ההשקפה שישויות אנוש רק מייצרות ברוחם סוג של 'העתק' של העולם באמצעות הכרה. על-פי תפיסתי את ההכרה, האדם **שותף-לבורא**, לא **מעתיק**, של העולם; אנו לא רק מייצרים משהו שאפשר היה להשמיטו מהעולם בלי להשאירו לא-שלם.

עבורי, זה גם שפך אור בהיר יותר על 'מיסטיקה'. זה הוציא את ההתנסות האנושית של תהליך אוניברסלי מתוך רגשות אינסופיים ומיסטיים ומיקם אותה באור בו האידיאות מגלות את עצמן. השורשים והגזע של עץ הם בהתחלה בלי פריחה, ובאופן דומה העולם החושי, כאשר הוא נתפס רק בפרטיו, הוא בראש ובראשונה **בלי אידיאות**. הפריחה אינה מהווה את הקמילה של חיי-הצמח, אלא טרנספורמציה של הוויית-קיומו; באופן דומה,

עולם האידיאות האנושי ביחס לעולם החושי הוא מטמורפוזה של הוויית-קיום פיסית – לא השפעה מיסטית חשוכה אשר נוצרת באופן מעורפל בעולם הנפש האנושית. כל אשר חי כידיעה בנפש האדם מוכרח לזהור באופן ברור ובוהק, כפי שהתופעה הפיסית זוהרת לאור השמש. עבורי, תובנה זו הייתה התנסות נפשית ברורה לחלוטין. אך, היה קשה באופן בלתי-רגיל לבטא זאת.

לקראת סיום תקופת שהותי בווימאר, כתבתי את הספר *תורת ההכרה אשר משתמעת מתפיסת-העולם של גיתה (GA-2)* ואת ההקדמה לכרך האחרון של מהדורת גיתה שערכתי עבור הספרות הלאומית הגרמנית של קירשנר. זוכר אני במיוחד את אשר כתבתי כהקדמה לפתגמים בפרוזה מאת גיתה בהשוואה לדרך שבה גיבשתי את *תורת ההכרה אשר משתמעת מתפיסת-העולם של גיתה*. אם קוראים את שתי היצירות הללו – אותן כתבתי פחות או יותר במקביל – באופן שטחי, אפשר למצוא סתירה אחת או שתיים בין שתיהן. אך, אם מחפשים אחר מה שחי מתחת לפני השטח, מבחינים בכך שמה שמתגלה על-פני השטח – ניסוחים של *התנסות ישירה* של תחומים עמוקים יותר של החיים, הנפש והרוח – לא יופיע כסתירה, אלא כמאבק למציאת אמצעי התבטאות. זהו מאבק לנסח מושגים כהשקפת-עולם – מושגים כפי שתיארתי כאן כהתנסות של ידיעה, יחס האדם לעולם וההופעה של תעלומות הוויית-הקיום האמיתית ופתרוןן.

כשלוש וחצי שנים מאוחר יותר, כאשר כתבתי את ספרי *תפיסות עולם וחיים במאה התשע-עשרה*,¹⁹⁶ הרבה מאוד המשיך להתפתח בתוכי. התנסותי בתהליך ההכרה, כמתואר כאן, הניבה פירות כאשר היה עליי לתאר פילוסופיות שונות במהלך ההיסטוריה.

---

¹⁹⁶ מאוחר יותר, שונה שם הספר ל: *חידות הפילוסופיה*.

על-פי השקפתי, מי שדוחה כתבים שבהם הנפש נאבדת באופן הכרתי – היינו, בגלל שהמאבק הקוסמי מתגלה על בימת הנפש האנושית – אינו יכול, עם תודעה, להדור בהצלחה את הממשות האמיתית. במשך זמן רב, דבר זה חי בעולם המושגים שלי, אך עתה הוא קיבל אישור באמצעות תפיסה רוחית.

52

התנסויות פנימיות חשובות מאוד היו קשורות לטרנספורמציה בחיי נפשי. למדתי, על-ידי התנסות פנימית, את טבעה של המדיטציה ואת חשיבותה להבנת תחום הרוח. לפני כן, ניהלתי חיי-מדיטציה, אך האימפולס לכך נבע מידיעה אידיאלית על ערכם עבור פילוסופיה אשר מכירה ברוח. אך עתה משהו עלה בתוכי אשר דרש מדיטציה כצורך מוחלט עבור חיי נפשי. חיי-הנפש הגיעו לדרגה שבה המדיטציה הפכה לצורך, ממש כמו שאורגניזם, בשלב מסוים באבולוציה, צריך לנשום עם ריאות.

הקשר בין ידע רגיל מושגי אשר נרכש על-ידי תפיסה חושית עם תפיסה של הספירה הרוחית לא היה עוד רק התנסות בתחום האידיאות; זה הפך להתנסות שהישות האנושית כולה לקחה בה חלק. ספרי חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות נולד מתוך התנסות באידיאות אשר הקיפו ממשות רוחית. ההתנסות אשר מערבת את הישות האנושית כולה, כוללת את העולם הרוחי בדרך יסודית הרבה יותר מאשר התנסות באידיאה. עם זאת, כאשר מתנסים ישירות באידיאות, זה מייצג דרגה גבוהה יותר מאשר הבנה מושגית רגילה של התחום החושי. על-ידי התנסות ישירה באידיאות, אפשר להבין לא את עולם החושים, אלא את העולם הרוחי הסמוך לעולם החושים.

כאשר כל זה ביקש אחר ביטוי והתנסות בנפשי, שלושה סוגים של ידיעה נתגלו בפני ישותי הפנימית. הראשון הוא ידע מושגי אשר נרכש עם התבוננות חושית. ידיעה מסוג זה מוטמעת ונשמרת על-פי יכולת הזיכרון. החזרה על ידיעה זו חשובה רק בכך שהיא עוזרת לשמר אותו בזיכרון. הסוג השני של ידיעה הוא מושגים שאינם נרכשים עם התבוננות חושית; הם נחווים באורח פנימי ובלי תלות בחושים. הטבע המהותי של התנסות זו מבטיח שמושגים אלו יתסבסו על ממשות רוחית. האדם מתנסה בעובדה שהמושגים כוללים הבטחה לממשות רוחית באותה ודאות (דרך טבע ההתנסות עצמה) שיש לאדם בלזהות את ההבדל בין מציאות פיסית ואשלייה כאשר רוכשים ידיעה על העולם החושי.

לא כמו ידיעה על העולם החושי, אין זה מספיק רק להטמיע את הידיעה 'הרוחית האידיאלית' הזאת כך שתהווה קניין כמו זיכרון. ההטמעה צריכה להיות תהליך מתמשך. אין זה מספיק לאורגניזם לנשום לרגע ואז להשתמש בנשימה מוטמעת זו כדי להמשיך בתהליכי-החיים שלו; באופן דומה, אין זה מספיק להטמיע ידיעה רוחית אידיאלית פעם אחת בלבד כפי שעושים עם ידע חושי. זהו צורך עבור הנפש להיות, ללא הרף, בפעולת גומלין עם העולם שלתוכו היא נכנסת עם ידיעה מסוג זה. זה קורה באמצעות מדיטציה אשר ממשיכה – כפי שצוין לעיל – מתוך תובנה אידיאלית של ערכה. חיפשתי אחר קשר הדדי זה הרבה לפני הטרנספורמציה בנפשי (בשנתי ה-35).

אז קרה שהמדיטציה הפכה צורך מוחלט עבור חיי-הנפש שלי. עם זאת, הסוג השלישי של ידיעה הופיע בפני ישותי הפנימית. הוא הוביל לא רק עמוק יותר בעולם הרוחי, כי אם אפשר איחוד חי ואינטימי עם עולם זה. בשל צורך פנימי, היה עליי למקם שוב ושוב סוג מיוחד מאוד של תמונה מנטלית במרכז תודעתי: אם אני עוסק במרץ בתמונות מנטליות אשר שוכנות בעולם החושי, הנני נמצא – במונחים של התנסות ישירה – בעמדה שאני יכול לדבר על

הוויית-הקיום הממשית של מה שנחוה רק כל עוד אני מתבונן בעצם או במאורע. החושים מבטיחים את אמיתות הדבר שבו מתבוננים, כל עוד אני מתבונן. אך, זה אינו אמיתי כאשר אני מתאחד עם הישות או עם המאורעות בעולם הרוחי, באמצעות ידיעה רוחית אידיאלית לחלוטין. בידיעה מסוג זה, יש לאדם התנסות ישירה של הוויית-קיומו הרציפה מעבר למשך זמן התפיסה עצמה, עם יכולת תפיסה אחת בודדת. למשל, אם האדם חווה את ה'אני' האנושי כמרכז ישותו, אז הוא יודע גם, בהתנסות תפיסתית ישירה, ש'אני' זה היה קיים לפני החיים בגוף הפיסי, והוא ימשיך הלאה לאחר סיומם של חיים אלו. **מה** שהאדם חווה מה'אני' מתגלה ישירות, בדיוק כפי שוורד מגלה את אדמומיותו לתפיסה ישירה.

במדיטציה כזאת אשר מתורגלת בשל הצורך הפנימי בחיים רוחיים, נהיה האדם מודע בהדרגה ל'רוח האנושית הפנימית' אשר יכולה להיות, לקלוט ולנוע בתוך תחום הרוח, מנותקת לחלוטין מהאורגניזם הפיסי. ההשפעה של המדיטציה אפשרה לאדם רוחי עצמאי זה להיכנס לתחום התנסותי, אשר העמיק מאוד את התנסותי ברוח. אפשר בקלות להוכיח על-ידי התבוננות-עצמית רגילה שידע אודות העולם הפיסי נרכש עם האורגניזם הפיסי. עם זאת, אפילו ידיעה רוחית אידיאלית עדיין תלויה באורגניזם. במובן זה, התבוננות-עצמית מראה שכאשר אנו מתבוננים עם החושים, כל פעולה בודדת של הכרה קשורה לאורגניזם. בידיעה רוחית אידיאלית, **כל פעולה בודדת** של הכרה בלתי-תלויה לחלוטין באורגניזם הפיסי. אך, העובדה שאנו בכלל מסוגלים לפתח סוג זה של ידיעה תלויה **בחיים באופן כללי** בתוך האורגניזם. אף-על-פי-כן, הסוג השלישי של ידיעה עולה דרך הישות האנושית הרוחית, ורק כאשר היא מסוגלת **לשחרר את עצמה** מהאורגניזם הפיסי, **כאילו** הפיסי כלל לא היה קיים.

נהייתי מודע לכל זה באמצעות המדיטציה שתיארתי. על-ידי התנסות ישירה בעובדות, יכולתי להפריך לגמרי את הדעה שבמדיטציה מסוג זה האדם נעשה כפוף לסוג של אוטוסוגסטיה אשר מובילה להתנסות רוחית. כאשר רכשתי לראשונה ידיעה רוחית אידיאלית, השתכנעתי באמיתותה של ההתנסות הרוחית – ואני באמת מתכוון למקרה הראשון. איני מתייחס רק למה שנשאר חי במדיטציה; אני מתכוון למה **שהתחיל בפעם הראשונה** לחיות. בזאת, כבר יישמתי את השיטה שבאמצעותה, באמצעות מודעות בחשיבה, מבסס האדם בדרך-כלל את האמת המוחלטת והמדויקת של העניין לפני שיכולה הייתה לצוץ שאלה כלשהי על אוטוסוגסטיה. לכן, מה שרכשתי באמצעות מדיטציה היה צריך להיות עניין של התנסות שאת ממשותה יכולתי לבחון במלואה, אפילו לפני ההתנסות בפועל.

כל זה היה קשור לטרנספורמציה של נפשי ונתגלה בהקשר לתוצאה של התבוננות-עצמית שהתאפשרה עתה. וכמו מה שתואר, הייתה לזה חשיבות רבת-ערך עבורי.

יכולתי לחוש בנסיגה של היבט מסוים של היסוד התפיסתי של חיי הפנימיים, מוחלף על-ידי יסוד הרצון. זה יכול היה לקרות רק כאשר הרצון נמנע מכל אימפולסיביות סובייקטיבית ביחס לפיתוח ידיעה. רצון זה גדל ביחס ישר להצטמצמות היסוד התפיסתי. הרצון אף השתלט על ההכרה הרוחית, אשר הושגה לפני כן כמעט באופן בלעדי על-ידי היסוד התפיסתי. נוכחתי לדעת שלאפיין את חיי-הנפש כחשיבה, רגש ורצון הינו בעל חשיבות מוגבלת. במציאות, החשיבה כוללת בתוכה גם רגש וגם רצון; פשוט, החשיבה שולטת על השאר. חשיבה ורצון חיים גם ברגש, באופן דומה, הרגש והחשיבה חיים ברצון. עתה, חוויתי מתוך הכרה איך הרצון ספג יותר חשיבה, והחשיבה ספגה יותר מהרצון.

מצד אחד, מדיטציה מובילה אלי ידיעה רוחית; מצד שני, התוצאות של התבוננות-פנימית כזו מובילות להתחזקות פנימית של רוח האדם, ללא תלות באורגניזם, ומבססת את ישותה בעולם הרוח, כפי שהישות הפיסית של האדם מתבססת בעולם הפיסי. לאדם יש מודעות גוברת לכך שהקשר בין רוח האדם והעולם הרוחי נעשה חזק יותר לאין שיעור ברגע שהאורגניזם הפיסי אינו מונע עוד את התהוותו של הקשר הזה. אך, עם המוות, הקשר בין האורגניזם הפיסי והעולם הפיסי נהרס, כאשר רוח האדם חדלה לתמוך ב**אותו** קשר.

הכרה ניסויית כזו אינה עולה בקנה אחד עם כל תורות הידע אשר מגבילות את ההכרה האנושית לתחום מסוים – אלה שמקמות את 'היסוד הקדמוני' או 'הדבר-לכשעצמו' במקום אשר נמצא 'מעבר' ובלתי-ניתן להשגה על-ידי ההכרה האנושית. הבלתי-ניתן להשגה לא היה נגיש עבורי רק '**בהתחלה**'. והוא יישאר בלתי-נגיש רק כל עוד לא פיתחנו באופן פנימי מה שמעצם טבעו מתאים ללא-ידוע ומאפשר לנו להתאחד עמו בהתנסות מודעת. אלה אשר רוצים לראות את הקשר האמיתי של האדם עם העולם באור הנכון **מוכרחים** להכיר ביכולת האנושית להתאחד עם הוויית-קיום מסוג **כלשהו**. אלה שאינם יכולים להכיר בזאת יתייחסו לידיעה לא כחלק מהעולם, אלא כהעתק חסר-חשיבות בלבד של חלק כלשהו של העולם. ועם ההכרה אשר יוצרת רק העתקים, איננו יכולים להשיג ישות **פנימית** אשר, בתור אינדיבידואליות במלוא המודעות, מעניקה לנו התנסות פנימית של **עמידתנו האיתנה** בקוסמוס בכללותו.

היה לי חשוב לדבר על ידיעה כך שהרוח לא רק **תתקבל** על-ידי ישויות אנוש, אלא **תוכר** על-ידם כנתונה לתפיסה. נראה לי חשוב יותר לבסס ש'היסוד הקדמוני' של הוויית-הקיום שוכן **בתוך** מכלול ההתנסויות האנושיות מאשר לקבל באופן תיאורטי איזו רוח **לא-ידועה** באיזשהו 'עבר' **לא-ידוע**.

כתוצאה מכך, היה עליי לדחות את אורח החשיבה אשר מסביר תחושות (צבע, חום, צליל וכן הלאה) רק כעולם חיצוני לא-ידוע אשר עולה בישות האנושית באמצעות תפיסה חושית, בעוד שהעולם החיצוני עצמו ניתן להבנה רק בתור השערה. עבור הכרתי הניסויית, התורות הבסיסיות של פיזיקה ופיזיולוגיה היו מזיקות במיוחד. התנסות פנימית זו נעשתה נמרצת יותר ויותר במהלך אותה תקופה של חיי. כל מה שמתואר בפיזיקה ובפיזיולוגיה כ'נמצא מאחורי תחושות סובייקטיביות', גרם לי (אם רשאי אני להשתמש בביטוי זה) לאי-נוחות הכרתית פנימית.

מצד שני – למרות הצורה הלוקה-בחסר של האידיאות שלהם – הייתה לליאל,¹⁹⁷ דארווין והקל נטייה לחשיבה אשר יכולה הייתה להיות בריאה לו רק פותחה הלאה.

למשל, העיקרון של ליאל – שאפשר להסביר את תופעות האבולוציה של האדמה שאינן נגישות להתבוננות חושית (היות שהתרחשו בעבר) באמצעות רעיונות אשר נובעים מהתבוננות בתופעות אבולוציוניות עכשוויות – נראה לי מועיל כפי שהוצג. נראה לי גם שהניסיון להבין את המבנה הפיסי של האדם על-ידי הפקת צורת אדם מתוך צורות בעלי-חיים, כפי שהקל עושה באורח מקיף בספרו האבולוציה של הישות האנושית, יהווה בסיס טוב להתפתחות הידעיה.

חשבתי שבני-אדם חוסמים את עצמם מפני העולם הרוחי מפהע שהם מגבילים את הידעיה ל'דבר לכשעצמו' כפי שהוא אמור להתקיים. מצד שני, הם משקיפים על העולם החושי בדרך אשר מאפשרת להם לראות שדבר אחד מסביר את האחר (למשל, השלב העכשווי של האדמה מסביר מבחינה

¹⁹⁷ סר צ'רלס ליאל (1875-1797), Sir Charles Lyell, גיאולוג בריטי.

גיאולוגית את העבר וצורות בעלי-החיים מסבירות את צורת האדם), אזי הם גם מוכנים להרחיב סוג זה של הסבר לתופעות, גם לרוח.

גם כאן יכולתי לומר שבמשך זמן רב זו הייתה התנסות חיה בעולם התפיסתי שלי, אלא שעתה היא קיבלה תוקף על-ידי תפיסה רוחית.

53

עליי לסכם פרק שני זה של חיי עם הטרנספורמציה (אותה תיארתי) בחיי-נפשי. גורלי נטל כיוון חדש לחלוטין. העבודה אשר נזדמנה לי בשל נסיבות חיצוניות, הן בוונה והן בווימאר, הייתה בהרמוניה מלאה עם מאמצי הפנימיים. כל כתביי התבססו על יסוד השקפת-עולמי שעל-פי הרוח, אפילו כאשר צורך פנימי דרש שאתייחס פחות לאותה ספירה רוחית עצמה. מטרות ההוראה שלי בוונה עלו מתוך תובנות נפשי שלי. כל מה שעשיתי ביחס לעבודת גיתה בווימאר נקבע כולו על-ידי מה שראיתי כמשימה האמיתית של התחייבות זו. לא נתקלתי בקושי מיוחד בהבאת המשימות החיצוניות לידי הרמוניה עם מטרותיי הפנימיות.

זה בדיוק מה שאפשר לי להבחין במושג החירות ולהציגו בדרך אשר נראתה לי ברורה. איני חושב שהמשמעות שייחסתי לנקודת-המבט שלי על החירות עשתה אותי חד-צדדי. חירות ככלות הכול, היא מציאות אובייקטיבית שאינה נתונה לשינוי על-ידי התנסותו האישית של אדם, שבאופן מצפוני שואף לידיעה; התנסות אישית משפיעה לכל היותר על דרגתה של תובנה אפשרית.

השקפתי על החירות הייתה קשורה ישירות למושג, שבדרך-כלל אינו מובן, של **אינדיבידואליזם אתי** בהשקפת-העולם שלי. זהו גם אחד המושגים אשר פותח באופן משמעותי כהתנסות פנימית בתחילת הפרק השלישי של חיי.

לפני כן, זה היה יסוד חי בעולם התפיסתי שלי; עתה, הוא הפך להתנסות פנימית חזקה אשר השתלטה על הישות האנושית.

היה צורך שאמשיך לשכלל את הדרך שבה עיצבתי את השקפותיי בתחומים אשר נחקרו על-ידי הפיזיקה והפיזיולוגיה (וכן הביולוגיה, שלמרות היותה לא-מושלמת, נוכחתי לדעת שהיא הייתה יכולה להוות גשר להשקפת-עולם רוחית). היה עליי לגלות בין אם אימפולס אשר מניע את האדם לפעולה יכול לגלות את עצמו בעולם החיצוני ובין אם לאו. מצאתי שהכוחות הרוחיים-אלוהיים אשר מפיישים את הרצון האנושי אינם יכולים לחדור את האדם הפנימי מבחוץ. כאשר ניגשים לפיזיקה, פיזיולוגיה וביולוגיה בדרך הנכונה, נראה לי שהן מובילות למעשה למסקנה זו. הטבע לא סיפק שום נתיב שבו אימפולס רצון יוכל לחדור את הישות האנושית מבחוץ. מזה נובע שאין אימפולסים מוסריים רוחיים-אלוהיים אשר יכולים לחדור מבחוץ אל מרכזה של הנפש, ממנו עולים אימפולסי רצון אנושיים. כוחות טבע חיצוניים יכולים לנוע לקראת מה שטבעי בישות האנושית. במציאות, אין זה ביטוי של רצון חופשי, אלא הארכה גרידא של פעילות טבע חיצונית, אשר מבוטאת על-ידי הישות האנושית. כתוצאה מכך, בני-אדם אינם שולטים שליטה מלאה בישותם שלהם, אלא נשארים ישויות אשר פועלות ללא חירות, תקועים בכל מה שקשור לטבע.

שוב ושוב נוכחתי לדעת שהשאלה החשובה באמת אינה האם הרצון האנושי חופשי, אלא שאלה שונה מאוד: מהו הנתיב של הנפש אשר מוביל מרצון לא-חופשי או טבעי לחירות – כלומר, לרצון מוסרי באמת? אפשר להשיב על שאלה זו רק על-ידי הסתכלות בדרך שבה הרוח האלוהית שוכנת בכל נפש אנושית אינדיבידואלית. מוסריות עולה מתוך הנפש האנושית האינדיבידואלית; כתוצאה מכך, האימפולס המוסרי מוכרח להיות מוצת באותה ישות אינדיבידואלית לחלוטין של הנפש האנושית.

חוקי מוסר, בצורה של צווים אשר נובעים מנסיבות היצוניות, לא נעשים אימפולסים מוסריים כאשר אנו מכווינים את רצוננו על-פיהם – אפילו אלה שמקורם בעולם הרוח. אימפולסים מוסריים עולים רק כאשר **אינדיבידואל** חווה את החשיבה כממשות רוחית חיה בפנימו. החירות חיה בחשיבה האנושית; הרצון אינו חופשי בעצמו, אך המחשבה מעניקה כוח זה לרצון.

בספרי *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של חירות שמת דגש באופן נחרץ על חירות המחשבה ביחס לטבע המוסרי של הרצון. רעיון זה התחזק במיוחד באמצעות מדיטציה. מערך העולם המוסרי חשף את עצמו בבהירות גוברת והולכת כביטוי ארצי של החותם של מערך פעילות באזורים רוחיים עילאיים יותר. מובן מאליו שזה יופיע בהבנה התפיסתית של האדם, ברגע שהוא מסוגל להכיר בממשותה של הרוח.

בנקודה זו בחיי, היה נכון שכל התובנות הללו התחברו לאמת המקיפה שאליה הגעתי לפני כן – שתופעות בעולם אינן מוסברות באמת כאשר משתמשים בחשיבה כדי 'להסביר' אותן, אלא כאשר משתמשים בחשיבה, אפשר לראות את ההקשרים בין התופעות בצורה כזו שאחד מסביר את השני. בהקשרים הללו, תופעה אחת נראית חידה, תופעה אחרת – פתרון, ובני-האדם עצמם הופכים לדבר עבור העולם החיצוני שאותו הם קולטים. לכן, האמת של האימגינציה הפכה להתנסות פנימית ישירה; **הלוגוס**, **החכמה והדבר** שולטים בעולם ובכל תהליכיו.

חשתי שעם אימגינציות כאלו יכולתי להבין בבהירות את טבעו של המטריאליזם.¹⁹⁸ התייחסתי לחשיבה המטריאליסטית כהרסנית לא בגלל שהיא

---

¹⁹⁸ מטריאליזם, בפילוסופיה, הוא מערכת חשיבה נפוצה אש מסבירה את טבע העולם כתלוי כולו בחומר כממשות הסופית.

מפנה את כל תשומת-לבה להיבט החומרי של התופעות, אלא בגלל הדרך שבה היא חושבת על חומר. כאשר מטריאליסטים חוקרים חומר, הם אינם שמים לב לכך שבמציאות הם נמצאים בנוכחותה של רוח אשר מגלה את עצמה כחומר. הם אינם מבינים שהרוח משנה עצמה לחומר כדי להשיג אופן פעולה שאפשרי אך ורק באותה צורה. הרוח מוכרחה לתפוס קודם צורה של מוח חומרי כדי לחיות בעולם של תמונות מנטליות, אשר מעניק לבני-האדם בחייהם הארציים פעילות חופשית של מודעות עצמית. נכון שבמוח הרוח עולה מתוך החומר, אך רק לאחר שהמוח החומרי עלה מתוך הרוח.

היה עליי לדחות את דרך החשיבה אשר יושמה על-ידי הפיזיקה והפיזיולוגיה, פשוט מפני שחומר פיסי – כאשר אינו נחוה, אלא עובר אינטלקטואליזציה גרידא – הוצג כדחף החיצוני להתנסות האדם ברוח. כתוצאה מכך, חושבים על החומר בצורה כזו שבלתי-אפשרי לזהות את הנקודה שבה הוא הופך לרוח. חומר כזה, שדרך חשיבה זו מניחה שהוא ממשי, פשוט לא קיים בשום מקום. הטעות הבסיסית במחקר התופעות הפיסיות על-ידי הוגים מטריאליסטיים מערב את המושג הבלתי-אפשרי שלהם על חומר. וזה חוסם את הנתיב אשר מוביל לנוכחות רוחית. כאשר החומר עולה אך ורק מתוך התנסות הטבע בנפש, זה הופך לעולם של 'אשליות'. עוצמת התנסותי במחשבות הללו הובילה אותי לשכללן ארבע שנים מאוחר יותר בהרצאה העולם כאשלייה (מתוך הספר תפיסות עולם וחיים במאה התשע-עשרה, שמאוחר יותר הורחב ונקרא חידות הפילוסופיה).¹⁹⁹

אורח החשיבה הביולוגי אינו מאפשר לחשיבה האנושית להיות מובלת לגמרי מתחום של התנסויות ישירות לתחום אשר מציע רק אשליות.

¹⁹⁹ ראה חידות הפילוסופיה, GA-18, חלק 2, פרק 3.

בביולוגיה לא ניתן לדגול בדעה שבני-אדם מוקפים עולם שאותו אין הם יכולים לחוות, עולם שרק משאיר התרשמות על החושים ולכול הפחות עשוי שלא להיות דומה לגורם אשר נתפס על-ידי החושים. אפשר להתעלם מהטבע היסודי של החשיבה ולהאמין בכך שהוא מבטא משהו אשר בא לומר שהתפיסה הסובייקטיבית של האור תואמת לאיזושהי צורה אובייקטיבית של תנועה באתר (זו הייתה נקודת-המבט באותה תקופה). אבל, רק אדם פנטי ינסה 'להסביר' בדרך זו את אשר נתפס בתחום החיים.

היה לי ברור שחשיבה כזו לעולם לא תוכל להתעלות אל מעבר לאידיאות של הטבע ולהפוך לאידיאות של המערך המוסרי של העולם. אידיאות אשר מגובשות בדרך זו מדמיינות שהמוסריות מגיעה לתחום הפיסי האנושי ממקום כלשהו שאינו נגיש לכוח ההכרה.

איני מייחס לכך חשיבות מיוחדת ששאלות מסוג זה העסיקו את נפשי כאשר התחלתי את הפרק השלישי של חיי – הן העסיקו אותי במשך זמן רב. אך, היה חשוב לי שעל-ידי השתקעותי בהן באותה נקודה, תחום הידיעה שלי בכללותו (ללא שינוי מהותי) נעשה נמרץ וחי יותר מאשר קודם. נפש האדם חיה בלוגוס; אך, כיצד חי העולם החיצוני בלוגוס? זוהי השאלה המהותית בספרי תורת ההכרה אשר משתמעת מתפיסת-העולם של גיטה (מאמצע שנות השמונים של המאה התשע-עשרה). הדבר נכון גם לגבי הספרים אמת וידע ו-חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות. נטיית נפש זו הכוינה את כל חשיבתי לניסיונות לחדור לעומקיה של הנפש האנושית, מהם ניסה גיטה להביא אור לעולם התופעות.

בתקופה זו של חיי, הייתי מודאג במיוחד מהעובדה שלרעיונות שדחיתי במרץ הייתה אחיזה חזקה בחשיבה אשר שררה באותו זמן. חייהם של בני-אדם היו מוכוונים לגמרי לאותו כיוון כך שלא היו מסוגלים לראות את האפשרויות הטבועות בכל דבר שהצביע על כיוון מנוגד. חשתי כה עמוקות

בניגוד זה שבין מה שתפסתי בבהירות כאמת וההשקפות השגרתיות של תקופתי אשר נתנו את הצבע החיוני לחיי במהלך אותן שנים שלפני סוף המאה. נתקלתי בניגוד זה בכל היבט של תרבות. כמובן, לא דחיתי כל דבר שנוצר על-ידי התרבות המודרנית. בכל אופן, הרגשתי כאב עמוק, במיוחד ביחס לדברים המצויינים הרבים שיכולתי להעריך, הואיל והאמנתי שראיתי בכל מקום כוחות הרסניים אשר מתנגדים לזרעים של התפתחות תרבותית. כך התמודדתי בכל מקום עם השאלה: כיצד להביע במונחים עכשוויים, את האמת כפי שנתפסה ישירות בפנימיותי?

בהתמודדות עם שאלה זו, מרגישים כאילו יש לטפס הר שאינו בר-טיפוס. עושים ניסיונות מנקודות-מוצא שונות רק כדי להיות מתוסכלים שוב ושוב, בהבנה שכל המאמצים הם לשווא.

פעם, במהלך שנות התשעים של המאה התשע-עשרה, דיברתי בפרנקפורט שעל המיין על השקפתו של גיתה ביחס לטבע. כהקדמה, אמרתי שרציתי לדבר רק על ההשקפה של גיתה על הטבע האורגני, היות שעם הפיזיקה הרגילה בלתי-אפשרי לבנות גשר אל האידיאות שלו על אור וצבע. בכל אופן, לגביי אי-יכולת זו הייתה תסמין חשוב בכיוון הרוחי של העידן הנוכחי.

זמן מה לאחר מכן הייתה לי שיחה עם פיזיקאי חשוב בתחומי, אדם אשר עסק רבות בהשקפה של גיתה ביחס לטבע. אותה שיחה הגיעה לשיא כאשר אמר: "בגלל טבע האידיאות של גיתה על צבע, הפיזיקה אינה יכולה לעשות דבר עמן." לא היה דבר לומר; שתקתי.

מכל עבר נראה ששמעתי: החשיבה השגרתית בימינו אינה מסוגלת לעשות דבר עם מה שעכשיו הינו אמיתי ביותר עבורך.

האם אמשיך לשמור על שתיקה?

ברלין, 1897 – 1907

54

שאלה זו הפכה להתנסות: **האם אמשיך לשמור על שתיקה?** זה היה מצבם של חיי-נפשי והיה לי צורך להכניס פן חדש לחלוטין לפעילותי החיצונית. לא ניתן היה עוד לשמור על יחסי-קירבה בין הגורמים אשר קבעו את גורלי החיצוני והקווים המנחים שעלו באופן פנימי מתוך התנסותי בעולם הרוח. במשך זמן מה, שקלתי את האפשרות ליידע את בני-דורי (באמצעות כתב-עת) על הדחפים הרוחיים שחשתי שאפשר להביאם לציבור באותו זמן. לא רציתי להיות 'אילם', כי אם לגלות כמה שיותר. היה בלתי-אפשרי שאייסד כתב-עת בכוחות עצמי. לא היו ברשותי לא הכסף ולא הקשרים הדרושים למשימה שכזו. כתוצאה מכך, ניצלתי את ההזדמנות כאשר נתבקשתי להיות עורך המגזין *סקירת הספרות*.

זה היה שבועון ותיק ומבוסס אשר נוסד בשנת 1832, שנת מותו של גיתה. בהתחלה, הוא נודע בשם: *סקירה של ספרות זרה*; היו בו תרגומים של יצירות זרות אשר נחשבו בעיני העורכים ראויות להצגה בפני התרבות הגרמנית. מאוחר יותר, שונה שמו של השבועון ל*סקירה של ספרות גרמנית וספרות זרה*. הוא פרסם את נושאי התרבות כמכלול – שירה, מאמרים וסקירות. בדרך מצומצמת, הוא מילא משימה זו בצורה טובה מאוד. באותם

ימים, היו אנשים ספורים באזורים דוברי גרמנית שהיו מעוניינים בסקירה שבועית קצרה על 'המתרחש' בחיי-התרבות.

ברם, בשנות השמונים והתשעים של המאה התשע-עשרה, לדור הצעיר יותר היו יותר רעיונות מודרניים על הספרות והשפעתם החלה להיות מורגשת תוך כדי השתתפות קבועה ושקטה בתרבות; *הסקירה* נסחף עד מהרה בכיוונו של זרם חדש זה. לעתים קרובות, התחלפו בו העורכים אשר דבקו ב'השקפה המודרנית' ברמות שונות והטביעו באופן זמני את חותמם על המגזין.

בשנת 1897, כאשר הייתה לי הזדמנות להיות עורך, המגזין *הסקירה* תמך בזרמים מודרניים בלי להתנגד בצורה דרסטית להשקפות אחרות. אך, הוא לא היה יכול לשאת את עצמו יותר מבחינה כספית עם התוכן שלו כמגזין. לכן, בין דברים אחרים, הוא הפך לעיתון של *האגודה לספרות חופשית*. זו הייתה תוספת להכנסות אשר התקבלו ממספר לא-מספיק של מנויים. אף-על-פי-כן, כאשר נטלתי על עצמי את ניהול *הסקירה*, המצב הכספי דרש שנסמוך יותר על המנויים הפחות נאמנים כדי להציג בסיס מינימלי להמשך. עם קבלת תפקיד העורך, היה עליי גם לקבל משימה אחרת, שקרוב לוודאי הייתה מגדילה את מספר המנויים. משימה זו עירבה את האגודה לספרות חופשית. היה עליי לסדר את תוכן המגזין כך שהחברה תקבל את מבוקשה. החברה ביקשה למשוך אנשים אשר התעניינו ביצירות ספרותיות של הדור הצעיר. משרדי ההנהלה בברלין נוסדו על-ידי סופרים צעירים, והיו 'סניפים' בערים גרמניות רבות – למרות שמהר מאוד נתברר שחלקם ניהלו אורח-חיים צנוע למדי. עתה, תפקידי היה להרצות בחברה זו ולתת ביטוי אישי לחיי-התרבות אשר היו אמורים להיות מוצגים דרך המגזין.

כך, היה עליי להבין את צורכי התרבות של קוראי *הסקירה*. והחברות באגודה לספרות חופשית ציפתה למשהו מסוים מאוד – בדיוק מה שתמיד הוצע להם. מכל מקום, הם ודאי לא ציפו למה שיכולתי להציע להם מתוך

דביר ישותי. אז הייתה גם העובדה שהאגודה לספרות חופשית שאפה להיות סוג של אופוזיציה לאגודה לספרות, שבה אנשים כמו שפילהאגן²⁰⁰ קבעו את הטון.

בשל התנסותי המודעת בעולם הרוח, נטלתי חלק באופן פנימי בכל הקשרים האנושיים שהיו לי באותו זמן. ניסיתי להזדהות לגמרי עם קוראי הסקירה ועם החברים בחברה, כך שיכולתי לגלות דרך השקפתם, כיצד לבטא בצורה הטובה ביותר את הדחפים הרוחיים שהתכוונתי למסור.

איני יכול לומר שניגשתי למשימה עם אשליות שנהרסו בהדרגה. אך, דווקא הניסיון שלי לעבוד בהרמוניה עם הקוראים והמאזינים – שסברתי שהוא הולם – נתקל בהתנגדות הולכת וגוברת. אלה אשר היו קשורים למגזין הסקירה, לפני שנטלתי על עצמי את ניהול המגזין, היו לא-רציניים או בעלי נטייה רוחית במידה מופרזת. רק למעטים היו בכלל תחומי עניין עמוקים יותר, ואפילו להם לא היו דחפים רוחיים חזקים, אלא יותר תשוקה כללית להשתתף בכיטויים האמנותיים והתרבותיים השונים.

עד מהרה, היה עליי לשאול את עצמי האם יכול אני להצדיק את עבודתי בחוג זה – הן כלפי עצמי והן בפני עולם הרוח. אף על פי שרבים מהאנשים הנוגעים בדבר היו ידידי ויקרים לי מאוד, הם גם השתייכו (ככל שנגע הדבר להתנסותי הפנימית ברוח) לאותם אנשים אשר הניעו אותי לשאול: **האם אמשיך לשמור על שתיקה?**

והיה עוד משהו. דרך יחסם כלפיי, רבים ממכריי וידידי הוותיקים העבירו את התחושה, בעוד שהם לא ליוו אותי רחוק מדי במונחים של חיי הפנימיים, שהם כן ראו בי משהו שבעיניהם הוסיף ערך למה שתרמתי בתחום

---

²⁰⁰ פרידריך שפילהאגן (1829-1911), Friedrich Spielhagen, סופר וסוציאליסט.

הידיעה או בתחומים אחרים של החיים. בשל התנסותם עמי, הם קיבלו אותי לעתים קרובות בלי שום ספק.

אך, אלה אשר הוציאו לאור את המגזין *הסקירה* עד לאותה עת לא היו שותפים לתחושה זו. הם אמרו, "שטיינר 'אידיאליסט' ביסודו למרות תכונותיו המעשיות הרבות." באופן טבעי, לבעלים הקודמים היה עניין מעשי חזק בהמשכיות השבועון, שכן על-פי הסכם הרכישה, הוא היה אמור לקבל תשלומים לאורך השנה; מנקודת-מבטו – לטובתו הוא ולטובת העסק – היה עליו לבקש יותר ערבויות ממה שייצגתי, במיוחד כי לא הייתה לו שום דרך לדעת מה תהיה השפעתי על אלה שכבר קשורים למגזין *סקירת הספרות* ולאגודה *לספרות חופשית*. כתוצאה מכך, סעיף בהסכם דרש שאוטו אריק הרטלבן יחתום כעורך-שותף.

בהיזכרי בהסדרים הקשורים לתפקידי כעורך, לא רציתי שיהיו שונים. כפי שתואר קודם, כאשר אדם חווה את עולם הרוח מתוך הכרה, חיוני בהחלט ללמוד את עובדות העולם הפיסי על-ידי התנסות ישירה. עבורי זה הפך לצורך ברור, במיוחד בשל הטרנספורמציה שנפשי עברה. הייתי חוטא נגד התנסותי ברוח אלמלא הייתי מקבל את מה שהכרתי בבחירות ככוחות גורל. ראיתי לא רק את העובדות החיצוניות אשר קשרו אותי לזמן מה עם אוטו אריק הרטלבן, אלא גם 'עובדות של גורל' (או קארמה). עם זאת, הקשר היה כרוך בקשיים שבלתי-אפשרי היה להתגבר עליהם.

הרטלבן נשלט באופן יסודי על-ידי האסתטיקה. חשתי בתכונה מלאת-חן בביטוי של הפילוסופיה האסתטית לגמרי שלו, ואפילו במחוותיו, למרות הסביבה המפוקפקת שבה נמצא לעתים קרובות. נטייה זו גרמה לו לחוש מדי פעם צורך לבלות חודשים ספורים באיטליה. ובכל פעם שחזר, אפשר היה לחוש במשהו איטלקי בו. כמו-כן, חשתי כלפיו אהבה עזה.

אך, שיתוף-פעולה במה שהיה עתה תחום העבודה המשותף היה אכן בלתי-אפשרי. הוא לא נטה להיכנס לתחום האידיאות ולתחומי ההתעניינות של ציבור הקוראים של המגזין או של אלה אשר השתייכו לאגודה לספרות חופשית; הוא העדיף לכפות עליהם את הצווים של החוש שלו לאסתטיקה. גישה זו הייתה זרה לי. לפעמים, הוא עמד על זכותו כעורך-שותף, ולפעמים לא עשה זאת במשך תקופות ארוכות. הוא היה נעדר לתקופות ארוכות באיטליה. כתוצאה מכך, תוכנו של המגזין לקה בחסר באופן עקבי. למרות 'הפילוסופיה האסתטית הבשלה' שלו, אוטו אריק הרטלבן לא היה יכול להתגבר על 'הסטודנט' שבו – כלומר, הצד המפוקפק בלהיות 'סטודנט', ולא על החיוניות המופלאה של תקופת האוניברסיטה שאפשר לשאתה לתקופת חיים מאוחרת יותר.

כאשר היה עלינו לאחד כוחות, ההצגה שלו *חינוך לנישואין* זיכתה אותו לאחרונה בחוג רחב של מעריצים. זה לא היה כלל תוצר של האסתטיקה המקסימה אשר עשתה את הנוכחות עמו כה ממריצה. היה זה תוצר של אותה הפקרות וחוסר-איפוק אשר גרמו לשטחיות מסוימת, ממנה נבעו כל החלטותיו בנוגע למגזין ותרומותיו הספרותיות, ופחות מהצד העמוק יותר של טבעו. מעטים הכירו את הרטלבן בצורה אינטימית.

כאשר עברתי לברלין²⁰¹ כדי להיות עורך המגזין *הסקירה*, התחברתי באופן טבעי לחוג האנשים אשר היו קשורים להרטלבן. ככלות הכול, הם היו האנשים שדרכם יכולתי לקבל את הסקירה הכללית הנחוצה על כל הקשור לשבועון ולאגודה לספרות חופשית. מצד אחד, זה הסב לי כאב רב בכך שנמנע ממני לראות ולהכיר טוב יותר את אלה שהכרתי מויימאר ועמם היו לי כבר יחסים נעימים. כמה נפלא היה יכול להיות אילו יכולתי לבקר את אדוארד פון הרטמן לעתים קרובות יותר.

ברם, זה היה בלתי-אפשרי. הצד האחר תבע ממני את כל כולי. כך, במכה אחת נלקח ממני יסוד אנושי רב-ערך, שבשמחה הייתי שומר עליו. גם את זה זיהיתי כמכת גורל (קארמה). על בסיס הרכב נפשי (כפי שתיארתי), היה בידי להכווין את כל תשומת-לבי לשני חוגי האנשים, השונים מאוד במהותם, אלה שהכרתי בוויימאר ואלה שקשורים למגזין. בכל אופן, בטווח הרחוק אף לא אחד מהחוגים הללו לא היה מוצא בי שום הנאה, כאשר חילקתי את זמני בין שני החוגים אשר השתייכו לעולמות מנוגדים ביחס לנפש ולרוח. כך, במצב כזה לא יכולתי להימנע מלהסביר, ללא הרף, מדוע מקדיש אני את מאמציי באופן בלעדי למגזין, כפי שאכן עשיתי בשל טיבו של המגזין *הסקירה*.

²⁰¹ רודולף שטיינר עבר מויימאר במהלך קיץ 1897 לרחוב Strassburgerstrasse מס' 11 בברלין. שנה לאחר מכן הוא עבר לרחוב Habsburgerstrasse מס' 11. בשנים 1900-1903 הוא הרצה בספרייה התיאוסופית וחי עם אשתו הראשונה ברחוב Kaiseralle (עכשיו Bundesalle) מס' 95. בשנת 1903, הוא עבר לבית ב-Schlachtensee בו כתב את כתב-העת הראשון, *לוציפר*. בסוף שנת 1903, הוא עבר ל-Haus Motzstrasse מס' 17, שהפך לסוג של משרדי הנהלה עבור הפעילות התיאוסופית המתפתחת במהירות שהוא ניהל כמזכיר כללי של הסניף הגרמני. בקומה הראשונה היו פעילויות כמו הרצאות. גברת קלרה וולטר ובעלה חיו בקומה השנייה, ורודולף שטיינר ומרי פון סיברס בקומה השלישית. הקומה הרביעית ניתנה לספרייה ולעבודת העריכה של ההוצאה החדשה.

היה ברור יותר ויותר שלא יכולתי עוד להתחבר לאנשים כפי שזכיתי לעשות בווינה ובויימאר, כפי שתיארתי לעיל. בחוג החדש, סופרים התכנסו כדי לפגוש סופרים אחרים. אפילו אנשים נעלים מאוד – אפילו אלה בעלי אופי נכבד – היה להם עניין מושרש עמוק כל-כך בספרות (או ציור או פיסול) עד שהיסוד האנושי הטהור נסוג לחלוטין אל מאחורי הקלעים. זו הייתה התנסותי כאשר ישבתי במחיצת האנשים הללו, שבכל זאת הערכתני. זוהי בדיוק הסיבה לכך שקיבלתי רושם עמוק יותר מהרקע הרוחי של אותן נפשות. פעם, נתתי הרצאה, וא. י. בירנבאום²⁰² דיקלם באגודה לספרות חופשית בלייפציג. לאחר מכן, ישבתי עם קבוצת אנשים אשר כללה את פרנק וודקינד.²⁰³ באמת, הוקסמתי מדמותו האנושית הבלתי-רגילה. משתמש אני במילה **דמות** במובן פיסי לגמרי. אלו ידיים! בחיים ארציים קודמים הן ודאי ביצעו דברים שאפשריים רק לאדם שנתן לכוח רוחי לזרום עד להסתעפות העדינה ביותר של האצבעות. יתכן שהן נראו גסות בשל האנרגיה שהן צרכו; אך, אותן ידיים העבירו מסר מעניין מאוד. וראשו רב-הבעה – כאילו עוצב לגמרי על-ידי אותה תכונה יוצאת-דופן של רצון בתוך ידיו. מבטו והבעותיו המשתנות ציינו שהיה יכול להיות קשוב ופתוח לרעיונות כאשר רצה בכך. אך, מחוות הזרוע בתגובה לרגישות ידיו הראו שהיה סביר יותר שיפרוש מהעולם. רוח זרה לעידן הנוכחי דיברה מתוך ראשו – רוח אשר מיקמה אותו **מעבר** לרעש ולהמולה של האנושות המודרנית, אך לא הייתה מסוגלת להיות ברורה אודות עידן העבר שאליו השתייך.

²⁰² איוטו יוליוס בירנבאום (1865-1910) Otto Julius Birnbaum היה חבר בכתב-העת Die

Gesellschaft בברלין. הוא היה ליריקן שהתעניין בנושאים חברתיים ומוסריים.

²⁰³ פרנק וודקינד (1864-1918) Frank Wedekind, סופר ומחזאי. היו לו חיים סגורים, מימי ילדותו בשוויץ, דרך בגרותו המוקדמת כאשר הפך עיתונאי, מנהל פרסום, מזכיר של קרקס, ולבסוף שחקן ומפיק של מחזות שכתב בעצמו.

תמונה 24. פרנק וודקינד

בתור אדם של מכתבים (אין זה שיפוט ספרותי, אלא רק ביטוי של מה שראיתי בו), פרנק וודקינד היה כמו כימאי הדוחה לחלוטין את ההשקפות המודרניות על כימיה ומתרגל אלכימיה – עם זאת במידת-מה בציניות וללא התעניינות אמיתית אפילו בזה. על-ידי התבוננות בהופעתו החיצונית של וודקינד, עם תפיסה רוחית, אפשר היה ללמוד רבות על השפעת הרוח על דמותו החיצונית. כמובן, זה לא היה יכול להתבצע עם אותם אמצעים ש'פסיכולוגים' משתמשים בהם בנסותם 'להתבונן בבני-אדם'; יש לראות את היסוד האנושי הטהור אל מול רקע רוחי של התרחשויות-גורל רוחיות, פנימיות – שאין לבקש אחריהן, אלא באות לפגוש את האדם.

כאשר אדם שם לב לכך שמתבוננים בו, עשוי הוא לפתח רגש מוצדק של הטרדה. אף-על-פי-כן, המעבר מיחסים חברתיים טהורים ל'תפיסת הרקע הרוחי של האדם' הוא גם חלק מיחסי-אנוש טהורים. זה משהו אשר דומה למעבר מידידות ארעית לידידות אינטימית יותר.

פול שירברט²⁰⁴ היה אחד האנשים הבלתי-רגילים ביותר בחוגו של הרטלבן בברלין. הוא כתב שירים שבקריאה ראשונה נראו לקורא כאוסף שרירותי של מילים ומשפטים. הם מוזרים עד כדי כך שהקורא חש עצמו נאלץ לדלג על ההתרשמות הראשונה. אז, מגלה הקורא שמוח פנטסטי מחפש אחר משמעויות שונות במילים שאחרת לא היו מבחינים בהן. לכן, אפשר לבטא משמעות רוחית אשר נובעת לא רק מהזיה נפשית חסרת-שחר, אלא כזו שאפילו אינה מחפשת אחר בסיס כלשהו. לשירברט היה פולחן פנימי לדמיוני שגרם למזורות. התרשמותי הייתה שהוא האמין בכך שעבודתו של אדם מוכשר צריכה להיות מוזרה, הואיל והאחרים מושכים הכול לחוסר גישה אמנותית. תחושה זו אינה תשוקה לפתח את המוזר בתצורה אמנותית מעוגלת, אלא מתוך נטייה נפשית מתנשאת, אדישה במתכוון. התופעות המזורות של תצורות מחשבה אלה **מוכרחות** לעלות מתוך תחום הדמיון הפנימי. נטיית הנפש של פול שירברט הייתה לחפש אחר הרוח, אך בלי בהירות. אותו 'חזון' ציין שדיונים מהורהרים אינם מגיעים לממלכות רוחיות. כתוצאה מכך, יש להימנע מרצינות לית כדי לבטא את הרוח. בכל אופן, שירברט לא עשה את הניסיון הקל ביותר לעבור מהדמיוני גרידא לאימגינציה אמיתית. לכן, כתיבתו הייתה מעניינת, אך דבוקה בחזיונות דמיוניים ומפחידים של עולמות קוסמיים שלמים, כמו חלומות בתוך חלומות של סילופים זוהרים ומהבהבים של עולם הרוח מעורבבים עם תיאורים מעוותים באותה מידה של התנסויות אנושיות. דוגמה לכך היא שירו **טארוּב**, *הטבח המפורסם מבגדד*.

כאשר ההיכרות עמו הייתה אישית, ההתרשמות ממנו הייתה שונה מאוד. הוא הרשים בני-אדם כפקיד תרבותי במידת-מה. בניגוד לוודקינד (שהופעתו החיצונית הייתה מעניינת כל-כך), הופעתו של שירברט הייתה

---

²⁰⁴ פול שירברט (1915-1868), Paul Scheerbarth, סופר של מעשיות דמיוניות עם הומור ג.

רגילה מאוד, אפילו חסרת-תרבות. התרשמות זו הייתה מתגברת במהרה, כאשר התחילו לשוחח עמו. הוא תעב מאוד אנשים גסים, עם זאת הגינונים ואורח הדיבור שלו היו חסרי-תרבות; היה רושם שסלידתו נבעה מהעובדה שבשל התרועעותו בחוגים של אנשים חסרי-תרבות, הוא ספג יותר מדי מיסוד זה לתוך פנימיותו ולמרות שחש בזה, הוא לא היה מסוגל להתעלות על כך. אפשר היה לקרוא ביסוד נפשו מעין וידוי – הרצון להשמיד את כל בני-האדם חסרי-התרבות, בגלל שעשו אותו חסר-תרבות.

אף-על-פי-כן, על-ידי התבוננות בישותו הפנימית של פול שירברט, ללא תלות בכל גילוי חיצוני, אפשר היה לגלות רוח אנושית מעודנת באמת, ובכל זאת לא מפותחת מבחינה רוחית, אשר נשארה תקועה במוזר ובדמיוני. אז, מתוך האינטליגנציה ולב הזהב שלו, ניתן היה להתנסות באופן שבו הוא ניצב בעולם הרוח. אפשר היה להיווכח בפוטנציאל אישיותו החזקה – מסוגל לחדור את עולם הרוח בחזיון אמיתי – לו רק הצליח לקדם יותר את התפתחותו הרוחית. אבל, אפשר היה להיווכח גם בכך ש'ההתמסרות לדמיוני' הייתה כבר חזקה כל-כך שהתפתחות כזו לא הייתה עוד אפשרית בחיים ארציים אלה.

פרנק וודקינד ופול שירברט היו אנשים שדרך טבעם העניקו התנסויות חשובות מאוד לאלה אשר ידעו את העובדות של מחזורי-חיים ארציים חוזרים-ונשנים. הם אכן היוו חידות בחייהם הנוכחיים. בהתבוננות במה שהביאו עמם לחיים הללו, אפשר היה לראות שהייתה העשרה בלתי-מוגבלת של אישיותם בכללותה. אפשר היה גם להבין את פגמיהם כתוצאות של מחזורים קודמים של חיים ארציים, שלא ניתן היה לתקנם במלואם בסביבה התרבותית של החיים הנוכחיים. היה ברור שמחזורים עתידיים של חיים ארציים היו נחוצים כדי לתקן את הפגמים הללו. היו לי התנסויות דומות עם רבים מהאנשים בחוג זה, ונוכחתי לדעת שלפגוש אותם היה חלק מהגורל (או הקארמה) שלי.

לא יכולתי לרכוש קשר חם ואנושי אפילו עם מישהו חביב כל-כך כמו פול שירברט. עמו, כמו עם אחרים, המוח הספרותי בא תמיד לידי ביטוי באינטראקציות חברתיות. לכן, חיבתי החמה אליו הייתה אך ורק תוצאה של תשומת-הלב וההתעניינות שהרגשתי חובה לתת לאישיות בלתי-רגילה כל-כך. וולטר הארלאן²⁰⁵ היה האדם שהגיע לחוג זה כישות אנושית ולא כ'מוח ספרותי'. אמנם, הוא דיבר מעט ובדרך-כלל ישב פשוט כמשקיף שקט. כאשר דיבר, תמיד אמר משהו חכם (במובן הטוב ביותר של המילה) או שנון באמת. הוא כתב הרבה מאוד, לא בדיוק כמוח ספרותי, אלא כאחד שרוצה להביע את דאגותיו. באותה תקופה, הוא בדיוק סיים לכתוב את שווי של סופר, תיאור חיים מצוין ושופע הומור. כאשר הקדמתי למפגש, תמיד שמחתי למצוא אותו לבד; כך התודעתי אליו טוב יותר. באמרי שבחוג זה לא פגשתי ישויות אנושיות אלא רק 'מוחות ספרותיים', איני מתכוון אליו. אני גם מאמין שהוא הבין שיכולתי לחוות את החוג אך ורק בדרך זו. עד מהרה, נתיבי החיים השונים כל-כך שלנו הפרידו בינינו.

אלה אשר היו קשורים למגזין הסקירה ועם האגודה לספרות חופשית היו שזורים באופן ברור בגורלי שלי. אבל אני לא הייתי שזור כלל וכלל בגורלם שלהם. הם ראו אותי מגיע לברלין ומופיע בחוג שלהם, והם הבינו שרציתי לערוך את הסקירה ולעבוד עבור האגודה לספרות חופשית. אך הם מעולם לא הבינו מדוע רק אני צריך לעשות זאת. בעיני רוחם, לא היה דבר שפיתה אותם יותר מלהכירני טוב יותר. על אף שלא היה בי שום סימן של תיאורטיקן, על-פי התורות והעקרונות שלהם, מאמצי הרוחיים נראו להם תיאורטיים. זה היה משהו שהם כ'בעלי טבע אמנותי', סברו שאין בו שימוש.

---

²⁰⁵ וולטר הארלאן Walter Harlan נולד ב- Dresden בשנת 1867 ומת בברלין בשנת 1931.

ברם, דרך התנסות ישירה, התוודעתי לזרם אמנותי מסוים דרך נציגיו. זרם זה לא היה עוד כה קיצוני כמו אלה שהופיעו בברלין בסוף שנות השמונים ובתחילת שנות התשעים של המאה התשע-עשרה. וכן, נציגיו לא התייחסו לנטורליזם השלם כגואלה של האמנות כפי שעשה אוטו ברהאם בטרנספורמציה התיאטרלית שלו. לא הייתה להם הבנה כוללת של האמנות. תחת זאת, הם סמכו על הרצון והכשרונות של האינדיבידואלים, אך מאמץ לקראת סגנון אחיד היה חסר לחלוטין.

מקומי בחוג זה הפך לא-נוח, כי בעוד שאני הבנתי מדוע אני נמצא שם, האחרים לא הבינו זאת.

56

אגודה לדרמה חופשית הייתה בקשר עם קבוצת האנשים שסביב המגזין *הסקירה*, אף על פי שלא קרוב כל-כך כמו *האגודה לספרות חופשית*; אף-על-פי-כן, אותם אנשים היו במועצת המנהלים של שתי החברות. אני נבחרתי למועצת המנהלים של האגודה לדרמה מיד עם הגיעי לברלין.

תפקידה של האגודה לדרמה היה להפיק מחזות שלא הופקו על-ידי התיאטרונים בשל סיבות שונות – אופיים המיוחד, חוסר פופולריות או סיבות דומות. למועצת המנהלים לא היה קל לעשות צדק עם הניסיונות הרבים של מחזאים 'לא-מובנים'. כל הופעה בוצעה על-ידי הרכבת צוות אמנים אשר היו עסוקים, חוץ מזה, בסוגים שונים של תיאטראות. הם שכרו או שאלו במה וביצעו את המחזות בבקרים. לרוב, השחקנים היו מוכנים להקריב קורבנות עבור החברה אשר לא הייתה מסוגלת לשלם שכר הוגן. בכל אופן, באותם ימים, הן לשחקנים והן למנהלי תיאטרון לא היה דבר נגד הפקת מחזות יוצאי-דופן. הם רק אמרו שהפקת מחזות כאלה לקהל כהצגות ערב יביא אסון

כלכלי על כל תיאטרון. הקהל לא היה מספיק בשל כדי לתת לתיאטרון להציג אמנות באופן בלעדי.

העבודה עם האגודה לדרמה הוכיחה את עצמה כמתאימה לי מאוד, במיוחד בימיו המחזות. אוטו אריק הרטלבן ואנוכי השתתפנו בחזרות וראינו את עצמנו, הלכה למעשה, מנהלים. עיבדנו את המחזות לביצוע על במה. ברור שהתורות והעקרונות חסרי-תועלת באמנות זו במיוחד, אלא אם כן הן עולות מחוש אמנותי חי אשר תופס באינטואיציה את הסגנון הכולל מתוך הפרטים. יש להימנע מחוקים כלליים. כל מה שמבוצע מוכרח להתרחש בהבזק עם חוש בטוח לסגנון, בין אם זו מחווה ובין אם סידור של סצנה. מה שהמפיק עושה מתוך רגש חי לסגנון במקום דיון אינטלקטואלי, יש לו השפעה חיובית על האמנים, בעוד שהם חשים מוגבלים בהיותם מוכוונים מהאינטלקט. לעתים קרובות, הייתה לי סיבה לשמוח בשל ההתנסויות שהיו לי בתחום זה באותה תקופה.

המחזה הראשון שהפקנו היה הפוליש מאת מוריס מטרליניק.²⁰⁶ אוטו אריק הרטלבן ביצע את עבודת התרגום. מטרליניק נחשב בעיני האסתטיקנים באותה תקופה כמחזאי שידע להעביר לקהל מבין ומכיר את אשר מסתתר בין אירועי החיים המגושמים יותר. הוא ביצע זאת על-ידי שימוש סמלי של דו-שיח ומה שבדרך-כלל קרוי 'תקרית' בדרמה. השימוש שלו בסמלים משך רבים אשר התנגדו לפאזה האחרונה של הצגה נטורליסטית. אנשים שחיפשו אחר 'רוח', אך לא היה להם שום רצון לראות את עולם הרוח מוצג בצורה ישירה מדי, מצאו את הסמליות מספקת. היא מדברת בשפה שאינה נטורליסטית, עם זאת היא נכנסת רחוק מספיק לתחום רוחי כדי לדבר עליה

---

²⁰⁶ מוריס פולידור מטרליניק (1862-1949) Maurice Polydore Maeterlinck היה מחזאי בלגי ידוע מאוד, לאחר שלמד משפטים. הוא כתב ספרים ומאמרים רבים על שירה ומיסטיקה.

באופן מטושטש, לא ברור ומיסטי. אנשים מסוימים חשו שהכול מלהיב יותר ככל שהיה קשה יותר לומר במדויק מה שוכן מאחורי הסמלים המרמזים.

חשתי לא בנוח עם עיסוק חובבני זה בנושאים רוחיים. אף-על-פי-כן, היה מרתק ביותר להשתתף בבימוי מחזה כזה כמו הפולש. כדי לבצע במדויק אפקט סמלי זה עם התפאורה הנכונה, נדרש במיוחד סוג של ניהול במה אותו תיארתי לעיל. נוסף על כך, תפקידי היה למסור דברי הקדמה קצרים לפני ההופעה. נוהג זה היה מקובל בצרפת ואומץ במקרים מסוימים בגרמניה – לא בהופעות רגילות כמובן, אלא במחזות אשר הופקו על-ידי האגודה לדרמה. זה נעשה בכל הופעה על-ידי החברה, אך רק לעתים רחוקות, כשנראה הדבר נחוץ להציג בפני הקהל עבודה אשר מבוססת על מטרה אמנותית יוצאת-דופן. התפקיד של הגשת נאום קצר זה הסב לי הנאה כי ניתנה לי הזדמנות למסור הלך-נפש אשר קרן מתוך רוחי שלי, ושמחתי על כך שיכולתי לעשות זאת בסביבה שבדרך-כלל לא הייתה אוזן קשבת למה שהינו רוחי.

באותה תקופה היה לי חשוב לעסוק באמנות הדרמה. כתבתי בעצמי את ביקורות התיאטרון אשר הופיעו במגזין הסקירה. היו לי השקפות מוגדרות על סקירות כאלה שלא היו מובנות כל-כך. לדעתי, הנוהג הכללי של אינדיבידואלים המעבירים שיפוט על מחזה או על הפקתו היה מיותר. בכל מקרה, סוג הדעה שבדרך-כלל נשמעת צריך להיות בידי הקהל הרחב.

מבקר צריך להעלות אצל הקורא תמונה אמנותית, תפיסתית, של ההקשרים האימגינטיביים שמאחורי המחזה. מחשבות אשר לבשו צורה באופן אמנותי צריכות להציג לקורא בעל תפיסה אמנותית של החי, אם כי עדיין חסרת-תודעה, זרע של הדרמה אצל המחזאי. עבורי, מחשבות ומושגים מעולם לא היוו אמצעי להבעת מציאות במונחים מופשטים או אינטלקטואליים גרידא. יכולתי לראות שפעילות אמנותית אפשרית בתהליך חשיבה, כשם שהיא אפשרית עם שיטות של צבע, צורה או במה; ביקורת אמנותית צריכה ליצור

יצירה קטנה של 'אמנות במחשבה'. נראה לי שהאמנויות מוכרחות לדרוש זאת כאשר מחזה מוצג בפני קהל.

העובדה שמחזה הוא טוב, רע או בינוני, מתגלה על-ידי הצביון והסגנון של 'אמנות במחשבה' כזו, כי אפילו כאשר היא אינה מבוטאת באופן גס, ביקורתי, לא ניתן להסתירה. השיעתוק של 'אמנות במחשבה' על-ידי המבקר יחשוף את טבעה של יצירה אמנותית קשה. אפשר להציג את המחשבות שמאחורי המחזה, אך הן תימצאנה ריקות מתוכן וחסרות-חיים אם המחזה לא נכתב מתוך אימגינציה אמיתית, חיה, בממשות. רציתי שיתוף פעולה חיוני זה עם אמנות חיה עבור המגזין הסקירה. כתוצאה מכך, משהו היה צריך להופיע שיוודא שהשבועון לא יתגלה כדיון גרידא – ביקורת על אמנות ותרבות ברמה תיאורטית. הוא עצמו צריך להיות שותף באמנויות ובתרבות.

כל דבר שהאדם יכול לעשות עם 'אמנות במחשבה' עבור מחזה דרמה, אפשר לעשותו עבור אמנות המשחק עצמה. אפשר להעביר תמונה אמנותית של הכוונות מאחורי הכיוון האמנותי בסידור התפאורה, ואפשר להיכנס לרוחו של השחקן ולברוא מחדש את מה שחי בו – לא כביקורת אלא במונחים חיוביים. אז, האדם נעשה 'סופר', או יוצר-שותף, של אמנות מודרנית, במקום להיות 'שופט' העומד בפניה, שאחרים חרדים מפניו, מרחמים עליו, אפילו בזים לו ושונאים אותו. כאשר ניגשים לכל תחומי האמנות בדרך זו, כתב-עת על ספרות ואומנויות מתקיים בחיים הממשיים.

אך, התנסותו של אדם בדברים כאלו זהה תמיד. כאשר מציינים זאת לאנשים שכותבים, או שהם אינם מקשיבים באמת הואיל ורעיונות כאלו הם נגד חשיבתם הרגילה (אותה הם מסרבים לשנות), או שהם מקשיבים ואז אומרים: "כן, זה נכון, אבל זה מה שעשיתי תמיד". בני-אדם אינם מצליחים להבחין בהבדל בין מה שמתבקש לבין מה שהם 'עשו תמיד'.

בעיות כאלה אינן צריכות להטריד את אלה אשר יכולים להמשיך
בנתיבם הרוחי באופן עצמאי. אך, עבור אלה אשר מבצעים עבודה רוחית עם
אחרים, מצב זה הופך לדאגה גדולה – ואף יותר מזה, כך שברגע שבו הם
מבינים בבהירות את הנתיב הפנימי שלהם ומקבלים אותו במלואו, אז הם
אינם יכולים לסטות ממנו.

57

לא מצאתי סיפוק פנימי, לא במאמרים שכתבתי עבור המגזין *הסקירה*
ולא בהרצאותי. אך, הדבר שגוי לחלוטין כאשר בני-אדם קוראים עתה את
אשר כתבתי אז ומסיקים שדגלתי במטריאליזם. כמובן שזו לא הייתה כוונתי
מעולם. זה צריך להיות מובן מאליו במאמרים ותקצירי ההרצאות שכתבתי.
יש רק להשוות קטעים בודדים שנדמה שיש בהם נימה חומרית לקטעים
אחרים בהם אני מדבר על הרוחי והנצחי. לדוגמה, במאמר שלי משורר וינאי
אומר אני ביחס לפטר אלטנברג: "נושאים אשר היו מעניינים מאוד עבור אלה
אשר שקועים בהרמוניה קוסמית ונצחית נראים לו זרים... שום אור של
אידיאות נצחיות אינו חודר את עיניו של אלטנברג" (*הסקירה*, 17 ביולי
1897).

מוכרח להיות ברור שכאשר אני משתמש בביטוי 'הרמוניה קוסמית
ונצחית' בקטעים כאלה במאמר על רודולף היידנהייין (6 בנובמבר 1897),
כוונתי אינה כלל חומרית או מכניסטית:

"ברור שהמדע המודרני מנסה להסביר את החיים על-ידי שימוש
באותם חוקים שבהם מסבירים את הטבע הדומם. הוא מחפש אחר
חוקי המכניקה, הפיזיקה והכימיה בגופם של צמחים ובעלי-חיים.
אותו סוג של חוקים אשר שולטים במכונה (בכל זאת מורכבים

וקשים יותר להבחנה) נתפסים כפעילים גם באורגניזם. שום דבר אינו אמור להתווסף לחוקים הללו כדי לאפשר את התופעה אותה אנו מכנים חיים... התפיסה המכנית של תופעת החיים מתקדמת בהתמדה. אך, תפיסה כזו לעולם לא תספק את אלה אשר מסוגלים לחדור עמוק יותר אל תוך תהליכי הטבע... בחשיבתם, מדענים מודרניים הם מוגי-לב יתר על המידה. כאשר ההסברים המכניים נכשלים, התופעות מוצהרות כבלתי-נתונות-להסבר... חשיבה אמיצה מפתחת נקודת-מבט עילאית יותר; עם חוקים נעלים יותר היא מנסה להסביר את מה שאינו מכני. כל חשיבה מדעית מפגרת מאחורי התנסותנו המדעית. כיום, מפארים לעתים קרובות את החשיבה המדעית ואומרים שאנו חיים בתור המדע. אך, ביסודו של דבר, תור מדע זה הוא הפחות פורה המוכר אי-פעם בהיסטוריה. זהו מאפיין של תקופתנו שאנו דבקים למידע חיצוני גרידא ומסבירים הכול על-פי חוקים מכניים. חשיבה כזו לעולם לא תבין את החיים, כי את החיים אפשר להסביר רק לצורה נעלה יותר של חשיבה מזו הדרושה להסביר מכונה.²⁰⁷

האין זה מובן מאליו שאדם אשר ניגש לתופעות החיים בדרך זו, אינו

יכול להיות מטריאליסט בגישתו לרוח?

אף-על-פי-כן, הזכרתי את העובדה שהרוח עולה מתוך הרחם של הטבע.

אם כן, למה מתכוון אני באומרי רוח? אני מתכוון לכל מה שמקדם את

---

²⁰⁷ מתוך רודולף היידנהייין *Rudolf Heidenhain*: ברכת פרידה, דברי הספד עבור הפיזיולוג ופרופסור לפיזיולוגיה (1834-1897). מחקרו שכנע מדענים על יסודות ההיפנוזה. הוא אף ייסד את עקרונות הפעפוע וגילה תגליות חשובות אודות סרטן ובלוטות הלימפה. דברי ההספד מאת רודולף שטיינר מופיעים בגיליון מס' 4 של *הסקירה*, 6 בנובמבר 1897. אותו גיליון כולל גם דברי הספד מאת רודולף שטיינר החולקים שבחים על חייו ועבודתו של הנרי ג'ורג' Henry George (1839-1897), כלכלן אמריקאי שיצירתו הקלסית הייתה *קידמה ועוני* (1877-1879).

ה'תרבות' באמצעות חשיבה, רגש ורצון אנושיים. באותה תקופה, לא הייתה שום סיבה לדבר על כל סוג אחר של 'רוח'. איש לא היה מבין אותי אילו הייתי אומר: משהו שהינו לא רוח ולא טבע, אלא איחוד מושלם של השניים, קיים ביסוד הרוח המתגלה בישות האנושית ובטבע. **איחוד** זה הוא הרוח היוצרת אשר מפיקה חומר על-ידי פעילות יוצרת. כתוצאה מכך, זו אינה רק רוח, אלא גם חומר אשר מתגלה כולו כרוח. המושג שבאמצעותו אפשר להבין את האיחוד הזה לא היה יכול להילקח מהרגלי החשיבה של אותה תקופה. אבל, היה צורך לדבר על מושג כזה כאשר מתארים, מתוך השקפה רוחית, את המצבים המקוריים של התפתחות האדמה והאדם, וכאשר מדברים על כוחות הרוח והחומר שעודם פעילים בבני-אדם – כוחות, שמצד אחד בונים את גופנו, ומצד שני, מפיקים את הרוח החיה שדרכה נוצרת תרבות. כאשר מתארים את הטבע החיצוני, יש להציג את החומר הרוחי המקורי כמשהו שמת בחוקים המופשטים של הטבע.

בלתי-אפשרי היה לדבר על כל זה. בלתי-אפשרי היה להתקדם מעבר להתייחסות לגישה מדעית; בלתי-אפשרי היה לייחסו לחשיבה מדעית. היה משהו בידע אמפירי זה, שעבור חשיבה אמיתית ומחוזקת רוחית, האיר את המיסטריה של היקום ושל המין האנושי; מזה, הרוח – שאבדה באמונות ובעקרונות הדת המסורתיים – הייתה יכולה להימצא שוב. את התובנה על טבעה של הרוח רציתי להפיק מתוך התנסות בטבע. רציתי לדבר על ממשות חיה, אלוהית, שמהותה הן רוחית והן טבעית והיא קיימת בעולם זה. בעקרונות הדת השמורים והמסורתיים, ממשות אלוהית זו הפכה לעולם ש'מעבר', כי הרוח הקיימת בעולם זה לא הייתה מוכרת ולכן הופרדה מעולם התפיסה האנושית. הרוח שקעה באפלה הולכת וגוברת בתודעתו של האדם. זה היה רחוק מדחיית הרוח האלוהית, אלא דווקא טענה להחזרתה לעולם זה, שביטאתי בהרצאה שנתתי באגודה לספרות חופשית:

אני מאמין שהמדע נמצא במצב שהוא יכול לשקם את תודעת החירות שלנו בצורה טובה הרבה יותר מאשר הייתה ידועה אי-פעם. קיימים חוקים אשר פועלים על נפש האדם שהינם 'טבעיים' לפחות כמו אלה אשר גורמים לכוכבי-הלכת לנוע סביב השמש. אך, חוקים אלה מציגים משהו שהינו עילאי יותר מהטבע כולו. זה מצוי אך ורק בישות האנושית. האדם חופשי בכל מה שזורם מתחום זה. בני-אדם מתעלים מעל לצורך הנוקשה של החוקים אשר שולטים בלא-אורגני ובאורגני; הם נוהגים ומצייתים אך ורק לעצמם. (ההדגשה לא מופיעה במאמר המקורי מ- 12 בפברואר 1898)²⁰⁸

חלק מהדברים שאמרתי וכתבתי במהלך אותה תקופה נראה סותר את הדרך שבה תיארתי מאוחר יותר את הכריסטיאניות. זה נובע מכך שכאשר כתבתי את המילה **כריסטיאניות**, התכוונתי לתורות על 'עולם שמעבר' אשר היו נהוגות בכל התורות הנוצריות באותה תקופה. המשמעות כולה של התנסויות דתיות הצביעה על עולם של רוח, כזה שאמור להיות לא-נגיש לאינטלקט האנושי. מה שיש לדת כלשהי לומר וחוקי מוסר שהיא עשויה להציע, עולים מתוך מה שמתגלה לישות האנושית מבחוץ. תפיסתי הישירה, הפנימית, את הרוח התנגדה לכך; היא רצתה להתנסות בשני העולמות, הרוחי והפיסי, בתפיסות של הישות האנושית והטבע. גם האינדיבידואליזם האתי שלי התנגד לכך. הוא דחה את התמיכה החיצונית של חוקים עבור מוסריות;

---

²⁰⁸ רודולף שטיינר פתח סדרה של שבע הרצאות לאגודת הספרות בברלין ב- 7 בדצמבר 1897, זמן קצר לאחר הגעתו לעיר זו מויימאר. ההרצאה אליה מתייחסים בקטע זה באוטוביוגרפיה, הייתה החמישית בסדרה והיא ניתנה ב- 1 בפברואר 1898. שם הסדרה הוא *הזרמים העיקריים בספרות הגרמנית מתקופת המהפכה של 1848 עד היום*. כותרת ההרצאה שניתנה ב- 1 בפברואר 1898 (הרצאה מס' 5) היא *המשמעות של איבסן וניטשה עבור החיים הרוחיים המודרניים*.

תמיכה זו הופיעה כתחליף, תוצאה של התפתחות רוחית של הנפש בישות האנושית, שבה האלוהות שוכנת.

זו הייתה תקופת מבחן עבור נפשי כאשר התבוננתי בכריסטיאניות. תקופה זו נמשכה מאז שעזבתי את העבודה בווימאר ועד שכתבתי את ספרי הכריסטיאניות כעובדה מיסטית.²⁰⁹ סוגים אלה של מבחנים הם מכשולים, המוצבים בנתיבו של אדם על-ידי הגורל (או קארמה), ויש להתגבר עליהם על-ידי התפתחות רוחית.

הבנתי שבחשיבה ניתן להתקדם מהבנה של הטבע לתובנה על עולם הרוח (למרות שזה לא היה נכון באותה תקופה). כתוצאה מכך, שמתי דגש במיוחד על ידיעה על מבנהו הבסיסי של הטבע, אשר מוכרחה להוביל באופן בלתי-נמנע להכרה ברוח. אדם בלי תפיסה ישירה של עולם הרוח יחווה השתקעות בחשיבה כפעילות מנטלית גרידא. אלא שההתנסות תהיה שונה במהותה עבור אדם אשר חווה את עולם הרוח ישירות. הוא נכנס אל לתחומן של ישויות רוחיות שכוונתן להפוך אורח חשיבה זה דומיננטי במיוחד. זהו תחום שבו ידע חד-צדדי מסתיים ביותר מאשר טעויות מופשטות. טעויות בעולם האנושי הופכות בתחום זה לאינטראקציות רוחיות עם ישויות מסוימות. מאוחר יותר, דיברתי על ישויות אהרימניות²¹⁰ כאשר רציתי לציין זאת. המציאות המוחלטת של הישויות הללו היא שהעולם מוכרח להיות מכונה. תחומן נמצא בצמידות לעולם החושים.

²⁰⁹ ספר זה מאת רודולף שטיינר (1902) הוקדש לרוזן ולרוזנת ברוקדורף ו-"לידידי" היקרים מוינה, רוזה מיינרד ומורטיז זיטר".

²¹⁰ ראה הרצאתיו של רודולף שטיינר מ-1 ו-22 בינואר 1909 בסדרה פעולתו של הכריסטוס והכוחות הרוחיים המתנגדים: לוציפר, אהרימן, מפיסטופלס ואזורס. זו הייתה הפעם הראשונה שרודולף שטיינר תיאר בהרצאה את אהרימן בשמו; ראה גם את התיאור הקצר של אהרימן ב- מדע הנסתר בקווים כלליים (GA-13), הוצאת בדולח) ו- השפעותיהם של לוציפר ואהרימן; אחריות האדם לאדמה; הרמאות האהרימנית; האיזון בעולם ובאדם; לוציפר ואהרימן.

לא נכנעתי, אף לא לרגע, להשפעותיו של תחום זה על תחום האידיאות שלי – אפילו לא בצורה לא-מודעת. נקטתי משנה זהירות כדי לוודא שכל מחקריי יהיו מודעים מתוך זהירות ומחשבה. מודע עוד יותר היה מאבקי הפנימי עם אותם כוחות דמוניים אשר ניסו לפתח ידע טבעי, מדעי – לא בתפיסה של הרוח, אלא באורח חשיבה מכני וחומרי.

תחומים אלו מוכרחים להיחוו באופן מודע על-ידי אלה המבקשים אחר ידיעה רוחית. אין זה מספיק לחשוב עליהן באופן תיאורטי גרידא. באותה תקופה, היה עליי להציל את השקפת-העולם הרוחית שלי עם סערות פנימיות אשר התרחשו מאחורי האירועים של התנסותי היומיומית. עלה בידי להתקדם בתקופת מבחן זו אך ורק על-ידי התבוננות, באמצעות תפיסה רוחית, באבולוציה של הכריסטיאניות. התבונה שרכשתי מתוארת בספרי הכריסטיאניות כעובדה מיסטית.²¹¹ לפני כן, הערותיי על הכריסטיאניות התייחסו למשמעות כריסטיאנית מיוחדת בעקרונות-הדת הנוצריים השונים. גם ניטשה עשה זאת.

מוקדם יותר באוטוביוגרפיה זו, תיארתי שיח על ישות הכריסטוס (ראה פרק 19). זו הייתה שיחה שקיימתי עם פרופסור סיסטרסיאני מלומד מהפקולטה הקתולית לתיאולוגיה בווינה. הוא היה בהלך-נפש ספקני ביחס לנושא זה. הכריסטיאניות שהיה עליי למצוא לא הייתה קיימת בשום ספר-דת. אחרי מאבקים פנימיים קשים במהלך תקופת המבחן, מצאתי לנכון להתמקד בכריסטיאניות, ולמעשה, בעולם בו הרוח עצמה דוברת עליה.

יחסי לכריסטיאניות מראה בבירור שהמדע הרוחי שלי אינו ניתן להשגה באמצעות סוג המחקר אשר יוחס לי על-ידי אנשים רבים. הם טוענים

---

²¹¹ GA-8, הוצאת בדולח.

שניסחתי תורת רוח אשר מבוססת על מסורות עתיקות. הם מניחים שעובדתי את הגנוסטיקה ותורות אחרות מסוג זה.²¹² התובנה הרוחית אשר מתוארת בספרי הכריסטיאניות כעובדה מיסטית מובאת ישירות מעולם הרוח עצמו. בחנתי את רשומות ההיסטוריה ושילבתי אותן באותו ספר רק מפני שרציתי להצביע, הן לקהל המאזינים והן לציבור הקוראים, על ההרמוניה הקיימת בין ההיסטוריה ומה שנתפס באופן רוחי. אך לא הכנסתי לספר דבר מהמסמכים ההיסטוריים, אלא אם כן חוויתי אותו קודם ברוח.

במהלך התקופה שבה אמירותיי על הכריסטיאניות נראו סותרות את האמירות המאוחרות יותר שלי, ידיעה מודעת על כריסטיאניות ממשית החלה לעלות בתוכי. לקראת סוף המאה, זרע זה של ידיעה המשיך להתפתח. מבחן הנפש אשר מתואר כאן התרחש מעט לפני תחילת המאה העשרים. היה זה מכריע עבור התפתחות נפשי שניצבתי ברוח אל מול מיסטריות גולגתא בשמחת ידיעה עמוקה ורצינית.²¹³

58

נראה לי שסיום המאה הנוכחית מוכרח היה להביא למין האנושי אור רוחי חדש. נראה שהגענו לשיא בחסימת הרוח מהחשיבה והפעילות האנושיות. שינוי מלא באבולוציה של האדם נראה צורך מוחלט.

²¹² ראה הרצאתו של רודולף שטיינר תורות גנוסטיות והשפעות על-חושיות באירופה, ניתנה בדורנאך ב-15 ביולי 1923; וכן הרצאתו מ-20 במאי 1908 עולם החושים ועולם הרוח; ההרצאה מ-21 בספטמבר 1912 בסדרה אוונגליון מרקוס; הרצאות מ-27 במרץ ו-24 באפריל 1917 בסדרה אבני בניין להבנת המיסטריה של גולגתא.

²¹³ ראה המיסטריה הכריסטיאנית מאת רודולף שטיינר, במיוחד ההרצאה מ-2 בדצמבר 1906 המיסטריה של גולגתא; הרצאות מ-17 במרץ 1907 ו-13 במאי 1908, הכריסטיאניות החלה כדת, אך היא נעלה מכל הדתות; וכן הרצאותיו: 1 אוקטובר 1911, האתריזציה של הדם, כניסת כריסטוס האתרי אל תוך אבולוציית האדמה; 9 בינואר 1912, 'אני' קוסמי ו'אני' אנושי; 7 במרץ 1914, המעשים הקדם-ארציים של הכריסטוס; 28 ו-29 באפריל 1923, התעוררות הנפש האנושית ועיצוב הגורל ו-הצורך בהבנת הכריסטוס.

היו רבים אשר הביעו השקפות דומות, אך הם לא הבינו שבני-אדם ינסו להסב את תשומת-לבם לתחום רוחי ממשי ובר-קיימא, באותו אופן שבו הם ניגשו לטבע באמצעות החושים. הם ניסו רק שינוי פתאומי בהלך-הנפש הרוחי, הסובייקטיבי, של הנפש. הגילוי של עולם חדש, אמיתי ואובייקטיבי היה מעבר לטווח ההשגה האנושית באותה תקופה.

תחושותיי על העתיד והתרשמויותי מהסובב אותי גרמו לי להתבונן שוב ושוב באמצעים רוחיים בהתפתחותה של המאה התשע-עשרה. בתקופתם של גיתה והגל, החשיבה האנושית איבדה את היכולת לקלוט ולהבין תמונות מנטליות מעולם הרוח. חשבו שתמונות כאלה אינן צריכות יותר 'להתעות' ידיעה, והן סולקו אל תחומי האמונה וההתנסויות 'המיסטיות' גרידא.

התייחסתי להגל²¹⁴ כהוגה-הדעות הדגול ביותר של הזמנים המודרניים. אך הוא היה רק הוגה-דעות; עבורו, העולם הרוחי היה בתוך המחשבה. אף-על-פי-כן, בשל הערצתי הרבה לדרך בה עיבד כל מחשבה, הרגשתי את חוסר הרגש שלו כלפי עולם הרוח, אותו יכולתי לתפוס תפיסה ישירה. זהו עולם שאפשר לגלותו מאחורי החשיבה, ברגע שהחשיבה הועצמה לכדי התנסות מוגדרת שה'גוף' שלה הוא החשיבה, בה הנפש קולטת לתוכה רוח אוניברסלית.

הואיל והגל מציג כל דבר רוחי כחשיבה, עבורי הוא שהביא את הנצנוץ האחרון של האור הרוחי הקדום לתקופה שבה הרוח נסתרת באפלה מההכרה האנושית.²¹⁵ כל זה הטריד אותי, בין אם התבוננתי בעולם הרוחי ובין אם

---

²¹⁴ על הגל, אמר פעם רודולף שטיינר: "הוא היה ההוגה הדגול ביותר של הזמנים המודרניים – אבל הוא היה רק הוגה!"

²¹⁵ ראה הרצאותיו של רודולף שטיינר מ-18, 19 ו-25 בנובמבר 1917 בסדרה שימוש נכון ומוטעה בידע אוטורי; וכן נפילתן של רוחות האופל.

סקרתי את המאה אשר עמדה להסתיים בעולם הפיסי. אלא שאז, באותה מאה, הופיע מקס סטירנר,²¹⁶ אדם שלא יכולתי להתחקות אחריו בעולם הרוח.

הגל היה לגמרי איש הגות; הוא שאף לפתח סוג כזה של חשיבה, שתעמיק עוד ועוד, ובו בזמן תתפשט אלי אפיקים נרחבים יותר. חשיבה זו, בהתעמקותה ובהתפשטותה, תתאחד בסופו של דבר עם החשיבה של עולם הרוח, אשר מקיפה את היקום כולו. מצד שני, סטירנר האמין שכל מה שנוצר מתוך מאמץ אנושי, מקורו ברצון אישי, אינדיבידואלי. עבורו, הישגי האנושות בכללותה הם פשוט סך כל המאמצים האנושיים הנפרדים, האינדיבידואליים.

דאגתי העיקרית, במיוחד באותו זמן, הייתה להיזהר מפני חד-צדדיות. היות שכה התעמקתי בפילוסופיה ההגליאנית, חוויתי אותה כאילו הייתה שלי; כתוצאה מכך, היה עליי להשתקע פנימית בפילוסופיה מנוגדת זו. ואכן, חד-צדדיות זו שהניחה שהאינדיבידואל האנושי הוא פשוט ישות של רצון, הייתה צריכה להוות משקל-נגד לקיצוניות ההגליאנית הרואה רוח קוסמית ספוגת ידע בלבד.²¹⁷

לא הייתי נותן לזה לזרום אל תוך כתביי או הרצאותיי אילו התנסותי בניגוד שבין שתי השקפות אלה הייתה תוצאה בלעדית של התנסותי הנפשית בהתפתחותי האישית. דבקתי תמיד בכלל זה ביחס להתנסויות נפשיות כאלה. אך, ניגוד מיוחד זה בין הגל וסטירנר היה חלק מהמאה התשע-עשרה, אשר ביטאה את עצמה דרכם. ככלות הכול, נכון שאין מדובר בהשפעה שיש לפילוסופים על תקופתם. אפשר בהחלט להזכיר את ההשפעות העצומות של

²¹⁶ מקס סטירנר Max Stirner (נולד קספר שמידט Kasper Schmidt, 1806-1856), כתב את האגו ובעליו (1845). ראה את הערותיו של רודולף שטיינר על סטירנר בספרו חידות הפילוסופיה.

²¹⁷ ראה ארבע ההרצאות מאת רודולף שטיינר מ-20 עד 23 בינואר 1914 בסדרה חשיבה אנושית וחשיבה קוסמית, בהן מופיע דיון על וולונטריים ומקומו בפילוסופיה. GA-151, הוצאת בדולח.

הגל, אך זה לא ההיבט החשוב ביותר. במשמעות של מחשבותיהם, הפילוסופים מגלים את רוח-הזמן, כפי שמדחום מציין את הטמפרטורה בחדר. החיים התת-מודעים של העידן נעשים מודעים אצל הפילוסופים.

כתוצאה מכך, המאה התשע-עשרה הייתה קיימת בשני הזרמים הקיצוניים אשר בוטאו על-ידי הגל וסטירנר. מצד אחד, חשיבה לא-אישית הנוטה לכיוון התבוננות בעולם שבו אין שום חלק לישויות אנוש עם הכוחות היוצרים הפנימיים שלהן; מצד שני, רצון אישי לחלוטין, עם מעט רגש לשיתוף-פעולה הרמוני. אכן, היו שיחות על 'אידיאלים חברתיים' מסוגים שונים, אך לא היה בהן שום כוח להשפיע על המציאות. מתוך כל מה שעולה כאשר דחפים אינדיבידואליים של הרצון פועלים זה לצד זה, לבשו החיים יותר ויותר צורה. הגל רצה שהאידיאל של המוסריות יתפוס צורה אובייקטיבית בחברה, בעוד שסטירנר חש שההשפעה של הרמוניה כזו בחיי-אנוש רק מוליכה את 'האינדיבידואל' שולל (האישיות היחידה במינה).

המחקר שלי על סטירנר הושפע בדרכים רבות מהידידות שלי עם תלמידו החשוב, העורך ג'. ה. מקאיי.²¹⁸ לפני כן, פגשתי אדם חביב מאוד זה בווימאר דרך גבריאלה רויטר. הוא היה עסוק בחלק מספרי חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות, החלק אשר עוסק באינדיבידואליזם האתי (חלק שני). הוא מצא הרמוניה מסוימת בין השקפותיו החברתיות ודבריי. התעניינותי במקאיי עלתה תחילה מהתרשמותי האישית ממנו. הוא נשא את 'העולם' בפנימו. כל אשר אמר ועשה נשא חותם של ניסיון עולם. הוא חי זמן מה באנגליה ובאמריקה. הכול היה ספוג בטוב-לב בלתי מוגבל. פיתחתי חיבה גדולה כלפיו. כאשר מקאיי התיישב בברלין בשנת

---

²¹⁸ ג'ון הנרי מקאיי John Henry Mackay נולד ב- Greenock שבסקוטלנד בשנת 1864 ומת בברלין בשנת 1933. הוא התעניין מאוד בעקרונות האנרכיזם.

1898, פיתחנו ידידות מופלאה. למרבה הצער, גם ידידות זו נותקה על-ידי החיים – במיוחד, בשל הצגתי את האנתרופוסופיה בפני קהל.

במקרהו של מקאיי, יכול אני לתאר רק את התרשמותי האישית (זהה לזו של היום) מעבודתו והשפעתה עליי. מודע אני לכך שהוא היה מדבר עליה אחרת. אדם זה שנא עמוקות כל ביטוי של כוח (כוח שררה) בחברה. הוא התייחס להתערבות כוחנית בניהול חברתי כעבירה החמורה ביותר האפשרית. הוא התייחס ל'אנרכיזם קומוניסטי'²¹⁹ כאידיאולוגיה חברתית נתעבת, כי היא מנסה לשפר את תנאי החיים האנושיים באמצעות כוח.

בתשוקתו ללחום באידיאולוגיה זו ובתסיסה שהיא גרמה, בחר מקאיי את הבחירה האומללה כאשר כינה את רעיונותיו החברתיים באותו מונח שיריביו השתמשו בו, אך כאשר תואר-השם שונה. הוא קרא לזה 'אנרכיזם אינדיבידואליסטי', אשר היה אמור להיות הניגוד המוחלט למה שנקרא אז אנרכיזם. כמובן, זה גרם לציבור לשפוט את רעיונותיו של מקאיי באופן מסולף. שותף לרעיונותיו היה האמריקאי, בנג'מין ר. טאקר,²²⁰ אותו פגשתי כאשר ביקרתי את מקאיי בברלין.

מקאיי הוא גם סניגור פיוטי של השקפת-החיים שלו. הוא כתב רומן, האנרכיסטים, אותו קראתי לאחר שהתוודעתי למחבר. זוהי יצירה אצילית, אשר מבוססת על אמון עמוק באינדיבידואליות האנושית. הספר כולל תיאור מעמיק וחי בצורה יוצאת מן הכלל של התנאים החברתיים של האנשים

---

²¹⁹ פיוטר אלכסייביץ' קרופוטקין (1842-1921) Pyotr Alekseyevich Kropotkin פיתח את הפילוסופיה של 'אנרכיזם קומוניסטי'. היא הייתה מבוססת על החלפת רכוש פרטי והכנסות חסרות-ערך בסחורות ושירותים אשר ניתנים חינם. היו אלה האנרכיסטים הקומוניסטים אשר היוו את הסובייטים הראשונים, או האיגודים המסחריים בסוף שנות השמונים של המאה התשע-עשרה. כאשר לנין עלה לשלטון, נעלמו כל ההיבטים של התנועה האנרכיסטית.

²²⁰ בנג'מין ריקטסון טאקר (1854-1939) Benjamin Ricketson Tucker, אנרכיסט אמריקאי, למד ב-MIT ועבד בבית-דפוס. רודולף שטיינר כינה אותו פעם: "אחד הלוחמים הטובים ביותר למען חירות".

העניים ביותר. אך, הוא גם מתאר כיצד אנשים **אלה** ימצאו את דרכם אל מחוץ לעולם העוני שלהם לתנאים טובים יותר, על-ידי שימוש בכוחות הטובים שבטבע האדם ופיתוחם כך שיפעלו באופן חברתי בקהילה החופשית של בני-האדם, בלי צורך בשימוש בכוח. למקאיי היה אמון נשגב בכך שבני-אדם מסוגלים ליצור בעצמם סדר חברתי הרמוני. אך, הוא התייחס לכך כאפשרות לעתיד הרחוק, כאשר האנושות תשלים את הטרנספורמציה הפנימית הדרושה בנתיב רוחי. זוהי הסיבה לכך דרישותיו המיידיות קראו לאינדיבידואלים מתקדמים מספיק להפיץ את הרעיון של נתיב רוחי זה. כתוצאה מכך, האידיאל החברתי שלו שאף לפעול רק באמצעים רוחיים. מקאיי ביטא את השקפת-החיים שלו גם בשירים. ידידיו מצאו אותם דידקטיים ותיאורטיים במידה מסוימת ולכן לא-אמנותיים. אני אהבתי אותם.

עתה, הגורל יצר תפנית בהתנסותי עם מקאיי וסטירנר בצורה כזו שהיה עליי להתעמק בעולם של מחשבה אשר הפך למבחן רוחי עבורי. האינדיבידואליזם האתי שלי נבע מהתנסות פנימית טהורה של הישות האנושית. כאשר עיבדתי את הרעיון, לא היה כלל בכוונתי לעשותו בסיס להשקפה פוליטית. אך, באותו זמן (בערך בשנת 1898) נפשי, עם אינדיבידואליזם אתי טהור, נגררה אל מעין תהום. מהיותה התנסות פנימית אנושית טהורה, היא הפכה למשהו חיצוני. האיזוטרי הופנה אל האקזוטרי.

אבל, כאשר יכולתי להציג את התנסותי בעולם הרוח בתחילת המאה החדשה בכתבים כמו מיסטיקה לאחר מודרניזם וכריסטיאניות כעובדה מיסטית,²²¹ שוב תפס האינדיבידואליזם האתי את מקומו הנאות לאחר המבחן. גם כאן, נתיבו של המבחן היה כזה שהניסיון להחצין את האינדיבידואליזם

²²¹ מיסטיקה לאחר מודרניזם (יצא לאור מוקדם יותר כ- מיסטיקה בשחר העידן המודרני) כולל הקדמה מאת רודולף שטיינר, החתומה 'ברלין', ספטמבר 1901. בשנת 1923, רודולף שטיינר כתב הקדמה חדשה למהדורה חדשה, החתומה 'גיתאנום בדורנאך', סתיו 1923.

האתי, בתודעה מלאה, לא מילא שום תפקיד. הוא תפס מקום היישר מתחת לתודעה מלאה, ורק בגלל סמיכות זו, הוא היה יכול לזרום לתוך הביטויים שבהם השתמשתי כאשר דיברתי על הסוגיות החברתיות של השנים האחרונות של המאה התשע-עשרה. אך שוב, יש כאן צורך להעמיד הצהרות מסוימות אשר נראות קיצוניות מדי לעומת אחרות כדי לרכוש תמונה אמיתית.

אלה המסוגלים לראות בעולם הרוח מוצאים שישותם נמצאת תמיד מחוצה להם, כאשר עליהם להביע את דעותיהם והשקפותיהם כלפי חוץ. הם אינם נכנסים לעולם הרוח במופשטות, אלא בתפיסות חיות. גם הטבע (שככלות הכול הינו תמונה פיסית של הרוח) אינו מציג את העולם עם דעות והשקפות, אלא מגלה את הצורות והתהליכים של צמיחה והתהוות.

באותה תקופה, התנסיתי בפנימיותי בתנועה פנימית אשר הניעה את כל כוחות נפשי כנחשולי גלים. כלפי חוץ, חיי הפרטיים היו משביעי-רצון לחלוטין, הואיל ומשפחת יוניק עברה לברלין ויכולתי לחיות עמם במיטב דאגתם לי, לאחר שהתנסיתי במשך זמן מה בסבל של לחיות לבד. זמן קצר לאחר מכן, הידידות שלי עם גברת יוניק הפכה לנישואין אזרחיים.²²²

זה יספיק בנוגע לקשר אישי זה. איני רוצה להתייחס לנושאים אישיים בתיאור זה של חיי, מלבד כאשר הם קשורים בדרך כלשהי להתפתחותי הרוחית. חיי עם משפחת יוניק העניקו לי בסיס ללא-הפרעות לחיים אשר היו רבי-אירועים, הן באורח פנימי והן באורח חיצוני. באשר לשאר, חיי האישיים של אדם אינם שייכים לרשות הציבור. הם אינם מעניינם. והתפתחותי הרוחית בלתי-תלויה לחלוטין בכל מערכות היחסים האישיות;

---

²²² החתונה של רודולף שטיינר ואנה יוניק (שולץ, שם נעוריה) נערכה בווימאר ב- 31 באוקטובר 1899.

נוכחתי לדעת שהיא הייתה תופסת את אותו כיוון גם אם חיי האישיים היו שונים לחלוטין.

בתוך כל מערבולות החיים באותם ימים, הייתה דאגה מתמדת לקיומו של המגזין *הסקירה*. אילו היו בידי אמצעים חומריים, אפשר היה להגדיל את תפוצתו של השבועון למרות כל הקשיים שלי. אך, השבועון לא היה יכול להצליח על בסיס התפוצה הקטנה מאוד אשר הייתה לו כאשר נטלתי את ניהולו, שכן היא הספיקה רק למשכורות מזעריות ובקושי סיפקה לי את הצרכים הבסיסיים ביותר של החיים; ולא ניתן היה לעשות דבר כדי לעשותו מפורסם.

בהיותי עורך, המגזין *הסקירה* היה לי לדאגה מתמדת.

59

במהלך פרק זמן קשה זה של חיי, באו אלי מנהלי בית-הספר החינוכי של הפועלים בברלין וביקשו ממני ללמד בבית-ספרם היסטוריה ונאום בפני קהל. בהתחלה, הקשר הסוציאליסטי של בית-הספר לא עניין אותי. דמיינתי לעצמי משימה מעניינת של הוראת פועלים ונשים, שכן לא היו צעירים רבים בקרב 'התלמידים'. הבהרתי למנהלים שאם אקח על עצמי את ההוראה, אציג את ההיסטוריה על-פי השקפותיי ביחס לאבולוציה האנושית, ולא כפי שפורשה על-ידי מרקסיסטים, כנהוג בחוגים סוציאל-דמוקרטים. אף-על-פי-כן, הם רצו שאלמד. לאחר שהצבתי תנאי זה, לא היה אכפת לי שבית-הספר התבסס על אידיאולוגיה סוציאל-דמוקרטית של

ליבקנכט הקשיש.²²³ עבורי, הוא היה מורכב מגברים ונשים ממעמד הפועלים; העובדה שרבים היו סוציאליסטים לא עניינה אותי כלל.

בכל אופן, האופי השכלי של 'התלמידים' שלי כן עניין אותי. היה עליי למצוא צורת הבעה שונה לחלוטין מזו שהורגלתי אליה עד אז. כדי שאהיה מובן במידה מסוימת, היה עליי לפלס את דרכי לצורות התפיסה והשיפוט שלהם. אלה נבעו משני מקורות. הראשון, מהחיים עצמם. אנשים אלה הכירו עבודה פיסית ואת תוצאותיה. לא היה להם מושג על הכוחות הרוחיים אשר מנחים את האנושות לאורך ההיסטוריה.²²⁴ זוהי הסיבה לכך שהם קיבלו מהר כל-כך את המרקסיזם ואת 'פרשנותו החומרית על ההיסטוריה'. המרקסיזם טען שהכוחות המניעים היחידים בהתפתחות ההיסטורית הם כלכליים וחומריים – כלומר, כוחות אשר מיוצרים על-ידי עבודה פיסית. יש להתייחס ל'גורמים רוחיים' כמעין תוצר לוואי של הכלכלה החומרית, אידיאולוגיה גרידא.

נוספה לכך העובדה שבמשך זמן רב חשו הפועלים להיטות הולכת וגוברת לחינוך מדעי. אך, זו הייתה יכולה לבוא על סיפוקה אך ורק באמצעות הספרות החומרית הנפוצה על המדע. זו הייתה הספרות היחידה אשר יכולה הייתה להתאים לצורות התפיסה והשיפוט של הפועלים. כל דבר שלא היה חומרי נכתב כך שבלתי-אפשרי היה שהפועלים יבינו זאת. כתוצאה מכך, נוצר מצב טרגי באופן שלא ניתן להביעו; בעוד שלמעמד הפועלים ההולך וגדל,

---

²²³ היה זה וילהלם ליבקנכט (1900-1826), Wilhelm Liebknecht, שבתקופת לימודיו באוניברסיטה, הפך סוציאל-דמוקרט קיצוני פעיל במהפכה בגרמניה, 1848-1849. עם התמוטטות המהפכה, עבר לשווייץ ושם היה חבר קרוב של קרל מרקס ותלמידו. בשנת 1861 שב לגרמניה. הוא מת ב- Charlottenburg.
²²⁴ ראה הרצאותיו של רודולף שטיינר: 8-6 ביוני 1911, ההנחיה הרוחית של האינדיבידואל והאנושות; וכן שש הרצאות מ- 22 בספטמבר עד 1 באוקטובר 1922, השפעות על-חושיות על היסטוריית המין האנושי; שש הרצאות מ- 27 בדצמבר 1910 עד 1 בינואר 1911, היסטוריה אוקולטית, דמויות ומאורעות היסטוריים לאור מדע הרוח; שמונה הרצאות מ- 24 עד 31 בדצמבר 1923, היסטוריית העולם והמיסטריות לאור האנתרופוסופיה.

הייתה תשוקה עזה לידע, הרי שהיא הייתה יכולה לבוא על סיפוקה אך ורק באמצעות הצורה המגושמת ביותר של מטריאליזם.

יש לזכור שקיימות אמיתות חלקיות ברעיונות המטריאליסטיים של הכלכלה, והן נקלטות על-ידי הפועלים דרך המרקסיזם כ'היסטוריה מטריאליסטית'. אמיתות חלקיות אלו הן הדבר שהפועלים מבינים בקלות. אילו הייתי מתעלם מהן ומלמד היסטוריה מנקודת-מבט אידיאליסטית, היו הפועלים חשים שמה שאמרתי אינו בקו אחד עם האמיתות החלקיות שהם כבר ידעו.

כתוצאה מכך, התחלתי בעובדה אשר הייתה מובנת לקהל מאזיניי. הראיתי מדוע אין היגיון לומר, כפי שקרל מרקס אומר, שכוחות כלכליים שלטו בהיסטוריה לפני המאה השש-עשרה. הראיתי גם שהכלכלה לא לבשה צורה כפי שהובן במונחים מרקסיסטיים עד למאה השש-עשרה, ותהליך זה הגיע לשיאו במאה התשע-עשרה. לכן, יכולתי לדבר על האידיאלים הרווחיים אשר פעלו בתקופות קודמות בהיסטוריה, בהסתמך על עובדות, ויכולתי להראות שאימפולסים אלו נחלשו לאחרונה אל מול הכוחות החומרניים והכלכליים. בדרך זו, הפועלים קיבלו מושג על כשרים לידע ועל כוחות דתיים, אמנותיים ומוסריים בהיסטוריה, והם חדלו לראותם כאידיאולוגיים גרידא. היה זה חסר-תועלת להיכנס לויכוח על המטריאליזם; היה עליי לאפשר לאידיאליזם לעלות מתוך המטריאליזם.

בקורס של נאום בפני קהל, מובן שניתן לעשות אך מעט באותו כיוון. הייתי מתחיל שיעור עם שיחה על העקרונות החיצוניים של הרצאה ונאום, ואז התלמידים תרגלו נאומים הלכה למעשה. הם העלו רעיונות מטריאליסטיים אשר היו מוכרים להם כמובן.

בהתחלה, 'מנהיגי' הפועלים כלל לא נתנו תשומת-לב כלשהי לבית-הספר, כך שהייתי חופשי לחלוטין. אך, העניינים נעשו מורכבים יותר

כאשר היה עליי ללמד את מדעי הטבע בנוסף להיסטוריה. בתחום זה היה קשה במיוחד להציג את העובדות ולהתקדם מעבר לתפיסות החומריות אשר הופצו על-ידי אלה אשר שאפו לעשותן פופולריות.

אף-על-פי-כן, עשיתי כמיטב יכולתי בכיוון זה, וארע שדרך מדעי הטבע פעילות ההוראה שלי הלכה והתפשטה בין הפועלים. איגודים מקצועיים רבים הזמינו אותי להרצות על מדעי הטבע. הייתה דרישה במיוחד להרצאה על *חידת היקום* מאת הקל, אשר יצרה מהומה באותה תקופה. שלישי מהספר עסק ישירות בביולוגיה, ושם ראיתי סיכום קצר ומדויק על היחסים בין אורגניזמים חיים. השתכנעתי שקו חשיבה זה יכול להוביל את האנושות באופן כללי להכיר ברוח, וראיתי שהדבר נכון גם לגבי הפועלים. כתוצאה מכך, בהרצאותיי התייחסתי לחלק זה של הספר, ולעתים די קרובות אמרתי ששאר הספר חסר-ערך, שאפשר להשמידו.

בחגיגות היובל לגוטנברג, הוטל עליי לנאום נאום חגיגי לפני 7,000 סדרים ובעלי-דפוס בכיכר בברלין. כך, צורת הנאום שלי בפני הפועלים הוכיחה את עצמה.

הגורל שוב הציב אותי בפני מצב בחיים שבו היה עליי להשקיע עצמי לחלוטין. ראיתי כיצד הנפש האינדיבידואלית בקהל כיתה זו הייתה רדומה וחולמת, וכיצד סוג של נפש-קבוצתית אחזה בכולם אחיזה משותפת, כאשר היא כובלת את הדמיון, השיפוט והתפיסה שלהם. בכל אופן, אין לחשוב שלא נשארו חיים בנפש האינדיבידואלית. בדרך זו, יכולתי להתבונן לעומק בנפשות 'תלמידי' והפועלים בכלל. דבר זה תמך בי במשימה הקשה שלקחתי על עצמי. גישת הפועלים למרקסיזם עדיין לא הייתה מה שהיא הפכה להיות שני עשורים מאוחר יותר. באותה עת, המרקסיזם היה כמו אוונגליון לכלכלה אותו עיבדו בתשומת-לב רבה. מאוחר יותר, מעמד הפועלים הפך כמו רכושו שלו. תודעת מעמד הפועלים באותו זמן הייתה מורכבת מרגשות שנראה שהועלו

על-ידי ההמונים. עתים לקרובות אפשר היה לשמוע שיבוא יום והעולם שוב יפתח התעניינות רוחית, אך תחילה יש להציל את מעמד הפועלים באמצעים כלכליים גרידא.

מצאתי שהרצאותי הסבו הרבה טוב לנפשותיהם. הם קיבלו אפילו מה שסתר מטריאליזם ופירושים מרקסיסטיים של ההיסטוריה. מאוחר יותר, כאשר 'המנהיגים' נוכחו לדעת כיצד עבדתי, הם תקפו. בכנס של תלמידיי, אחד 'המנהיגים הזוטרים' אמר: "בתנועת מעמד הפועלים איננו רוצים חירות; אנו רוצים כפייה הגיונית". הם התכוונו לסלק אותי מבית-הספר חרף רצון תלמידיי. בהדרגה, העניינים נעשו כה קשים עבורי, כך שזמן קצר לאחר שהתחלתי בפעילותי האנתרופוסופית, נטשתי.

יש לי רושם שאילו יותר אינדיבידואלים בלתי-משוחדים היו מתעניינים בתנועת הפועלים באותם ימים ואילו מעמד הפועלים היה נתקל בהבנה אמיתית, תנועה זו הייתה מתפתחת בדרך שונה לגמרי. אך, האנשים נעזבו לחיות במעמדם, ואחרים חיו בשלהם. המעמדות השונים השקיפו אחד על השני באופן תיאורטי גרידא. בעיית המשכורות נדונה כאשר נדרש הדבר בשל שביתות וכיוצא בזה. נוסדו סוגים שונים של מוסדות צדקה אשר היו ראויים לשבח.

אך, ההתייחסות לנושאים מרעידי-עולם אלה בהקשר רוחי הייתה חסרה.²²⁵ עם זאת, שום דבר אחר לא היה יכול לסלק את היסוד ההרסני מתוך תנועה זו. היה זה זמן שבו 'המעמדות הגבוהים' איבדו את תחושת הקהילה שלהם, זמן שבו האנוכיות התפשטה בתחרויות אכזריות ופרועות. תקופה זו

---

²²⁵ ראה ספרו של רודולף שטיינר, הסדר החברתי התלת-איברי. ראה גם מאמר שלו, מדע הרוח והשאלה החברתית; וכן שלוש הרצאות מ-4, 11 בפברואר ו-9 במרץ 1919, ההיבט הפנימי של השאלה החברתית; וכן הרצאה מ-13 באפריל 1919, ריקנות רוחית וחיי קהילה; הרצאה מ-10 באוקטובר 1919, אימפולסים חברתיים להבראת התרבות המודרנית.

כבר הכינה את השואה העולמית אשר תתרחש בעשור השני של המאה העשרים. יתר על כן, בדרכו שלו, פיתח מעמד הפועלים תחושה של קהילה כתודעת-מעמד של פועלים. מעמד הפועלים נטל חלק ב'תרבות' אשר פותחה על-ידי 'המעמדות הגבוהים' עד לאותה רמה שהיא הצדיקה תודעת--עמד של פועלים. בהדרגה, חדל להתקיים כל גשר שהוא בין המעמדות השונים.

לכן, בהקשר עם המגזין *הסקירה*, חדרתי לגמרי לתוך טבעה של הבורגנות ולתוך מעמד הפועלים דרך פעילויותיי עמם. אכן היה לי שדה עשיר להתנסות והבנה של הכוחות המניעים באותה תקופה.

מעולם הרוח, אור חדש היה נכון לחדור אל תוך האבולוציה האנושית דרך ההישגים האינטלקטואליים של השליש האחרון של המאה התשע-עשרה. אך, הסברים חומרניים של אותם הישגים גרמו לשינה רוחית באנושות אשר מנעה רמז לכך, לא כל שכן מודעות מתוך תודעה.

כך הגיעה תקופה אשר הייתה צריכה להתפתח כלפי הרוח דרך הוויית-קיומה; אך, היא התכחשה לטבעה היסודי. אותה תקופה החלה להפוך את אי-האפשרות של החיים לממשות.

60

בנקודה זו, ברצוני לצטט קטעים ספורים מתוך המאמרים שלי בגיליון מרץ 1898 של *כתב-העת לאמנות הדרמה* (הפך למוסף למגזין *הסקירה* בתחילת 1898). בהתייחסותי לאמנות הנאום בפני קהל, אמרתי:

בלימוד אמנות הנאום בפני קהל, האדם נעזב כולו לעצמו וליד המקרה, שלא כמו בכל תחום אחר של האמנויות... כיום, בשל הצורה שחיינו הציבוריים לבשו, כמעט כל אדם נקרא לפעמים

לשאת דברים בפני קהל... העלאת הדיבור הרגיל לעבודת אמנות
דבר נדיר הוא... אין לנו כמעט כל רגש ליופי הדיבור, ועוד פחות
לדיבור בעל אופי... איש לא יתייחס לזה כהולם, לאפשר לאדם
ללא ידע על שירה לכתוב על הביצוע של זמר... ביחס לאמנות
הדרמה, נדרש עוד פחות... זה נעשה יותר ויותר נדיר לפגוש
מישהו אשר יכול לשפוט אם שיר נקרא בצורה נכונה... דיבור
אמנותי נחשב בדרך-כלל לאידיאליזם שאינו במקומו... מצב זה
לא היה קורה אילו בני-האדם היו מודעים יותר לאפשרות טיפוחו
האמנותי של הדיבור.

במובן מסוים, מה שעלה אז בדעתי מומש רק מאוחר הרבה יותר בחברה
האנתרופוסופית. מרי פון סיברס²²⁶ (מרי שטיינר) הייתה נלהבת מאוד ביחס
לאמנות הדיבור והיא התמסרה, יותר מכול, לדיבור אמנותי אמיתי. היא
הצליחה להציע קורסים בעיצוב הדיבור ואמנות הדרמה, אשר העלו אותם
לרמה של אמנות. הואיל ואנשים רבים חיפשו אחר סתירות בהתפתחותי,
אומר אני זאת כאן כדי להראות שבחיי אידיאליים מסוימים נטו להתפתח.

חלק מתקופה זו קשור לידידות שלי עם המשורר לודוויג
יעקובובסקי,²²⁷ שמת בגיל צעיר. הוא היה אדם טרגי אשר סבל עמוקות

---

²²⁶ מרי פון סיברס Marie von Sivers, מאוחר יותר מרי שטיינר, נולדה ב- Wlitzlawek שבפולין ב- 14 במרץ 1867, ומתה ב- 27 בדצמבר 1948 ב- Beatenberg שבשווייץ. ב- 24 בדצמבר 1914 היא נישאה לרודולף שטיינר. אשתו הראשונה מתה בשנת 1911. מרי באה במשפחה גרמנית-בלטית (אביה, יעקב פון סיברס, היה רב-אלוף בצבא הרוסי) וגדלה בסנט-פטרסבורג. היא למדה את אמנות הדיבור ואמנות הדרמה בסנט-פטרסבורג, פריס וברלין. דרך אדוארד שורא, היא התעניינה בתיאוסופיה ונפגשה לראשונה עם רודולף שטיינר בנובמבר 1900 בספרייה התיאוסופית בברלין. משנת 1902 היא הפכה לשותפה הקרובה ביותר של רודולף שטיינר. היא ארגנה לא רק את מבנה החברה כולה, אלא גם הקדישה עצמה לחלוטין בפיתוח אמנות הבמה. היא ייסדה דפוס פרטי לעבודותיו של רודולף שטיינר. אחרי מותו, היא המשיכה לפרסם את עבודותיו וניהלה את עזבונו הספרותי.

²²⁷ לודוויג יעקובובסקי (1868-1900), Ludwig Jacobowski, סופר ומשורר. בשנים האחרונות לחייו הוא ערך את כתב-העת *Die Gesellschaft* יחד עם מ. ג. קונרד.

מהגורל שעשהו יהודי. הוא ניהל משרד תחת פיקוחו של סגן סובלני אשר עמד בראש האגודה 'למניעת האנטישמיות' והוציא לאור את כתב-העת שלה.

תמונה 25. מרי פון סיברס (1901)

יעקובובסקי היה עמוס יתר על המידה בעבודה זו. זוהי עבודה שבכל יום פתחה מחדש פצע צורב, כי היא הביאה בפני נפשו, בכל יום ויום, תמונות מנטליות של הרגש נגד בני עמו, אשר גרם לו סבל כה רב. באותה תקופה, הוא פתח בפעילות עשירה בשטח הפולקלור. הוא אסף כל דבר שעליו היה יכול לשים את ידיו עבור ספר שכתב על התפתחות הפולקלור מאז ימי-קדם.

חלק ממאמריו אשר נכתבו מתוך מאגר הידע העשיר שלו בנושא זה, מעניינים מאוד. הם נכתבו ברוח המטריאליסטית של התקופה. אך, אילו יעקובובסקי היה חי זמן רב יותר, אין ספק שבמחקרו היה נחשף לכיוון רוחי יותר. שירתו של לודוויג יעקובובסקי קורנת מתוך הפעילויות הללו. רעיונותיו, אף על פי שאינם מקוריים לגמרי, הביעו עומק של רגש אנושי והתנסות עשירה וחזקה של הנפש. הוא כינה את שיריו הליריים בשם:

הימים הזוהרים. אכן שירים אלו, כאשר קיבל השראה, היו כמו ימים שטופי-שמש בחייו הטרגיים. הוא אף כתב רומנים. וורטר היהודי מתאר את החיים הטרגיים של יעקובובסקי עצמו. לוקי: סיפורו של אל היא יצירה שמקורה במיתולוגיה הגרמנית. השפה הרגשית אשר עולה מתוך רומן זה משקפת בצורה יפה את האהבה העמוקה של המחבר למיתולוגיה העממית.

כמות העבודה שיעקובובסקי השלים בתחומים שונים כל-כך, מדהימה. אף-על-פי-כן, הוא מצא זמן ליהנות מחיי-חברה והצליח להתחבר למספר רב של אנשים. נוסף על כך, הוא ערך ירחון, החברה, ומשמעות הדבר היא שהוא היה עמוס יתר על המידה בעבודה.²²⁸ הוא מיצה את החיים ובלהט השתוקק להעניק צורה אמנותית למשמעותם.

הוא גם ייסד אגודה, הבאים (*Die Kommenden*), אשר הייתה מורכבת מסופרים, שחקנים, מדענים ואלה אשר התעניינו באמנויות. הפגישות התקיימו אחת לשבוע, בהן משוררים קראו מתוך שיריהם. ניתנו הרצאות על סוגים שונים של נושאים, הערב היה מסתיים במפגש חופשי. לודוויג יעקובובסקי היה מרכזו של חוג זה ההולך וגדל ללא הרף. כולם אהבו את אישיותו החביבה, השופעת רעיונות, ובחוג הוא אף פיתח הומור רגיש ומעודן. מוות פתאומי תלש אותו מכל הפעילויות הללו בהיותו בן שלושים בלבד. הוא מת מדלקת קרום המוח שאותה יש לייחס למאמציו הקשים והבלתי-פוסקים.

נפלה עליו המשימה לשאת דברי הספד לידידי וכן לערוך את עזבונו הספרותי. המשוררת מרי סטונה,²²⁹ ידידתו של יעקובובסקי, כתבה לו זיכרון יפה בספר של תרומות ספרותיות מאת חבריו. כל חייו עוררו התפעלות –

²²⁸ מאמרים רבים של רודולף שטיינר הופיעו בירחון זה, כולל הקל ויריביו (אוגוסט 1899).
²²⁹ מרי סטונה Marie Stona הייתה מוכרת גם כמרי שולץ Marie Scholtz (שם נעורים סטובנסקי, 1861-1944).

הטרגדיה הפנימית שלו, שאיפותיו להתרחק מזה אל 'ימיו הזוהרים' והתמסרותו לחיים רבי-אירועים. זיכרון הידידות שלנו נשאר תמיד חי בלבי ואני נזכר בהתחברות הקצרה שלנו במסירות עמוקה ומתוך אהבה לידידי.

מרתה אסמוס הייתה ידידה נוספת באותה תקופה. היא נמשכה לפילוסופיה, אך עם נטייה חזקה למטריאליזם. בכל אופן, נטייה זו התרככה מאוד כי היא נצרה באופן נמרץ את זכר אחיה, פול אסמוס, שמת בגיל צעיר והיה אידיאליסט מסור. כמו 'נזיר' פילוסופי במהלך השליש האחרון של המאה התשע-עשרה, הוא התנסה מחדש בפילוסופיה האידיאליסטית של התקופה ההגליאנית. הוא כתב ספרון על ה'אני' האנושי וספרון אחר על הדתות ההינדו-גרמניות. שניהם נכתבו בסגנון הגליאני, אך הם מקוריים לחלוטין במשמעותם.

אף על פי שמת לפני זמן רב, נתוודעתי לאדם מעניין זה באופן אינטימי דרך אחותו מרתה אסמוס. אדם זה נראה לי כמו מטאור בוער לקראת הפילוסופיה בעלת הנטייה הרוחנית של תחילת המאה כנגד הפילוסופיה של סוף המאה.

במשך זמן מה היו לי יחסים חשובים, אמנם אינטימיים פחות, עם ברונו ווילה²³⁰ ו-ווילהלם בילשה²³¹ ה'פרידריך הגנרס'. ווילה הוא המחבר של פילוסופיה: האמצעי הטהור לשחרור. הכותרת מזכירה את הספר חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות, אך תוכנה עוסק בנושאים שונים מאוד. ספרו החשוב התגלויות הערער העניק לו ווילה מוניטין רב. זוהי יצירה פילוסופית אשר נכתבה מתוך חוש מצוין כלפי הטבע וחזרה בהכרה

²³⁰ ברונו ווילה (1860-1928), Bruno Wille, פתח את חוג ג'ורדאנו ברונו בשנת 1900. הוא היה ליריקן רומנטי, פילוסוף, מבקר, סוציאליסט וסופר.

²³¹ וילהלם בילשה (1861-1939), Wilhelm Bölsche היה סופר פופולרי על מדעי הטבע וחסיד של דארון והקל. ספריו השפיעו על התנועה המוניסטית של תקופתו.

שהרוח דוברת מתוך כל צורת קיום חומרית. וילהלם בילשה ידוע בשל עבודותיו הרבות במדעים פופולריים, אשר היו מבוקשים מאוד על-ידי חוגים רחבים של קוראים.

חוג זה של אנשים רצה לייסד מכללה חופשית ואני נמשכתי ליוזמה זו. היה עליי ללמד היסטוריה. ברוננו ווילהלם לימד פילוסופיה, בילשה לימד מדעי הטבע ותיאודור קאפשטיין, תיאולוג בעל חשיבה חופשית, לימד דת.

מוסד שני שבו התעניינו היה איגוד ג'ורדאנו ברוננו.²³² הוא נועד בעיקר לאנשים בעלי עניין פילוסופי מכוון להשקפת-עולם אידאליסטית, מוניסטית. השקפה זו שמה דגש על כך שלא קיימים שני עקרונות עולם – חומר ורוח – אלא שהעיקרון המאחד של רוח יוצר את הוויית-הקיום כולה. ברוננו ווילהלם חנך את החוג עם הרצאה מבריקה אשר מבוססת על אמרתו של גיתא: 'אין חומר בלי רוח'. לרוע המזל, לאחר ההרצאה צצה אי-הבנה קלה בין ברוננו ווילהלם לביני. לאחר שסיים את הרצאתו, ציינתי שגיתא, זמן רב אחרי שלראשונה טבע מילים יפות אלו, השלים אותם בצורה מרשימה כאשר הבין שהפעילויות הרוחיות של הוויית-הקיום, קוטביות והעצמה, הן הצורות הממשיות של הרוח, ורק הדגשה זו מעניקה את המשמעות המלאה לפתגם הכללי. הערה זו נתפסה כביקורת על הרצאתו של ווילהלם, אף על פי שאת חשיבותה הכרתי במלואה.

ברם, נתקלתי בהתנגדות אמיתית מהחברים המובילים של איגוד ג'ורדאנו ברוננו כאשר אני עצמי הרציתי על מוניזם. בהרצאה, הדגשתי שהתפיסה הדואליסטית המגושמת של 'חומר ורוח' היא למעשה תופעה אשר

---

²³² רודולף שטיינר הרצה שם מנובמבר 1900 עד מאי 1905. אחרי הרצאתו הראשונה ג'ורדאנו ברוננו ורומא המודרנית התקיים דיון בפני איגוד ג'ורדאנו ברוננו, במהלכו רודולף שטיינר נתן את הרצאתו הראשונה על אנתרופוסופיה, מוניזם ותיאוסופיה (8 באוקטובר 1902). מאוחר יותר רודולף שטיינר אמר: "מה שג'ורדאנו ברוננו עשה למען ראייה פיסית, מדע הרוח מוכרח לעשות עבור הנפש-רוחי והזמני."

ארעה לאחרונה, והניגוד בין רוח וחומר (לו התנגד איגוד ג'יורדאנו ברונו) גם עלה רק בשתי המאות האחרונות. ציינתי שהמוניזם הסכולסטי משווה לדואליזם זה. אף על פי שהסכולסטיקה דוגלת בכך שחלק מהוויית-הקיום אינו נגיש לידיעה האנושית – כלומר זמין רק לאמונה – היא, בכל זאת, מציגה סדר עולם בעל הרכב אחיד (מוניסטי), מן האלוהות של עולם הרוח כל הדרך מטה עד לפרט הקטן ביותר בטבע. באופן זה, הצבתי את הסכולסטיקה ברמה גבוהה יותר מעל לקאנטיאניזם.

הרצאה זו עוררה התרגשות בלתי-רגילה. אנשים חשבו שסללתי עבור הקתוליות דרך אל תוך האיגוד. מבין המנהיגים, רק וולפגנג קירשבאך ומרתה אסמוס עמדו לצדי. השאר לא היו יכולים לדמות מה הייתה כוונתי ב'סכולסטיקה זו שאין להכירה'. מכל מקום, הם היו משוכנעים שהתאים לי מאוד להביא מידה רבה של מבוכה לאיגוד ג'יורדאנו.

הסיבה לכך שאני נזכר בהרצאה זו היא שנתתי אותה במהלך התקופה בה הייתי 'מטריאליסט' – דהיינו, על-פי דעות אשר בוטאו מאוחר יותר. אף-על-פי-כן, באותה תקופה רבים חשבו ש'מטריאליסט' זה רצה לחדש את הסכולסטיקה מימי-הביניים.

למרות כל זאת, יכולתי, מאוחר יותר, להעביר בפני איגוד ג'יורדאנו ברונו את הרצאתי על ייסוד האנתרופוסופיה, אשר הפכה לנקודת הזינוק לפעילותי האנתרופוסופית. במידה מסוימת, יש לקחת החלטות קשות כאשר מרצים בפני קהל על ידיעה רוחית, כזו שהאנתרופוסופיה כוללת. טבען של החלטות כאלו מתואר בצורה הטובה ביותר עם עובדות היסטוריות מסוימות.

מבנה נפש אנושית קודם, שונה לחלוטין, התאים להכרה של עולם הרוח, אשר הייתה קיימת עד תחילת המודרניזם, סביב המאה הארבע-עשרה. אלא שידע זה היה שונה מהידיעה האנתרופוסופית, אשר מתאימה לצורת ההכרה הנוכחית שלנו. לאחר אותה תקופה, האנושות לא הייתה יכולה יותר

לרכוש ידיעה רוחית. **ידע עתיק**, שבמקור התקבל על-ידי נפשות אנושיות בצורה של תמונות, הועבר לדורות הבאים ונשמר בצורה סמלית.

בזמנים קדומים מאוד, ידע עתיק זה טופח אך ורק **במיסטריות**, ונמסר רק לאלה שעל-ידי הדרכה היו בשלים מספיק לקבלו – כלומר, **מקודשים**. הוא לא נועד להיות נגיש בפומבי, כי אז הייתה נוצרת בקלות נטייה להשתמש בו באורח לא ראוי. בזמנים מאוחרים יותר, אלה אשר רכשו תובנה על ידע עתיק זה, שמרו על הנוהג. הם טיפחוהו בחוגים קטנים של אנשים אשר הוכנו לקבלו. זה היה המצב שנמשך עד עצם היום הזה.

מבין אלה שפגשתי, אזכיר אדם שהעמיד דרישה זו ביחס לידיעה רוחית. הוא השתייך לחוג שתיארתי אשר התכנס סביב גברת לאנג בוינה. הוא גם השתייך לחוגים אחרים שביקרתי בוינה. היה זה התלמיד המכובד של ידע עתיק, פרידריך אקשטיין. כאשר הכרתיו הוא לא כתב רבות, אך מה שכתב היה שופע רוח. עם זאת, בהתחלה איש לא היה מרגיש מתוך כתביו שהוא היה איש-סוד אשר ידע על ידע רוחי עתיק. זה היה פעיל ברקע עבודתו הרוחית. זמן רב לאחר שהחיים הפרידו אותי מידיד זה, מצאתי באוסף כתבים רשימה חשובה מאוד על ברטרן הבוהמי.

אקשטיין דגל בתוקף בדעה שאין להפיץ בפומבי ידיעה איזוטרית שמקורה ברוח, כפי שעושים עם ידע רגיל. הוא לא היה לבד בדעה זו; דגלו בה (ועדיין דוגלים בה) כמעט כל אלה אשר הייתה להם תובנה בחכמה העתיקה. זהו כלל אשר נאכף בקפדנות על-ידי נוצרי החכמה העתיקה, ומאוחר יותר אדבר על המידה שזה נפרץ בתוך החברה התיאוסופית אשר נוסדה על-ידי ה. פ. בלבטסקי.

פרדריך אקשטיין האמין שאדם ש'הואר' בידע עתיק צריך להשקיע במה שנאמר בפומבי עם הכוח שרכש מ'הארה' שכזו. אך, הידיעה האיזוטרית עצמה

צריכה להישמר בנפרד מידע אקזוטרי – כלומר, ידע איזוטרי צריך להישמר אצל חוג מצומצם של אנשים אשר יכולים להבין את ערכו בצורה מלאה.

כדי להיות פעיל בפומבי בשם הידיעה הרוחית, היה עליי להחליט אם להפר מסורת זו. ניצבתי מול מצבים של חיי-רוח מודרניים. לאורם של אלה, לא הייתה עוד שום אפשרות לשמור דברים בסוד כפי שהיה מובן מאליו בזמנים קדומים. התקופה שבה אנו חיים דורשת שמה שידוע ייעשה נגיש בפומבי. ההשקפה שדברים כאלה צריכים להישמר בסוד, מיושנת. הדרך הנכונה לזמננו היא להכניס אדם לתוך הידיעה הרוחית בשלבים, בלי לקבל אף אחד לרמה שבה מוענקת ידיעה רוחית עילאית יותר לפני שהשלבים הנמוכים מובנים. למעשה, זה תואם לסידור של בתי-ספר גבוהים ונמוכים.

יתירה מזאת, לא התחייבתי לשמור על שום סודות. לא קיבלתי דבר מהחכמה העתיקה; הידיעה שלי על הרוח היא כולה פרי המחקר שלי. אך, כאשר רכשתי פרט של ידיעה, ייחסתי אותו למה שכבר היה ידוע בפומבי על ידע עתיק, ממקור זה או אחר, כדי להראות שיש התאמה ביניהם ולהצביע על התקדמות אפשרית כיום עבור המחקר.

כך, לאחר פרק זמן מסוים, היה לי ברור לחלוטין שנכון עבורי להציג ידיעה רוחית בפומבי.

61

ביום השנה ה-150 להולדתו של גיתה (28 באוגוסט 1898), התכוונתי לפרסם ברבים את הידיעה האיזוטריית אשר חיה בתוכי. הייתה לי מוטיבציה לכתוב מאמר על האגדה של גיתה הנחש הירוק והחבצלת היפהפיה עבור המגזין הסקירה. נכון שהמאמר ההתגלות האיזוטריית של גיתה לא היה איזוטרי כל-כך, אך לומר יותר מזה היה דורש הרבה מאוד מהקהל שלי. במובן העמוק

ביותר, משמעותה של האגדה חיה באופן איזוטרי בנפשי; כתבתי את המאמר מתוך הלך-רוח איזוטרי.

מאז שנות השמונים של המאה התשע-עשרה, הייתי עסוק באימגינציות שחוויתי כקשורות לסיפור-אגדה זה. ראיתי שהוא הציג את נתיבו של גיתה – מהתבוננות בטבע החיצוני לטבע הפנימי של הנפש האנושית – כפי שמיקם אותה בפני רוחו, לא באופן מושגי אלא בתמונות. גיתה התייחס למושגים כדלים מדי וחסרי-חיים כדי שיבטאו את החיים והפעילות של כוחות הנפש.

גיתה ראה במכתבים על חינוך אסתטי של האדם מאת שילר ניסיון להבין את החיים והפעילות של הנפש באופן מושגי. שילר ניסה להראות כיצד חיי האדם כפופים לכורח-הטבע דרך הגוף ולכורח-הרוח דרך התבונה. על-פי השקפתו של שילר, הנפש מוכרחה ליצור איזון בין השניים. בשיווי משקל זה, אדם חי אז חיים חופשיים ואנושיים באמת. זהו ניתוח מעמיק, אך פשוט מדי כאשר מדובר בחיי-נפש ממשיים, כאשר כוחות המושרשים במעמקים מתפרצים בתודעה ואז נעלמים לאחר שהשפיעו על כוחות אחרים, חולפים במידה שווה. תהליכים אלו נעלמים עוד עם הופעתם, ומושגים מופשטים מתאימים רק להבנת התופעות אשר נמשכות זמן רב יותר. גיתה חש באמיתות הדבר ושילב ידע תמונתי בסיפור-האגדה שלו, בניגוד לידע המושגי של שילר. אדם ניצב בפתח האיזוטרי אם הוא חווה את מה שגיתה יצר בסיפור-אגדה זה.

באותה תקופה, הדוכס והדוכסית ברוקדורף הזמינו אותי להרצות באחד ממפגשיהם השבועיים.²³³ במפגשים הללו נכחו אנשים מחוגים שונים. ההרצאות היו קשורות לכל תחומי החיים והידע. לא ידעתי דבר על האירועים הללו עד שהוזמנתי להרצות, ולא שמעתי על הברוקדורפים; שם פגשתי אותם

²³³ סופי, הרזנת פון ברוקדורף (שם נעוריה פון אהלפלט, 1848-1906); קיי לורנץ, הרזן פון ברוקדורף (1844-1921).

בפעם הראשונה. הוצע שאדבר על ניטשה וכך עשיתי. שמתי לב לכך שבין המאזינים היו אנשים אשר התעניינו מאוד בעולם הרוח. כאשר הוזמנתי לתת הרצאה שנייה, הצעתי בנושא את ההתגלות האיזוטרית של גיתה. בהרצאה זו דיברתי על סיפור-האגדה מנקודת-מבט אזוטרי לחלוטין.²³⁴ עבורי, זו הייתה התנסות חשובה. יכולתי להתבטא במילים שמקורן ישירות מעולם הרוח. לכן, הנסיבות בברלין הגבילו אותי מאוד ברמזי על הרוח, בהתאפשר לה רק לזרוח מבעד להצגת דבריי.

הברוקדורפים היו מנהיגי סניף החברה התיאוסופית אשר נוסדה על-ידי בלבטסקי. בשל הרצאתי על סיפור-האגדה של גיתה, הם הזמינו אותי להרצות בפני החברים בחברה התיאוסופית עמם היו בקשר. הבהרתי שאני יכול לדבר אך ורק על ההתנסויות שהיו לי דרך מחקרי במדע הרוח. לא יכולתי באמת לדבר על שום דבר אחר. ידעתי מעט מאוד על הספרות אשר פורסמה על-ידי החברה התיאוסופית. פגשתי תיאוסופים בוינה ומאז פגשתי נוספים. הכרויות אלו היו המקור להערתי במגזין *הסקירה* נגד תיאוסופים ולמאמר מאת פרנץ הרטמן. הספרות התיאוסופית שהכרתי הייתה מאוד לא-נעימה לי, הן בשיטתה והן בגישתה; היא מעולם לא הציגה משהו שיכולתי לקשור לעבודתי שלי.

בהרצאות שנתתי, קשרתי את אשר אמרתי למיסטיקה של ימי-הביניים. מצאתי דרך להביע את הידיעה הרוחית שרציתי למסור בהשקפות על מיסטיקה, מאת מאסטר אקהרט²³⁵ ועד ג'קוב בויים.²³⁶ מאוחר יותר, קיבצתי את ההרצאות הללו לספר *מיסטיקה לאחר מודרניזם*.

²³⁴ הרצאה זו ניתנה ב- 29 בספטמבר 1900; זוהי הרצאתו האיזוטרית הראשונה של רודולף שטיינר.

²³⁵ יוהנס אקהרט Johannes Eckhart, מיסטיקן גרמני, השתייך למסדר הדומיניקני, 1260-1327.

²³⁶ ג'קוב בויים (1634-1575), תיאוסוף גרמני ו-'הסנדלר של Goerlitz'.

תמונה 26. רודולף שטיינר (1901)

מרי פון סיברס באה לאחת מההרצאות הללו. היא נועדה ליטול לידה את מנהיגות הסניף הגרמני של החברה התיאוסופית, אשר נוסד זמן קצר אחר-כך. בסניף זה, התאפשר לי לפתח את פעילותי האנתרופוסופית בפני קהל שהלך וגדל בהתמדה. בחברה התיאוסופית, **לא היה ספק** שאציג אך ורק את פירות מחקריי הרוחיים הישירים. ציינתי עובדה זו בכל הזדמנות הולמת. בנקודה זו, החברה התיאוסופית נוסדה בברלין. אני באזאנט²³⁷ נכחה באירוע זה.

בפתיחה הרשמית, נבחרתי למזכיר הכללי, אך היה עליי לעזוב את האירוע כדי לתת הרצאה בפני קהל לא-תיאוסופי. דיברתי על האבולוציה הרוחית של האנושות והוספתי את המילה הבאה לכותרת ההרצאה שלי:

---

²³⁷ אני באזאנט Annie Besant, נולדה ב-Wood שבלונדון בשנת 1847 ומתה ב-Adyar שבהודו בשנת 1933. מומחית להיפנוזה וספיריטואליזם. היא התרשמה מאוד מהספר *התורה הסודית* מאת בלבטסקי, שאותו נתבקשה לערוך. היא נפגשה עם בלבטסקי והפכה לתלמידה שלה. היא הקדישה עצמה לתיאוסופיה. לאחר מותה של בלבטסקי, אני באזאנט תפסה את מקומה כמנהיגת בית-הספר האיזוטרי, ולאחר מותו של הנשיא אולקוט, היא הייתה לנשיאת החברה התיאוסופית.

אנתרופוסופיה. אני באזאנט ידעה היטב שהשתמשתי במונח זה כאשר דיברתי על עולם הרוח.

במהלך קונגרס תיאוסופי בלונדון, אחד המנהיגים אמר לי שספרי מיסטיקה לאחר מודרניזם כולל תיאוסופיה אמיתית. הייתי מרוצה, כי ספרי היה אך ורק תוצאה של תפיסתי הרוחית, ומשמעות הדבר שהוא מקובל על החברה התיאוסופית. לא הייתה עוד שום סיבה לא להציג ידיעה רוחית זו בדרכי שלי בפני קהל תיאוסופי, אשר היה באותו זמן הקהל היחיד שהתעניין באמת בידיעה רוחית. כך, לא הייתי כפוף לשום דוגמות כיתתיות; הייתי פשוט אדם שאמר את מה שהוא עצמו ראה לנכון לומר על-פי התנסותו האישית בעולם הרוח.

לפני ייסוד הסניף הגרמני של החברה התיאוסופית, נתתי סדרה של הרצאות בשם *מבודהא עד כריסטוס* בפני הבאים לחברה. בסדרה זו ניסיתי להראות את ההתקדמות העצומה אשר נרמזת על-ידי מיסטריית גולגתא ביחס לאירוע הבודהא והאבולוציה האנושית מגיעה לשיא במאמץ שלנו ביחס למאורע הכריסטוס. דיברתי בפני חוג זה של אנשים גם על טבען של המיסטריות.

קהל מאזיניי קיבל את כל הדברים הללו. הם לא חשו שסתרתי את הרצאותי הקודמות. אלא שדחייה החלה לצוץ עם היווסדו של הסניף הגרמני של החברה התיאוסופית וכתוצאה מכך הודבקה לי תווית של 'תיאוסוף'. למעשה, זו לא הייתה משמעות המילה עצמה, אלא השם והקשר עם החברה שאף אחד לא רצה בו. בכל אופן, הייתה זו גם עובדה שקהל המאזינים, שאינם תיאוסופים, נטה להיות מומרץ על-ידי הרצאותי ולקבל אותן כ'ספרותיות'. לא הייתה שום הבנה למה שהיה חשוב ביותר עבורי – להכניס אימפולסים מעולם הרוח לתוך החיים. בהדרגה, מצאתי הבנה זו אצל אלה אשר התעניינו בתיאוסופיה.

בהתחלה, דיברתי בפני חוג ברוקדורף על ניטשה ואז על ההתגלות האיזוטריית של גיתה. נתתי הרצאה על הטבע האיזוטרי של היצירה פאוסט מאת גיתה. (זו פורסמה מאוחר יותר, עם כתביי על סיפור-האגדה של גיתה.) הרצאותי מיסטיקה לאחר מודרניזם הובילו את החוג התיאוסופי להזמין אותי להרצות שוב בפניהם בחורף הבא. באותה תקופה, נתתי סדרת הרצאות שמאוחר יותר הפכו לספר: הכריסטיאניות כעובדה מיסטית.

מן ההתחלה הדגשתי את חשיבות המילים כעובדה מיסטית. כוונתי לא הייתה להציג רק את המשמעות המיסטית של הכריסטיאניות. מטרתי הייתה לתאר אבולוציה, החל מהמיסטריות העתיקות ועד למיסטריית גולגתא, בצורה כזו אשר תחשוף כוחות הפעילים באבולוציה שאינם כוחות ארציים והיסטוריים גרידא, אלא רוחיים, חוץ-ארציים. רציתי להראות שהמשמעות המוצגת במיסטריות העתיקות לבשה צורה של תמונות פולחניות של תהליכים קוסמיים אשר הועברו מהקוסמוס לאדמה במיסטריית גולגתא כמשהו אשר נתון לתפיסה חושית והועלה לרמת ההיסטוריה.

זה לא נלמד בשום מקום בחברה התיאוסופית. עמדתי בהשקפה זו הייתה מנוגדת בצורה ישירה לזו של דוגמות החברה, אפילו לפני שהוזמנתי להיות פעיל בה. הזמנה זו באה מיד לאחר שנתתי את סדרת ההרצאות על הכריסטוס.

בין שתי סדרות ההרצאות שנתתי בפני החברה התיאוסופית, מרי פון סיברס עבדה בסניף החברה בבולוניה, איטליה.

כך השתלשלו הדברים עד שנת 1902, כאשר נכחתי בוועידה התיאוסופית הראשונה שלי בלונדון. בוועידה זו, שבה נכחה גם מרי פון סיברס, כבר סוכם שיש לייסד סניף גרמני לחברה, ואני אשמש כמזכירו הכללי; היה זה זמן קצר לאחר שהוזמנתי להיות חבר בחברה.

הביקור בלונדון היה חשוב לי מאוד. פגשתי מנהיגים חשובים של החברה התיאוסופית וניתנה לי הזכות לשהות בביתו של אחד מהם, מר ברטראם קייטלי,²³⁸ אשר היה ידיד טוב מאוד. פגשתי גם במר מיד,²³⁹ סופר ראוי לשבח בתנועה התיאוסופית. בביתו של מר קייטלי התקיימו שיחות מעניינות ביותר, שאפשר להעלות על הדעת, על הידיעה הרוחנית אשר הייתה קיימת בחברה התיאוסופית. שיחות אלו היו אינטימיות יותר, במיוחד עם קייטלי. בשיחות הללו, ה. פ. בלבטסקי הייתה כמו מתעוררת לחיים. המארח הנחמד שלי תיאר בצורה חיה למרי פון סיברס ולי את המהות הרוחנית העשירה של אישיותה של בלבטסקי, אליה היה אסיר-תודה. פגשתי גם את אני באזנט, אך רק במעבר. באופן דומה, פגשתי את סינאט, מחבר הספר *בודדזים איזוטרי*. את מר לידביטר לא פגשתי, אלא רק שמעתי מדבר מעל במה; הוא לא הרשים אותי במיוחד.

התרגשתי עמוקות מכל הדברים המעניינים ששמעתי, אך הם לא השפיעו על השקפותיי.

בין הפגישות בועידה בלונדון, ניסיתי לראות כמה שיותר אוספים של מדע ואמנות. אוספים אלו העלו בי רעיונות רבים ביחס לאבולוציית הטבע והאדם. לכן, עבורי, ביקור זה בלונדון היה חשוב וממריץ. חזרתי לגרמניה ספוג בהתרשמויות רבות, שונות ושובות-נפש.

---

²³⁸ ברטראם קייטלי (1860-1949), Bertram Keightley, תלמיד אישי ומלווה של בלבטסקי.
²³⁹ ג'ורג' רוברט סטו מיד (1863-1933), George Robert Stowe Mead, הסופר המשכיל של מספר עבודות מלומדות על דתות עתיקות, חכמת המיסטריות ותיאוסופיה.

בגיליון הראשון של המגזין *הסקירה* בשנת 1899, פרסמתי מאמר בכותרת: *השתקפויות השנה החדשה של כופר*. לא התכוונתי לכפירה נגד אמונה דתית, אלא מוסכמה תרבותית מודרנית. עמדנו בשעריה של מאה חדשה. במאה החולפת הייתה התקדמות עצומה בכל שטחי החיים החיצוניים והידע. כאשר עובדה זו ניצבה לפניי, ניעורה בי המחשבה הבאה:

על אף ההתקדמות וההישגים הללו – בתחום האמנות, למשל – בכל זאת, בלתי-אפשרי לאדם הרואה מעבר לפני השטח להרגיש נוח ביחס לחינוך המודרני. צורכינו הרוחניים הנעלים ביותר שלנו דורשים משהו שהתרבות המודרנית כמעט שאינה מספקת.

עם הריקנות של תרבות זו, התבוננתי לאחור בתקופת הסכולסטיקה, כאשר אנשים עדיין חיו עם הרוח לפחות באופן מושגי:

לכן, אין זה מפתיע כאשר אלה אשר חשים צרכים רוחיים עמוקים יותר, מוצאים את התבניות הנפלאות של חשיבה סכולסטית מספקות יותר מאשר האידיאות של זמננו. למשל, אוטו ווילמן. ספרו *המצוין ההיסטוריה של האידיאליזם* חולק שבחים על השקפת-העולם של המאות הקודמות. יש להודות שהרוח האנושית משתוקקת לחשיבה מפוארת, מקיפה ומאירה שהידע האנושי התנסה בה במערכת הפילוסופית הסכולסטית. חוסר-תקווה מאפיין את החיים הרוחיים בסוף המאה ומעיב על השמחה מההישגים בעבר הלא-רחוק.

היו אנשים שטענו ש'ידיעה אמיתית' מוכיחה שבלתי-אפשרי לכלול תמונה של הוויית-הקיום כולה בהשקפת-עולם. כך ענית: אילו צדקו, היינו מסתפקים רק בחקירת התופעות באמצעות מכשירים קיימים – מדידה, משקל

והשוואה ביניהם. אך, אף פעם לא חקרנו את **המשמעות** העילאית יותר של אותם דברים ורשמים.

יש לראות את המאורעות אשר הובילו לפעילותי האנתרופוסופית בחברה התיאוסופית לאור הלך-נפש זה. בכל שעה שבה הייתי עסוק בתרבות המודרנית בניסיון למצוא את הרקע ההולם עבור המגזין *הסקירה*, תמיד הרגשתי צורך פנימי עמוק להתאושש על-ידי קריאת ספרים כמו *ההיסטוריה של האידיאליזם* מאת ווילמן. אכן, הייתה תהום בין השקפתי הרוחית לבין זו של אוטו ווילמן, אף-על-פי-כן, הרגשתי שהאידיאות שלו היו קרובות לרוח.

בסוף ספטמבר 1900 היה ביכולתי למסור את המגזין *הסקירה* לידיים אחרות. העובדות המובאות כאן יראו שהרגשתי צורך פנימי לדבר על עולם הרוח, אפילו לפני שוויתרתי על המגזין *הסקירה*, ולא היה לכך שום קשר לאי-היכולת שלי להמשיך שם.

התחלתי בפעילות שהאימפולסים שלה עלו מתוך ידיעה רוחית, כאילו נכנסתי לגורם של גורלי. ברם, אפילו עכשיו, יש בי תחושה שהניסיון שלי להוביל ידע מחשיבה מדעית אל עולם הרוח היה יכול להיות מבטיח יותר אלמלא המעצורים שתיארתי. אני מסתכל לאחור במה שאמרתי בין השנים 1897 ו-1900 ואני רואה שזה היה צריך להיאמר בשל אורח החשיבה של התקופה. אך, מביט אני גם לאחור על המבחן הרוחי העמוק ביותר שלי. למדתי לעומק היכן שוכנים כוחות התקופה אשר משתדלים להתרחק מהרוח בעודם מפרקים והורסים את התרבות. תובנה זו העניקה לי הרבה מהעוצמה לה הייתי זקוק כדי לעבוד ישירות ברוח.

לפני שהתחלתי את פעילותי בחברה התיאוסופית, לקראת סיום תפקידי כעורך המגזין *הסקירה*, כתבתי טיוטה של ספר בעל שני כרכים: *תפיסות עולם וחיים במאה התשע-עשרה*. מאז המהדורה השנייה שלו ואילך, ספר זה יצא לאור במהדורה מורחבת, כולל סקירה של ההתפתחות הפילוסופית של

השקפות-העולם מהתקופה היוונית ועד למאה התשע-עשרה, תחת השם:
חידות הפילוסופיה.

אפשר לראות את המניע החיצוני להוצאת ספר זה כבעל חשיבות משנית. זה עלה דרך קרונבאך, המוציא לאור של המגזין *הסקירה*. הוא ארגן את ההוצאה לאור של סדרת מאמרים על התפתחותם של תחומי ידע וחיים שונים במאה התשע-עשרה. הוא התכוון שסדרה זו תכלול סקירה של השקפות עולם וחיים, והוא הטיל עליי את המשימה.

מזה זמן רב כללה נפשי את תוכנו המלא של ספר זה. נקודת-המוצא האישית שלי ללימוד השקפות-עולם הייתה בגיתה. ראיתי התחלה של תקופה חדשה בהתפתחותה של השקפת-עולם על-ידי הניגוד שהייתי צריך לתאר בין אורח חשיבתו של גיתה והפילוסופיה הקאנטיאנית, וכן בגישות הפילוסופיות החדשות אשר הופיעו עם סיום המאה השמונה-עשרה ותחילת המאה התשע-עשרה עם פכטה, שילינג והגל. הספרים המעמיקים של ריצ'רד ווהאל מתארים את התפוררותם של כל המאצים הפילוסופיים בסוף המאה התשע-עשרה, וחותרים תקופה זו. כתוצאה מכך, ההתפתחות הפילוסופית של המאה התשע-עשרה נראתה לי כשלמות מוגדרת היטב, ובשמחה נטלתי את ההזדמנות לתארה.

במבט לאחור, נראה לי שספר זה מבטא את מה שסימפטומטי בביוגרפיה שלי. בניגוד לדיעה הרווחת, לא התקדמתי דרך שורה של סתירות. אילו זה היה נכון, הייתי מודה בכך בשמחה, אך אין זה כך לגבי התקדמותי הרווחת. התקדמתי משלב אחד לבא אחריו תוך כדי גילוי תחום חדשים, נוסף למה שחי בנפשי. היה לי גילוי חשוב במיוחד בתחום הרוח מיד לאחר שסיימתי את כתיבת הספר *תפיסות עולם וחיים במאה התשע-עשרה*.

בהקשר זה, אדגיש שמעולם לא ניגשתי לתחום הרוח עם רגשות מיסטיים, אלא תמיד עם מושגים בהירים כבדולח. התנסויותי המודעת במושגים ובאידיאות הובילה אותי, דרך עולם האידיאות, לתוך הממשות הרוחית.

עם תפיסה אימגינטיבית, פיתחתי את מהותו של הספר *תפיסות עולם וחיים במאה התשע-עשרה* ורכשתי תובנה על האבולוציה **הממשית** של החיים האורגניים מזמנים קדומים ועד לעת הנוכחית. במהלך כתיבת הספר, עדיין ראיתי בעיני רוחי את ההשקפה המדעית על האבולוציה כפי שהוצגה על-ידי דארווין. אך עבורי, זו פשוט תיארה רצף אירועים פיסיים בטבע. בתוך רצף זה, זיהיתי את פעילות **האימפולסים הרוחיים** כפי שגיתה ראה אותם באידיאות שלו על מטמורפוזזה.

לכן, מעולם לא התייחסתי לרצף המדעי-טבעי של האבולוציה כפי שהוצג על-ידי הקל כמכני או אורגני גרידא; תחת זאת, ראיתי שהרוח מובילה בה התפתחות אורגנית מהיצור הפשוט ביותר ועד למורכב ביותר, עד לישות האנושית. ראיתי בדארוויניזם אורח חשיבה אשר מתקרב לזה של גיתה, אך נותר תמיד מאחוריו.

כל זה נשאר ברמת האידיאות **שפיתחתי**. רק מאוחר יותר פיענחתי זאת עם תובנה אימגינטיבית. אז, הבנתי שבזמנים קדומים, בממשות הרוחית של האדמה, היו **ישויות** שונות מאוד מהאורגניזמים הפשוטים. נוכחתי לדעת שהרוח האנושית ותיקה יותר מכל יתר הישויות החיות; כדי להגיע לצורתנו הפיסית הנוכחית, היה עלינו להיפרד מישות העולם אשר מקיפה אותנו ומכל שאר האורגניזמים. כתוצאה מכך, כל אותן ישויות הן למעשה שרידים של האבולוציה האנושית. לא התפתחנו מהן, אלא השארנו אותן מאחור והתנתקנו מהן כדי שהתבנית הפיסית שלנו תוכל לקבל את תמונת הרוח שלנו. הישות האנושית היא ישות מקרו-קוסמית אשר נושאת בחובה את כל יתר העולם

הארצי; היא הפכה לישות מיקרו-קוסמית על-ידי הושלת כל השאר. רכשתי תובנה רוחית זו רק במהלך השנים הראשונות של המאה החדשה.

כך, ידיעה זה לא הייתה יכולה להשפיע עליי בעודי כותב את הספר *תפיסות עולם וחיים במאה התשע-עשרה*. את הכרך השני כתבתי במתכוון כך שבאופן רוחי ההשקפות של דארווין והקל (לאור השקפת-העולם של גיתה) היו יכולות להוות נקודת-מוצא לחדירה מעמיקה יותר בחידות העולם.

כאשר הכנתי את המהדורה השנייה, כבר הייתה ברשותי הידיעה האמיתית של האבולוציה. אף על פי שלא שיניתי את ההשקפה שאימצתי במהדורה הראשונה – זו אשר מציגה את הרמה שאליה יכול האדם להגיע על-ידי **חשיבה**, **אפילו בלי תפיסה רוחית** – מצאתי לנחוץ לבצע שינויים קלים בצורות הביטוי שבה. צורך זה עלה חלקית בשל המבנה, אשר היה שונה לחלוטין ברגע שהספר כלל סקירה של ההתפתחות הפילוסופית כמכלול, וגם כי כבר פירסמתי את התיאור שלי של האבולוציה האורגנית האמיתית בעולם, כאשר מהדורה שנייה זו הופיעה.

אבל, הבסיס לגירסה הסופית של הספר *חידות הפילוסופיה* אינו רק צידוק סובייקטיבי של נקודת-השקפה אשר אומצה משלב מוקדם יותר בהתפתחותי הרוחית; היא קיבלה תוקף על קרקע **אובייקטיבית לגמרי** – במיוחד, **שהחשיבה עצמה**, כאשר היא נחוות באופן רוחי, יכולה לתפוס את האבולוציה האורגנית רק כפי שהיא מוצגת בספרי. נראה שהשלב הבא הקרוב דורש תפיסה רוחית.

כתוצאה מכך, ספרי מציג באובייקטיביות מבשר של נקודת-הראות האנתרופוסופית: שעל האדם לספוג ולחוות באופן נמרץ כדי להתעלות לדרגות גבוהות יותר. עבור אלה אשר שואפים לידיעה, הופכת נקודת-ראות זו שלב על הנתיב לידיעה, כזו אשר מחפשת אחר עולם הרוח עם חשיבה בהירה, ולא דווקא עם מיסטיקה מטושטשת. לכן, תיאור זה של מה שאפשר לרכוש

באמצעות תובנה זו, מהווה רמה מוקדמת אשר נדרשת מהאינדיבידואל השאפתן לפני הגיעו לדרגה גבוהה יותר.

באותה תקופה, ראיתי את הקל כאדם אשר ניגש באומץ למדע הטבע מנקודת-ראות של חשיבה, בעוד ששאר עולם המחקר שוללים את החשיבה ומקבלים אך ורק את תוצאותיה של התבוננות חושית. נמשכתי שוב ושוב להקל, כי הוא העריך את החשיבה **היוצרת** בחוקרו את המציאות. כתוצאה מכך, הקדשתי לו את ספרי, אף על פי שמשמעותו וצורתו דאז, כלל לא תאמו להשקפותיו. אך, הקל פשוט לא היה פילוסוף. במונחים של פילוסופיה, הוא היה חובבן. לכן, כאשר פילוסופים המטירו עליו ביקורת כסופת-ברד, ראיתי זאת כלא-מוצדק. בניגוד להם, הקדשתי את ספרי להקל, בדיוק כפי שכתבתי את המאמר *הקל ומתנגדיו* מאותה סיבה. הקל השתמש בחשיבה כדי להציג ממשות ביולוגית, נאיבית לחלוטין מכל פילוסופיה; היסודות הפילוסופיים של אותן התקפות היו זרות לו. השתכנעתי בזאת לאחר שיחה עמו בלייפציג. זו התקיימה לאחר הצגת מחזהו של בורנגריבר *ג'יורדאנו ברוננו. חידות היקום* של הקל יצא לאור לפני כן. הוא אמר לי: "אנשים עומדים על כך שאני מתכחש לרוח. אני רק מקווה שיוכלו לראות שהחומר מקבל צורה עם כוחותיה; אז הם יתפסו את ה'רוח' בכל תהליך כימי. הרוח מצויה בכל מקום." למעשה, הקל לא ידע מאומה על רוח אמיתית; עבורו, כוחות הטבע היוו 'רוח'.

במקום להשתמש בפילוסופיות מתות כדי לבקר עיוורון כזה כמו של הקל, עדיף היה לקבל את אי-היכולת של אותו עידן לחוות רוח ולנסות לשלוב את הניצוץ הרוחי במקום שבו הוצעה תשתית – במחקר הביולוגי.

זו הייתה דעתי באותו זמן. וזה היווה בסיס לכתיבת הספר: *השגות עולם*

וחיים במאה התשע-עשרה.

באותה תקופה, הנס קרמר היה העורך של כתב-עת אחר אשר הציג את ההישגים התרבותיים של המאה התשע-עשרה. כתב-עת זה כלל אוסף של מאמרים ארוכים יותר על שיטות ידע שונות, פעילות טכנית והתפתחות חברתית.

הוזמנתי לתאר את הישגיה של הספרות. כך, גם האבולוציה של יצירתיות המאה התשע-עשרה עברה באותה עת בעיני רוחי. תרומתי לא הייתה על-פי שיטת הבלשנות, בהבאת דברים 'ישירות מהמקור'. תחת זאת, תיארתי את אשר חוויתי בפנימיותי במונחים של התפתחות חיי-הדמיון.

גם לתרומה זו הייתה משמעות מיוחדת עבורי בכך שצריך הייתי לדבר על התגלויות רוחיות בלי להזכיר התנסות אמיתית של עולם הרוח עצמו. היה עליי להשמיט את מה שאותו עולם מגלה כאימפולסים רוחיים אמיתיים בספרות השירה. במקרה זה, הצגתי גם את התובנה אשר נתונה להשגה עבור חיי-הנפש אך ורק מנקודת-ההשקפה של תודעה רגילה; היה עליי לעשות זאת בלי להפעיל תודעה זו עצמה עד לנקודה שבה עולים אל עולם הרוח.

אך, כשהיה עליי לכתוב מאמר עבור כתב-עת אחר, חוויתי אפילו בצורה משמעותית יותר את העמדה הזו על סף העולם הרוחי.²⁴⁰ כתב-עת זה לא היה קשור לסוף המאה; היה זה לקט אשר נועד לאפיין את התחומים השונים של הידע והחיים שבהם 'האגו' האנושי היה הכוח המניע. ארתור דיקס היה המוציא לאור, והכותרת הייתה אגואיזם, אשר הייתה קשורה לגמרי לאותו זמן – נקודת המפנה בין המאה התשע-עשרה והמאה העשרים.

²⁴⁰ במקור: אגואיזם ופילוסופיה.

האימפולסים של האינטלקטואליזם אשר התפשטו בכל תחומי החיים מאז המאה החמש-עשרה, מושרשים לגמרי בחיי-הנפש של האינדיבידואלים. כאשר אינטלקטואליות אנושית עולה מתוך החברה, היא לא באמת מבטאת אינטלקטואליות, אלא חיקוי גרידא. אחת הסיבות לפנייה החזקה לרגשות חברתיים בתקופה זו היא שרגשות כאל לא נחווים באינטלקט. גם כאן, האנושות שואפת יותר מכול למה שחסר לה.

הייתי אמור לתרום את חלקי, אגואיזם בפילוסופיה, לאותה יצירה. המאמר שלי נשא את השם הזה הואיל ושם הספר דרש זאת. כותרת המאמר הייתה צריכה להיות: אינדיבידואליזם בפילוסופיה. השתדלתי לסקור בקצרה את הפילוסופיה המערבית מימי טלס, ולהראות שמטרתה של פילוסופיה זו היא להביא התנסויות פנימיות אישיות מהעולם החיצוני באידיאות תמונתיות, כפי שניסיתי לעשות בספרי חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי – פילוסופיה של חירות בהתייחס לידיעה ולחיי-מוסר. גם את המאמר הזה כתבתי בהיותי 'על סף עולם הרוח'. באינדיבידואליות האנושית עולות אידיאות תמונתיות, אשר מגלות את המשמעות הקוסמית. הן ממתינות שיחוו אותן באופן מודע ובכך לאפשר לנפש להיכנס לעולם הרוח. לא המשכתי את התיאור מעבר לזה. תחום פנימי זה, כפי שהוא מוצג, הראה כמה רחוק אפשר להתקדם בהבנת העולם עם כוחות חשיבה רגילים.

כפי שדוגמה זו מראה, תיארתי את חיי-הנפש הקדם-אנתרופוסופיים מנקודת-השקפה שונות ביותר לפני שהקדשתי את עצמי להצגת השקפה אנתרופוסופית של תחום הרוח בפומבי. עם התקדמות האנתרופוסופיה, לא ניתן למצוא שום סתירה להתנסות קודמת זו. התמונה הקוסמית אינה עומדת בסתירה, אלא מורחבת ומפותחת הלאה על-ידי האנתרופוסופיה.

אם מיסטיקן מנסה לתאר בפניך את עולם הרוח, תצדק אם תקרא לזה סיפור על התנסויות אישיות, שהינו סובייקטיבי. זו לא הייתה משימתי הרוחית לעקוב אחר נתיבו של מיסטיקן אל הרוח.

משימתי הייתה ליצור תשתית לאנתרופוסופיה – כזו שתהא אובייקטיבית כמו חשיבה מדעית, אך מתקדמת להבנה מקיפה, מעבר לציון גרידא של עובדות אשר זמינות לחושים. כל דבר שהצגתי כמדע ופילוסופיה או באופן מדעי במונחים של האידיאות של גיתה, פתוח לדיון. אפשר להתייחס לזה כמדויק או לא, אך זה מייצג מאמץ להיות אובייקטיבי מבחינה מדעית.

רכשתי את ניסיוני בעולם הרוח על-ידי הכרה אובייקטיבית שכזו, ללא נטייה מיסטית כלשהי. בספרים שלי מיסטיקה לאחר מודרניזם והכריסטיאניות כעובדה מיסטית, מכוונת המיסטיקה, כמושג, להכרה אובייקטיבית. אפשר לראות זאת במיוחד בדרך שבה ערוך ספרי תיאוסופיה.²⁴¹ תפיסה רוחית נמצאת מאחורי כל צעד וצעד בספר הזה; כל מה שמוצג שם הוא תוצאה של התבוננות רוחית. אך, בצעדים הראשונים, מחשבות מדעיות עוטפות כל מה שנתפס באופן רוחי. אז, ככל שהתיאור עולה לעולמות העילאיים יותר, התפיסה מוכרחה להיות חופשית יותר ויותר מהחושים, להיות גמישה יותר ביצירת תמונות של עולם הרוח. הפריחה של צמח צומחת מהגבעול והעלים; באופן דומה, יצירת התמונות הללו צומחת ממדעי הטבע. כשם שפריחת הצמח לא נחוות בשלמותה כאשר רואים רק את הפריחה, כך העולם הפיסי לא נחוה בשלמותו אם לא מתעלים מהנתפס על-ידי החושים לרוחי.

לכן, פעלתי להצגת האנתרופוסופיה כהמשך אובייקטיבי של המדע, לא כהשוואה של משהו סובייקטיבי למדע. היה זה בלתי-נמנע שמטרה זו לא

---

²⁴¹ GA-9, הוצאת בדולח.

תובן בהתחלה. המדע נתפס כעומד בלתי-תלוי בכל מה שקשור לאנתרופוסופיה; איש לא ראה את הצורך להחיות את הרעיונות המדעיים כך שיוכלו להבין את הרוח. בני-אדם היו כבולים על-ידי החשיבה הרגילה של המחצית השנייה של המאה התשע-עשרה. הם לא היו מסוגלים למצוא את האומץ לנתק את הכבלים הללו של התבוננות חושית גרידא; הם פחדו להיכנס לתחום שבו כל אחד מעלה את הדמיון שלו.

זה היה הכיוון הפנימי שלי בשנת 1902 כאשר מרי פון סיברס ואנוכי נטלנו את הנהגת הסניף הגרמני של החברה התיאוסופית. מרי פון סיברס היא היא אשר, עם ישותה כולה, אפשרה לשמור על עבודתנו מפני כיתתיות ולהעניק לה צביון אשר ימקם אותה בתרבות הכללית ובחיי-החינוך. היא התעניינה עמוקות בדרמה, דקלום וסיפור; היא התאמנה באומנויות הללו בבתי-הספר הטובים ביותר בפריס; לכן, היא שיכללה את כשריה לרמה יוצאת-דופן.²⁴² כאשר פגשתי אותה לראשונה בברלין, היא עדיין הייתה עסוקה בלימודים אלה כדי להכיר את השיטות השונות של דיבור אמנותי.

עד מהרה, מרי פון סיברס ואנוכי נעשינו ידידים קרובים. הידידות שלנו הפכה לבסיס העבודה הנרחבת המשותפת במגוון רחב של תחומים רוחניים. מהר מאוד, חיינו התרכזו במשימה של טיפוח האנתרופוסופיה וכן של אמנות השירה וההגייה. רק החיים הרוחיים שעיבדנו יחד היו יכולים להיות המוקד שממנו האנתרופוסופיה תצא לראשונה להעולם בהקשר עם החברה התיאוסופית.

כאשר ביקרנו יחד בפעם הראשונה בלונדון, מרי פון סיברס למדה רבות מהרוזנת וכטמייסטר על ה. פ. בלבטסקי, הארגון וההתפתחות של החברה

---

²⁴² בשנת 1895, בגיל 28, נסעה מרי פון סיברס לפריס כדי ללמוד דקלום מגברת פאברט שכונתה 'הנציגה החיה של ההישגים הגדולים ביותר של התיאטרון הצרפתי'.

התיאוסופית. כידידה טובה של ה. פ. בלבטסקי, הייתה הרוזנת וכטמייסטר בקיאה באופן אינטימי במהות הרוחית אשר נחשפה בפני החברה, והיא גם הכירה את האופן שבו היא טופחה מאז.

בתוך החברה התיאוסופית, היו אלה שרצו לשמוע על עולם הרוח, אך כאשר דיברתי על כך לא התכוונתי בעיקר לאלה שהיו חברים בחברה. כמובן, היו רבים שמהר מאוד הצליחו להבין את סוג הידיעה הרוחית שלי.

אך, חלק ניכר מהחברים נהר בקנאות אחר מנהיגים מסוימים בתוך החברה התיאוסופית. הם האמינו באותן דוגמות אשר הותוו על-ידי אותם מנהיגים כיתתיים.

דחיתי את השטחיות והחובבנות בתוך החברה התיאוסופית. רק בין התיאוסופים הבריטים מצאתי משמעות פנימית שמקורה בבלבטסקי, וזו עדיין טופחה בצורה נכונה על-ידי אני באזאנט ואחרים. ובאשר לי, מעולם לא יכולתי לעבוד כפי שהם עבדו, אך שם מצאתי מרכז רוחני שעמו אפשר היה להתאחד, אם האדם היה רציני ביחס להפצת ידיעה רוחית במובן העמוק ביותר. מרי פון סיברס ואנוכי סמכנו פחות על החברים בחברה התיאוסופית מאשר על אלה שבדרך-כלל נכחו בפגישות עם לב וראש פתוחים, כאשר ידיעה רוחית רצינית טופחה ברצינות.

העבודה בענפים הקיימים של החברה התיאוסופית – נקודת-המוצא החיונית – הייתה רק חלק מפעילותנו. עבודתנו העיקרית הייתה כרוכה בארגון הרצאותי הפומביות בפני אנשים שלא היו קשורים כל-כך לחברה התיאוסופית; הם באו להרצאות אך ורק בשל תוכנו. כך, הגרעין שהפך לחברה האנתרופוסופית נוצר בתוך החברה התיאוסופית, בחלקו על-ידי אלה ששמעו את ההרצאות הפומביות ואת מה שאמרתי על עולם הרוח, וכן על-ידי אלה שגילו את הצורה הזו של ידיעה רוחית דרך פעילותםם בזרם זה או אחר של התיאוסופיה.

הרבה האשמות הוטחו בפניי בשל פעילותי בחברה התיאוסופית – אכן, על-ידי החברה עצמה – ואחת מהן האשימה אותי בשימוש בחברה, שהיה לה מעמד מסוים בעולם, כסוג של קרש-קפיצה אשר יקל על דרכי לידיעה רוחית. האשמה זו חסרת-שחר. כאשר קיבלתי את ההזמנה להצטרף לחברה, היא הייתה הארגון הרציני היחיד שבו היו חיי-רוח אמיתיים כלשהם. אילו אורח החשיבה של החברה, הכיוון שלה והפעילות שבה לא היו משתנים, אזי ידידי ואני לא היינו עוזבים.²⁴³ החברה האנתרופוסופית הייתה יכולה להיווצר באופן רשמי כענף מיוחד של החברה התיאוסופית.

בכל אופן, כבר בשנת 1906 אירועים בתוך החברה התיאוסופית הצביעו על כך שהיא התדרדרה באמת. יש הסוברים שעוד לפני כן – בזמנה של ה. פ. בלבטסקי – היו אירועים דומים בתוך החברה. עם תחילת המאה, המצב היה כזה שעבודה רוחית רצינית איזנה את אותן שגיאות ואי-סדרים קודמים. כמובן שהתרחשותם של המאורעות הללו הייתה שנויה במחלוקת.

ברם, משנת 1906 ואילך, המאורעות בחברה – שהנהגתה לא הושפעה כלל ממני – הזכירו את אחת מהתוצאות הטבעיות של ספיריטואליזם, כך שהייתי צריך להדגיש בהבלטה גדלה והולכת שלענף של החברה שאותו הנהגתי לא היה דבר עם העניינים האלה. המאורעות הללו הגיעו לשיא עם השמעת ההצהרה שהכריסטוס יופיע מחדש בחיים ארציים בתוך ילד מסוים בן דת ההינדו.²⁴⁴ החברה התיאוסופית ייסדה אגודה מיוחדת, *כוכב המזרח*, כדי להפיץ את האבסורד הזה. היה בלתי-אפשרי לידידי ולי, כחברים בסניף הגרמני לקבל את החברים של *כוכב המזרח*, כפי שהם (במיוחד אני באזאנט

²⁴³ ראה התנועה האנתרופוסופית מאת רודולף שטיינר, במיוחד הרצאות 5 ו-6. GA-258, הוצאת בדולח.
²⁴⁴ גידו קרישנמורטי (1895-1986) Jiddu Krishnamurti החל כדמות המשיח עבור החברה התיאוסופית בגיל 14 והמשיך כמורה רוחי רב-השפעה ופרדוקסלי. אמירתו המפורסמת היא: "האמת היא ארץ שאין בה נתיבים".

כנשיאת החברה התיאוסופית) רצו. הואיל ולא יכולנו לקבלם, בשנת 1913 הרחיקו אותנו מהחברה התיאוסופית. כתוצאה מכך, היה עלינו לייסד את החברה האנתרופוסופית כגוף עצמאי.

כאן, הקדמתי את המאורעות בתיאור זה של חיי; אך זה היה נחוץ, כי רק לאור התקריות המאוחרות יותר, אפשר להבין את הסיבות להצטרפותי לחברה התיאוסופית בתחילת המאה.

בפעם הראשונה שנאמתי בקונגרס של החברה התיאוסופית בלונדון בשנת 1902, אמרתי שהאיחוד של סניפים שונים צריך להיות קשור לתרומה של כל סניף וסניף למרכז מתוך מה שהוא נושא בקרבו. הדגשתי בחריפות שיותר מכל, זו הייתה כוונתי לגבי הסניף הגרמני. הבהרתי היטב שסניף זה לעולם לא יפעל על-פי דוגמות קבועות גרידא; הוא יהיה עסוק במחקר רוחי עצמאי, ובפגישות עם החברה כולה יחפש אחר הבנה משותפת על טיפוח חיים רוחיים אמיתיים.

64

כיום, כואב לי להיתקל שוב ושוב במאמרים על האנתרופוסופיה אשר מבטאים את המחשבה שמלחמת העולם יצרה בבני-האדם הלך-רוח שמהווה קרקע פורה לסוגים שונים של זרמים רוחיים 'מיסטיים' ודומיהם, ואז ממשיכים בציון האנתרופוסופיה כאחד הזרמים הללו. האמת היא שהתנועה האנתרופוסופית נוסדה בתחילת המאה ומאז העבודה החיונית הייתה תוצאה ישירה של חייה הרוחיים הפנימיים. לפני עשרים וחמש שנה התחלתי לגבש את התרשמויותי הרוחיות בהרצאות, מאמרים וספרים. כל אשר עשיתי עלה מתוך דחפים רוחיים; ביסודו של דבר, כל הנושאים נלקחו מהרוח. במהלך המלחמה, דיברתי גם על נושאים אשר היו קשורים למאורעות של אותה

תקופה, אך לא התכוונתי לנצל את הלך-הרוח של התקופה כדי להפיץ את האנתרופוסופיה. הנושאים נבחרו כי אנשים רצו להאיר את מאורעות התקופה עם ידיעה רוחית.

מטרת האנתרופוסופיה הייתה תמיד להתפתח בהרמוניה עם הכוח הרוחי הפנימי שלה. לומר שהאנתרופוסופיה ניסתה להרוויח מהתהום החשוכה אשר נוצרה בנפש האנושית בשל המלחמה, לא היה יכול להיות יותר שגוי מזה. נכון הדבר שלאחר המלחמה, מספר האנשים אשר התעניינו באנתרופוסופיה הלך גדל וכן מספר החברים בחברה, אך יש לציין שזה לא שינה בשום צורה את הדרך שבה האנתרופוסופיה טופחה מאז תחילת המאה.

בהתחלה, הצורה שהאנתרופוסופיה עמדה לקבל מתוך רוח פנימית הייתה צריכה להתמודד עם צורות שונות של התנגדויות מתיאוסופים בגרמניה. הם היו עסוקים בהצדקת הידיעה הרוחית עבור החשיבה המדעית השגרתית. לעתים קרובות, אמרתי באוטוביוגרפיה זו שהצדקה כזאת נחוצה. נטלתי את אורח החשיבה אשר מיוחס היטב למדעי הטבע ופיתחתי אותו עבור ידיעת הרוח. נכון הדבר שכאשר סוג זה של תפיסה עוסק בהתבוננות רוחית במקום בתופעות פיזיות, הוא משתנה לחלוטין, עם זאת הוא שומר על המאפיין המדעי שלו.

אלה שראו עצמם נציגים של התנועה התיאוסופית בתחילת המאה לא הבינו ואף לא התעניינו בסוג זה של ידיעה רוחית-מדעית. אנשים אלו התכנסו סביב ד"ר היבה-שליידן.²⁴⁵ כידיד אישי של ה. פ. בלבטסקי, הוא ייסד חברה תיאוסופית באלברפלד בשנות השמונים של המאה התשע-עשרה. ה. פ. בלבטסקי עצמה השתתפה בפתחה הרשמית. ד"ר היבה-שליידן אף

²⁴⁵ ד"ר וילהלם היבה-שליידן (1846-1916) Dr. Wilhelm Hübbe-Schleiden רכש מוניטין בשל פרסום עבודות אשר נגעו במושבות הגרמניות ומסעות תגלית. הוא התוודע להלנה בלבטסקי בשנת 1884.

הוציא לאור את הספינקס, כתב-עת להפצת התיאוסופיה. אותה תנועה חדלה להתקיים, וכאשר נוסד הסניף הגרמני של החברה התיאוסופית, לא נותר דבר ממנו, מלבד מספר קטן של אנשים עבורם ייצגתי סוג של פולש על אדמתם. הם המתינו שד"ר היבה-שליידן ייתן לתיאוסופיה בסיס מדעי. הם חשו שעד שזה יהיה זמין, אין לעשות דבר בסניף הגרמני. הם התייחסו לפעילותי כמזיקה ומפריעה מאוד להמתנה שלהם. ברם, לא עלתה השאלה שהם פשוט יעזבו; הם התייחסו לתיאוסופיה כעניינם שלהם ולא רצו לעמוד בצד כאשר האירועים התרחשו.

למה הם התכוונו כאשר הם אמרו שד"ר היבה-שליידן צריך לספק את הבסיס 'המדעי' כדי 'להצדיק' את התיאוסופיה? במובן זה, האנתרופוסופיה כלל לא נלקחה בחשבון. הם חשבו על הבסיס האטומיסטי לגיבוש תורות ובניית היפותיזות במדעי הטבע. תופעות הטבע 'הוסברו'; הם סיווגו את 'המרכיבים היסודיים' של מהות העולם כאטומים ואת אלה כמולקולות. הייתה שם מהות, כי היא מייצגת מבנה מוגדר של אטומים במולקולות.

אורח חשיבה זה נחשב אידיאלי. מולקולות מסובכות הורכבו ונחשבו לבסיס לא רק עבור פעילות טבעית, אלא גם עבור פעילות רוחית. חשבו שריאקציות כימיות הן תוצאה של תהליכים במבנה המולקולרי, ומשהו דומה צריך להימצא בתהליכים רוחיים. עבורי, אטומיזם זה, כפי שהוצג על-ידי מדע הטבע, היה בלתי-אפשרי אפילו בתוך אותו מדע; לשאת אותו אל תחום הרוח נראה חשיבה מוטעית לא ראויה לעיון רציני.

תמיד היה קשה לבסס בתחום זה את שיטת האנתרופוסופיה שלי. מזה זמן מה, סקטורים מסוימים שכנעו אותנו שהמטריאליזם התיאורטי הוכרע. כתוצאה מכך, יש הסוברים שהאנתרופוסופיה לוחמת בטחנות-רוח כאשר היא דנה במטריאליזם שבמדע. עבורי, לעומת זאת, תמיד היה ברור שהדרך הטובה

ביותר לשמר את המטריאליזם באופן לא-מודע היא בדיוק הדרך שבה הוא 'הוכרע'.

הייתי אדיש כלפי ההנחה שאטומים קשורים רק בפעילות מכנית או אחרת. אך, כן היה אכפת לי שהתכונות חשיבתית תתחיל באטום – החלקיק הקטן ביותר – ומשם לנסות לגשר אל התחום האורגני והתחום הרוחי. היה לי ברור שחיוני להתחיל מן **השלם**. אטומים או הרכבי-אטומים יכולים להוות **תוצאה** בלבד של פעילות רוחית או אורגנית. כמו גיתה בהתכוננו בטבע, רציתי להתחיל מהתופעות הבסיסיות שאפשר להתבונן בהן **ישירות**, ולא בתבנית מחשבתית. הייתי משוכנע לחלוטין שגיתה צדק כאשר אמר **שעובדות הן כבר תורה**; אין צורך להסתכל **מאחורי** העובדות. דבר זה דורש שנקבל את מה שהטבע מוסר לחושים, ובתחום זה, מאפשר לחשיבה להנחות את האדם מתופעות מורכבות, מסובכות (שלא ניתן לסקור אותן) לתופעות פשוטות, בסיסיות. אז, האדם יכול להכיר בכך שהוא נתקל בצבע ובתכונות חושיות אחרות בעולם החיצוני, **שבהם** הרוח פעילה; אך, שום עולם אטומיסטי אינו מופיע **מאחורי** עולם החושים. מה שיכול להיות תקף באטומיזם שייך באופן ישיר לעולם הפיסי עצמו.

לאור האנתרופוסופיה, תורה אטומיסטית אינה יכולה לטעון בדבר התקדמות בהבנת הטבע. ההשקפות אשר מבוטאות על-ידי מאך²⁴⁶ למשל, ולאחרונה על-ידי אחרים בתחום זה, מצביעות על סימנים של נטישת המבנים של אטומים ומולקולות. אך, הן גם מראות שזה מושרש עמוק כל-כך כאורח חשיבה, שאם הן ננטשות, האדם מאבד גם כל אחיזה במציאות. מאך מתייחס

---

²⁴⁶ ארנסט מאך (1916-1838) Ernst Mach היה פיזיקאי ידוע ופילוסוף פוזיטיביסט. הוא כתב ספרי יסוד על חום, אופטיקה, אקוסטיקה ומכניקה.

למושגים כדרכים יעילות לסיכום רשמים חושיים, לא עוד כחלק מממשות רוחית. ותורות אשר הופצו לאחרונה אינן שונות במהותן.

כתוצאה מכך, המאבק הגלוי נגד מטריאליזם תיאורטי הינו רחוק מהממשות הרוחית של האנתרופוסופיה, בדיוק כפי שהיה המטריאליזם של השליש האחרון של המאה התשע-עשרה. מה שהאנתרופוסופיה קידמה נגד החשיבה השגרתית של מדעי הטבע תקף עוד יותר כיום.

עניינים אלה עשויים להיראות כשרבוב של טענות תיאורטיות בפרק זה של חיי, אך אין זה כך. מה שהסברתי עתה היווה עבורי התנסות חיה, חזקה וחשובה הרבה יותר מכל דבר שהחיים החיצוניים הציבו בפניי.

עם ייסוד הסניף הגרמני של החברה התיאוסופית, חשתי שיש צורך שיהיה לנו כתב-עת משלנו. כך, מרי פון סיברס ואנוכי ייסדנו את הירחון לוציפר. שם זה, כמובן, לא היה קשור בשום צורה לכוח הרוחי שתוארתי מאוחר יותר כ**לוציפר**, המקביל של **אהרימן**. האנתרופוסופיה טרם התפתחה לרמה כזו שהייתה יכולה לדבר על הכוחות הללו. משמעות השם הייתה פשוט 'נושא אור'.

אף על פי שכוונתי הראשונית הייתה לעבוד בהרמוניה עם הנהגת החברה התיאוסופית, מלכתחילה הייתה בי תחושה שמשוה צריך לעלות מהאנתרופוסופיה שיוכל להתפתח מהגרעין שלה, באופן בלתי-תלוי לחלוטין במה שהועבר בחברה התיאוסופית. כדי ליישם זאת, הייתי זקוק לכתב-עת כזה. האנתרופוסופיה כפי שהיא קיימת היום אכן התפתחה ממה שהכנתי עבור אותו כתב-עת.

כך, עם תמיכתה של גברת באזאנט ובנוכחותה, נוסד הסניף הגרמני. בפתיחה הרשמית בברלין, היא הרצתה על מטרות התיאוסופיה ועקרונותיה. מאוחר יותר, הזמנו אותה להרצות במספר ערים בגרמניה, וזה קרה בהמבורג,

ברלין, ויימאר, מינכן, שטוטגרט, וקולון. אף-על-פי-כן, התיאוסופיה דעכה והאנתרופוסופיה התפתחה על-פי המצבים הפנימיים אשר הגדירו את האבולוציה שלה – לא בשל נקיטת אמצעים כלשהם מצדי, אלא מחמת צורך פנימי.

מרי פון סיברס אפשרה זאת; לא רק שהיא עשתה את כל הוויתורים החומריים שהיה בידה לעשות, אלא היא הקדישה את עבודתה כולה לאנתרופוסופיה. בראש ובראשונה, יכולנו לעבוד באמת רק בתנאים פרימיטיביים מאוד. כתבתי את חלקו העיקרי של לוציפר. מרי פון סיברס דאגה להפצה. כאשר גיליון היה מוכן, היינו עוטפים, כותבים כתובת ומביילים, ונושאים בעצמנו את העותקים אל סניף הדואר בתוך שק כביסה.

זמן קצר אחרי הגיליון הראשון, לוציפר התרחב במובן מסוים, כי מר רפפורט מוינה, אשר הוציא לאור כתב-עת בשם גנוסיס, הציע שנמזג את שני כתבי-העת; כתוצאה מכך, הפך לוציפר ללוציפר-גנוסיס. במשך זמן מה, רפפורט לקח על עצמו חלק מהמטלות.

לוציפר-גנוסיס התקדם בצורה מופלאה. הגידול בתפוצה היה משביע-רצון. היה אפילו צורך בהדפסה נוספת של גליונות מסוימים. וזה גם לא היה פחות מכך. אך, בפרק זמן קצר יחסית, התפשטות האנתרופוסופיה הגיעה לממדים כאלה עד כי נקראתי לתת הרצאות בערים רבות. הרצאות בודדות הובילו לעתים קרובות לסדרות של הרצאות. אך, לא היינו מסוגלים עוד להוציא את הגליונות בזמן ולפעמים איחרנו חודשים ספורים. כך, נוצר מצב בלתי-רגיל; כתב-עת שזכה למנויים חדשים עם כל הוצאה של כל גיליון, וגיליון, היה צריך להפסיק להוציאו לאור פשוט כי העורך היה עמוס מדי.

בירחון זה יכולתי לפרסם לראשונה את הנושאים אשר הפכו לתשתית הפעילות האנתרופוסופית. לראשונה פורסם מה שהיה לי לומר על המאמץ הפנימי הנחוץ לרכישת ידיעה עילאית עם התפיסה הפנימית של האדם. מדי חודש, כתבתי פרקים תחת הכותרת *ידיעת העולמות העילאיים והדרכים לרכישתה*. כתבתי גם סדרה של מאמרים אשר נקראו *מן הרשימות האקאשיות*, הבסיס לקוסמולוגיה אנתרופוסופית.

התנועה האנתרופוסופית התפתחה מתוך תשתית זו ולא משום דבר שנלקח מהחברה התיאוסופית. כאשר כתבתי ידיעה רוחית ואם לקחתי בחשבון את מה שנלמד בדרך-כלל בחברה, זה היה פשוט כדי להציג באופן הנכון את מה שנראה לי שגוי באותו לימוד.

בהקשר לכך, עליי לדון בסוגייה אשר מוזכרת תמיד על-ידי מתנגדים, בדרך-כלל אלה שהינם מבולבלים בשל אי-הבנות. סיבות פנימיות אינן דורשות ממני לדבר על כך, הואיל ואין לזה שום השפעה על נתיב התפתחותי או על פעילותי הציבורית. זה נשאר אישי לחלוטין בניגוד להרבה ממה שתיארתי כאן. זהו עניין קבלתי לבית-הספר האיזוטרי של החברה התיאוסופית. בית-ספר אזוטרי זה היה קיים עוד בזמנה של ה. פ. בלבטסקי. היא ייסדה חוג פנימי קטן בתוך החברה, שבו היא לימדה נושאים שלא רצתה לדבר עליהם בפני החברה הכללית. כמו אחרים בעלי תובנה על עולם הרוח, היא סברה שבלתי-אפשרי לגלות נושאים מסוימים, מעמיקים יותר, לציבור הרחב.

כל זה היה קשור לדרך שבה ה. פ. בלבטסקי הגיעה ללימודיה. מאז ומתמיד הייתה מסורת ביחס ללימודים הללו, מאז בתי-הספר של המיסטריות

הקדומות. מסורת זו מטופחת בחוגים שונים אשר נזהרים באופן קפדני מפני דליפת לימודים אלה אל העולם החיצוני.

ברם, ממקור מסוים נראה הדבר נאות למסור ידיעה כזו לה. פ. בלבטסקי. היא שילבה את אשר רכשה בדרך זו עם גילויים אשר עלו מתוך פנימיותה. היא הייתה אינדיבידואליות בעלת כוחות אטוויסטיים מיוחדים.²⁴⁷ הרוח פעלה בה במצב דמוי-חלימה של תודעה, כמו שבזמנים קדומים היא פעלה דרך מנהיגי המיסטריות – בניגוד לתודעתנו המודרנית אשר מוארת על-ידי נפש-התודעה. כך, הופיע שוב ב'בלבטסקי הישות האנושית' משהו אשר היה טבוע במיסטריות מימי-קדם.

כיום אפשר להגדיר בוודאות את התפיסות הרוחיות שניתן למסור כהלכה לחוגים נרחבים יותר. חוקרים רוחיים יכולים למסור כל דבר שאפשר לעוטפו באידיאות אשר מתאימות לנפש-התודעה – אידיאות שהמדע הרגיל עושה בהן שימוש.

ברם, הדבר שונה כאשר ידיעה רוחית **אינה** חיה בנפש-התודעה, אלא חיה יותר בכוחות נפש שבתת-מודע. כוחות נפש אלו אינם בלתי-תלויים במידה מספקת בכוחות הפעילים של הגוף. כתוצאה מכך, עלול להיות מסוכן למסור ידיעה אשר נלקחה מאזורים אלו שבתת-מודע. ידיעה כזו יכולה להיטמע שוב אך ורק על-ידי אזורים אלו שבתת-מודע. כתוצאה מכך, הן המורה והן התלמיד נעים בספירה שבה יש להיות זהיר מאוד כדי להבדיל בין מה שמועיל ומה שמזיק לישות האנושית. בכל אופן, זו אינה סוגייה עבור האנתרופוסופיה, כי כל מה שהיא מוסרת נובע מתחום התודעה המלאה.

---

²⁴⁷ ראה הרצאתו של רודולף שטיינר שניתנה בדורנאך ב-15 ביוני 1923. הרצאה 6 בספר *התנועה האנתרופוסופית*, GA-258, הוצאת בדולח.

החוג הפנימי של בלבטסקי המשיך את פעילותו כבית-ספר איזוטרי. הואיל והצגתי את פעילותי האנתרופוסופית בפני החברה התיאוסופית, היה עליי להתעדכן בכל המתרחש בתוך החברה. זוהי הסיבה לכך שנעשיתי חבר בבית-הספר האיזוטרי, וכן חשבתי שחוג קרוב יותר היה נחוץ עבור התלמידים המתקדמים לידיעה אנתרופוסופית-רוחית. אך, החוג שהעליתי בעיני רוחי נועד למלא מטרה שונה מזו של בית-הספר. חוג זה אמור היה להיות קבוצה גבוהה יותר, כיתה גבוהה יותר, עבור אלה אשר ספגו מספיק ידיעה בסיסית של האנתרופוסופיה.

תמיד רציתי לקשור את כל אשר עשיתי עם מה שכבר היה קיים ונוכח לגבי ההיסטוריה. רציתי לעשות זאת בבית-הספר האיזוטרי כפי שעשיתי ביחס לחברה התיאוסופית. כך, החוג האינטימי יותר שלי התקיים תחילה בקשר עם בית-הספר. אך, קשר זה התייחס אך ורק לסידורים החיצוניים, לא לידיעה העילאית שמסרת. כך, בשנים הראשונות החוג הקטן שלי נתפס כקבוצה של בית-הספר האיזוטרי של גברת באזאנט, עם זאת על-פי טבעו הפנימי הוא לא היה קשור לגמרי לבית-ספר זה. ובשנת 1907, כאשר גברת באזאנט נכחה בוועידה התיאוסופית שלנו במינכן, אפילו אותו קשר חיצוני נותק לחלוטין מתוך הסכמה הדדית.

אין שום אפשרות שקיבלתי ידע מיוחד כלשהו בבית-הספר האיזוטרי של גברת באזאנט, פשוט כי מעולם לא השתתפתי בפעילויות בית-הספר, מלבד פעמים ספורות כאשר רק רציתי לדעת מה מתרחש. מכל מקום, באותה תקופה החומר האמיתי בבית-ספר זה מקורו היה בה. פ. בלבטסקי, ואפשר היה לקבלו כחומר מודפס. כמו-כן, גברת באזאנט נתנה סוגים שונים של תרגילים הודיים לפיתוח ידיעה רוחית, שאותם דחיתי. כך, מלבד הסידורים החיצוניים לפני 1907, החוג המצומצם שלי היה קשור לזה של גברת באזאנט. אף-על-פי-כן, מתנגדים, שעשו עניין מהעובדות הללו, שגו לגמרי.

חלקם דבקו בדעה האבסורדית שרכשתי תובנה רוחית אך ורק דרך בית-הספר האיזוטרי של גברת באזאנט.

בשנת 1903 השתתפנו שוב, מרי פון סיברס ואנוכי, בוועידה התיאוסופית בלונדון. נשיא החברה התיאוסופית, קולונל אולקוט, שב מהודו. הוא היה חביב מאוד; בשל מרצו והכושר הארגוני היוצא מגדר הרגיל שניחן בו, קל להבין כיצד נעשה שותף של בלבטסקי בייסוד, ארגון והובלת החברה התיאוסופית. אכן, כלפי חוץ, החברה הפכה במהירות לגוף גדול, מאורגן כהלכה.

למשך פרק זמן קצר, מרי פון סיברס ואנוכי התקרבנו אל גברת באזאנט, כי היא התגוררה בלונדון עם גברת ברייט, והוזמנו לבית מסביר-פנים זה במהלך ביקורינו המאוחרים יותר בלונדון. בני-הבית כללו את גברת ברייט ובתה, אסתר. שתיהן היו כמו ההתגשמות של טוב-לב. להיזכר בזמנים שזכיתי לבלות בביתן, מסב לי אושר רב. בני משפחת ברייט היו מסורות וידידות נאמנות של גברת באזאנט. הן פעלו לחיזוק הקשר בין גברת באזאנט לבינינו. מאוחר יותר, דברים מסוימים (חלקם הוזכרו כאן) לא אפשרו לי לשתף פעולה עם גברת באזאנט, וזה גרם כאב גם לבני משפחת ברייט. הן היו לגמרי לא-ביקורתיות בנאמנותן האיתנה למנהיג הרוחני של החברה התיאוסופית.

לגברת באזאנט היו תכונות ספורות, שבעיניי הפכו אותה לאישיות מעניינת. נוכחתי לדעת שהייתה לה זכות מסוימת לדבר על עולם הרוח מתוך התנסותה היא. ללא ספק, הייתה לה יכולת פנימית לחזור לתוך עולם הרוח. אך, מאוחר יותר יכולת זו נלקחה ממנה בשל המטרות החיצוניות שהיא שמה לפניה. לא יכולתי להימנע מלמצוא אישיות זו מעניינת – אשר יכולה לדבר מתוך הרוח על הרוח. אך, במובנם הצר של הדברים, השקפתי הייתה שבזמננו תובנה רוחית מוכרחה לחיות בנפש-התודעה.

ראיתי אל תוך ידיעה רוחית קדמונית של האנושות. היא הייתה בעלת אופי חלומי. אנשים ראו תמונות אשר חשפו את עולם הרוח. אך, הם לא פיתחו את אותן תמונות מתוך רצון חשיבתי בהיר לידיעה. תחת זאת, הן הופיעו בנפש, כאשר הן נמסרות על-ידי הקוסמוס כמו חלומות. בימי-הביניים, ידיעה רוחית קדמונית זו נמוגה כאשר בני-אדם רכשו את נפש-התודעה. הידיעה מתוך תודעת-חלום, פסקה. בני-אדם העלו עתה רעיונות באמצעות חשיבה בהירה לגמרי מתוך רצון לדעת. יכולת זו מבוטאת לראשונה במונחים של ידיעת העולם החושי. במובן זה, היא מגיעה לשיאה במדעי הטבע.

תפקידה של הידיעה הרוחית הוא להביא את ההתנסות של אידיאות לעולם הרוח בבחירות מלאה של הנפש ועם הרצון לדעת. ההתנסות של הכרת אידיאות כאלה דומה להתנסות במתמטיקה. האדם חושב כמתמטיקאי, אך לא במספרים או בצורות גיאומטריות. הוא חושב בתמונות על עולם הרוח. משמעות הדבר לעמוד בתודעה מלאה בעולם הרוח **בניגוד** להתנסות מתוך ערות-חלום של הידיעה הרוחית הקדמונית.

בחברה התיאוסופית, היה בלתי-אפשרי לרכוש את היחס הנכון לגישה חדשה זו אל ידיעה רוחית. כל הצעה שעל האדם לגשת אל הרוח בהיותו ער ומודע לחלוטין, נתפסה בחשד. בני-אדם ידעו תודעה מלאה אך ורק ביחס לעולם החושי. איש לא היה יכול להבין שאפשר לפתח תודעת ערות מלאה עד לנקודה שבה חווים את הרוח. נהפוך הוא, היו ניסיונות לשוב לתודעת-החלום הקדומה על-ידי הדחקת תודעת-הערות. זה היה נכון גם עבור גברת באזאנט. היה בקושי אפשרי עבורה להבין את הגישה המודרנית לידיעה רוחית. בכל זאת, מה שהיא אמרה על עולם הרוח בא מאותו עולם. בשל כך, מצאתיה מעניינת.

תמונה 27. רודולף שטיינר ואני באזאנט

לא יכולתי להרגיש בן-בית בחברה התיאוסופית ביחס לעניינים רוחיים, כי אותה סלידה מגישה לרוח בתודעה מלאה הייתה קיימת אצל המנהיגים האחרים שם. מבחינה חברתית, היה תענוג להימצא בחוגים הללו, אך זיקת נפשם כלפי הרוח נשארה זרה לי.

מאותה סיבה, כאשר נתתי הרצאות בוועידות של החברה, לא נטיתי לדבר מתוך התנסויותי הרוחיות. הרצאותיי היו יכולות להימסר על-ידי מישהו בלי תפיסה רוחית. התנסויות אלו קמו מיד לתחייה בהרצאותיי מחוץ לחברה, אשר אורגנו מברלין על-ידי מרי פון סיברס ואנוכי. העבודה החלה להצטבר בברלין, מינכן, שטוטגרט ומאוחר יותר במקומות אחרים. כל מה שהיה שייך לחברה התיאוסופית נעלם בהדרגה; האנתרופוסופיה נחשפה והתקבלה דרך כוח חייה הפנימיים.

לממצאי מחקרי הרוחי נתתי תבנית מושגית, ויחד עם מרי פון סיברס, בוצעו סידורים לפעילות חיצונית. כמובן שבאותה תקופה, ניצבתי, במודעות מלאה, בתוך עולם הרוח. אך, בסביבות שנת 1902 וביחס למאורעות רבים במהלך השנים שלאחר מכן, חוויתי **אימגינציות**, **אינספירציות** ו**אינטואיציות**. ברם, אלה התכנסו בהדרגה רק בכתבי אשר יצאו לאור.

עבודתה המסורה של מרי פון סיברס אפשרה, תחילה בקנה-מידה קטן מאוד, את ההוצאה לאור של ספרות פילוסופית-אנתרופוסופית. הפרסום הראשון שלנו היה ספרון אשר כלל רשימות מהרצאות שנתתי במכללה החופשית בברלין (אותה הזכרתי). הפרסום השני שלנו היה ספרי *חשיבה אינטואיטיבית כנתיב רוחי* – פילוסופיה של *חירות*; היה צורך שנרכוש את הספר ונפיץ אותו בעצמנו, כי המוציא לאור הקודם לא היה מסוגל עוד לעשות זאת. רכשנו את העותקים שנשארו ואת זכויות הפרסום. זה לא היה קל בשל האמצעים הכספיים הדלים שלנו.

אף-על-פי-כן, העבודה התקדמה, דווקא בשל העובדה שלא הסתמכה על שום דבר חיצוני, אלא אך ורק על החיבור הפנימי שלה לרוח.

66

הרצאותי הראשונות בקבוצות שמקורן בחברה התיאוסופית היו צריכות להיות מותאמות להלך-הנפש של אותם אנשים. הם הטמיעו ספרות תיאוסופית והיו רגילים לצורות מסוימות של הבעה. בהתחלה, כדי להיות מובן, היה עליי לדבוק בצורות אלה של הבעה. כמו-כן, לא יכולתי להשתמש במונחים שלי כל עוד לא הייתה התקדמות בעבודה לאורך זמן. כתוצאה מכך, נושאי ההרצאות, כפי שבאו לידי ביטוי ברישומים אשר נלקחו במהלך השנים הראשונות של הפעילות האנתרופוסופית, נותנים תמונה פנימית אמיתית

באופן רוחי. הם מתארים את הנתיב שאימצתי כדי להפיץ בהדרגה את הידיעה הרוחית, כך שמה שהיה קרוב יותר יוביל להבנה של מה שהיה רחוק הרבה יותר. אך, יש לראות גישה זו לאור מהותה הפנימית.

עבורי, התקופה שבין השנים 1901 ועד 1907 או 1908 בערך הייתה משמעותית, כאשר חוויתי, עם כל כוחות הנפש, את המהויות והישויות של עולם הרוח אשר התקרבו אליי. תובנות מסוימות התפתחו מתוך אותן התנסויות כלליות יותר של עולם הרוח. התנסויות רבות עולות כאשר כותבים ספר כמו *תיאוסופיה*. בכל שלב השתדלתי לשמור על זיקה לחשיבה מדעית. זה כלל תבניות מיוחדות ככל שההתנסות הרוחית העמיקה והתרחבה יותר. בספר *תיאוסופיה* נראה שטון הדברים משתנה לחלוטין ברגע שאני עובר מתיאור טבע הישות האנושית לתיאור 'עולם-הנפש' ו'ארץ-הרוח'.

בתיאור הישות האנושית, אני מתחיל מממצאי המדע הפיסי. אני מנסה להעמיק באנתרופולוגיה, כך שהאורגניזם האנושי יתפס בכל שונויותיו. אז, אפשר לראות כיצד, כמבנה נבדל, הוא קשור בדרכים נבדלות לישויות הנפש הרוחיות אשר חודרות אותו. פעילות החיים מצויה בתבנית המאורגנת; אפשר לראות שם את פעילותו של הגוף האתרי. מתגלים איברי החישה והתפיסה דרך האורגניזם הפיסי; הם מצביעים על נוכחותו של גוף אסטרלי. גופים אלו של הישות האנושית – גוף אתרי וגוף אסטרלי, 'אני' וכן הלאה – עמדו בפני ראייתי הרוחית. בתיאורי, התכוונתי לקשור אותם לממצאי המדע הפיסי. קשה להישאר בתחום המדע כאשר מסבירים מחזורים חוזרים-ונשנים של חיים ארציים, וגורל אשר נוצר במהלכם. אם התיאור אמור לכלול יותר ממה שנתפס באופן רוחי, יש לקחת בחשבון אידיאות אשר עולות מהתבוננות קרובה בעולם החושי, אך לא מובנות לבני-אדם. כאשר מבחינים בהבדל זה, האידיאות של מחזורים חוזרים-ונשנים של חיים ארציים נעשות ברורות מתוך החיים עצמם. ברם, בדרך-כלל לא מבחינים בזה. כתוצאה מכך, האידיאות של

מחזורים חוזרים-ונשנים של חיים ארציים לא נתפסות כלקוחות מהחיים, אלא דווקא נהגו באופן שרירותי או נלקחו מהשקפות-עולם קדומות.

הייתי מודע לחלוטין לקשיים הללו, ונאבקתי בהם. אם אדם מטריח את עצמו לעקוב, במהדורות הרצופות של *תיאוסופיה*, אחר הדרך שבה שכתבתי שוב ושוב את הפרק על מחזורים חוזרים-ונשנים של חיים ארציים וניסיתי להעביר את האמיתות הללו במושגים אשר לקוחים מהתבוננות פיסית, אזי יבחין בדאגתי לעשות צדק עם השיטה המדעית המקובלת.

הפרקים על עולם-הנפש וארץ-הרוח היו אפילו קשים יותר במובן זה. האמיתות אשר מוצגות בפרקים הללו נראות כמו טענות רגילות, שרירותיות, לאלה שקראו רק את התיאורים הקודמים. ברם, הדבר שונה כאשר הקריאה של אידיאות אשר קשורות לעולם החושים מחזקת ומשפרת את חיי-האידיאות. עבורם, חיי-האידיאות ייעשו חופשיים ומשחררים מהשיעבוד לחושים. עתה, תהליך נפשי אחר מתרחש; הם נעשים מודעים לכך שהחיים הבלתי-תלויים של האידיאות נעשים חופשיים. אותן אידיאות אורגות במרץ בנפש, בה הן נחוות כפי שחווים צבע, צליל וחום באמצעות החושים. כשם שעולם הטבע מוצג בפנינו עם צבעים, צלילים וכן הלאה, כך עולם הרוח מוצג עם אידיאות אשר נחוות באופן מודע. אך, כאשר אדם קורא את החלק הראשון של הספר *תיאוסופיה* בלי התנסות פנימית מודעת ובלי מודעות לטרנספורמציה בהתנסות של אידיאות, אזי הוא יקרא את החלק השני כאילו הוא מתחיל בפרק על עולם-הנפש; כתוצאה מכך, הוא רק יוכל לדחות את אשר מוצג בפניו. האמיתות המוצגות ייראו כמו טענות לא-מוכחות.

ברם, ספר אנתרופוסופי נועד לקריאה תוך כדי התנסות פנימית. היא מובילה להתעוררות הדרגתית של הבנה מסוימת. זו יכולה להיות התנסות פנימית עמומה מאוד. אך, היא עשויה – למעשה, צריכה – להתרחש. העומק המתחזק אשר נרכש באמצעות התרגילים המתוארים בספר *ידיעת העולמות*

העילאיים והדרכים לרכישתה הוא אך ורק – העמקה מוגברת. היא נחוצה כדי להתקדם בנתיב הרוחי; אך, ספר אנתרופוסופי אשר נכתב כהלכה צריך לעורר את החיים הרוחיים של הקורא, ולא רק להוות אוסף של מידע. הקריאה בו צריכה להיות יותר מקריאה גרידא; זו צריכה להיות התנסות מלווה בזעזועים, מתחים ופתרונות פנימיים.

אני מבין כמה רחוק נמצאים החומר והכוח הפנימי של ספריי מלעורר תמיד התנסות כזו בנפשו של הקורא. אך, יודע אני גם שמאבקי הפנימי בכל דף ודף היה להגשים כמה שיותר בכיוון זה. לא אימצתי סגנון המאפשר לרגשות סובייקטיביים להופיע במשפטים. בכתיבה, הופך אני את מה שבא מתוך חום ורגשות עמוקים לסגנון יבש, מתמטי. סגנון זה לבדו יכול להיות גורם מעורר, שכן הקוראים עצמם צריכים לעורר חום ורגש פנימיים. הם אינם יכולים לתת לרגשות הללו פשוט לזרום לתוכם מתוך התיאור בעוד שתשומת-לבם נשארת סבילה.

העניין האמנותי טופח אך בקושי בחברה התיאוסופית. מנקודת-ראות מסוימת, זה היה לגמרי מובן, אך זה היה צריך להשתנות לפני שעמדה רוחית נאותה הייתה יכולה לשגשג. חברים בחברה כזו נוטים למקד את כל התעניינותם בראש ובראשונה בממשות החיים הרוחיים. בעולם החושי, הישות האנושית מופיעה בפניהם כהוויית-קיום חולפת גרידא, מנותקת מהרוח. פעילות אמנותית נראית קיימת בתוך אותה הוויית-קיום מנותקת. לכן, היא נראית להם קיימת מחוץ לממשות הרוחית המבוקשת. בשל כך, אמנים לא הרגישו בני-בית בחברה התיאוסופית.

למרי פון סיברס ולי היה חשוב להחיות את האמנויות בתוך החברה. כתוצאה מכך, ידיעה רוחית אכן מקיפה את הוויית-הקיום האנושית כולה. כל כוחות הנפש מומרצים. האור מתוך התנסות רוחית פנימית, קורן לתוך הדמיון היוצר.

אך כאן נכנס משהו אשר יוצר מעצורים. אמנים חשים מידה מסוימת של חרדה מהמחשבה שהדמיון שלהם יואר על-ידי עולם הרוח. הם מעדיפים להישאר לא-מודעים לתפקידו של עולם-הנפש. תחושה זו הולמת כאשר מדובר בדמיון אשר 'מומרץ' על-ידי יסוד המחשבה המודעת ששלטה בחיי-התרבות מאז תחילת עידן נפש-התודעה. ל'המרצה' זו על-ידי האינטלקט האנושי יש השפעה ממיתה על האמנות.

ברם, בדיוק ההיפך מתרחש כאשר תוכן רוחי אשר נקלט במישרין מאיר את הדמיון. כל הכוחות היוצרים, שאי-פעם הובילו לאמנות בתוך האנושות, מתעוררים לחיים בדרך זו. מרי פון סיברס הייתה באמת מומחית באמנות עיצוב הדיבור והייתה מוכשרת מאוד באמנות הדרמה. כך, ספירת האמנות הייתה קיימת בתוך הפעילות האנתרופוסופית, ובהתבסס על כך יכולנו לבחון את פוריות התפיסה הרוחית עבור האמנות.

האבולוציה של נפש-התודעה חושפת את ה'מילה' לסכנות משני כיוונים. הדיבור משמש כמתווך בחיי-החברה והוא מוסר ידע לוגי ואינטלקטואלי. בשני הכיוונים, מאבדת המילה מערכה הטבוע בה. עליה להיות מותאמת למשמעות הדבר שהיא אמורה לבטא. עליה לאפשר התעלמות מהעובדה שהצליל, הטון ועיצוב הטון עצמו כוללים ממשות. היופי – זוהר התנועה ומאפיין העיצור – אובד בדיבור. התנועה מאבדת את נפשה והעיצור מתרוקן מרוח. הדיבור עוזב לגמרי את התחום שמקורו ממנו – הרוח. הוא הופך למשרתו של הידע האינטלקטואלי ומשמש חברה אשר מרחיקה את הרוח. הוא לגמרי מחוץ לתחום האמנות.

תפיסה רוחית אמיתית חודרת ל'התנסות במילה' כמו מתוך אינסטינקט. היא לומדת למצוא את דרכה בהדהוד התנועה אשר נמשך על-ידי הנפש ולתוך צבע העיצור המומרץ על-ידי הרוח. בהדרגה, היא מתחילה להבין את האבולוציה המסתורית של הדיבור, המיסטריה שבעבר ישויות אלוהיות-

רוחניות היו יכולות למסור לנפש האנושית דרך המילה, בעוד שעתה היא מהווה רק אמצעי תקשורת בעולם הפיסי.

גדרשת התלהבות מוארת **בתובנה רוחית** כדי להוביל את המילה חזרה לתחומה שלה. מרי פון סיברס פיתחה התלהבות שכזו. היא הביאה לתנועה האנתרופוסופית את האפשרות לטיפוח אמנותי של הדיבור ועיצוב הדיבור. בדרך זו, נוסף טיפוח ההגייה והדקלום כאמנות לפעילות של מסירת ידיעה רוחית, וזה מילא תפקיד חשוב יותר ויותר באירועים אנתרופוסופיים.

הדקלומים בהגייה של מרי פון סיברס באותם אירועים היוו את תחילתה של השפעת האמנות על התנועה האנתרופוסופית. מחזות, שבוצעו מאוחר יותר במינכן יחד עם הרצאות על אנתרופוסופיה, התפתחו ישירות מתוך דקלומים אלה (בהתחלה, הם ניתנו כתוספת להרצאות).

הואיל ועלה בידינו לפתח אמנות באמצעות ידיעה רוחית, חדרנו במידה הולכת וגוברת את האמת שבהתנסות רוחית מודרנית. במקור, האמנות התפתחה מתוך התנסויות חלומיות, תמונתיות, של הרוח. והיות שהתנסות רוח זו נסוגה במהלך האבולוציה האנושית, על האמנות היה למצוא את דרכה לבדה. היא מוכרחה למצוא את דרכה שוב לאיחוד עם ההתנסות הרוחית בתצורה חדשה, כאשר התנסות זו הופכת לחלק מהתפתחותו התרבותית של האדם.

67

התחלתי את הפעילות האנתרופוסופית בדיוק כאשר רבים החלו לחוש אי-שביעות-רצון מאורח החשיבה בשנים האחרונות. הם רצו להימלט מתחום הידע המוגבל שלהם, אשר נכפה עליהם כי הם התייחסו לידע כלא-מהימן אם לא ניתן היה לתפוס אותו עם אידיאות מכניסטיות. הושפעתי עמוקות מן

העובדה שרבים מבני-דורי התאמצו לגלות צורה כלשהי של תובנה רוחית. ביולוגים כאוסקר הרטוויג²⁴⁸ – שהיה תלמידו של הקל, אך נטש את דארווין – ביטא את הכמיהה של אותה תקופה, להרגיש שידיעה רוחית לא הציעה שום הסבר אמיתי להתפתחות האורגנית.

ברם, חשתי שמשא רבץ על כמיהה זו כתוצאה מן האמונה שאפשר לרכוש ידיעה אמיתית אך ורק ממה שהינו מדיד, נתון לכימות וכפוף לכוח-המשיכה – כלומר, אך ורק מהתופעות שאפשר לחקור עם החושים הפיסיים. בני-אדם לא העזו לפתח באופן פנימי חשיבה פעילה, ובאמצעות כוח החשיבה לחוות את הוויית המציאות בדרך ישירה הרבה יותר מאשר באמצעות החושים. תחת זאת, פשוט נאמר שתובנה נוספת לא הייתה אפשרית תוך שימוש באמצעים אשר הופעלו עד כה כדי להסביר גם את התצורות הנעלות ביותר של הוויית-הקיום, כמו העולם האורגני. כך, בדיוק באותה נקודה שבה היה צריך להגיע להישג חיובי – תובנה על התגלות תהליך החיים – עלו רק אידיאות מטושטשות.

בחלקו הגדול, אלה אשר ניסו להתקדם אל מעבר להסברים על היקום במונחים של מכניקה, חסרים היו את האומץ להודות בכך שיש להתגבר על החשיבה המושרשת אשר מובילה אל אותם הסברים. באותה תקופה, היה חוסר-רצון להודות שאוריינטציה אשר מבוססת על החושים גרידא מבינה אך ורק את מה שהינו מכניסטי. במחצית השנייה של המאה התשע-עשרה בני-אדם הורגלו לאוריינטציה זו. ברם, כיום הגענו לנקודה שבה הסבר מכניסטי הוכח כלא-משביע-רצון, ואל לנו פשוט להמשיך ולחקור תצורות נעלות של הוויית-קיום באמצעות אותה אוריינטציה. החושים הפיסיים

---

²⁴⁸ אוסקר וילהלם אוגוסט הרטוויג (Oscar Wilhelm August Hertwig (1922-1849 היה אמברולוג (עוסק בחקר עוברים) גרמני ופרופסור בינה וכן תלמיד של הקל.

באדם מתפתחים מאליהם, אך הם מפתחים אך ורק את האמצעים לקליטת העולם המכניסטי. אם חפצים אנו לדעת יותר, יהיה עלינו לפתח כוחות עמוקים יותר של הכרה, כפי שהטבע מפתח כוחות פסיים. כוחות ההכרה הנחוצים להבנת תופעות מכניות מתעוררים מאליהם; יש לעורר את הכוחות הנחוצים לתפיסת תצורות נעלות יותר של הוויית-קיום. נראה לי שהודאה כזו על החלק של שאיפה לידיעה הייתה צורך התקופה.

אפילו עקבות של הכרה כזו שימחו אותי. אני נזכר בהנאה רבה בביקור ביינה. היה עליי להרצות בווימאר על נושאים אנתרופוסופיים ואורגנה הרצאה גם עבור קבוצה קטנה ביינה. לאחר ההרצאה, מספר אנשים התכנסו יחדיו למפגש חברתי. הם רצו לדון במה שיש לתיאוסופיה לומר. מקס שלר²⁴⁹ היה ביניהם. באותה תקופה, הוא היה מרצה לפילוסופיה באוניברסיטת יינה. דיון זה התפתח במהרה בתגובתו לרצאותיי. מיד חשתי את האופי המעמיק בשאיפתו לידיעה. הוא הביא סובלנות פנימית אל השקפותיי, סובלנות אשר נחוצה לאלה השואפים באמת לידיעה. שוחחנו על ההצדקה האפיסטמולוגית להכרה רוחית. דיברנו על הבעיה של ייסוד אפיסטמולוגיה אשר תחדור את הממשות הרוחית, כפי שנעשה בקשר למציאות החושית.

צורת החשיבה של שלר הרשימה אותי כמבריקה. עד עצם היום הזה, עוקב אני בעניין רב אחר התפתחות חשיבתו. חוויתי שביעות-רצון עמוקה מההזדמנויות המעטות כל-כך שבהן פגשתי אדם זה שהיה כה נחמד כלפיי.

התנסויות מסוג זה היו חשובות לי. הן הניעו אותי לבדוק, שוב ושוב, את הוודאות של נתיב הידיעה שלי. מבחנים חוזרים-ונשנים כאלה גם פיתחו את הכוחות אשר פתחו עוד ועוד ממלכות של הוויית-קיום רוחית.

---

²⁴⁹ מקס שלר (1874-1928), פילוסוף גרמני ופרופסור במינכן, קולון ופרנקפורט.

שתי התוצאות אשר נובעות מהמאמצים האנתרופוסופיים שלי הן: ראשית, הספרים אשר היו זמינים לציבור הרחב, ושנית, מספר רב של סדרות של הרצאות ששבהתחלה נועדו לפרסום ומכירה באופן פרטי לחברים בחברה התיאוסופית (מאוחר יותר, האנתרופוסופית). סדרות אלה כוללות פחות או יותר רישומים מדויקים אשר נלקחו במהלך ההרצאות, ולא היה לי זמן להגיהם. הייתי מעדיף שהמילה המדוברת תישאר מילה מדוברת. אך, החברים רצו שההרצאות תודפסנה לצורך תפוצה פרטית. לכן הן יצאו לאור. אילו היה ברשותי זמן להגהה, ההגבלה 'לחברים בלבד' לא הייתה נחוצה כבר מן ההתחלה. מזה למעלה משנה שהגבלה זו הוסרה.²⁵⁰

חשוב לציין, במיוחד באוטוביוגרפיה שלי, כיצד ספריי אשר נועדו לקהל הרחב, מצד אחד, וההרצאות שהודפסו באופן פרטי, מצד שני, מהווים חלק מהאנתרופוסופיה שפיתחתי.

כל הרוצה לעקוב אחר המאבק והמאמץ הפנימיים שלי כדי להציג אנתרופוסופיה אשר מתאימה לצורת התודעה של ימינו, מוכרח לעשות זאת באמצעות הכתבים שפירסמתי לציבור הרחב. בהם אני מגדיר את עמדתי ביחס לצורת השאיפה הנוכחית אחר ידיעה. הם כוללים את מבנה האנתרופוסופיה אשר, לראייתי הרוחנית, נעשתה מוגדרת יותר ויותר בבהירות, למרות היותה ודאי לא שלמה מנקודות-מבט רבות.

מלבד הדרישה לייסוד האנתרופוסופיה ולהקדיש את עצמי אך ורק לתוצאות של מסירת אמיתות ישירות מעולם הרוח לתרבות הכללית של ימינו, עלתה גם דרישה לענות באופן מלא לצורכי הנפש והכמיהה הרוחנית של החברים. לאנתרופוסופיה הייתה נטייה חזקה במיוחד לשפוך אור על

---

²⁵⁰ ההגבלה 'לחברים בלבד' הוסרה בעידה לייסוד החברה האנתרופוסופית, חג המולד, 1923.

האוונגליונים והברית-החדשה כמכלול. החברים רצו סדרות של הרצאות על ההתגלויות אשר הוענקו לאנושות. במענה לצורך זה על-ידי סדרות של הרצאות, צץ היבט נוסף. בהרצאות הללו נכחו רק חברים אשר הכירו את תוכנה הבסיסי של האנתרופוסופיה. יכולתי לפנות אליהם כאנשים מתקדמים בתחום האנתרופוסופיה. הגישה שאימצתי בהרצאות הללו לא התאימה כלל לעבודות כתובות, אשר נועדו מלכתחילה לציבור הרחב. בקבוצות הפרטיות, יכולתי לעצב את מה שהיה לי לומר בצורה כזו שהייתי צריך לשנות אילו נועד מן ההתחלה לציבור הרחב.

תמונה 28. רודולף שטיינר (1904)

כך, הפרסומים עבור הציבור הרחב והפרסומים הפרטיים, למעשה, שונים מאוד וכתובים על יסודות שונים. העבודה הכתובה עבור הציבור הרחב היא תוצאה של המאבקים והמאמצים הפנימיים שלי, בעוד שהחומרים אשר הודפסו באופן פרטי הוא תוצאה של מאבק ומאמץ משותף עם החברה. הקשבתי למה שהדהד בחיי-הנפש של החברים ונקודת-המבט של כל הרצאה עלתה בהתנסותי החיה את אשר שמעתי.

ברם, כל מה שנאמר היה נביעה טהורה של התוכן ההולך וגדל של האנתרופוסופיה. מעולם לא הייתה שאלה של היכנעות לדעות הקדומות של החברים או העדפותיהם. אלה הקוראים את אותן הרצאות אשר הודפסו באופן פרטי יכולים להניח שהם מייצגים את המסר של האנתרופוסופיה במובן המלא ביותר. כתוצאה מכך, כאשר התלונות לא הרפו, לא היה שום צורך להתמהמה בלנטוש את הכלל של הפצת החומרים בין החברים בלבד. אך, הואיל ולא הגהתי באופן אישי את הרישומים של אותן הרצאות, יש לקבל שיש בהם קטעים שגויים.

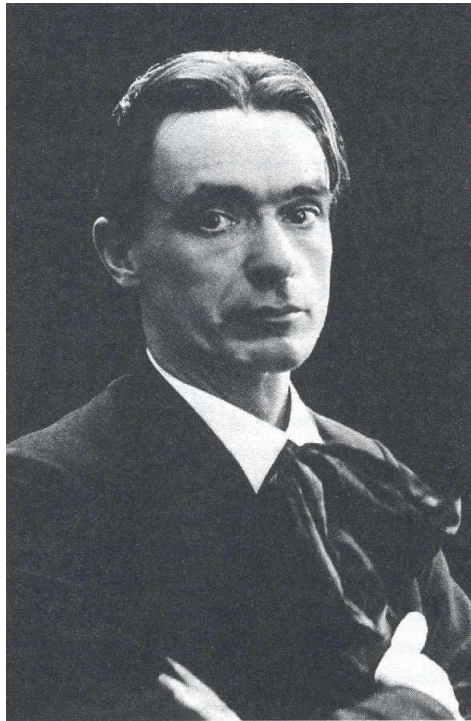
הזכות לשפוט את אותם חומרים פרטיים יכולה להינתן כמובן, רק לאלה שיש להם את היסוד הנדרש לשיפוט כזה. במונחים של רובם של החומרים הללו, המשמעות היא **לפחות** לדעת את הישות האנושית ואת הקוסמוס כפי שהוצגו לאור האנתרופוסופיה. כמו-כן, זה יכול גם את מה שקיים כ'היסטוריה אנתרופוסופית' במה שנמסר מעולם הרוח.

68

במובן הצר של הדברים, הסדר המבוסס בחברה האנתרופוסופית ובמקור לא נועד להיות בקשר כלשהו עם הציבור הרחב אינו שייך למסגרת תיאור זה. אף-על-פי-כן, אתאר אותו, הואיל וגם הוא עורר התקפות נגדי.

שנים ספורות לאחר שמרי פון סיברס ואנוכי התחלנו להיות פעילים בחברה התיאוסופית, הוזמננו להנהיג חברה כמו אלו הקיימות אשר שומרות על החכמה העתיקה באמצעות סמלים וטקסים דתיים. לא הייתה לי שום כוונה לעבוד בדרכה של חברה שכזו. כל דבר שהאנתרופוסופיה מייצגת **מוכרח** לעלות ממקורות הידיעה והאמת שלה. לא תיתכן ולו הסטייה הקלה ביותר מיעד זה. אך, תמיד רחשתי כבוד למה שעלה במהלך ההיסטוריה; זה מגלה את

הרוח החיה באבולוציה האנושית. כתוצאה מכך, העדפתי לקשור בכל שעה אפשרית, את החדש להיסטורי. וכך, קיבלתי את התעודה אשר הוצעה לי על-ידי החברה אליה התייחסתי, אשר השתייכה לזרם המיוצג על-ידי יארקר.²⁵¹ זו פעלה בדרכם של הבונים החופשיים, 'מהדרגה הגבוהה'. לא נטלתי דבר, בהחלט שום דבר, מחברה זו מלבד הזכות הפורמלית לייסד, ברצף היסטורי, את פעילותי הטקסית-סמלית.

תמונה 29. רודולף שטיינר (1904)

מבחינה היסטורית, פעילות זו הייתה כולה לגמרי **בלתי-תלויה** במסורת כלשהי. אף על פי שהחזקתי בתעודה רשמית, לא טופח **דבר** שלא סיפק תמונה של ידיעה אנתרופוסופית. זה היה אמור לספק צורך אשר עלה בין החברים.

---

²⁵¹ היה זה ג'ון יארקר (נולד בשנת 1833) John Yarker, אשר הוציא לאור כתב-עת, The Kneph. הוא כתב מספר ספרים על הבונים החופשיים.

בנוסף לפיתוח האידיאות אשר עטפו את הידיעה הרוחנית, היה צורך במשהו שיפנה ישירות ללב ולרוח. רציתי להיתקל בצרכים כאלה. אילו חברה זו לא הייתה מציעה את הצעתה, הייתי מייסד פולחן סמלי בלי כל זיקה היסטורית.

אך, דבר זה לא היה אמור לייסד 'חברה סודית'. הובהר לאלה אשר רצו להשתתף שהם לא מצטרפים ל'מסדר', אלא שהם עשויים לחוות, כמשתתפים בטקס, סוג של המחשה או הדגמה, של ידיעה רוחנית. זה לא היה טקס של 'מסדר', אף על פי שחלק ממנו לבש צורה אשר דומה לטקסים של מסדרים קיימים כשחבריהם התקבלו או קודמו לשלבים גבוהים יותר. זו הייתה הדגמה חזותית-תמונתית של התייב שנפש אנושית עוברת בהתעלותה אל הרוח. לא הייתה שום שאלה של ביצוע או העברת משהו כפי שמסדרים קיימים היו עושים. זה מוכח מעצם העובדה שחברים של מסדרים שונים רבים השתתפו בפעילויות הטקסיות שארגנתי, והם מצאו היבטים שהיו **שונים לחלוטין** מכל דבר במסדרים שלהם.

פעם, אדם שהשתתף לראשונה בפעילות שלנו בא לראותי מיד לאחר מכן. הוא הגיע לדרגה גבוהה במסדר מסוים. אלא שהתנסותו שהתנסה בה זה עתה, דחפה אותו לתת לי את דרגתו באותו מסדר. הואיל והתנסה עתה במשמעות רוחנית אמיתית, הוא חש שלא יוכל עוד להשתתף במשהו אשר תקוע בפורמליות גרידא. הכנסתי סדר לדברים. האנתרופוסופיה אינה יכולה לנתק בני-אדם מקשרי-החיים שלהם; תחת זאת, היא צריכה להוסיף משהו לקשרים הללו ולא ליטול מהם. כך, הוא נשאר במסדר שלו והמשיך להשתתף בטקסים הסמליים שלנו.

כמובן, אפשר להבין שצצות אי-הבנות כאשר סידורים מהסוג המתואר מפורסמים ברבים. לאנשים רבים חשובה הרבה יותר העובדה החיצונית של השתייכות למשהו מאשר המשמעות שהם רוכשים. וכה רבים מהמשתתפים עצמם דיברו על נושא זה אף על פי שהם השתייכו למסדר. הם לא יכלו

להבחין בכך שמה שהדגמנו היה **חופשי מקשר כלשהו למסדר**, אחרת זה היה נמסר אך ורק בתוך **מסדר**.

עובדה היא שנפרדנו, גם בספירה זו, ממסורות עתיקות. הכול נעשה כפי שהיה צריך להיעשות כאשר חוקרים ממשות רוחית בדרך מקורית כנדרש עבור התנסות נפשית במודעות מלאה.

מרי פון סיברס ואנוכי חתמנו על תעודות מסוימות כאשר, למען רצף ההיסטוריה, הצטרפנו למוסד יארקר. העובדה שתעודות אלו הפכו מאוחר יותר למקור של השמצות מסוגים שונים מצביעה על כך שאנשים היו צריכים להתייחס לאבסורדי במבט זועף ורציני כדי להביע השמצות. חתמנו בשל הפורמליות. המנהג הרגיל נשמר. כאשר חתמנו, הדגשתי באופן ברור שזו הייתה פורמליות גרידא, ומה שרציתי לייסד לא ישמור על **שום דבר** ממוסד יארקר.

כמובן, קל יותר לראות בדיעבד שהיה 'נבון' יותר לא להתחבר כלל למשהו אשר סיפק הזדמנויות להשמצות. אך עליי לומר, בכל הענווה, שבמהלך אותה תקופה של חיי הייתי עדיין אחד מאלה אשר דבק יותר בכנות מאשר במרמה אצל אלה שעמם באתי בקשר. התפיסה הרוחית לא שינתה כלל ועיקר אמונה זו בישויות אנושיות. אין להשתמש שלא כהלכה בתפיסה רוחית כדי לחקור את כוונותיהם הפנימיות של בני-אדם אחרים, אלא אם כן הם עצמם ביקשו זאת. במובן אחר, לחוקר רוחי אסור לחקור את החיים הפנימיים של אחרים, כפי שאסור לפתוח מכתב בלי אישור. כך, יחסו של אדם לבני-אדם אחרים הוא כמו של אלה שאין להם הכרה רוחית. בכל זאת, יש הבדל; יש להניח שבני-אדם מכובדים מטבעם אלא אם הוכח אחרת, או שיש לפקפק בעולם כולו, ובמקרה זה בלתי-אפשרי לשתף פעולה עם אחרים, כי זה מוכרח להתבסס על יסודות של אמון הדדי ולא על חוסר-אמון.

בתוך החברה האנתרופוסופית, הסמליות הטקסית הממוסדת הוכחה כמועילה מאוד לחברים רבים. כמו בכל ספירה אחרת של הפעילות האנתרופוסופית, בתחום זה כל דבר שלא תאם למסגרת של תודעה מלאה סולק; לא היה מקום לשאלה של שימוש בכישוף לא מוצדק, השפעות מרמזות וכך הלאה. החברים קיבלו משהו אשר פנה לפעולת הדימוי שלהם, עם זאת באורח כזה שכוח הרגש שלהם יכול היה גם לחדור את המשמעות שבתפיסה ישירה. וזה עזר לרבים לקראת הבנה מעמיקה יותר. כאשר המלחמה החלה, בלתי-אפשרי היה להמשיך בפעילות זו. חרף העובדה שלא הייתה שום חברה סודית, חשבו שאחת כזו הייתה קיימת. כך, ענף טקסי סמלי בתוך התנועה האנתרופוסופית נסגר באמצע שנת 1914.

עובדה היא שבני-אדם אשר השתתפו בזה הפכו למאשימים רכלניים של אותו חוג – לו לא יכלו להתנגד, אלה התייחסו לעניין עם רצון טוב וחוש לאמת. זוהי דוגמה של התנהגות אנושית מוזרה אשר יכולה לצוץ כאשר בני-אדם, שאינם כנים באופן פנימי, מצטרפים לתנועה שיש לה משמעות רוחנית אמיתית. אנשים כאלה מצפים למשהו שישביע את חיי-הנפש השטחיים, וכאשר הם כמובן לא מוצאים זאת, הם קמים נגד אותו הדבר עצמו שהם חיפשו מלכתחילה – אף על פישזה נעשה בחוסר-כנות לא-מודע.

חוג כזה המשתייך לאנתרופוסופיה היה יכול להיווסד אך ורק מתוך הצרכים הנפשיים של חבריו. בלתי-אפשרי היה לייסד תוכנית מופשטת שתצהיר שפעולה זו או אחרת תיעשה בחברה האנתרופוסופית; תחת זאת, עליה לעבוד עם המציאות.²⁵² אבל, המציאות היא פשוט צורכי הנפש של החברים. האנתרופוסופיה, כתכולת חיים, נוסדה מתוך מקורותיה שלה. היא

²⁵² ראה הרצאותיו של רודולף שטיינר מ-10 עד 19 בפברואר 1924, *אנתרופוסופיה וחיים פנימיים*; אבן-היסוד והחיים, הטבע וטיפוח האנתרופוסופיה, במיוחד חלק 2; *מחשבות אנתרופוסופיות מנחות*; קרל אונגר, *שפתה של נפש-התודעה*: בסיס לחקר 'מחשבות אנתרופוסופיות מנחות' של רודולף שטיינר.

הופיעה בפני העולם העכשווי כיצירה רוחית. אנשים רבים אשר נמשכו לאנתרופוסופיה באופן פנימי ביקשו לשתף פעולה עם אחרים. כך, החברה עוצבה על-ידי בני-אדם – חלקם רצו אופי דתי יותר, אחרים משהו מדעי יותר ואחרים יסוד אמנותי. היה עליה להיות מסוגלת להיות מה שנדרש ממנה.

הואיל והעבודה התבססה על צרכים נפשיים אמיתיים של החברים, יש להתייחס לחומרים הפרטיים על בסיס שונה מאוד מזה שהיה מלכתחילה כללי. החומרים המודפסים נועדו למסירה בעל-פה, לא בכתב. הנושאים שבהם דובר, עלו מתוך הקשבה לצורכי הנפש של החברים, כפי שהופיעו במרוצת הזמן.

תוכן הכתבים אשר נועדו לקהל הרחב תואם לדרישותיה של האנתרופוסופיה לשעצמה, בעוד שתצורת הנפש של החברה כולה, כפי שצוין, מילאה תפקיד באופן שבו החומרים המודפסים באופן פרטי יצאו לאור.

69

ידיעה אנתרופוסופית נמסרה לחברה בצורה כזו, שחלקה אפשר לראות בחומרים המודפסים באופן פרטי. בינתיים, מרי פון סיברס ואנוכי, עם מאמצינו המשותפים, פיתחנו במיוחד את היסוד האמנותי, שאכן נועד להיעשות כוח מעורר-חיים בתוך התנועה האנתרופוסופית. היה הדקלום אשר נוטה לכיוון אמנות הדרמה, שהיה צורך לטפח כך שהתנועה האנתרופוסופית תוכל לקלוט את התוכן הנכון. כמו-כן, במהלך נסיעותיי בשירות האנתרופוסופיה, למדתי את התפתחותם של ארכיטקטורה, פיסול וציור.

בתיאור זה של חיי, הזכרתי לעתים קרובות את חשיבות האמנות לאדם אשר חווה, באופן מודע, את עולם הרוח.

לפני כן, כאשר התחלתי את פעילותי האנתרופוסופית, רוב הזדמנויותיי היו כרוכות בלימוד הרפרודוקציות האמנותיות בלבד, שבמהלך האבולוציה האנושית. גישתי היחידה ליצירות אמנותיות מקוריות הייתה בווינה, ברלין ומקומות אחדים בגרמניה. אך עתה, היות שהיה עלינו, מרי פון סיברס ואנוכי, לנסוע בעניין הנוגע לפעילות האנתרופוסופית, האוצרות במוזיאונים בכל רחבי אירופה נעשו נגישים ובהישג-יד. כתוצאה מכך, מתחילת המאה – בעשור החמישי של חיי – עברתי הדרכה מתקדמת באמנות, ובהקשר זה נבנתה תפיסתי את ההתפתחות הרוחית של האנושות.

מרי פון סיברס הייתה בת-זוג מועילה תמיד; הודות למעורבותה המעודנת והנעימה בכול, זכיתי להתנסות בתחומי התרבות והאמנות בהם השתתפה, ואף הוסיפה להתנסויות הללו בדרך יפה מאוד. היא הבינה כיצד כל אותן התנסויות אמנותיות זורמות לתוך האנתרופוסופיה, כדי לעורר לחיים ולהניע את האידיאות והמושגים שלה. ההתרשמויות שקיבלתי דרך האמנות חדרו אל תוכן הרצאותיי.

הנוהג לראות את יצירות המופת הכבירות, הציג בפני נפשותינו עולם שממנו תצורת נפש נוספת דוברת אל העידן הנוכחי על-פני הזמן. יכולנו להשקיע את נפשותינו בטבע הרוחי של האמנות שעדיין דוברת מזמנו של סימאבו.²⁵³ דרך האמנות, יכולנו לחדור אל עומקו של המאבק הרוחי העז של תומס אקווינס, כנגד הערכיות בשיאו של הסכולסטיזם.

---

²⁵³ עבודתו של הצייר האיטלקי בנציבאני די פפּו Bencivieni di Pepo, הידוע בשם סימאבו Cimabue (1302-1240) קושרת בין הסגנון הביזנטי הנוקשה והצור מתקופת הרנסנס. יצירתו הגדולה ביותר היא קבוצת ציורי הקיר באולם הכנסייה של הקדוש פרנסיס מאסזי.

היכולת להתבונן בהתפתחות הארכיטקטורה הייתה חשובה לי במיוחד. בהתבונני בסגנונות, החלו להתפתח בנפשי זרעים של תצורות הגיתהאנום.²⁵⁴

אני סבור שיש לי סיבה להביע אסירות-תודה מיוחדת לגורל אשר אפשר לי להיות במילנו במהלך שנתיי הבוגרות – לראשונה – ולראות את הסעודה האחרונה של ליאונרדו. ראיתי גם את היצירות של רפאל ומיכאלאנג'לו ברומא, ושוחחתי על ההתנסויות הללו עם מרי פון סיברס. אילו צריך הייתי לתאר, אפילו בקצרה, את כל אותן התנסויות, הספר שהייתי צריך לכתוב, היה לא קטן. אפשר לחדור עמוק אל תוך חידות האבולוציה האנושית כאשר מתבוננים, עם רקע של תובנה רוחית, ביצירות אמנות כמו בית-הספר של אתונה או דיספוטה.

תמונה 30. רודולף שטיינר (1905)

---

²⁵⁴ לפי הכוונתו של רודולף שטיינר ועל סמך התכנון שלו, נבנה הגיתהאנום הראשון בדורנאך שבשווייץ משנת 1913 עד 1920. הוא נשרף בערב חג המולד 1922. רודולף שטיינר תכנן מבנה חדש, במקום הראשון, והוא היה בשלבי בניה כאשר רודולף שטיינר מת ב-30 במרץ 1925. בנייתו הסתיימה בשנת 1928.

אם עוקבים אחר התקדמות האמנות מסימאבו דרך ג'וטו ועד רפאל, אפשר לראות דעיכה הדרגתית של הראייה הרוחית הקמאית, שאת מקומה תופס נטורליזם מודרני. עיקרון זה של האבולוציה האנושית, אותו הכרתי באמצעות תפיסה רוחית, מתגלה בבהירות בהתפתחות האמנות.

תמיד הרגשתי סיפוק רב, כאשר ראיתי כיצד התנועה האנתרופוסופית קיבלה חיים חדשים תוך כדי חדירתה המתמשכת של האמנות. נחוצה חשיבה גמישה כדי להבין ישות רוחית באידיאות ולהביע זאת באמצעות מחשבה. ניידות זו נולדת כאשר הנפש מתמלאת באמנות.

יתר על כן, היה צורך להגן על החברה מפני פלישתן של חוסר-אמיתות פנימיות אשר קשורות לרגשנות כוזבת. תנועה רוחית חשופה תמיד לפלישות מן הסוג הזה. אך, הכזב הפנימי של רגשנות מתגבש על-ידי המאזינים כאשר ההרצאה מתעוררת לחיים על-ידי אידיאות זורמות אשר נרכשות על-ידי חיים ביסוד האמנותי. אף על פי שהיא נתמכת על-ידי תחושה ורגש, כאשר נדרשת בהירות מוחלטת בחיפוש אחר האמנות, זו יכולה להוות האיזון היעיל ביותר לרגשנות כוזבת.²⁵⁵

במובן זה, חש אני שהתנועה האנתרופוסופית ברת-מזל במיוחד בשל כך שייעודה של מרי פון סיברס היה להיות השותפה שלי. אופייה העניק לה את הידע לטפח תוך כדי הבנה מלאה את יסוד האמנות, הבנה אשר נתמכת על-ידי רגש, עם זאת ללא רגשנות. נדרשה תגובה מתמשכת לרגשנות כוזבת פנימית זו. היא חוזרת שוב ושוב לתוך תנועה רוחית. פשוט, בלתי-אפשרי לשחררה או להתעלם ממנה. האנשים המסוימים שהם הראשונים להיתקל בקושי זה הם בדרך-כלל רואים רוחיים במעמקי נפשם. ברם, בהתחלה קשה להם לפתח יחס

---

²⁵⁵ רודולף שטיינר ציין שוב ושוב בהרצאותיו שאחת הסכנות הגדולות ביותר של האנתרופוסופיה והתפתחות רוחית אינדיבידואלית היא רגשנות כוזבת.

יציב כלפי ידיעה מעולם הרוח. הם מחפשים, באופן לא-מודע, אחר סוג של קהות חושים ברגשות. הם משתוקקים לידיעה איזוטרית במיוחד. ידיעה כזו מפתחת בהם דחף לייסוד כיתות אקסקלוסיביות.

חשוב לתפוס את האמת ככוח המכוון היחידי של החברה כולה. כך, אלה אשר סוטים בכיוון זה או אחר יראו תמיד את הדוגמה של אלה אשר רואים את עצמם בצדק כמובילים המרכזיים של התנועה, שכן, ככלות הכול הם ייסדו אותה. מרי פון סיברס ואנוכי ראינו כדבר חיוני לעבוד באופן חיובי למען האנתרופוסופיה, במקום להיאבק בסטיות. אף-על-פי-כן, כמובן קרו מקרים שבהם נדרשה התנגדות.

עבורי, התקופה לפני סדרת הרצאותיי בפריס הייתה, יותר מכול, תקופה שבה תהליך פנימי של התפתחות יצר שלמות בנפש. נתתי את ההרצאות הללו במהלך הועידה התיאוסופית בשנת 1906. חלק מהשתתפים בוועידה הביעו את רצונם להאזין להרצאות בנוסף למה שאורגן. בפריס, פגשנו לראשונה, מרי פון סיברס ואנוכי, את אדוארד שורא.²⁵⁶ היא תרגמה את עבודותיו והתכתבה עמו במשך זמן-מה. שורא היה אחד מאלה אשר נכחו בהרצאות. לעתים קרובות, היה לי גם העונג לראות בקהל את מרייקובסקי,²⁵⁷ מינסקי²⁵⁸ וסופרים רוסיים אחרים.

במהלך סדרת הרצאות זו, הצגתי את התובנות הרוחיות המרכזיות על הישות האנושית שחשתי שהן 'בשלות' בתוכי. תחושה זו שידיעה הינה 'בשלה'

---

²⁵⁶ אדוארד שורא (1841-1929) Eduard Schuré עסק בהיסטוריה ובתרבות הרוחית האנושית. היה לו תואר במשפטים מאוניברסיטת שטרסבורג. התעניינותו במוזיקה הידקה את הידידות שלו עם ריצ'רד ווגנר במינכן.

²⁵⁷ דימיטרי סרגייביץ' מרייקובסקי (1865-1941) Dimitri Sergejevich Merezhkovski למד באוניברסיטת סנט-פטרסבורג והיה סופר.

²⁵⁸ 'מינסקי' מתייחס לניקולאי מיכאילוביץ' וילנקין (1855-1937) Niolai Mikhailovich Vilenkin שהיה ידוע כנ. מ. מינסקי, משורר אשר יחד עם י. י. יאסינסקי, פרסמו את "האני מאמין" של הסופר המודרני בעיתון זאריה בקייב.

חיונית במחקר רוחי. לפני שתחושה זו מופיעה, יש לחוות תפיסה רוחית כפי שהיא עולה בנפש. בהתחלה, נחויות התפיסה כמתארים עמומים, מעורפלים. יש לתת לזה לשקוע במעמקי הנפש כדי להבשיל. התודעה לא התפתחה מספיק כדי להבין את הרוח שהאדם קולט. התחום העמוק יותר של הנפש מוכרח להתחבר לתוכן זה שבעולם הרוח, ללא הפרעה מצד התודעה.

במדע הרגיל, גורם של ידע אינו מתקבל עד שכל התצפיות והניסויים הדרושים נשלמים וכל החישובים הרלוונטיים מוכחים כנכונים לחלוטין. במדע הרוח, נחוצות, לא פחות, מצפוניות שיטתית ומשמעת. ברם, הנתיבים שונים במידה מסוימת. יש לבדוק את התודעה בזיקתה להבחנת האמת. האדם צריך להיות מסוגל **להמתין** בסבלנות עם התמדה ומצפוניות פנימית עד שאותה תודעה עוברת את המבחן. היכולת שלה ליצירת מושגים בתחום מסוים צריכה להתעצם במידה מספקת כדי להביא תפיסה רוחית כזו לידי הבנה.

בסדרת ההרצאות בפריס, הצגתי את משמעות התפיסה הרוחית אשר 'הבשילה' בתוכי בהדרגה לאורך תקופה ארוכה. הסברתי את הזיקה הכללית בין ההיבטים השונים אשר מרכיבים את הישות האנושית – גוף **פיסי** וגוף **אתרי** כתווך להתגלות החיים; גוף **אסטרלי** כתווך להתגלות רגש ורצון; ו**נושא ה'אני'**. לאחר מכן, הוספתי שהגוף האתרי של הגבר נקבי, והגוף האתרי של האישה, זכרי. כך, שפכה האנתרופוסופיה אור על שאלה בסיסית של הוויית-הקיום, אשר נדונה לעתים קרובות באותו זמן. יש רק להיזכר בספרו של ווינינגר²⁵⁹ חסר-המזל מין ואופי או בשירה של אותה תקופה.

כתוצאה מכך, הבעיה נתגלתה כחלק מההיבטים העמוקים ביותר של הישות האנושית. הגוף הפיסי האנושי חשוף בצורה שונה מאוד לכוחות

---

²⁵⁹ אוטו ווינינגר (1903-1880) Otto Weinger היה פילוסוף אוסטרי שהמיר את דתו מיהדות לנצרות. הוא שם קץ לחייו.

הקוסמיים מאשר הגוף האתרי האנושי. בגוף הפיסי, ניצבים בני-האדם בתחום כוחות האדמה; בגוף האתרי, הם קשורים לכוחות העל-ארציים של הקוסמוס. היסודות הזכרי והנקבי מובילים אל חידות הקוסמוס.

ידע זה היה אחת מחוויות נפשי המלהיבות יותר. שוב ושוב, נעשית מודע לכך שיש לגשת לתפיסה רוחית בסבלנות, וכיצד, ברגע שהאדם חווה את 'בשלותה של התודעה', יש לאחוז את התפיסה הרוחית במושגים כך שאפשר יהיה למסור אותה בתחומי הספירה של הידיעה האנושית.

70

יהיה קשה להפריד את מה שיבוא להלן כפרק של חיי מההיסטוריה של התנועה האנתרופוסופית. אף-על-פי-כן, איני רוצה למסור יותר מהנחוץ על ההיסטוריה של החברה בתיאור זה. זה אף נוגע להזכרת שמם של חברים פעילים. תיאורי קרוב מספיק לעת הנוכחית, כך שלהזכיר את שמותיהם של חברים יכול להוביל בקלות לאי-הבנות. למרות כל הרצון הטוב, חלק מהאנשים עשויים לחוש מרירות אם לא ימצאו את שמם בין המוזכרים. **בעיקרון**, אזכיר רק את אלה שמלבד פעילותם בחברה, היו להם קשרים עם התרבות שלנו, בעוד שלא אזכיר את אלה שלא הביאו עמם קשרים כאלה לחברה.

שני 'ניגודים' בפעילות האנתרופוסופית התפתחו בברלין ובמינכן. חלקם באו לאנתרופוסופיה כדי למצוא את המשמעות הרוחית שנפשותיהם היו כמהות אליה ולא היו מסוגלים למצוא בהשקפת-העולם המדעית או בדתות מסורתיות. בברלין, החברים בסניף של החברה והקהל בהרצאות הפומביות היו מורכבים רק מאלה אשר דחו את השקפות-העולם שהתנגדו לדתות המסורתיות. אלה שדבקו בהשקפות-עולם אשר מבוססות על רציונליזם,

אינטלקטואליזם וכן הלאה, התייחסו לאנתרופוסופיה כדמיונית או כמשהו מהאמונות התפלות. כך, התחלנו לראות קהל מאזינים וחברים אשר לקחו את האנתרופוסופיה כמורה-הדרך היחיד אל חיים רוחיים. הם לא היו שבעי-רצון ממה שהוצע להם על-ידי מקורות אחרים. היה צורך לקחת בחשבון את הלך-הנפש הזה בעבודה. ובשל כך מספר החברים גדל בהתמדה, כפי שקרה עם קהל המאזינים בהרצאות הפומביות. התפתחו חיים אנתרופוסופיים, אשר היו במובן מסוים, **עצמאיים** ולמעשה התעלמו מכל מאמץ אחר אל תובנה רוחית. כל התקוות הופנו אל מה שהיה לאנתרופוסופיה לומר. הציפייה הייתה שאפשר יהיה לרכוש, ללא הרף, ידיעה על עולם הרוח.

המצב במינכן היה שונה. מן ההתחלה, היסוד האמנותי היה פעיל בעבודה האנתרופוסופית. ניתן היה להטמיע השקפת-עולם כמו האנתרופוסופיה באופן שונה בתכלית לעומת רציונליזם ואינטלקטואליזם. **התמונה** האמנותית רוחית יותר מהתפיסה הרציונליסטית. היא חיה והיא אינה קוטלת את הרוח בנפש כפי שעושה האינטלקטואליזם. האנשים במינכן אשר נתנו את הטון וגייסו חברים וקהל מאזינים, היו גם אלה שבהם פעל הרגש האמנותי, כפי שצוין לעיל.

כתוצאה מכך, מן ההתחלה, התאפיין סניף החברה בברלין באחידות. לכל אלה אשר באו לאנתרופוסופיה היה אותו סוג של התעניינות. לעומת זאת, במינכן הרגשות האמנותיים עוררו צרכים אינדיבידואליים בקבוצות נפרדות. נתתי הרצאות לקבוצות שונות אלה. בהדרגה, נוצר מעין גרעין של אותן קבוצות סביב הרוזנת פאולין פון קלקרוט. הם התכנסו גם סביב סופי סטינדה,²⁶⁰ שמתה במהלך המלחמה. קבוצה זו אף ארגנה את הרצאותיי

---

²⁶⁰ סופי סטינדה (1911-1853) Sophie Stinde הזכרה על-ידי רודולף שטיינר כמי, שאחרי מותה, נשארה בקשר הדוק עם העבודה האנתרופוסופית, במיוחד עם בנייתו של הגייתאנום הראשון בדורנאך.

הפומביות במינכן. ההבנה ההולכת ומעמיקה של החברים בקבוצה זו יצרה פתיחות נאותה למה שהיה לי לומר. מוכרח אני לציין שהאופן שבו התפתחה האנתרופוסופיה באותה קבוצה היה משביע-רצון. לודוויג דיינהרד,²⁶¹ תיאוסוף ותיק וידידו של הובה-שליידן, מהר מאוד היה לחבר יקר וחביב של הקבוצה.

המרכז של קבוצה אחרת נסב סביב גברת פון שאוויץ. היא הייתה מעניינת מאוד, שללא ספק תרמה לעובדה שהתהוותה קבוצה סביבה שחבריה התעניינו פחות בהעמקת הידיעה האנתרופוסופית ויותר להיות משוייכים לה כאחד הזרמים הרוחניים מבין אחרים של התקופה. יתר על כן, באותו זמן גברת פון שאוויץ הוציאה לאור את ספרה *כיצד מצאתי את עצמי*. זו הייתה הצהרה חזקה בצורה יוצאת דופן של התיאוסופיה וסיבה נוספת להיותה מוקד התעניינות עבור אותה קבוצה.

עבורי (כמו עבור רבים בקבוצה), הלן פון שאוויץ ייצגה פיסת היסטוריה חשובה. היא הייתה המושא לדו-קרב בין פרדיננד לאסאל²⁶² (שכתוצאה מכך מת בגיל צעיר) ואיש רומני. מאוחר יותר, היא פיתחה קריירה של שחקנית. באמריקה היא נעשתה לידידתם של ה. פ. בלבטסקי ואולקוט. היא הייתה אשת העולם; כאשר נתתי הרצאות בביתה, תחומי התעניינותה נעשו רוחיים מאוד. התנסויותיה העזות העניקו משקל בלתי-רגיל לסגנון ולדיבור שלה. דרכה, יכולתי לראות הרבה אודות לאסאל ותקופתו, וגם הרבה ממה שאפיין את חייה של ה. פ. בלבטסקי. היא דיברה באופן

---

²⁶¹ לודוויג דיינהרד (1847-1917) Ludwig Deinhard היה מהנדס תעשייתי. בהתחלה, הוא נמשך ללימוד הרוחני של קרל דה פרל; מאוחר יותר היה לידיד קרוב של ד"ר הובה-שליידן ותרם את חלקו ליצירה הספינקס. מאוחר יותר, פיתח זיקה לעבודתו של רודולף שטיינר וכתב על אנתרופוסופיה. רודולף שטיינר כתב עליו בהערכה.

²⁶² פרדיננד לאסאל (1825-1864) Ferdinand Lasalle למד משפטים ופילוסופיה והיה לעורך-דין. עם המהפכה של 1848 הוא היה קשור לשמאל הקיצוני של קרל מרקס.

סובייקטיבי עם גוון שרירותי של הזייה. אך, אילו אפשרי היה הדבר, ניתן היה לראות מבעד למסווה האמת. בסך הכול, היא הייתה אדם בלתי-רגיל.

קבוצות אחרות במינכן עוצבו אחרת. לעתים קרובות, נזכר אני באדם אשר ביקר לעתים קרובות בחלק מהקבוצות הללו – כומר קתולי, אשר תפס עמדה מחוץ לקשרים הצרים של הכנסייה. שמו היה מילר והוא היה בקי ודק אבחנה ביחס לז'אן פול. הוא ערך כתב-עת מעניין מאוד, רנסנס, שבו הגן על הקתוליות הליברלית. הוא נטל מן האנתרופוסופיה את כל מה שעניין אותו מנקודת-ראותו, אך תמיד נשאר ספקן. הוא העלה התנגדויות, אך באורח ידידותי ויסודי כזה שלעתים קרובות שילב צליל של הומור מענג לתוך השיחות אשר התקיימו אחרי ההרצאות.

על-ידי תיאור העבודה האנתרופוסופית בברלין ובמינכן כ'ניגודים', איני מתכוון לרמוז שהאחד היה טוב יותר מהשני; זה היה פשוט גיוון של טבע האדם – כולו בעל-ערך בדרכו שלו – אשר נעשה חשוב מאוד ודרש התחשבות בעבודה. מכל מקום, אין כל טעם בציון שיפוט ערכי.

בשל הדרך שבה התקדמה העבודה במינכן, בשנת 1907 התקיימה שם הועידה התיאוסופית אשר אורגנה על-ידי הסניף הגרמני. הועידות, אשר התקיימו לפני כן בלונדון, אמסטרדם ופריס, כללו סידורים להעלאת בעיות הקשורות לתיאוסופיה, במהלכן של הרצאות ושיחות. הן התבססו על אותה תבנית של הועידות המלומדות. הן גם עסקו בבעיות האדמיניסטרטיביות של החברה.

רבים מהסידורים שונו במינכן. אנו (המארגנים) סיפקנו אולם קונצרטים גדול לשירות הועידה, כולל קישוט, שצבעו וצורתו שיקפו באופן אמנותי את הלך-הנפש השולט בנושא אשר נדון בעל-פה. הסביבה האמנותית התמזגה עם הפעילות הרוחנית שם. בהקשר זה, ייחסתי ערך רב ביותר לנתינת ביטוי חופשי לרגש האמנותי, ולהימנע מסמליות מופשטת שאין בה מהאמנותי.

התוכנית כללה הופעה אמנותית. שחזורו של שורא לדרמה הקדושה של אלוקיס תורגם לפני זמן מה על-ידי מרי פון סיברס, ואני התאמתי אותה להופעה. הכנסנו אותה לתוכנית. כך, נוצר קשר, אמנם קל, עם המיסטריות העתיקות; אך, הדבר העיקרי היה שהועידה כללה עבודה אמנותית. היא ציינה לרצון לא לאפשר חיים רוחיים בחברה בלי יסוד אמנותי. מרי פון סיברס שיחקה את התפקיד של דמטר בצורה כזו שהצביעה על הגוונים הדקים שאמנות הדרמה צריכה להגיע אליהם בחברה. מלבד זאת, דרך הכוח הפנימי הטבוע בדיבור, פיתחה מרי פון סיברס את אמנות הדקלום וההקראה לשלב מכריע, שממנו אפשר היה לפתחה הלאה.

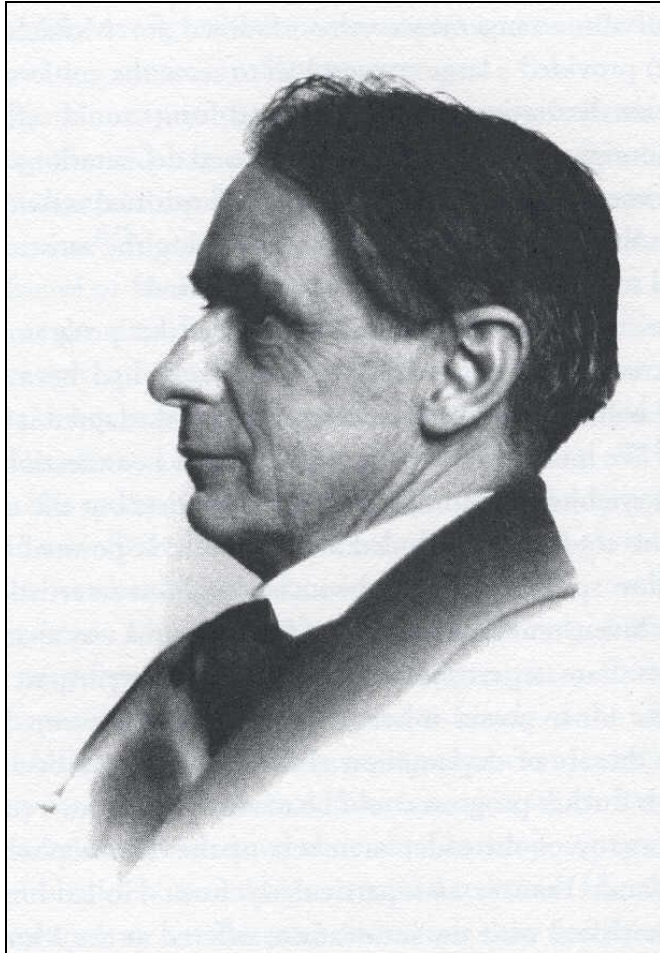
רבים מן החברים הותיקים של החברה התיאוסופית מאנגליה, צרפת ובמיוחד הולנד לא היו מרוצים לחלוטין מן החידושים אשר הוצעו בוועידה במינכן. היה טוב אילו יותר אנשים היו מבינים שגישת האנתרופוסופיה לרוח הייתה שונה לגמרי מזו הקיימת בחברה התיאוסופית באותם ימים. גישה פנימית זו היא הסיבה האמיתית לכך שהחברה האנתרופוסופית לא הייתה יכולה להמשיך כחלק מהחברה התיאוסופית. בכל אופן, רוב האנשים סבורים שהסיבה האמיתית הייתה קשורה לעניינים האבסורדיים אשר התפתחו בהדרגה בתוך החברה התיאוסופית והוליכו לאינספור סכסוכים.

סיפור חייו של רודולף שטיינר מסתיים כאן. הוא מת ב- 30 במרץ 1925.

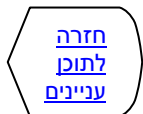
* * * * *

ת ס ו לא נ ש ל ס

רודולף שטיינר

תמונה 31. רודולף שטיינר (1923)

רשימת ספרים בהוצאת בדולח

רשימת הספרים בהוצאת בדולח מופיעה באתר:

<https://bdolah-books.wixsite.com/bdolah-books>